GERARDI JOANNIS VOSSII RHETORICES CONTRACTAE, SIVE PARTITIONUM...

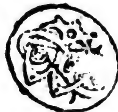
Gerhard Johann Vossius




BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
6 B
23

GERARDI JOANNIS VOSSII

RHETORICES CONTRACTÆ, SIVE PARTITIONUM ORATORIARUM LIBRI QUINQUE.



Editio juxta exemplar Lipsiense quantum fieri potuit diligentissimè correcta, & duplici Indice locupletata.

Nec desunt Tabulæ Synopticæ M. JACOBI THOMASII in Academia Lipsiensi Eloquentiæ professoris.



VENETIIS, MDCCXXXVII.

APUD JO: BAPTISTAM RECURTI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

2

Perillustri VIRO

BENIAMINO AUBERIO

MAURERIO FONTIDANGÆO

Christianissimi Regis in sanctiore Consistorio Consiliario,

Et ejusdem in fœderata Belgica Legato.

Illustrissime Domine



ETsi præsentem Galliarum, & fœderatæ Belgicæ statum cogitanti, non difficile esset conjicere, quantopere, si unquam, nunc publica te negotia distinerent: fiducia nihilominus fuit compellandi tui, atque id non alia de causa, quàm ut Rhetorices hos libellos quinque de manu tibi in manum traderem. Parum id verecundè à me factum esse, dixerit aliquis, sed tamen multa erant, quæ ad illud impellerent. Nam obversabatur animo primùm singularis planè, ac propè divina in tanta dignitate humanitas tua. Simul occurrebat, te, magni Mœcenatis exemplo, literatos non minùs, quàm literas amare, virum utique exquisitissimæ doctrinæ succo, non leviter modò tinctum, sed penitus imbutum. Neque olim duntaxat hic ardor tuus: verùm nunc etiam occupationes gravissimas elegantissimè diffindis Palladis ac Musarum sacris. In mentem quoque veniebat, eo in studiorum genere versari hunc laborem meum, quo cives tui, fortissima Gallorum natio, ab omni propè gentis memoria, commendari non minus,

nus, quàm armis, solent. Memineram enim, ab antiquo illo Catone proditum esse, *pleramque Galliam duas res industriosissimè persecutam, rem militarem, & argutè loqui*. (a) Sciebam, urbem, terrarum olim dominam, Gallos dicendi magistros habuisse: atque hujus etiam gentis (b) fuisse L. Plotium illum, qui extremis L. Crassi temporibus, primus dicendi artem Romæ intulit: idque magno concursu, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur teste ad M. Titinnium Cicerone. (c) Offerebant se etiam, tum Narbonensis (d) Votienus, magni sub Augusto nominis Rhetor, quem postea à Tiberio in Baleares fuisse insulas relegatum, Tacitus (e) auctor est: tum illi, qui sub Nerone floruernnt; Domitius Afer Nemausensis, Clodius Quirinalis Arelatensis, L. Statius Ursulus Tolosanus. Et quis enumeret omnes Galliæ Rhetores, atque Oratores? præsertim si ad posteriora etiam tempora deveniendum sit, quorum multos referunt Burdigalensis Ausonius ac B. Hieronymus. Ad hæc cogitabam, à veteri gloria non descivisse Galliam tuam, in qua & hæc, & patrum ætas, tot excellentes in arte nostra viros protulerit: quorum nomina tabulis æternitatis Fama inscripsit. Omnes illos dicere si velim, non patietur ingens numerus: &, si possim, negotia tua vetabunt. Unum tamen præterire non sinit præsens instituti ratio. Est, is, vir summus, JACOBUS AUBERIUS, patruus tuus: qui

---

(a) *Apud Sosipatrum l. 2. ex Originum libris. Ac, puto, eodem respexit B. Hieronymus adversus Vigilantium, cum ait*: Sola Gallia monstra non habuit: sed viris semper fortissimis, & eloquentissimis, abundavit. *Atque idem epist. ad Rusticum laudat* ubertatem Gallici, nitoremque sermonis (b) *Hier. in Chron.* (c) *Apud Suet. de claris Rhetor.* (d) *Martial. l. 8. Hieron. in Chron.* (e) *Lib. 4. Annal.*

qui primum magna cum eloquentiæ laude in suprema Parisiensium curia advocatus vixit: ac postea virtutis & honoris ergò præturæ urbanæ præfectus fuit: atque in ea ita se gessit, ut ob singulares, animi dotes admirationi esset omnibus: unde & hoc inter alia virtutis suæ prætium tulit; quod Rex ipse Henricus II. rara ejus prudentia, & Nestorea motus facundia, eum ad Britanniæ Regem miserit legatum. Qua in dignitate, Regis sui, civiumque summam de se expectationem etiam vicit: facileque ostendit, non alteri justius convenire, quod de Cethego dixit Ennius, (a)

Flos inlibatus populi, Suadæquæ medulla.

Neque istam domus tuæ gloriam pateris obscurari, vir Illustrissime: sed eam nominis tui luce, qua longè lateque omnia implesti, potius adauges. Quippe quasi viva, & spirans quædam patrui tui, vel potius Pithus ipsius imago, ita prudentiæ juxta, ac facundiæ laudem pariter es complexus, ut Christianissimo Regi non alius æque idoneus visus sit, qui apud præpotentes fœderatæ Belgicæ Ordines legati munus nomine regio, obiret. Quantopere hic, Domine, alterius triumpharet oratio in dicendis laudibus tuis! Atque id satis intelligunt, quos minimè fugit, ut in legatorum non paucis sæpe desideratum fuerit facundiæ decus. Quæ ubi penitùs abest, quid nisi ἄφωνον ῥήτορα (b) dixeris cum Antiphane (c)? Sin potius manca mutilaque sit, quàm nulla: scio, assumi solere συναγορεύοντας, (d) ut verbo utar, quo Halicarnassensis Dionysius (e) hanc rem expressit: ubi id fecisse ait Tarentinorum, ac Nolanorum legatos, cùm in Neapolitnao senatu dicendum esset. Ac quorundam judicium esse video, non magis id illis vitio verti debere, quàm acri & strenuo

* 3 viro,

(a) *Lib.* 9. (b) *Oratorem mutum.*
(c) *Apud Athenæum lib.* 10.
(d) *Patronos.*
(e) *In excerptis de legationibus.*

viro, Lysandro, cum orationem edidicit (a) scriptam sibi à Cleone Halicarnasseo. Tibi verò, Amplissime Legate, nihil aliena opus facundia, qui iudicio tanti regis omnes implesti numeros, ut consiliarii prudentissimi, ita disertissimi oratoris. Cujus rei, etsi & antea in Gallia, & multis inde annis in fœderata hac Belgica, maxima dederis argumenta: non tamen latissimam hanc aream ingrediar oratione mea, qua laudibus tuis tenebras potius, quàm lucem affunderem. Sublimes enim curæ illæ de moderandis regnis & rebuspubl. captum meum, meique similium, hominum quippe umbraticorum, longissimè transcendunt. Atque ne ista quidem pauca, qræ hactenus delibavi, alio à me fine dicta sunt, quàm ut videant omnes, non me potuisse melius certiusque tutelæ, ac patrocinio cujusquam commendare hos libellos meos, quibus oratorem formo, & firmo: quàm illi, qui & summus ipse esset orator, & ea ex familia, quæ facundiæ decus quasi proprium sibi vindicasset: & non ejus tantum nationis civis, sed ab ejus etiam nationis Rege orator ad Belgas, missus, quæ eloquentiæ laude Græcos pariter, ac Romanos, provocaret. Quamvis verò magna sint ista, & talia planè, quæ optimo jure plurimum me moverint: tamen aliud præterea accessit, & quidem, quod me propius tangat. Nempè præclarum de me judicium tuum, summaque erga me benevolentia: quam cum ex aliis, tum præsens ipse nuper satis perspexi: ac potissimum ex eo, quòd egregiæ indolis, eximiique ingenii liberos tuos, charissima sanè pignora, cum doctore suo apud me potissimum vivere voluisti. Quare omnino putavi, rectè me facturum, si eadem opera ostenderem, & quanti faciam affectum hunc erga me tuum, & quibus præceptis existimem juvari posse liberos tuos, quo cum æta-

---

(a) *Plutarchus in Lysand.*

ætate paulatim ad eloquentiæ virtutisque paternæ gloriam adsurgant. Hoc, scio, voves ipse, illustrissime Domine, atque adeò, ut vel patris nomen, si fieri possit, vincant. In quo tuo, & omnium nostri voto (æternus Deus audiat nos, atque exaudiat) felici omine desino, Lugd. Bat. cIↄ. Iↄc. XXI. XXII. kalend. Septembr.

Illustrissimo nomini tuo devotissimus,
Gerardus Joannes Vossius.

IN RHETORICAM CONTRACTAM

Clarissimi Viri

GERARDI VOSSII.

D*Um pereunt artes, dum se facundia nobis*
Eripit, sensim barbara turba sumus;
Quam bene, quod, VOSSI, *fugientem, maximus auctor,*
Sistis, & errantem sub tua signa vocas!
Haud tibi cum trivio quicquam est, inventa Pelasgum
Pandis, & ex imis fontibus hausta doces.
Miramur pariter, pariterque addiscimus omnes,
Nec tantum obstricta est nostra juventa tibi:
Plus quoque venturi debebit temporis ætas,
Soli barbaries nec metuenda tibi est.
Ut pereant artes, pereat facundia tota,
Et redeat, paulò quod fuit ante, chaos.
Dum solos discatque tuos, relegatque libellos,
Addiscet pro te postera turba loqui.

Daniel Heinsius

M E-

LECTORI BIBLIOPOLA
S. D.

CUM in aliis operibus ſuis, tùm in his præcipuè Partitionum Oratoriarum libris tàm obſervans methodi fuit doctiſſimus Belgarum pariter ac diligentiſſimus Voſſius, ut facile ſit, univerſa hæc præcepta in perpetuas tabulas redigere: adeò nihil in iis eſt, quod non aut à præcedentibus pendeat, aut nexu quodam ſequentia circumplectatur. Hæc me cauſa movit, ut huic editioni Synopticas quaſdam ac generales *Tabulas* præfigerem, è quibus Librorum ſaltem ac Capitum inter ſe cohæſionem arbritrari, pulcherrimique operis quaſi prima lineamenta paucis incluſa paginis intueri liceret. Quod Lectori neutiquam ingratum fore plane confido, ſive præcepta Voſſii memoriæ velit mandare, ſive jam mandata repetere ſecum & ruminare. Cæteris, qui jam aut aliorum ſyſtematibus aſſueti ſunt, aut ediſcendi otio deſtituuntur, quod multis contingere ſolet, quibus huic curæ deſtinati anni ſeu ſua, ſeu magiſtrorum culpa effluxerunt, his igitur, inquam, præcipue ſerviet *Index* noſter Alphabeticus. Ejus enim beneficio & illi cum aliorum definitionibus facilius comparabunt Voſſianas: & hi, quotieſcunque technicæ alicujus, ut appellant, vocis Rhetoricæ declarationem exoptabunt, eam abſque inquirendi anxio negotio invenient. Atque his duabus acceſſiunculis cùm auctiorem noſtram editionem cæteris prodire vellem, *Tabulis*, inquam, & *Indice*, id inſuper elaborandum putavi, ut nec ea omitterentur, quæ Autor ipſe in ultima volumini hujus recenſione interjicienda textui cenſuiſſet, & mendæ typographicæ tollerentur: id quod variarum editionum non indiligenti collatione præſtitum eſſe mihi perſuadeo. Vale, humaniſſime Lector, & quod damus, gratum habe.

NOI RIFORMATORI
Dello Studio di Padova.

Concediamo licenza à *Gio: Battista Recurti* Stampatore, che possi ristampare il Libro intitolato *Gerardi Joannis Vossii Rhetoricæ Contractæ* giusto l' esemplare Stampato nell' anno 1727.

Data 10. Aprile 1737.

(Gio: Francesco Morosini Kav. Ref.
(
(Pietro Grimani Kav. Proc. Ref.

Agostino Gadaldini Segret.

TA.

TABULÆ SYNOPTICÆ.

†† A

In LIBR. I.

Partes Rhetorices (de cujus natura c. 1.) pro numero partium officii Oratorii, sunt quatuor:

- I. De Inventione, cujus doctrina
  - generalis agit de argumentis:
    - docentibus seu λόγοις:
      - artificialibus:
        - generalibus seu communibus, quæ sunt,
          - possibile & impossibile
          - magnum & parvum
          - c. 2.
        - Specialibus s. qua singulis causarum generibus (de quibus universim c. 3.) sunt propria, nempe
          - Demonstratio. c. 4.
          - Deliberatio. c. 5.
          - Juridiciali c. 6. pro statu
            - conjecturali. c. 7.
            - finitivo. c. 8.
            - qualitatis qui vel
              - Negotialis c. 9.
              - Juridicialis
                - Rationalis. c. 9.
                - Legitimus s. Legalis c. 10.
            - quantitatis c. 11.
      - inartificialibus, præcipue generis juridicialis c. 12.
    - permoventibus, seu πάθεσι. } † B } LIB. II
    - conciliantibus, seu ἤθεσι } † B } LIB. II
  - Specialis. † C. } LIB. II
- II. De dispositione † D. Lib. III.
- III. De Elocutione. †. E.F.G H.I.LIB. IV. & †. K. L. } LIB. V.
- IV. De Pronunciatione. † M } LIB. V.

In Librum Secundum Tabula prior.

- Argumenta (*vide retrò Tab. A.*)
  - Permoventia seu πάθη *c.* 1. locum habent alia magis in genere
    - Deliberativo
    - Demonstrativo
    - Juridiciali
      - Metus. *c.* 2.
      - Confidentia. *c.* 3.
      - Pudor. Impudentia seu Inverecundia *c.* 4.
      - Lætitia. *c.* 5.
      - Gratia. *c.* 6.
      - Ira. *c.* 7.
      - Lenitas. *c.* 8.
      - Amor. *c.* 9.
      - Odium. *c.* 10.
      - Indignatio. *c.* 11.
      - Invidia. *c.* 12.
      - Misericordia. *c.* 13.
      - Æmulatio. Contemptus. *c.* 14.
  - Conciliantia seu ἤθη. De his unicum est *Caput* 15.

In Librum Secundum Tabula posterior.

Doctrina de Inventione specialis (*vide retrò Tab. A.*) continet præcepta de particularibus quibusdam orationum generibus. Eæ verò orationes subjiciuntur generi

- Demonstrativo
  - 1. Panegirica & huic affines. *c.* 16.
  - 2. Nuptialis. ἐπιθαλάμιος *c.* 17.
    Natalitia, Funebris. *c.* 18.
  - 3. Gratiarum actoria. Gratulatoria. Lamentatoria. *c.* 19.
  - 4. ἀποβατήριος, ἐπιβατήριος *c.* 20.
    προπεμπτική. Monitoria. Commēdatoria. *c.* 21.
- Delliberativo
  - 1. Concitatoria.
  - 2. Conciliatoria. *c.* 22.
  - 3. Adhortatoria. Dehortatoria. *c.* 23.
    Consolatoria. *c.* 24.
  - 4. Petitoria. *c.* 25.
- Juridiciali
  - Invectiva. Objurgatoria. *c.* 26.
  - Expostulatoria. Exprobratoria. Deprecatoria. *c.* 27.

In Librum Tertium

Secunda Pars Rhetorices agit de Dispositione: (*vide retrò Tab. A.*) quæ versatur in collocandis Orationis partibus.

Cap. I.

Hæ sunt:

- I. Exordium: de cujus
  - Duplici officio — *c.* 2.
  - Locis
    - Generalibus — *c.* 2.
    - Specialibus *c.* 3.
  - οἰκονομία — *c.* 4.
  - Vitiis — *c.* 4.
- II. Narratio, *c.* 5.
- III. Propositio. *c.* 6.
- IV. Contentio quæ dividitur in
  - Confirmationem *c.* 7.
  - Confutationem. *c.* 8.
- V. Epilogus. *c.* 9.

In Librum Quartum Tabula prima.

Tertia pars Rhetorices agit de elocutione (*vide retrò Tab. A.*) cujus præcepta sunt vel

- Generalia de
  - Elegantia, quæ consi-stit tùm in
    - Latinitate. c. 1.
    - Perspicuitate. c. 2.
  - Dignitate, quæ consistit in
    - Tropis quorum
      - Species veræ
        - Primariæ, c. 3.
          - Metaphora. c. 4.
          - Metonymia. c. 5.
          - Synecdoche. c. 6.
          - Ironia. c. 7.
        - Secundariæ & à primis ortæ
          - Metalepsis.
          - Antonomasia.
          - Λιτότης.
          - c. 8.
        - Affectiones.
          - Metalepsis
          - Allegoria.
          - Catachresis
          - Hyperbole.
          - c. 9.
      - Species putativæ
        - 1.
          - Sarcasmus.
          - Diasyrmus.
          - Charientismus.
        - 2.
          - Asteismus.
          - Mycterismus.
          - Mimesis.
          - Periphrasis.
          - Icon.
          - c. 10.
        - 3.
          - Epitheton.
          - ὀνοματοποιΐα.
          - ἀντίφρασις.
          - ὑπαλλαγή.
    - Schematibus † E.
  - Compositione. † K.
- Specialia. † L.

In Librum Quartum Tabula Secunda.

Schemata seu Figuræ (*vide retrò Tab. E.*) sunt vel

- Dictionis seu Verborum, posita in
  - Subticentia
    - Ellipsis. (c. 11.)
    - Asyndeton.
  - Abundantia
    - Pleonasmus.
    - Polysyndeton.
  - Repetitione vocis
    - Ejusdem
      - ἀντανάκλασις,
      - πλοκή.
      - συνωνυμία.
      - ἐξεργασία.
      - ἀναφορά.
      - ἐπιστροφή.
      - συμπλοκή.
      - Repetitio mediana.
      - ἐπανάληψις.
      - ἀναδίπλωσις.
      - Repetitio ἀνώνυμος.
      - ἔπανοδος.
      - ἐπίζευξις.
      - κλῖμαξ.
      - πολύπτωτον,
    - Sono similis (c. 12.)
      - παρηγμένον.
      - παρονομασία.
      - ὁμοιόπτωτον.
      - ὁμοιοτέλευτον.
      - παρήχησις.
- Sententiæ seu rerum. † G

In Librum Quartum Tabula tertia.

- Schemata rerum, seu figuræ sententiæ (*vide retrò Tab. F.*) sunt ornamenta
  - Inventionis, pertinentque magis ad
    - Conceptus simplices; & referuntur ad
      - Probandum
        - πρόληψις.
        - ὑπερβολή.
        - ἀνακοίνωσις.
        - παρομολογία
        - ἐπιτροπή. — c. 14.
      - Explicandum vel amplificandum. Horum aliæ dicunt
        - Quod in re est, &
          - Sumuntur ab
            - Essentialibus Conjunctis
              - γνώμη.
              - νόημα.
              - μερισμός.
              - αἰτιολογία. — c. 15
              - διατύπωσις.
              - ὑποτύπωσις. — c. 16
            - Disjunctis, quæ sunt
              - Similia hinc
                - εἰκών.
                - παράδειγμα
                - παραβολή.
                - συμβολή — c. 17.
              - Dissimilia. hinc Ἀνομοίωσις. c. 18.
              - Opposita hin
                - παραδιαστολή c. 18.
                - ἀντίθετον.
                - ἀντιμετάθεσις
                - ὀξύμωρον. c. 18
          - Pertinet ad diversa genera, ut:
            - παρέκβασις
            - ἐπιφώνημα — c. 19.
        - Plus aut minus
          - αὔξησις
          - ταπείνωσις
          - παράλειψις
          - Incrementum. — c. 20.
          - περίφρασις.
    - Affectus, * H.
  - Dispositionis. † I.

In Librum *Quartum* Tabula *quarta*.

Schemata rer. quæ sunt ornamenta Inventionis, & magis ad Affectus pertinent (*vide retrò Tab. G.*) sunt vel

- Generalia
  - Absoluta
    - ἐκφώνησις.
    - ἀπορία.
    - ἐπανόρθωσις.
    - ἀποσιώπησις.
    - Sermocinatio.
  - Ad alium relata
    - προσωποποιΐα.
    - Interrogatio.
    - ἀποστροφή.
- Specialia ornantia affectum
  - Gratum χαριεντισμός.
  - Ingratum
    - Irrisio cũ suis speciebus.
    - ἀρὰ
    - δέησις.
  - Mediũ
    - Admiratio.
    - εὐχή.

c.2.

† I

In Librum Quartum Tabula quinta.

Schemata rerum, quæ ornant dispositionem (*vide retrò Tab. G.*) sunt

- Transitio.
- Rejectio.
- Revocatio.

} *C.* 22.

---

† K

In Librum Quintum Tabula prima.

Præcepta generalia de compositione (*vide retrò T. E.*) agunt de

- Junctura.
- Ordine.
  } *C.* 1.
- Periodo, cujus Partes
  - Membra.
  - Incisa.
- Numero *C.* 3.

} *C.* 2.

† L

In Librum Qiintum Tabula secunda.

Præcepta Elocutionis specialia (*vide retrò Tab. E.*) agunt de characteribus dicendi. Quorum

- Species sunt tres, nempe Character
  - Sublimis.
  - Tenuis.
  - Mediocris.
  - Cui opponitur
    - Frigidus. *c.* 5.
    - Aridus.
    - Fluctuans.
    - κακόζηλα: ἄχαρις. *c.* 7.
- Affectiones sunt duæ, nempe,
  - Venustas.
  - Gravitas.

In Librum Quintum Tabula tertia.

Quarta Rhetorices Pars agit de pronunciatione. (*vid. retrò Tab. A.*) cujus

- Fundamentum: memoria.
- Partes duæ
  - Una de Voce. *c.* 7.
  - Altera de motu corporis. *c.* 9.

INDEX

SERIES CAPITUM

LIBRI PRIMI.

CAP. I.

DE natura Rhetorices. pag. 1.
II. De inventione generatim. 7
III. De generibus Causarum. 15
IV. De genere demonstrativo. 16
V. De genere deliberativo. 30
VI. De genere Juridiciali, ac universe de statibus, 38
VII. De statu conjecturali. 40
VIII. De statu finitivo. 50
IX. De statu qualitatis. 52
X. De statibus legalibus. 54
XI. De statu quantitatis. 61
XII. De argumentis inartificialibus 63

SERIES

LIBRI SECUNDI.

CAP. I.

DE affectibus generatim. 69
II. De metu. 71
III. De confidentia. 74
IV. De pudore. 77
V. De lætitia. 80
VI. De gratia. 82
VII. De ira. 84
VIII. De lenitate. 86
IX. De amore. 89
X. De odio. 91
XI. De indignatione. 99

XII.

XII. De invidia. 94
XIII. De misericordia. 95
XIV. De æmulatione, & contemptu: item epilogus doctrinæ de affectibus. 99
XV. De moribus. 101
XVI. De inventionis parte speciali universè, ac distinctè de orationibus panegyricis, & aliis quæ iis sunt adfines. 109
XVII. De oratione nuptiali, item de epithalamiis. 114
XVIII. De oratione natalitia & funebri. 119
XIX. De gratiarum actione, oratione gratulatoria, & lamentatoria. 126
XX. De oratione, qua discedentes, vel domum redeuntes utimur, vel alium discedentem prosequimur. 130
XXI. De monitione, & commendatione. 133
XXII. De concitatione, & conciliatione. 137
XXIII. De adhortatione, & dehortatione. 140
XXIV. De consolatione. 144
XXV. De petitoria. 150
XXVI. De invectiva, & objurgatione. 153
XXVII. De expostulatione, exprobratione, & deprecatione. 157

SERIES

LIBRI TERTII.

CAP. I.

DE dispositione universè. 161
II. De exordii duplici officio, & utriusque locis generatim. 162
III. De specialibus exordiorum locis. 169
IV. De exordii οἰκονομίᾳ & vitiis. 178
V. De narratione. 186
VI. De propositione. 189
VII. De confirmatione. 189
VIII. De confutatione. 193
IX. De epilogo. 196

SE-

SERIES
LIBRI QUARTI.
CAP. I.

DE elocutione universe, ac particulatim de priori elegantiæ parte, quæ in Latinitate consistit. 202
II. De perspicuitate. 219
III. De dignitate, ac tropis generatim. 223
IV. De metaphora. 226
V. De metonymia. 229
VI. De synecdoche. 234
VII. De ironia. 237
VIII. De metalepsi, antonomasia, & ea, quæ λιτότης dicitur. 238
IX. De allegoria, catachresi, & hyperbole. 240
X. De sarcasmo aliisque irrisionis speciebus, item onomatopeja, antiphrasi, & hypallage. 245
XI. De schematibus generatim; deque iis speciatim, quæ defectu, aut excessu figurent orationem. 247
XII. De schematibus λέξεως, quibus eadem vox repetitur. 249
XIII. De schematibus in verbis similis soni. 257
XIV. De occupatione, subjectione, communicatione, confessione, & concessione. 260
XV. De sententia, noemate, & distributione. 265
XVI. De ætiologia, diatyposi & hypotyposi. 268
XVII. De assimilationis speciebus, & dissimilitudine. 269
XVIII. De schematibus, quibus opposita junguntur. 273
XIX. De digressione, & epiphonemate. 276
XX. De schematibus, quibus res exaggerantur. 278
XXI. De figuris pertinentibus ad argumenta παθητικά 280
XXII De transitione, rejectione, & digressione. 290

SE-

SERIES

LIBRI QUINTI.

CAP. I.

DE prima, alteraque compositionis parte, quæ sunt junctura, & ordo. 293
II. De incisis, membris, periodis. 297
III. De numero. 304
IV. De triplici charactere, & speciatim de magnifico, ac vitio ejus. 309
V. De charactere tenui, ac vitio ejus: item charactere mediocri, vitioque opposito. 313
VI. De venustate, vitioque ei adversante. 315
VII. De gravitate, & vitio, quod ei opponitur. 318
VIII. De pronunciatione generatim, deque voce particulatim. 320
IX. De corporis motu. 323

GE-

GERARDI JOANNIS VOSSII

RHETORICES CONTRACTÆ,

Sive

PARTITIONUM ORATORIARUM

LIBER PRIMUS.



CAP. I.

DE NATURA RHETORICES.

§. 1.



RHETORI *nomen impositum est à dicendo, quod Græcis est* ῥέειν. *Unde benè dicendi scientia* RHETORICE *vocatur*.

RHETORICEN alii dictam volunt ab εἴρω, id est, *dico*, quia doceat benè dicere: alii à ῥέω, id est, *fluo*, quia ejus beneficio, fluminis instar, procurrat oratio. Sed etymologia neutra est vera. Nam εἴρω quidem, quia præterito destituitur, mutuari illud cogitur ab ἐρέω, unde ἐρήτωρ, non ῥήτωρ, ἀναλόγως diceretur. A ῥέω autem, quod *fluo* significat, foret ῥεύτωρ, & ῥευτορικὴ. Quod alia verbalia

 osten-

ostendunt: ut sunt ῥεῦμα (a), ῥεῦσις (b) ῥευστός (c) Quare omninò venit à ῥέω, id est, *dico*, unde & ῥῆμα (d), ῥῆσις (e), ῥητός (f). Hoc ῥέω autem κατ' ἀφαίρεσιν factum est ex ἐρέω, quo pro εἴρω utuntur Homerus, Lucianus, alii.

§. 1. *Differunt* rhetor, & orator, *quòd* rhetor *sit, qui bene dicendi præcepta tradit*, orator, *qui accommodate ad persuadendum potest dicere.*

Quanquam enim, si propriam significationem attendas, qui Græcis est ῥήτωρ, Latinis fuerit *orator*: tamen discrimen assignatum jam Ciceronis ævo obtinuit; ut cognoscimus ex primo ejus de Oratore. Ac pro eodem accipi solent, *orator*, *dicendi peritus*, *facundus*, *disertus*, *eloquens*. Nisi quod *eloquentis* nomen videatur augustius, quam diserti (g)

§. 3. *Definitur* RHETORICE *ab Aristotele, facultas videndi in unaquaque re, quod in ea est ad persuadendum idoneum.*

Aristot. lib. 1. Rhet. Cap. 11. Ἔστω δ' ἡ ῥητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. Genus in hac definitione est δύναμις sive *facultas*: quam Aristoteles potius genus statuit, quàm *artem*; quia in definitione accurata genus proximum adferri debet; *ars* autem est genus remotum, *facultas* proximum: Nam illæ tantùm artes facultatis nomen obtinent apud Peripateticos, quæ æque respiciunt utrumque contrarium: quomodo Dialectice, & interrogantem instruit, & respondentem: Rhetorice item, & actorem, & reum: quæ duæ idcirco propriè facultates dicuntur. Differentia in allata definitione petitur à fine, officio, & materia: quæ tria distinctè explicabimus.

§. 4. *Finis Oratoris ultimus est persuadere.*

Hoc est, diserta oratione aliquem impellere ad agendum, sive ad persequendum bonum, & fugiendum

malum.

(a) *Humor affluens*, (b) *Fluendi actus*. (c) *Fluidus*. (d) *Verbum, vocabulum*. (e) *Dictum, sententia*. (f) *Dicendum*.
(g) *Cic. lib. 1. de Orat. pag. n. 93. edit. Ald. & in Bruto pag. 19*

malum. At rhetoris finis alius est: nempe: instruere futurum Oratorem.

§. 5. *Officium oratoris est videre, quid ad persuadendum conducat, sive dicere ad persuadendum accommodatè.*

Officium oratoris vel θεωρίας (a) ratione consideratur, vel πράξεως (b). Priori modo considerat Aristoteles, cum officium esse dicit θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν (c). ubi θεωρίας rationem haberi, indicat vox θεωρῆσαι (d). At πρᾶξιν spectarunt Cicero, & alii: quando nunc generatim dicunt, officium illud esse bene dicere, sive dicere ad persuadendum appositè; nunc speciatim, officium esse ajunt docere, conciliare & permovere: item cum officium vocant, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis post memoriæ mandare, tum ad postremum agere ac pronunciare. At differt ab hoc officio officium Rhetoris, quod est tradere præcepta bene dicendi.

§. 6. *Materia est* τὸ ἕκαστον, *sive unaquæque res. Sed ita versatur circa res omnes, ut magis occupetur circa civiles; & ex his ipsis magis circa hypothesin quàm thesin Est verò thesis quæstio infinita, sive universalis: ut*, an bellum sit gerendum. *Hipothesis autem est quæstio finita, sive singularis: ut:* an utile sit Atheniensibus, bellum gerere cum Peloponnesiis, aut succurrere Corcyræis.

Materia, sive subjectum, circa quod se occupat orator, est res quælibet: quæ si per interrogationem proponatur, *Quæstio* dicitur.

Dividitur autem quæstio quadrifariam.

Primum in quæstionem simplicem, & conjunctam.

Simplex, est unius & simplicis thematis, quod ad popularem notitiam explicatur: ut, *de DEO*, *paradiso*, *virtute*, &c.

Conjuncta, est pronunciati alicujus, quod argumentis probatur: ut, *an ducenda sit uxor*.

Deinde quæstio, vel theoretica est, vel practica.

 Theo-

(a) *Cognitionis*. (b) *Actionis*. (c) *Videre quid aptum sit ad persuadendum*. (d) *Videre*.

Theoretica instituitur cognitionis gratia: ut, *quæ causa sit Lunaris defectus.*

Practica tractatur propter actionem: ut, *an vim vi liceat repellere.*

Præterea vel infinita est quæstio, vel finita.

Infinita quærit universe: ut, *an quapiam de causa homini hominem liceat interficere.* Hæc Græcis θέσις, Latinis (a) *propositum* & *consultatio* dicitur.

Finita restringit quæstionem universalem ad personam aut rem singularem: ut, *an jure Clodium occiderit Milo.* Hæc Græcis ὑπόθεσις, Latinis vocatur *causa*, aut *controversia.*

Denique quæstio vel principalis, vel incidens est.

Principalis est, quæ præcipuè in controversiam venit: ut *an Opimius Gracchum, aut Milo Clodium jure interfecerit.*

Incidens vocatur, quæ propter aliud tractatur: ut, *num Reip. conservandæ causa civem liceat occidere, seditiosum quidem, sed indemnatum.* Item, *num Gracchus, vel Clodius, cives fuerint seditiosi.*

Quæstio simplex, item theoretica, nec non infinita, ut plurimum quæstiones sunt incidentes. At quæstio principalis solet esse conjuncta, practica, finita. Et ex conjunctis magis versatur Orator circa practicam, ex practicis, magis circa finitam. Unde liquet, triplicem esse ejus materiam; communem, magis propriam, & maximè propriam: communem esse, rem quamvis: magis propriam, res civiles; maximè propriam, quæstionem singularem, sive hypothesin.

§. 7. *Duabus rebus* (b) *eloquentia paratur, natura, & cura: quarum hæc in duobus occupatur, artis præceptis, & usu sive exercitatione. Natura incipit, ars dirigit, usus perficit, Sed arti comes esse debet magnarum rerum scientia, sine qua non tam eloquentia acquiritur, quam linguæ volubilitas, & inanis loquacitas.*

Maximam ad dicendum vim adfert natura. Nam & ani-

(a) *Cic. in Topicis.*
(b) *Fabius l. 2 c. 9. & l. 11. cap. 2.*

(a) & animi, atque ingenii celeres quidam motus esse debent; qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni. Cujusmodi εὐφυΐα si adsit, facili labore eloquentiam adipiscimur. Sin natura obtigerit planè infelix, supervacua erit omnis doctrina. Unde vulgò dici solet, eloquentiam (mediocrem saltem) aut cito parari, aut nunquam. Quanquam non, si bonitate naturæ præcellant alii, desperare statim oportet. Natura enim invalescit, si cura adjuvetur. Cura vero hæc in duobus consistit; artis præceptis, & usu. Quibus aliqui adjungunt multijugam doctrinam absque qua loquentia potius fuerit, quàm eloquentia. Quod ne contingat, operam dare oportet, tum historiæ, tum philosophiæ civili, & aliis, quæ prudentiam adferunt oratori: tum etiam scientiæ rerum naturalium; unde sæpè similitudines petuntur: item poetarum fabulis, aliisque; unde ornatus multum accedit orationi. Nec propterea damnamus eos, qui tria duntaxat statuunt artis principia; naturam, artem, usum. Nam illa variarum disciplinarum notitia non est de Rhetoricæ artis οὐσίας, sed extra artis cancellos petenda est. Ut quam nec rhetor doceat, quatenus est rhetor: nec orator sciat, quatenus orator. Sunt qui superioribus imitationem adjiciant. Sed ea sub usu continetur: quippe qui in præstantium oratorum cùm lectione & auditione, tùm imitatione, consistat. Vel si per imitationem intelligimus doctrinam, unde, & quos, & quomodo imitari oporteat hauriamus, jam ad præcepta artis pertinebit.

§. 8. *Pro quatuor verò officii oratorii partibus, quæ sunt, argumenta invenire, inventa disponere, disposita exornare, & exornata pronunciare, totidem sunt partes Rhetorices, doctrina inventionis, dispositionis, elocutionis, & pronunciationis*

Hunc partium numerum alii augent, alii minuunt. Augent, qui cum Cicerone, atque aliis antiquo-

 rum,

(a) *Crassus apud Cicer. l. 1. de Orat.*

rum, addunt memoriam. Nos Aristotelem sequimur; quia, quæ memoriam juvant, ad distinctam artem pertinent, quæ μνημονευτικὴ dicitur.

Qui numerum hunc imminuunt, hi Inventionem, & Dispositionem, omittunt, tanquam Logicæ partes.

Verùm & Inventio & Dispositio Dialectica plurimum distat à Rhetorica. Nam primum differunt fine. Quia Rhetorices finis est persuasio: Dialectices autem, probabilis disputatio aut victoria. Dialecticæ quæstiones cognitionis gratia instituuntur; at Rhetoricæ, actionis causa.

Propter hanc finium diversitatem etiam materia, ac forma est diversa.

Materia quidem, quia tota Inventio Dialectica est generalis, ut quæ tractet quælibet argumenta ἔνδοξα, sive probabilia; Rhetorica, si propriam materiam spectes, est specialis, quia tractat πιθανὰ; seu persuadibilia.

Ἔνδοξον autem, sive probabile, cum Aristotele (a) appello, quod probatur, vel omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, iisque vel omnibus, vel pluribus, vel maxime probatis.

At πιθανὸν, seu persuadibile, illud tantum vocatur, quod vel omnibus hominibus, vel pluribus probatur: non item quod sapientibus solis verisimile sit.

Adhæc Dialectica versatur tantùm circa argumenta docentia; quibus id, quod in quæstione est, vel explicatur, vel probatur. Rhetorica insuper instruit argumentis, tum amplificantibus, tum conciliantibus, & permoventibus, quæ ἠθικὰ, & παθητικὰ appellantur. Forma etiam differunt, sive spectes locos Dialectico & Rhetori communes, sive Rhetori peculiares, qui ex prioribus derivantur. Communes utriusque artis à Logico considerantur absolutè, & quatenus utiles sunt ad mentem instruendam. A Rhetore verò restringitur hæc consideratio ad popularem notitiam, & voluntatis atque

(a) 1. *Top. cap.* 1.

que affectuum motionem. Logici quoque accuratè locos illos pertractant in Topicis; Rhetores autem, quia nemo nisi Logicis imbutus ad Rhetoricem admitti debet, doctrinam hanc omittunt, vel solum pinguiori docent Minerva; contenti in his locis considerare, quomodo argumenta ex illis petita ad voluntatem movendam applicentur.

Quod ad locos probationum speciales, qui Rhetorices proprii sunt, fluunt hi quidem ex locis communibus, & sub iis, ut genus sub specie, continentur; verùntamen Dialecticus considerat argumenta πιθανὰ, quatenus sunt ἔνδοξα; Rhetorice verò, quatenus πιθανὰ, Clariùs dicam, Dialectice considerat argumenta persuadibilia generatim, & in communi natura, quatenus nimirum sunt probabilia: cui simile fuerit, si quis hominem spectet, quatenus est animal. Rhetorice speciatim hoc agit, quatenus ad persuadendum idonea sunt: cui simile est, si quis hominem consideret, quatenus est homo.

Itidem plurimùm differunt Dispositio Logica, & Rhetorica. Logica docet rectè disponere utrumque terminum cum medio, ut bonus fiat syllogismus. Item qua methodo quæstiones simplices, aut conjunctæ, debeant tractari. Ac denique qua serie ordinare oporteat disciplinas; Rhetor autem ostendit, quo ordine collocari debeant partes orationis πιστικῆς; quomodo item argumenta eum disponere conveniat, tum qui adstruit, tum qui refellit: atque ut Orator ordinem partium in syllogismo ferè immutet, ac quandoque etiam planè invertat.

CAP. II.

DE INVENTIONE GENERATIM.

INVENTIO, quatenus materia Rhetorices est τὸ ἕκαστον (a) non tantùm extendit se ad quæstiones con-

 jun-

(a) *Unaquaque.*

junctas; sed etiam ad res simplices. Atque hoc respectu definiri potest, excogitatio eorum, quæ vel expositioni rei simplicis, vel probationi quæstionis conjunctæ, conducunt.

Explicatio rei simplicis vel narratio est, vel descriptio. Narratio est facti, vel quasi facti. Hæc continet fabulam sive apologum, narrationem pressius sumptam, quæ poeticam, civilem, & historicam, comprehendit, & ethopœjam, qua alicujus dicta, aut facta, pro personæ & circumstantiarum ratione, verisimiliter effingimus.

Cum verò narratio, ut diximus, sit facti aut quasi facti, descriptio erit quævis alia simplicis rei explicatio. Nec enim refert, utrum quid substantiæ sit, an accidens; universale, an dividuum; totum, an pars; absolutum, an relatum; simplex, an collectivum, abstractum, an concretum; positivum, aliquid, an privatio; an denique res vera, an imago rei, ut picturæ, aut statuæ; quales sunt descriptiones Callistrati.

Quomodo autem res simplex, vel descriptione, vel narratione explicetur; partim rhetorum præceptis addiscitur, partim oratorum exemplis. Ac de utroque, quod satis est, cognoscere fuit ex progymnasmatis: quæ repetere hoc loco nihil attinet. Nam veterum consilium perplacet, apud quos juventus progymnasmatis, tanquam justæ orationis particulis, grandi præludere operi solet declamandi. Quia igitur, quæ ad simplicem quæstionem pertinent, satis illic explicantur: jure optimo de sola quæstione conjuncta agere antiqui solent in suis de arte oratoria commentariis: ad quos progymnasmata sunt manuductionis loco. Quamquam altera etiam ratio accessit. Nam sophistis quidem constituere orationem integram solet descriptiuncula quæpiam, ethopœja, vel aliud simile: sed germani oratores illa potius assumunt in tractatione quæstionis conjunctæ, ad aliquid vel probandum, vel ornandum, aut amplificandum.

Qua-

Quare & qui justum artis σύστημα (a) perscriberent, ista olim inserebant vel inventionis, vel dispositionis, vel elocutionis doctrinæ; considerantes ea, quatenus vel huic, vel illi, vel isti inservirent; ac propterea tractantes de iilis in ea parte, cujus gratia solent assumi. Nos quoque etsi juniorum consilium non penitus damnamus, tamen, quia ratio satis gravis non est, cur recedamus ab antiquis, exemplum horum imitabimur. Esto itaque etiam nobis materies Oratoriæ inventionis Quæstio conjuncta: & superior Inventionis descriptio hunc in modum restringatur.

§. 1. *Inventio est excogitatio argumentorum, quæ ad persuadendum idonea sunt.*

Intellige autem, quatenus argumenta isthæc sunt istiusmodi. Hoc est, quatenus sunt πιθανά. Nam hac considerandi forma differt Inventio Rhetorica à Dialectica, ut paulo ante diximus.

§. 2. *Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem.*

Prout Cicero definit. 1. de invent. Sive, ut in Top. ait, est *ratio, quæ rei dubiæ facit fidem*. Vel ut Fabius describit lib. V. Cap. X. est *ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ, quod est dubium, per id, quod non est dubium, confirmat*. Juniorum aliqui laxius hac voce utuntur, ut quibus argumentum dicatur, non tantùm quod ad conjunctæ quæstionis probationem adfertur, sed etiam quod simplicium explicationi inservit. Nobis cum veteribus, ut sapere, ita & loqui animus est.

§. 3. *Argumenta petuntur è Locis, Loci sunt sedes ac notæ argumentorum, quarum admonitu invenitur, quid in quaque re aptè ad persuadendum dici queat. Horum alii sunt Rhetoricæ cum Dialectica communes: alii verò Rhetoricæ peculiares, Loci utriusque facultatis communes è Topicis petuntur.*

Estque locus ambarum communis, vel artificialis, vel inartificialis. Artificialis est, vel vocis, vel rei. Locus vocis,

(a) *Corpus sive Compagem.*

cis, vel est notationis, vel conjugatorum. Locus rei vel primus est, vel ortus è primo. Primus est internus vel externus. Internus est generis, & speciei; materiæ, & formæ; totius, & partis; subjecti, & accidentis. Externus partim est causæ efficientis, & finalis, ac effectus, partim circumstantiæ, objecti, & signi. Locus ortus est definitionis, quæ indicat: descriptionis, quæ petitur ab accidentibus, effectis, vel partibus: divisionis, quæ species exponit, aut partes, sive per se, sive per accidens insint: comparationis, quæ est majorum, minorum, parium, aut similium: oppositionis quæ est disparatorum, relatorum, contrariorum, privantium, & contradicentium. Atque his ex Locis petitur Argumentum, quod opinionem pariat, & quandoque etiam scientiam. At locus inartificialis, sive assumptus, est argumenti gignentis fidem. Estque testimonii, vel divini, vel humani. Quæ omnia exemplis illustraremus, nisi isthæc notissima forent à Logicis: quorum intelligentem prius esse oportet, si quis seriò rhetoricari volet. Interim ne planè hanc partem neglexisse videar, illustrem apponam Ciceronis locum, quo de locis Topicis agit, eaque exemplo illustrat. Est is lib. II. de Orat. ubi sic scribit: *Si sit is, qui & doctrina mihi liberaliter institutus, & aliquo jam imbutus usu, & satis acri ingenio esse videatur, illic eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde universum flumen irrumpat, qui illi sedes & tamquam domicilia, omnium argumentorum commonstret, & ea breviter illustret, verbisque definiat. Quid enim est, in quo hæreat, quo viderit, omne quod sumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex sua sumi vi atque natura, aut assumi foris? Ex sua vi, cum aut res, quæ sit, tota quæritur, aut pars ejus, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam rem illam quod attingat. Extrinsecus autem, cum ea, quæ sunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione universa vis explicanda est, sic: Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus Pop. Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset Pop. Romani potestati tradidit. Sin pars, partitione,*

hoc modo: Aut Senatui parendum de salute Reipub. fuit, aut aliud consilium instituendum, aut sua sponte faciendum. Aliud consilium, superbum: suum arrogans: utendum igitur fuit consilio senatus: Sin ex vocabulo, ut Carbo: Si consul est qui consulit patriæ quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo quod rem attingat plures sunt argumentorum sedes ac loci. Nam & conjuncta quæremus, & genera, & partes generibus subjectas, & similitudines, & dissimilitudines, & contraria, & consequentia, & consentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia: & causas rerum vestigabimus, & ea quæ ex causis orta sunt: & majora, paria, minora quæremus. Ex conjunctis sic argumenta dicuntur: Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cùm Quintum Metellum tam pie lugere videatis. Ex genere autem: Si magistratus in Pop. Romani potestate esse debent, quid Norbanum accusas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ est subjecta generi: Si omnes, qui Reip. consulunt, chari nobis esse debent: certe in primis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis retinemus & nostram salutem & imperii dignitatem. Ex similitudine autem: Si feræ partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus? At ex dissimilitudine: Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Atque utroque in genere, similitudinis & dissimilitudinis exempla sint ex aliorum factis aut dictis, aut eventis, & fictæ narrationes sæpè ponendæ. Jam ex contrario: Si Gracchus nefariè, præclarè Opimius. Ex consequentibus: Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & causa nemini, & tu semper audax: quid est, quod de facinore dubitare possimus? Ex consentaneis, & præcurrentibus, & repugnantibus, ut olim Crassus adolescens: Non si Opimium defendisti, Carbo, idcirco isti te bonum civem putabunt: simulasse te & aliud quid quæsisse perspicuum est quod T. Gracchi mortem sæpè in concionibus deplorasti, quod P. Africani necis socius fuisti, quod

eam

eam legem in tribunatu tulisti, quod semper a bonis dissensisti. Ex causis autem rerum sic: Avaritiam si tollere vultis, mater ejus est tollenda luxuries. Ex iis autem quæ sunt orta de causis, Si ærarii copiis, & ad belli adiumenta & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus. Majora autem, & minora, & paria comparabimus sic. Ex majore: Sin bona existimatio divitiis præstat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis est expetenda? Ex minore sic.

Hic parvæ consuetudinis
Causa, hujus mortem fert tàm familiariter?
Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri? Ex pari sic: Est ejusdem, & eripere contra Rempubl. & largiri pecunias. Foris autem assumuntur ea, quæ non sua vi, sed extranea sublevantur, ut hæc: Hoc verum est: dixit enim Q. Lutatius, hoc falsum est: habita enim quæstio est, hoc sequi necesse est: recito enim tabulas. De quo genere toto paulo antè dixi. Hæc ut brevissimè dici potuerunt, ita à me dicta sunt. Ut enim si aurum cui, quòd esset multifariam defossum, commonstrare vellem, satis esse debet, si signa & notas ostenderem locorum, quibus cognitis ille sibi ipse foderet, & id quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret: sic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant ubi sint: reliqua cura & cogitatione eruuntur.

§. 4. Quemadmodum autem opus est ingenio ad inveniendum: ita etiam judicium requiritur ad seligendum. Nam licet universos locos percurrere animo debeat orator: non tamen utetur omnibus; sed aptis: non à causa alienis, non levibus, non illis etiam, quæ parum idonea sunt ad captum popularem.

Uti inter alia sunt perfectæ Logicorum definitiones: quales parce adhibet orator: ut qui non subtili, & sicco, sed populari, & fuso, delectetur genere dicendi. Nosse tamen eas debet, ne inanibus verbis frustra luxuriet oratio.

§. 5. Loci Rhetorum proprii sunt triplices; alii argumentorum docentium, alii conciliantium; alii permoven-

ven-

ventium. *Græci eos vocant*. λόγους, καὶ πάθη (a)

Optimè hanc rem expressit Aristoteles 1. Rhet. & ex eo Cicero lib. 1. de Orat. ubi inquit: *Ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa; ut probemus vera esse ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus*. Et ibidem: *Meæ totius orationis, & istius ipsius, quam modo Crassus in cælum verbis extulit, tres sunt rationes, ut ante dixi: una conciliandorum hominum: altera docendorum; tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse, ut is, qui nobis causam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut denfensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur*.

§. 6. *Omnis ea de triplici hoc argumentorum genere doctrina dividitur in partes duas; primariam unam, ac magis simplicem; alteram verò ex priori ortam*.

Prior illa seorsum exponit λόγους quibus probatur quæstio finita: seorsum item de singulis affectibus agit: seorsum quoque ἠθολογίαν tractat. Estque hæc pars planè necessaria: unde ab Aristotele, & veterum aliis, accurate explicatur. At posterior applicat superiorem doctrinam ad species quasdam minores: ut sunt gratulatio, gratiarum actio, consolatio, & similes. Hanc partem Aristoteles non tractat ex professo, eò quod ratio de istis agendi, modo usus aliquis accesserit, non ita magno negotio ex iis, quæ dixerat, cognoscatur. Propterea nos quoque de priori majori cum cura dicemus; alteram strictius, nec negligenter tamen exponemus.

§. 7. *In parte principe auspicandum ab argumentis* ἀποδεικτικοῖς, *sive docentibus*. *Sunt hæc vel* ἔντεχνα *sive artificialia: vel* ἄτεχνα, *sive artificialia*. Ἔντεχνα,

(a) *Rationes, mores & affectus*.

τεχνα, & invenienda sunt, & tractanda oratori: ἄτεχνα non inveniuntur ab oratore, sed foris allata tantummodo ab eo tractantur.

Artificialia Ciceroni dicuntur *insita*: inartificialia autem, *assumpta* (a). Ita causæ insunt argumenta, quæ probant, aliquem esse cædis auctorem, quia habuerit occidendi animum, item vires ad eam rem, atque occasionem: quia signa exstent cædis ab eo patratæ. At illa foris assumuntur, quæ petuntur à confessione servi, rumore vulgi, aut similibus.

§. 8. *Loci artificialium argumentorum vel generales sunt, vel speciales.*

§. 9. *Loci generales sunt domicilia argumentorum tribus causarum generibus communium.*

§. 10. *Ejusmodi sunt duo. Prior est, possibile, & impossibile. Nam sive instituatur suasio, vel dissuasio, sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse, aut non potuisse; posse, vel non posse fieri.*

§. 11. *Alter est, magnum, & parvum: quo pertinent Comparatorum loci: ut cum ostenditur, aliud alio esse utilius, vel inutilius; honestius, vel inhonestius, æquius, vel iniquius.*

Hæc planiora fient ex iis, quæ de tribus dicendi generibus infra, cùm universè, tum speciatim, dicemus.

§. 12. *Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis causarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.*

CAP. III.

DE GENERIBUS CAUSARUM.

§. 1.

Sunt verò tria genera causarum sive ὑποθέσεων, demonstrativum, deliberativum, & juridiciale.

§. 2.

(a) *In partit.*

§ 2. Demonstrativum est, quo laudamus, aut vituperamus: Deliberativum, quo suademus, aut dissuademus: Juridiciale, quo accusamus, aut defendimus.

§. 3. In docendo demonstrativum habet finem propositum honestatem: deliberativum, utilitatem: Juridiciale, justitiam, & æquitatem.

§ 4. At in movendo, orationis finis est affectus, ad quem præcipuè impellit animos auditorum: ut in demonstrativo est delectatio: in deliberativo, spes aut reformidatio: in juridiciali, clementia, aut sævitia.

§. 5. Qui laudat, aut vituperat, fere tractat præsentia: qui suadet, aut dissuadet, versatur circa futurum: qui accusat, aut defendit, considerat præterita.

§. 6. In demonstrativo auditor est ὁ θεωρὸς sive spectator; in deliberativo, si causa est publica, senator: in juridiciali, judex.

§. 7. Sæpè autem fit, ut eadem in oratione & laudet, & consulat, & defendat orator: sed cujus generis oratio sit, statui tunc debet ex principali fine, sive quæstione ea, ex qua aliæ nascuntur. Aut si parilis omnium partium ratio sit, ut in causa multiplici contingere potest: pro diversis partibus, unde conflatur oratio, ad aliud, atque aliud, dicendi genus pertinebit.

Atque hæc universè naturam aperiunt trium dicendi generum. Deinceps speciatim de iis videbimus.

Ordiemur autem à genere demonstrativo. Nam etsi dignius est deliberativum; unde & ab eo Aristoteles cœpit: tamen alterum illud facilius est. Adde quòd hoc genere non ingenia tantùm adolescentium excoluntur, sed etiam mores: dum ea, quæ laude digna sunt, jam prima illa ætate à turpibus discernere, & quæ honesta sunt, laudare probareque adsuescunt.

CAP.

CAP. IV.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

§. 1.

E'Πιδεικτικὸν, sive demonstrativum genus ita dicitur, quia solùm demonstrat personæ reique naturam: nec per se intendit auditorum actionem, uti in aliis generibus fit. Vocatur quoque ἐγκωμιαστικὸν aut πανηγυρικὸν quæ nomina, à parte nobiliori, universo induuntur generi.

Nam propriè ἐγκώμιον est laudatio facti, instituta coram tribulibus ἐν ταῖς κώμαις (a) πανηγυρικὸς λόγος propriè laudatio est, ac interdum etiam suasio, instituta ἐν τῇ πανηγύρει (b)

§. 2. *Continet hoc genus, ut diximus, laudationem & vituperationem. Illa exponit bona, quæ alicui insunt: hæc contrarium facit.*

§. 3. *Utraque tam latè patet, quam rerum natura, Nisi quod in aliquibus alterum illorum, sòlum habet locum. Nam in DEUM, aut Divina, non cadit vituperatio. Præcipuè verò occupari sólent Oratores in laude, aut vituperatione, personæ, facti, aut rei.*

§. 4. *In PERSONA laudanda, aut vituperanda duplex est ordinis ratio. Nam aut temporum gradus servantur, aut generum distributiones.*

§. 5. *In temporum ordine orationem dividimus in ea, quæ spectant ortum, vitam, & mortem.*

§. 6. *In ortu consideramus genus, & patriam.*

§. 7 *Per genus autem intelligo parentes, avos, consanguineos, affines. Ac vel honestum obtigit genus, vel infame. Infame satius est præterire. Honestum vel illustre est, vel obscurum. Si illustre sit, dicemus, aliquem respondisse ejus splendori:* quomodo agendum esset in laudatione Aristotelis, qui ex genere erat Asclepiadarum,

(a) *In vicis.* (b) *Totius gentis celebritate.*

rum. *Sin fuerit obſcurum, dicemus, eum illuſtraſſe genus virtute ſua. Addemus, hoc eſſe majoris virtutis argumentum, quòd quis ſine commendatione natalium, ſine opibus ullis, ad tantum decus pervenerit.*

§. 8. *Patriæ nomine ſigno natale ſolum, ac interdum etiam, ubi diu quis commodè accepteque vixit. Ab hac quoque bifariam laudamus. Si enim patria præclara eſt, hoc ipſum in laude ponitur:* ut, quòd Xenophon fuerit Athenienſis. *Sin humilis; dicemus, patriam ab eo fuiſſe illuſtratam, atque exornatam,* quomodo Stagiram nobilitavit Ariſtoteles.

§. 9. *Iſtis ſubjiciemus, ſi quid ſingulare nativitatis tempore acciderit, aut ſi quid in ſomnis viſum, vel auditum; quod de naſcituro infante haberi poſſit præſagium.*

§. 10. *In vita ſpectemus, naturam, fortunam, inſtitutionem, actiones, & honores.*

§. 11. *Natura vel corporis eſt, vel animi. Corporis ſunt, ſanitas, robur, agilitas, & pulchritudo.*

§. 12. *Animi ſunt, ingenium, judicium, memoria, ſtudium: tum etiam mores faciles, ac ſuaves.* Nam hæc omnia quodammodò natura inſunt: non item eruditio, quæ ſtudio comparatur, eoque hujus loci non eſt

§. 13. *Fortunæ ſubiiciuntur opes, quæ vel privatæ ſunt, vel cum imperio.*

§. 14. *Inſtitutio naturæ fidem facit, & eandem perficit. Huc refer, apud quos educatus quis fuerit, ac quibus ſtudiis, & à quibus imbutus, & ſub quo genere Reip.*

§. 15. *Inſtitutionem verò perficiunt actiones: quæ ſpectandæ ſunt ſecundum ſingulas virtutes.*

§. 16. *His ſubjunge honores, quos quis virtutis ergo adeptus fuit.*

§. 17. *In morte conſideratur, tum genus & cauſa mortis: ut quòd aliquis, pro patria pugnans fortiter occubuerit; aut quòd defunctus ſit pro ſtudio veritatis, poſt exantlatos maximos labores.*

§. 18. *Poſt mortem conſideranda ſunt, pompa funebris, jactura Reipublicæ, luctus bonorum. Potiſſimum autem commemorari debent honores, ſiqui ſint habiti* defun-

defuncto. Ut quòd Aristoteli statua fuerit erecta, cum inscriptione istiusmodi: Aristoteles Philosophorum Primus.

§. 19. *His omnibus, si quis recens defunctus est, subjicitur consolatio. Imò &, cùm ea locum non habet, additur de liberis, posteris, discipulis. Item illius, quem laudamus, comparatio cum aliis*. Ut si Aristotelem conferamus cum Platone, eumque ostendamus præferri oportere.

Hunc temporis ordinem sequitur Isocrates oratione funebri, qua Evagoram, Salaminis Cypriæ regem, laudavit.

I. Nam primum explicat genus, quod à Jove, & Æaco usque arcessit.

II. Deinde ait, præterire se velle omnia vaticinia, somnia, quæ antecessere ejus nativitatem, & ostenderunt, humana illum sorte fore majorem.

III. Postea exponit, quæ in puero eluxere, formam, modestiam, vires.

IV. Hinc virilem ad ætatem accedit; quam excellens fortitudo, sapientia, & justitia exornavit.

V. Denique magnitudinem rerum gestarum explicat, nempe quam piè, & strenuè recuperarit regnum; quàm præclarè item illud administrarit; quanta virtute defenderit contra Persas. Post quæ omnia Nicoclem ad paternæ hujus virtutis imitationem adhortatur.

Alterum etiam exemplum paulò post adducemus in laude & vituperatione Julii Cæsaris.

Nec ab ordine isto multum abit Tullius in vituperando Antonio.

§. 20. *Est verò ordo hic facilis, sed vulgaris, & scholam redolens, & plerumque languidus nimis, nisi verborum sententiarumque floribus conspergatur, & acutis excitetur sententiis: uti factum a Plinio in Panegyrico suo*.

Ubi Trajanum laudaturus, ab adoptione ejus orditur, ac deinde provehitur ad virtutes illius, & res præclarè gestas. Quæ venustè adeò, atque argutè, &

cum

cum majeſtate quadam tractat, ut pro optimo haberi exemplo ea debeat oratio.

§. 21. *Alter ordo erat, cum generum ſequimur diſtributionem, nulla temporum habita ratione.*

Ita Cicero in Maniliana ait, ſummo imperatori quatuor res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem & felicitatem: atque ad quatuor iſta omnes Pompeji laudes reducit. Hic ordo plus artis habet, quam prior.

§. 22. *Eſt præterea ordo ex duobus his mixtus. Ut ſi à natalibus & pueritia exorſus; ubi ad virilem ætatem fuerit perventum, actiones omnes digeras ſecundum proprias virtutes.*

§. 23. *In omni autem laudatione perſonæ, quatuor iſta obſervabimus. Primum, ne ad fictitias & ementitas laudes recurramus. Nam ejuſmodi non decus adferunt orationi; ſed in veris etiam fidem derogant oratori.* Quod illuſtrare poſſumus Lyſippi exemplo. Apellem is (a) reprehendit, quia Alexandrum Magnum pinxiſſet fulmen geſtantem. At ipſe eum haſtam manu tenentem effinxit. Nam facile videbat, poſteros non credituros de fulmine: imò propriam quoque haſtæ gloriam ignoraturos fuiſſe, niſi ea monumentis fieret teſtata; nunc tot veram ejus laudem prædicantibus, fore omninò, ut nulla illam ſecula conticeſcant.

§. 24. *Alterum eſt, ut ne in meliorum copia res conſectemur exiles factaque leviora. Nam videbimur ejus quidem amantes eſſe, quem volumus laudare: ſed reperire vix poſſe, quod laudem magnopere mereatur.*

Propterea ſcitè dicebat Phavorinus Philoſophus, *turpius eſſe exigue, atque frigide laudari, quam inſectanter, & graviter vituperari.* Vide Gellium lib. 19. cap. 3.

§. 25. *In magnis tamen viris quandoque etiam minutias commemorare conducit.*

Fecit hoc in Apollonio ſuo Damis: eoque nomine re-

(a) *Philaſtr. lib. 1. cap. 4.*

reprehensus, argutè respondit (a), de mensis Deorum, analecta quoque sedulò colligi debere, ne ambrosiæ illius aliquid depereat.

§. 26. *At cavendum tunc, ne exigua quæ sunt, immodicè extollamus. Satius enim est, ut quæ parva sunt, contenti simus attigisse, dum id prudenter, & loco suo fiat.*

Siquidem plus valet verbum prudenter dictum, quàm omnes puerilium hyperbolarum ineptiæ.

§. 27. *Tertium est, ut non tam consectemur laudes multis competentes, quàm proprias, aut communes cum paucis. Vel saltem posterioribus his magis immorabimur. Interim concessum est, præsertim si argumentum jejunius sit, atque aridius, excurrere in locum communem, ac hypothesin adferre ad thesin.*

Ut si in encomio formosæ, aut castæ, laudes bonum formæ, vel castitatis. Aut si in laudatione artificis extollas artem, quam exercuit.

§. 28. *Etiam digredi interdum licet, vel in descriptionem aliquam, vel alicujus reprehensionem.*

Ut si describas urbem aut regionem, cui quis præfuit, aut Senatum, cujus quis pars fuit: aut Academiam, in qua docuit. Item si reprehendas, aut eos, qui extollunt laude indignos, atque ita fidem adimunt aliis etiam vera dicentibus: aut eos, qui occupantur in laudandis illis, quos nemo vituperat, aut quorum nomen satis est clarum: aut qui reprehendunt eos, quos ipsi laudandos suscepimus: aut qui vitio laborat contrario virtuti, quam in aliquo prædicamus: quæ collatio multum facit ad exaggerandum. Hujusmodi digressionum exemplum non unum suggerit Isocrates in laudatione Helenæ,& Busiridis. At Poetæ multò etiam hac parte sunt liberiores, non in laudationibus modò, sed quandocunque materia exilior est Quomodo Maro in Culice minimum habet de culice, longequè maxima carminis pars consumitur in laudibus vitæ rusticæ, arborum descriptionibus, inferorum argumentis. Et

(a) *Philostr. lib. 1. cap. 4.*

Et Catullus, Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis, minimùm agit de nuptiis, ac totus propemodum est in descriptione pulvinaris, querelis Ariadnes, de carmine Parcarum. Sed hujusmodi non exiguum in imitando judicium desiderant.

§. 29. *Et hæc de laudatione personarum, ex quibus simul cognoscere est, quomodo institui debeat personæ vituperatio: quippe ubi omnia debent inverti.*

Nempe iisdem ex locis petitur, & laus, & vituperatio personæ; quod luculento illustrat exemplo Emporius Rhetor antiquus. Verba ejus, etsi dictio duriuscula sit, adscribam.

I. Si dicemus in Cæsarem, laudabimus à genere, *quòd Romanus, quòd Patricius fuerit, quòd usque ab Æneæ, & Julii gente descenderit.*

Vel si reprehendetur, quod nihil ad laudem attineat ipsius, si urbe magna, aut genere nobili procreatus, si originem suam vitæ flagitiis coinquinaverit.

Quanquam mihi videtur hæc mentio generis tota parcius esse augenda, cum in cujusdam potestate nòn sit, quemadmodum natus sit: sed usurpanda potius ex intervallo, & pro opportunitate. Alioquin & hoc in vitio contrahemus, ut in diversis materiis uniformiter auspicemur.

II. *Exin* nomen *tractabitur, quod Julius à familiæ suæ principe, ipso Julo, sit nominatus; & Cæsar ex eo, quod uni majorum suorum, hoc nomen adscitum sit, occiso in acie elephante, qui* cæsar *vocabatur.* (a)

Vel contra irridebitur tam vanæ appellationis assumptio; quando æque sit nomen hoc totum falsum, ferum, abortivum: cum ipsi, qui defunctarum matrum uteris exsecantur, cæsares (b) *nominentur.*

Sed hoc ipsum omne nimium remotum est, ac pene ridiculum, & tale certè, ut raró personæ reprehendantur,

(a) *Spartianus in Ælio, Servius in* 1. *Æn.*
(b) *Iidem ibidem. Item Plinius lib.* 7. *c.* 9. *Servius in* 10. *Æn. Nonius Isidorus lib.* 9. *cap.* 3.



tur, in quibus causas nominum mereri (a) *possumus. Ac si quid est, quod de Cicerone, quod de Cæsare, quod de Servilio forte dicatur; nescio quid præbeat disputationis nomen Numæ, Gracchi, Pisonis* (b) *Cethegi.*

III. *Sequitur* educatio, *quam hoc pacto præferemus in Cæsare, ut illum, cum esset puer relictus à mortuo patre, dicamus cum matre vixisse; quæ in eo hoc diligentior, ac severior fuerit, quod in illa sola manserit etiam patris officium.*

Aut è contrario non probabimus educationem in contubernio mulieris, & matris.

IV. *Item ab* institutione, *quam plurimum in facundia & dicendi studio fuisse probet, & quod primam est gloriam è forensi præstantia consecutus* (c).

Itemque culpabitur, quòd adeò non adeptus sit formam oratoriæ facultatis, ut eum Græcæ exornationis expertem fuisse manifestum sit.

V. *Hinc* forma corporis *prædicabitur, tanquam eminens, & decora.*

Hinc dicetur, ejusdem bonum pudicitiæ prostitutione violatum, quam Nicomedi subjecerit, Bithyniæ Regi.

VI. *Tum* facta *omnia, quæcunque poterunt, in partem utramque ducentur. Dicetur enim accusatione Dolabellæ famam magnæ eloquentiæ consecutus.*

Negabitur eandem meruisse, cum is, quem accusabat, evaserit (d).

VII. *Dicetur* Honoribus *per ordinem functus esse. Intendetur, & quæsturam cruentam, & Præturam habuisse turbulentam, adeò, ut Senatusconsultis notaretur.*

VIII.

(a) *Forte leg.* invenire *vel* mereri *more seculi illius dixit pro* consequi. (b) *De Pisonis nomine non videtur minus dici aliquid posse quam Ciceronis. Nam uti hoc à cicere, ita illud à pisis. Vide Plin. l. 18 c. 3.* (c) *Ita hic scribere malui, ubi vulgo apud Emporium legitur.* Et quod prima & gloria & forensis præstantia consecuta.
(d) *Valerius Max. l. 8. c. 9. Svetonius l. 1. c. 4. Plutar. in Cæs. & aliis.*

VIII. *Dicetur* consul *fuisse popularis, & benignus in plebem, qui etiam agros putaverit dividendos.*

Idem & cum collega dissensisse, & hostili terrore (a) *usus in eundem, & contra morem majorum in perferendis seditionibus perseverasse.*

IX. *Gessisse illum* bella *magnifica, pertinebat ad laudem; uti Gallias subegisse.*

At in eodem ipso objicietur, quod easdem provincias non civili modo, nec more majorum, decerni sibi per quinquennium elaboraverit, & quod tempore potius, quàm virtute, superaverit.

X. Bellum civile *quod gesserit, inimicis illius objicietur.* Clementia *verò ejus in eodem adeò memorabitur, ut appareat illum minimè arma voluisse.*

Contra, nullam unquam fuisse causam tam magnam, quæ illum impellere ad bellum civile debuerit.

Ut maximè in eo lenior fuerit, non posse videri bellum clemens esse, quod tale sit.

XI. Mors *quoque atrox, & impia, & tanquam ipsis rebus humanis luctuosa, & tamen ex hoc honesta dicetur, quod sit occisus in curia, & manibus senatorum.*

E diverso hostem humani generis, & tyrannum civitatis, dignum sceleribus suis tulisse supplicium, multis vulneribus trucidatum, & in ipsa Pompeja curia tanquam Pompeji manibus, jugulatum.

XII. *Postea verò declarabitur, quàm* commota illius morte respublica; *quam plane status civitatis eversus; quam denique ipsis percussoribus suis malo fuerit, illud parricidium peregisse.*

Item contrà usque eò illius exitum fuisse optabilem civitati; ut pene placuerit, ejusdem acta rescindi, & hostem judicari, qui eadem tuebatur.

Ad hoc felicitas, quæ in illo potest facilè laudari, extenuabitur eò, quod liberos non habuerit.

(a) *Apud Emporium est* hostiliter usus, *unde feci,* hostili terrore usus. *Vel scripserat,* hostili vi usus. *Nisi magis placet, post* hostiliter *deesse* viribus. *Vel simile aliquid.*

§. 30. Nunc videamus de laude & vituperatione FACTORUM, quæ cum personarum demonstratione conjuncta est, quia etiam in facti laudatione persona à facto laudatur. Locorum autem, unde laus petitur, alii quidem sunt probationis, alii verò amplificationis.

§. 31. Loci prioris generis sunt, honestum, utile, difficile. Honesti quatuor sunt partes: decorum, quod personam decet; legitimum, quod legibus & consuetudini est consentaneum, justum sive æquum, quod est pium in Deum, atque homines, gloriosum, quod cum egregia nominis fama est conjunctum.

§. 32. Utilis gemina est ratio: vel enim prodest adferendo aliquid boni; vel depellendo aliquid mali.

§. 33. Difficilis natura ex facili cognoscitur: facile verò est, quod sine magno labore, aut sumptu, & brevi tempore confici solet.

§. 34. Loci amplificationis sunt octo. Nam ad facti laudem pertinet, quod quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maxime necessario, vel sæpe, vel rem spectantem in primis laudem civitatis, vel quod primus eo novos acquisiverit honores.

§. 35. Nec propterea singulis ex locis istis argumenta semper peti debent: sed otiosa rescindere oportet.

Exemplo esto Lucretiæ factum, propter illatum stuprum se interimentis. Laudare hoc factum possumus partim ab honesto, partim ab utili. Ad quæ hæc argumenta referuntur.

I. Quia, quod fecit, castam decuit fœminam, Nam cùm eam oporteat omnia metiri honestate; minimè decuisse, ut illatam pudicitiæ suæ vim contemneret, aut dolorem violati pudoris ferret: sed post hujusmodi maculam, qua nulla fœdior esse posset, è vita potiùs excedere debuisse, quàm ut deinceps vel purissimam Solis lucem aspiceret, vel in hominis casti oculos incurreret.

II. Quia facto suo ostendit, quanti facere oporteat castitatem: atque ita consecuta est illud, ne impudica

dica ulla Lucretiæ se exemplo vivere posse dicat.

III. Quia mors non est è malorum genere, sed malorum finis; atque, ut è malis esset, tamen fortis animi non sit, expavescere eam, quæ sine ignominia, imò cum gloria est conjuncta. Cumque ea virtus etiam rara insit viro, tantò magis in fœmina sit prædicanda.

IV. Quia in malo tàm gravi aliud perfugium aut solatium quæri non potuit, quàm mors. Nam honestius erat mori, ut pudicam; quam vivere, ut impudicam. Præsertim quando nemo sibi crastinum possit polliceri. Imò, cui grave haud foret, post jacturam pudoris, spiritum ducere, non crederetur invita esse perpessa. Et poterit Tarquinius, ut adulterorum sunt mores, culpam omnem derivare in Lucretiam, quasi ad flagrantissimum amorem suum aperuisset prior. Nunc innocentiam ipsa, quam testibus non poterat, sanguine suo comprobavit. Unde vetus epigramma poetæ incerti:

Cùm foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
Accedant testes, me non favisse tyranno,
Ante virum sanguis, spiritus ante deos,
Quàm benè producti pro me post fata loquentur,
Alter apud manes, alter apud superos.

V. Quia secuta est exemplum aliarum nobilium & fortium fœminarum, quæ gloriæ suæ hoc dederunt, ut injuriam, aut ignominiam, moriendo, vel vitarent, vel delerent.

VI. Quia fieri potuit, ut adulterum semen visceribus hæsisset. Atqui expectandum non fuit, usque dum ex corruptore suo prolem conspiceret, quæ in matris, ac familiæ viveret opprobrium.

VII. Quia atrocitatem illatæ injuriæ magis ostendit, cùm propter illam sibi conscivit mortem.

VIII. Quia morte sua dum vehementiùs ciet indignationem, simul viam patefacit ad vindictam publicam;

blicam; qua & tyrannus postea regno fuit exutus, & libertas parta est Romanis.

IX. Quia dum non pudicitiam solum vindicat fortiter; sed etiam ad auream libertatem viam munit feliciter: tum apud Romanos, tum etiam nationes omnes, nomen sibi peperit immortale.

X. Quia non erat, quod ultra caperetur dulcedine ac illecebris vitæ; cùm jucunda illa castæ esse matronæ non póssit post ereptum pudicitiæ decus. Eoque nisi nunc sponte vitam ademisset sibi; postea pœnituisset vivere, cùm non esset tam gloriosum mori.

At idem factum *vituperare* si voles: fiet id argumentis istis ab inhonesto & inutili petitis.

I. Primùm, quia ratio, cur se interimeret, idonea non potest adferri. Nam libidini adscribi nequit, quòd accidit invitæ: violatum erat corpus, sed animus fuit innocens: sufficit castitati bona conscientia.

II. Imò contrà, cur parceret vitæ, causa erat satis gravis. Nam iniquum est, ut quæ culpa vacet; ea non se absolvat, sed nocentem afficiat supplicio.

III. Adhæc non tota erat sua, sed ex parte etiam patris, ac imprimis mariti. Nunc & patrem invitum cara orbavit filia, & maritum optimum viduavit conjuge, animæ dimidio suæ: imò insuper dulcibus liberis matrem abstulit.

IV. Quid etiam quod ipsa erga Deum pietas avocare eam debuit à tam tristi proposito? Nam ideò Deus amorem vitæ indidit animis omnium, ut nequis deserat vitam priusquam è statione sua summus vocet imperator. Quare si ante innocens fuit, saltem facto hoc in culpam, quam fugiebat, incidit. Atque est ea culpa tanto major in fœmina, quanto sexus ille à ferro est remotior.

V. Nec, ut ajunt, animi firmi, sed impatientis potiùs fuit, manus sibi adferre: Sanè Romana mulier, Tricipitini filia, ea animi magnitudine esse debebat, ut fortiter ferret injuriam sceleris alieni, cùm sapientis nihil sit præstare præter culpam.

VI. Adde quod neque honori, vel suo, vel suorum

satis

ſatis eſt velificata. Nam ſuſpicio hinc potuit oboriri, quaſi pœnitentia ſtupri ſponte perpeſſi ſolatium ſibi, ac perfugium, quæſierit in morte voluntaria. Multa enim faciliùs in defunctam potuere confingi, quàm in ſuperſtitem.

VII. Præterea, ſi verè oderat corruptorem, ſeriòque ejus vindictam expoſcebat: ſatiùs fuit exſpectare, uſque dum ſupplicium de eo maritus, ac conjunctiſſimi, ſumerent. Ita enim oculos ſuos paſcere potuiſſet inimici pœna: nunc cruore ſuo animum ejus ſatiavit, cujus pœnis ipſa potuit exſultare.

VIII. Denique non commoda minùs, ac fortaſſe etiam facilior, & certior, ad vindictam hæc fuiſſet via. Nam ſuperſtes non ſemel, ſed ſemper, cùm ſuos, tùm alienos, plorando, obteſtando, ad ultionem vehementiſſimè potuit inflammare.

§ 36. *Ad RES præcipuè referuntur, tum loca, ſive naturalia, ſive artificialia: tum animi habitus.*

§. 37. *Prioris generis ſunt regiones, & urbes: quæ ferè eodem tractantur modo, ac perſonæ. Nam quod in perſonis ſunt parentes, & præceptores, id in his ſunt reges, ac conditores: quod illic forma corporis, id hic ſitus; quod illic animi virtutes, id hic fertilitas; quod illic actiones, præmiaque, id hic incolarum res feliciter geſtæ, ac per ea nominis claritas, & quandoque etiam privilegia, quæ cives univerſi virtutis ergo à Principe ſuo ſunt adepti. Multum etiam ad gloriam addit, ſi cum aliis, ſeu regionibus, ſeu urbibus, comparatio inſtituatur. Quod ſi terra aliqua parum fertilis ſit: dicemus, hoc incolarum augere prudentiam, eoſque temperantiam docere. Vel etiam compenſari illud ſitu loci: ut qui percommodus ſit ad ea importanda, quibus ſolùm hoc deſtituitur. Omninò autem ad duo potiſſimum capita in talibus reſpici ſolet; utilitatem, & voluptatem.*

Brevis ſed elegans Campaniæ laudatio extat apud Florum lib. 1. Cap. XVI. *Omnium non modo Italia, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nihil mollius cœlo: denique his floribus vernat. Nihil ube-*

uberius ſolo: ideo Liberi Cererīſque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hic illi nobiles portus, Cajeta, Miſenus & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus, & Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus & pulcherrimus omnium Veſuvius, Ætnæi ignis imitator, Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeji, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque numerata.

Tarenti etiam hujuſmodi laudatiunculam habes ejuſdem libri Cap. XVIII. *Tarentus, Lacedęmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis ſitu: quippe in ipſis Adriatici maris faucibus poſita, in omnes terras, Hiſtriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum theatrum.*

§. 38. *Poſterioris verò generis ſunt, tum dianoeticæ virtutes; ut ſunt eruditio Ariſtotelis, eloquentia Ciceronis: tum morales; ut juſtitia Ariſtidis, caſtitas Joſephi, vel Hippolyti. Sed rarò hujuſmodi argumentum tractat orator. At ſæpè in laudatione perſonæ, aut facti, digreditur in locum communem de hac vel illa virtute, aut vitio.*

Bifariam virtutis laus tractari poteſt: in individuo; ut ſi dicas de ſapientia Salomonis: vel universè; quomodo ſapientiæ laudem ſcripſit Aphthonius: *Theticam laudem* appellat Sopater. Prior modus propriè hujus loci eſt; quatenus nempe genus demonſtrativum, in quo verſamur, ſpecies eſt cauſæ, ſive ὑποθέσεως, quæ eſt quæſtio ſingularis. Verum rarò uſu venit, ut iſto modo conſideratum ab oratore tractetur. At ſæpè contingit, ut in laude perſonæ aut facti digrediatur orator in locum communem, de laude juſtitiæ, clementiæ, fortitudinis bellicæ, eloquentiæ, vel illius virtutis. Itaque ut plenè intelligantur ea, quæ ad perſonæ, aut facti, laudationem pertinent: etiam cognoſci debet ratio universè extollendi ſcientiam, ac virtutem aliquam. Quam idcircò paucis hoc loco exponemus.

§. 39.

§. 39. *Laus illa scientiæ, aut virtutis, universè spectatæ petitur, tum ab honesto, quo refer quoque gloriosum, & alia, quæ supra in facti laudatione attulimus: tum ab utili, quò necessarium etiam, ac jucundum, pertinent: tum à facili, vel difficili.*

Exemplo fuerit jurisprudentia, quam laudat Cicero primo de Oratore: idque ex quatuor his locis,

I. A facilitate, quando ait: *Si ista esset cognitio juris magna, ac difficilis; tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed Scævola ipse dicere solet, nullius sibi artis faciliorem cognitionem videri.* Qua ratione verò facile hoc studium fiat, deinde ostendit.

II. A jucunditate. *Accedit*, inquit, *quo faciliùs percipi cognoscique jus civile possit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas, & delectatio.* Hinc docet suavitatem illam inde provenire, quòd prodest multum ad notitiam antiquitatis, scientiæ civilis, philosophiæ moralis, item quòd magnæ sit voluptatis, videre, quantum Romani prudentia præstiterint ceteris gentibus.

III. A necessitate. *His*, inquit, *de causis dixeram, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.*

IV. A dignitate, idque his verbis: *Jam verò ipsa per sese quantum adferat iis, qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat?* Et quæ deinceps sequuntur.

§. 40. *Et talis quidem est laudatio absoluta. Sed est præterea laudatio comparata; qua vel persona cum persona, vel factum cum facto, vel res cum re confertur; unumque alteri esse æquale, vel etiam præstare, ostenditur.* Ut si compares Alexandrum Magnum, ac Julium Cæsarem; Rempublicam Romanam, ac Venetam. *Instituitur laudatio talis iisdem ex locis, quibus laudatio absoluta.*

Vide, si voles, quæ de hoc dicuntur in Progymnasmatis cap. de Comparatione.

CAP V.

DE GENERE DELIBERATIVO.

§. 1.

Sequitur genus deliberativum: cujus orationes habebantur apud Romanos in curia; apud Graecos ad populum.

Unde est, quod genus hoc ab iis vocetur δημηγορικὸν: quemadmodum & quia ἐν ἐκκλησίᾳ, hoc est, *concione*, fiebat, ideò iisdem dicitur ἐκκλησιαστικὸν; q. d. *concionale*, sive ut Agellius loquitur, *concionatorium*. Latinis rectè *suasorium* vocatur, non qua ratione suadere est probare; quomodo ea vox omnibus convenit causis: sed qua significat consilium dare, ut aliquid fiat; quomodo dicimur suadere conjugium, aut pacem.

§. 2. *Materia in hoc genere sunt res contingentes, & positae in nostra potestate; & quidem, quae ad finem referuntur.*

De his enim, non de fine ipso, consultatur.

§. 3. *Speciatim autem, si causa sit publica, quinque sunt, de quibus, juxta Aristotelem, soleat institui deliberatio: vectigalia, bellum & pax, custodia regionum, ea quae importantur & exportantur, & ratio ferendarum legum: quae perspecta nobis esse oportet, priusquam de consilio dando cogitemus.*

Optimè Tullius secundo de Orat. *Ad consilium de Rep. dandum caput est, nosse Rempublic.* Quae verò in singulis quinque istorum scire debeamus, hoc ab Aristotele disce in Rhetoricis (a).

§. 4. *At in causis privatis certa materies speciatim assignari non potest: cum totidem de rebus possit consultari, quot negotia in vita, & re familiari, occurrunt.*

§. 5. *Loci in genere deliberativo ab Hermogene ponuntur sex: Primus est* legitimum, *quod petitur, tum à jure*

(a) *l.* 1. *cap.* 4.

quod à juvando, hoc eſt, delectando, *jucundum* appellatur. Porrò hoc quoque argumentum multùm eos movet, qui, etſi viderint, honeſtatem cum utilitate eſſe conjunctam, moleſtia tamen operis deterrentur. Ac propterea, cùm quid ἁπλῶς utile, vel etiam neceſſarium eſſe, oſtendimus; expedit, ut ſeorſum quoque probèmus, aliquid eſſe jucundum. Ita diſſidentibus, concordes ut eſſe velint, ſuadebimus, non tantum quia concordia inter fideles honeſta eſt, atque etiam ùtilis: ſed quia jucunda ſimul ſit, juxta illud regii Vatis (a): *Ecce quàm bonum, & jucundum, fratres habitare in unum*. A jucundo etiam eſt argumentum illud Tullii Lib. III. Epiſt. II. *Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis à te proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem, eſſe capturum*. Et hoc Annæ ad Didonem:

Solane perpetua mœrens carpere juventa;
Nec dulces natos, Veneris nec præmia, noris?

§. 10. *Quartus locus eſt* poſſibile. *Fruſtra enim illud ſuademus, quod creditur fieri non poſſe. Ac propterea, ſi de hoc ſcrupulus animo hæreat, ante omnia eximi is debet. Sub poſſibili autem continetur etiam* facile. *Nam eorum, quæ fiunt, alia facile* (b) *alia difficulter fiunt. Facilè verò aliquid fieri probatur ab occaſione, & circumſtantiis.*

Cur autem non honeſto tantùm, ac utili, ſed facilitatis quoque argumento pugnemus: liquet ex iis, quæ diximus de jucundo.

§. 11. *Sed ſi quid difficile ſit, eò magis huic rei incumbendum, dicimus: quando nihil magni ſine ſudore, aut periculo præſtatur.*

Huc pertinet vetus verbum χαλεπὰ τὰ καλά

§. 12. *Quintus locus eſt* glorioſum: *quod planè eodem tractamus modo, quo utile. Dicimus enim, ſi res ſuſcipiatur, gloriam præſentem conſervatum iri, nondum*

(a) *Pſalm.* 133. (b) *Imò* facile *eo dicitur, quia facere poſſis, ac quidem ſine gravi labore.*

acquisitam posse comparari; infamia nos præsenti liberatum iri, & imminentem vitaturos. Sin secus à nobis fiat, infamiam præsentem permansuram, imminentem eventuram, præsentem dignitatem amissum iri, nec speratam nos consecuturos.

§. 13. *Ad gloriam etiam pertinet, quod idem fecerint alii, qui præclarum eo nomen sibi pepererint. Sin nulli præiverint, hoc ipsum ad laudem referemus, quod primi, & soli, vel cum paucis, prçclarum facinus aggressuri simus.*

§. 14. *Sextus locus est* eventus: *qui dilemmate instituitur. Ostenditur enim, in utramvis partem res cadat; utilitatem nos, ac gloriam propositam, adepturos. Ac locus iste recensetur postremus, non quia cæteris sit levior: sed quia plerisque omnibus est firmior.*

Porro ex universis locis istis in una eademque causa peti possunt argumenta. Ut in causa illa, an Pompejus bello sit præficiendus Mithridatico. Ad hoc enim suadendum conducit argumentum *à legitimo:* ut cùm Cicero ostendit, non esse contra consuetudinem, ut omnia ad unum deferantur. *Ab æquo*, item; quia justum erat, ut debitus honor tribueretur Pompejo. *Ab utili*, quia hæc res prodesset ad conservationem vectigalium, & defensionem sociorum. *A possibili*, quia, etsi bellum erat difficillimum, utpote in quo se conjungerent duo reges potentissimi, ab eo tamen confici posset, qui tot, & tanta, terra marique gesserat, quot quantaque in oratione Maniliana commemorantur de Pompejo. *A glorioso*, quia Romani eo ex bello reportaturi erant maximum decus, & honorem, ac deleturi infamiam sibi à Mithridate antea inustam. *Ab eventu*, quia, sive Romani Mithridatem vincerent, sive non vincerent, utile & gloriosum sit futurum Romanis contra eum bellum suscepisse.

§. 15. *Quemadmodum verò in genere demonstrativo ei, qui personam aut factum aliquod laudat, digredi licet in locum communem: ita in genere deliberativo non rarò fit, ut hypothesis transferatur ad thesin. Eaque res tum ad probandum, tum ad amplificandum, plurimum valet.*

E. G.

E G. Si quæstio sit specialis ac finita, an Lacedæmonii urbem suam, Persis adventantibus, cingere debeant muris? licebit universè agere de quæstione hac, an urbes muris cingere utile sit?

§. 16. *Cæterum argumentis magis abundemus, tùm in thesi, tùm in hypothesi tractanda: meminisse ejus oportet, quod superius dicebamus* (a), *præter locos Rhetorum speciales, etiam consuli debere locos Dialecticos. Ex quibus in hoc genere maximè isti frequentantur: locus à proprio adjuncto, ab effectis, ab antecedentibus, connexis, consequentibus, à majori vel minori, a contrario, ab exemplo, à testimonio. Dici autem vix potest, quantam in persuadendo vim habeant exempla. Interim videndum, ne ita hæc condensemus, ut istis penè solis constare videatur oratio. Curandum etiam, ut exempla illa similium sint. Neque enim aut tyranni, bonorum regum; aut plebeji, Patrum moventur exemplis.*

Plenius hæc declarat Theo, de Thesi tractans. Nam primùm agit de locis specialibus: ut sunt honestum, sive laudabile & gloriosum, quod petitur è loco Dialectico proprii adjuncti: item utile, & jucundum, quorum utrumque partim ad adjuncta propria, partim ad effecta pertinet: ad hæc necessarium, quod utilis species est: nec non facile, quod ex circumstantiis adstruitur. Ibidem monet, ad locos istos etiam pertinere, *quod tale, ut tutos præstare possit, quodque in causa futurum sit, ut res meliores fiant; quod ejusmodi, ut, nisi fiat, pænitentia sit consecutura; neque facile, quod neglectum fuerit, compensari possit.* His ita expositis, de generalibus Dialecticorum locis ista subjungit: *A contrario autem sic: Nam si contrarium fieri non debet, hoc fieri debebit: &, contrarium si turpe, hoc honestum erit: &, si inutile illud, hoc utile: &, contrarium si injucundum, hoc jucundum. Ac eodem modo à simili quoque. Si enim appetendum est simile, utique & hoc. Itidem à minore, & à majore; & a parte, & à fine, cujus ratione aliquid ape-*

(a) *Cap* 2. §. 3.

petitur. Si enim finis expetendus est, etiam id, quo ad illum pervenitur, appeti debet. Post hæc ex iis, quæ res continet: ut, quod multa complectatur honesta, aut utilia, aut jucunda. Tum & ab antecedentibus negotium, & ab adjunctis, ac denique à consequentibus quoque, argumenta ducemus. Quid si quis jam majores fecerit progressus, is in singulis locis supradictis arcesset quoque testimonia virorum illustrium; uti poetarum, politicorum, philosophorum. Nec non & historiæ, si quæ congruunt, cum iis, quæ memorantur, referendæ erunt; haud sparsim tamen, nec temerè, sed ita ut amplificatione instituatur oratio; adductis exemplis; primum eorum, quæ singuli privatique egerint; deinde, quæ princeps, aut rex; postea, quæ civitas; postremo, quæ in totis regionibus, aut gentibus, extiterint. In quo & hoc cavebitur, ne oratio historiis, poematisve repleatur. Hæc de Thesi quidem dicuntur à Theone: sed par ratio est in hypothesi. Solum hoc hypothesis differt, quod argumentis Thesios universalibus aliquid superaddat ex accidentibus personæ; vel rei singularis, de qua consultatur, ut ita generalia ad individuum, ac certas loci & temporis circumstantias restringantur. Quamobrem & huic generi deliberativo non parum lucis accesserit ex iis, quæ in progymnasmatis de Thesi dicuntur: & vicissim ex iis, quæ nunc adduximus, illa de Thesi accipient lucem.

§. 17. *Quemadmodum autem in genere demonstrativo, præter laudationem absolutam, altera etiam est, quæ comparata vocatur: ita quoque in genere hoc deliberativo interdum quæritur absolutè, ecquid honestum sit, aut turpe? utile, an inutile? interdum comparatè, utrum utilius, honestiusque sit? At quomodo unum altero utilius, vel honestius esse, probetur, constat ex iis, quæ in Topicis de Comparatione docentur.*

Ubi Aristoteles (a) monet, id quod diuturnius ac stabilius est, item quod sapientioribus probatur, aut quod

(a) *Lib. 1. Top. cap. 1. & seq.*

quod melioribus artibus paratur, aut quod per se & simpliciter bonum est, aut quod melioribus & honoratioribus inest, aut quod majoris boni causa est, & similia omnia, præferri illis, quæ non sunt hujusmodi.

§. 18. *Imò interdum fit, ut ex una parte consilii honestas, ex altera pugnet utilitas.*

Ut si deliberaret Scipio, num in Italia permanere, an in Africam cum exercitu transmittere velit? Nam utile videbatur, si classem in Africam transveheret: sed turpe esse dicebatur, declinare Hannibalis præsentiam, atque vastandam ei Italiam relinquere.

§. 19. *In ejus generis quæstione, si, quod utile est, suademus, præcipuè laborabimus, ut hoc probemus; deinde ostendendum, etiam honestum, vel saltem non inhonestum, esse. Sin pro honesto pugnemus, hoc priùs, quantum possumus, asseremus: ac deinde etiam, utile id esse, vel saltem non inutile, demonstrabimus.*

Monet idem quoque Emporius præceptis de specie deliberativa.

§. 20. *Quod si negotium nobis sit cum iis, qui honestate parum moveantur, imò nefandum aliquid in animo habeant, ac tale hoc esse ipsi sciant: magna omninò prudentia opus est; ut, apud quos dicimus, seriò non sui cura tangi arbitrentur. Sanè convitiis nihil proficiemus, neque enim consilia illorum moramur, à quibus nos credimus contemni.*

Atque hæc sufficiant de genere deliberativo. Cui subjiciuntur quoque, oratio petitoria, consolatoria, ac quædam aliæ. Sed quomodo hæ debeant tractari, libro proximo commodius ostendemus.

CAP. VI.

DE GENERE JURIDICIALI
Ac universè de statibus.

§. 1.

GENERIS δικανικοῦ *, sive juridicialis, loci variant pro statuum varietate.*

§. 2 Status, qui Græcè στάσις *, est quæstio ex prima causarum conflictione proveniens.*

§. 3. Habet autem locum in omnibus causarum generibus: sed hic de eo in primis tractabimus, quatenus pertinet ad genus juridiciale.

§. 4. Nascitur verò ex accusatoris intentione, quæ Græcis προβολὴ *vocatur, & defensoris depulsione, quæ iisdem est* ἀντιπροβολή*. Cæteræ quæstiones dicuntur incidentes: inter quas primum sibi locum vindicat* τὸ κρινόμενον*, sive judicatio.*

§. 5. Resultat κρινόμενον *ex* αἰτίῳ *sive ratione defensoris, &* συνεχόντι *: sive continente, hoc est, accusatoris firmamento.*

Exemplo hæc illustrabo. Clodianorum intentio est, Clodium occidit Milo. Milonis depulsio est, Occidi, sed jure occidi. Status est, Jurene, an injuria, Clodium occiderit Milo. Ratio Milonis est, Insidiatorem jure licet interficere. Continens, sive firmamentum Clodianorum est, Clodius non struxit insidias, nec fas est occidere civem indemnatum. Judicatio est, An Clodius insidias struxerit Miloni? &, An quapiam de causa interimi possit civis indemnatus?

Quod si hinc syllogismum exstruamus, cognoscemus, statum incidere in conclusionem; judicationem, in assumptionem.

E. G. Insidiator jure interficitur.
Clodius fuit insidiator.
Ergo jure interfectus est.

Status est, an Clodius jure sit interfectus, quod con-

conclusione colligitur. Judicatio, an fuerit insidiator, quod in assumptione ponitur. Nec id tantùm in Juridiciali, sed in aliis etiam causarum generibus locum habet. Ut in Deliberativo. Magno & necessario bello præfici debet optimus Imperator: Bellum Mithridaticum est magnum & necessarium, & Pompejus est optimus Imperator. Ergo Pompejus est præficiendus bello Mithridatico.

Estque hic primarius syllogismus orationis pro lege Manilia. Ac status in ea est, an Pompejus sit præficiendus bello Mithridatico? Judicatio, an Mithridaticum bellum sit grave adeò? item, an Pompejus sit Imperator optimus?

Itidem fit in genere Demonstrativo, cujus species est gratiarum actio. Ut oratione pro Marcello: Ea est Cæsaris maxima laus, quæ etiam superat gloriam armis partam. At hæc laus, quam consequutus est ignoscendo M. Marcello, superat gloriam armis partam. Ergo hæc est maxima è Cæsaris laudibus. Ubi itidem conclusio statum indicat, assumptio judicationem.

§. 6. *Status est quadruplex; Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, & Quantitatis.*

Ex quibus malè vulgo prætereunt statum Quantitatis.

§. 7. *Status conjecturalis est, quo quæritur, ecquid fiat, factum sit, aut futurum.*

Nec enim semper quæri, ecquid factum sit, sed etiam an fiat vel futurum sit, ostendit oratio Hannibalis apud Livium lib. XXXVI. ubi quæstio est apud regem Antiochum, an Romani è Græcia trajecturi sint in Asiam. Id omninò fore contendit Hannibal adversus eos, qui vel errore, vel assentatione, securitatem faciebant Antiocho.

§. 8. *Finitivus est, quo de nomine rei conquiritur.*

§. 9. *Qualitatis status est, quo quæritur, quale sit factum.*

§. 10. *Quantitatis status dicitur, quod de magnitudine rei disceptatio est.*

blicam; qua & tyrannus postea regno fuit exutus, & libertas parta est Romanis.

IX. Quia dum non pudicitiam solum vindicat fortiter; sed etiam ad auream libertatem viam munit feliciter: tum apud Romanos, tum etiam nationes omnes, nomen sibi peperit immortale.

X. Quia non erat, quod ultra caperetur dulcedine ac illecebris vitæ; cùm jucunda illa castæ esse matronæ non póssit post ereptum pudicitiæ decus. Eoque nisi nunc sponte vitam ademisset sibi; postea pœnituisset vivere, cùm non esset tam gloriosum mori.

At idem factum *vituperare* si voles: fiet id argumentis istis ab inhonesto & inutili petitis.

I. Primùm, quia ratio, cur se interimeret, idonea non potest adferri. Nam libidini adscribi nequit, quòd accidit invitæ: violatum erat corpus, sed animus fuit innocens: sufficit castitati bona conscientia.

II. Imò contrà, cur parceret vitæ, causa erat satis gravis. Nam iniquum est, ut quæ culpa vacet; ea non se absolvat, sed nocentem afficiat supplicio.

III. Adhæc non tota erat sua, sed ex parte etiam patris, ac imprimis mariti. Nunc & patrem invitum cara orbavit filia, & maritum optimum viduavit conjuge, animæ dimidio suæ: imò insuper dulcibus liberis matrem abstulit.

IV. Quid etiam quod ipsa erga Deum pietas avocare eam debuit à tam tristi proposito? Nam ideò Deus amorem vitæ indidit animis omnium, ut nequis deserat vitam priusquam è statione sua summus vocet imperator. Quare si ante innocens fuit, saltem facto hoc in culpam, quam fugiebat, incidit. Atque est ea culpa tanto major in fœmina, quanto sexus ille à ferro est remotior.

V. Nec, ut ajùnt, animi firmi, sed impatientis potiùs fuit, manus sibi adferre: Sanè Romana mulier, Tricipitini filia, ea ánimi magnitudine esse debebat, ut fortiter ferret injuriam sceleris alieni, cùm sapientis nihil sit præstare præter culpam.

VI. Adde quod neque honori, vel suo, vel suorum satis

ſatis eſt velificata. Nam ſuſpicio hinc potuit oboriri, quaſi pœnitentia ſtupri ſponte perpeſſi ſolatium ſibi, ac perfugium, quæſierit in morte voluntaria. Multa enim faciliùs in defunctam potuere confingi, quàm in ſuperſtitem.

VII. Præterea, ſi verè oderat corruptorem, ſeriòque ejus vindictam expoſcebat: ſatiùs fuit exſpectare, uſque dum ſupplicium de eo maritus, ac conjunctiſſimi, ſumerent. Ita enim oculos ſuos paſcere potuiſſet inimici pœna: nunc cruore ſuo animum ejus ſatiavit, cujus pœnis ipſa potuit exſultare.

VIII. Denique non commoda minùs, ac fortaſſe etiam facilior, & certior, ad vindictam hæc fuiſſet via. Nam ſuperſtes non ſemel, ſed ſemper, cùm ſuos, tùm alienos, plorando, obteſtando, ad ultionem vehementiſſimè potuit inflammare.

§ 36. *Ad RES præcipuè referuntur, tum loca, ſive naturalia, ſive artificialia: tum animi habitus.*

§. 37. *Prioris generis ſunt regiones, & urbes: quæ ferè eodem tractantur modo, ac perſonæ. Nam quod in perſonis ſunt parentes, & præceptores, id in his ſunt reges, ac conditores: quod illic forma corporis, id hic ſitus; quod illic animi virtutes, id hic fertilitas; quod illic actiones, præmiaque, id hic incolarum res feliciter geſtæ, ac per ea nominis claritas, & quandoque etiam privilegia, quæ cives univerſi virtutis ergo à Principe ſuo ſunt adepti. Multum etiam ad gloriam addit, ſi cum aliis, ſeu regionibus, ſeu urbibus, comparatio inſtituatur. Quod ſi terra aliqua parum fertilis ſit: dicemus, hoc incolarum augere prudentiam, eoſque temperantiam docere. Vel etiam compenſari illud ſitu loci: ut qui percommodus ſit ad ea importanda, quibus ſolùm hoc deſtituitur. Omninò autem ad duo potiſſimum capita in talibus reſpici ſolet; utilitatem, & voluptatem.*

Brevis ſed elegans Campaniæ laudatio extat apud Florum lib. I. Cap. XVI. *Omnium non modo Italia, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil ube-*

uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur: Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Cajeta, Misenus & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus, & Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus & pulcherrimus omnium Vesuvius, Ætnæi ignis imitator, Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeji, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque numerata.

Tarenti etiam hujusmodi laudatiunculam habes ejusdem libri Cap. XVIII. *Tarentus, Lacedemoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum theatrum.*

§. 38. Posterioris verò generis sunt, tum dianoeticæ virtutes; ut sunt eruditio Aristotelis, eloquentia Ciceronis: tum morales; ut justitia Aristidis, castitas Josephi, vel Hippolyti. Sed raró hujusmodi argumentum tractat orator. At sæpè in laudatione personæ, aut facti, digreditur in locum communem de hac vel illa virtute, aut vitio.

Bifariam virtutis laus tractari potest: in individuo; ut si dicas de sapientia Salomonis: vel universè; quomodo sapientiæ laudem scripsit Aphthonius: *Theticam laudem* appellat Sopater. Prior modus propriè hujus loci est; quatenus nempe genus demonstrativum, in quo versamur, species est causæ, sive ὑποθέσεως, quæ est quæstio singularis. Verum raró usu venit, ut isto modo consideratum ab oratore tractetur. At sæpè contingit, ut in laude personæ aut facti digrediatur orator in locum communem, de laude justitiæ, clementiæ, fortitudinis bellicæ, eloquentiæ, vel illius virtutis. Itaque ut plenè intelligantur ea, quæ ad personæ, aut facti, laudationem pertinent: etiam cognosci debet ratio universè extollendi scientiam, ac virtutem aliquam. Quam idcircó paucis hoc loco exponemus.

§. 39. *Laus illa scientiæ, aut virtutis, universè spectatæ petitur, tum ab honesto, quo refer quoque gloriosum, & alia, quæ supra in facti laudatione attulimus: tum ab utili, quò necessarium etidm, ac jucundum, pertinent: tum à facili, vel difficili.*

Exemplo fuerit jurisprudentia, quam laudat Cicero primo de Oratore: idque ex quatuor his locis,

I. A facilitate, quando ait: *Si ista esset cognitio juris magna, ac difficilis; tamen utilitatls magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed Scævola ipse dicere solet, nullius sibi artis faciliorem cognitionem videri.* Qua ratione verò facile hoc studium fiat, deinde ostendit.

II. A jucunditate. *Accedit*, inquit, *quo faciliùs percipi cognoscique jus civile possit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas, & delectatio.* Hinc docet suavitatem illam inde provenire, quòd prodest multum ad notitiam antiquitatis, scientiæ civilis, philosophiæ moralis, item quòd magnæ sit voluptatis, videre, quantum Romani prudentia præstiterint ceteris gentibus.

III. A necessitate. *His*, inquit, *de causis dixeram, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.*

IV. A dignitate, idque his verbis: *Jam verò ipsa per sese quantum adferat iis, qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat?* Et quæ deinceps sequuntur.

§. 40. *Et talis quidem est laudatio absoluta. Sed est præterea laudatio comparata; qua vel persona cum persona, vel factum cum facto, vel res cum re confertur; unumque alteri esse æquale, vel etiam præstare, ostenditur.* Ut si compares Alexandrum Magnum, ac Julium Cæsarem; Rempublicam Romanam, ac Venetam. *Instituitur laudatio talis iisdem ex locis, quibus laudatio absoluta.*

Vide, si voles, quæ de hoc dicuntur in Progymnasmatis cap. de Comparatione.

CAP-

quod à juvando, hoc eſt, delectando, *jucundum* appellatur. Porrò hoc quoque argumentum multùm eos movet, qui, etſi viderint, honeſtatem cum utilitate eſſe conjunctam, moleſtia tamen operis deterrentur. Ac propterea, cùm quid ἁπλῶς utile, vel etiam neceſſarium eſſe, oſtendimus; expedit, ut ſeorſum quoque probèmus, aliquid eſſe jucundum. Ita diſſidentibus, concordes ut eſſe velint, ſuadebimus, non tantum quia concordia inter fideles honeſta eſt, atque etiam ùtilis: ſed quia jucunda ſimul ſit, juxta illud regii Vatis (a): *Ecce quàm bonum, & jucundum, fratres habitare in unum*. A jucundo etiam eſt argumentum illud Tullii Lib. III. Epiſt. II. *Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis à te proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem, eſſe capturum*. Et hoc Annæ ad Didonem:

Solane perpetua mœrens carpere juventa;
Nec dulces natos, Veneris nec præmia, noris?

§. 10. *Quartus locus eſt* poſſibile. *Fruſtra enim illud ſuademus, quod creditur fieri non poſſe. Ac propterea, ſi de hoc ſcrupulus animo hæreat, ante omnia eximi is debet. Sub poſſibili autem continetur etiam* facile. *Nam eorum, quæ fiunt, alia facile* (b) *alia difficulter fiunt. Facilè verò aliquid fieri probatur ab occaſione, & circumſtantiis*.

Cur autem non honeſto tantùm, ac utili, ſed facilitatis quoque argumento pugnemus: liquet ex iis, quæ diximus de jucundo.

§. 11. *Sed ſi quid difficile ſit, eò magis huic rei incumbendum, dicimus: quando nihil magni ſine ſudore, aut periculo præſtatur.*

Huc pertinet vetus verbum χαλεπὰ τὰ καλά

§. 12. *Quintus locus eſt* glorioſum: *quod planè eodem tractamus modo, quo utile. Dicimus enim, ſi res ſuſcipiatur, gloriam præſentem conſervatum iri, nondum* ac-

(a) *Pſalm.* 133. (b) *Imò* facile *eo dicitur, quia facere poſſis, ac quidem ſine gravi labore.*

acquisitam posse comparari; infamia nos præsenti liberatum iri, & imminentem vitaturos. Sin secus à nobis fiat, infamiam præsentem permansuram, imminentem eventuram, præsentem dignitatem amissum iri, nec speratam nos consecuturos.

§. 13. *Ad gloriam etiam pertinet, quod idem fecerint alii, qui præclarum eo nomen sibi pepererint. Sin nulli præiverint, hoc ipsum ad laudem referemus, quod primi, & soli, vel cum paucis, preclarum facinus aggressuri simus.*

§. 14. *Sextus locus est* eventus: *qui dilemmate instituitur. Ostenditur enim, in utramvis partem res cadat; utilitatem nos, ac gloriam propositam, adepturos. Ac locus iste recensetur postremus, non quia cæteris sit levior: sed quia plerisque omnibus est firmior.*

Porro ex universis locis istis in una eademque causa peti possunt argumenta. Ut in causa illa, an Pompejus bello sit præficiendus Mithridatico. Ad hoc enim suadendum conducit argumentum *à legitimo:* ut cùm Cicero ostendit, non esse contra consuetudinem, ut omnia ad unum deferantur. *Ab æquo*, item; quia justum erat, ut debitus honor tribueretur Pompejo. *Ab utili*, quia hæc res prodesset ad conservationem vectigalium, & defensionem sociorum. *A possibili*, quia, etsi bellum erat difficillimum, utpote in quo se conjungerent duo reges potentissimi, ab eo tamen confici posset, qui tot, & tanta, terra marique gesserat, quot quantaque in oratione Maniliana commemorantur de Pompejo. *A glorioso*, quia Romani eo ex bello reportaturi erant maximum decus, & honorem, ac deleturi infamiam sibi à Mithridate antea inustam. *Ab eventu*, quia, sive Romani Mithridatem vincerent, sive non vincerent, utile & gloriosum sit futurum Romanis contra eum bellum suscepisse.

§. 15. *Quemadmodum verò in genere demonstrativo ei, qui personam aut factum aliquod laudat, digredi licet in locum communem: ita in genere deliberativo non rarò fit, ut hypothesis transferatur ad thesin. Eaque res tum ad probandum, tum ad amplificandum, plurimum valet.*

E. G.

E G. Si quæstio sit specialis ac finita, an Lacedæmonii urbem suam, Persis adventantibus, cingere debeant muris? licebit universè agere de quæstione hac, an urbes muris cingere utile sit?

§. 16. *Cæterum argumentis magis abundemus, tùm in thesi, tùm in hypothesi tractanda: meminisse ejus oportet, quod superius dicebamus* (a), *præter locos Rhetorum speciales, etiam consuli debere locos Dialecticos. Ex quibus in hoc genere maximè isti frequentantur: locus à proprio adjuncto, ab effectis, ab antecedentibus, connexis, consequentibus, à majori vel minori, a contrario, ab exemplo, à testimonio. Dici autem vix potest, quantam in persuadendo vim habeant exempla. Interim videndum, ne ita hæc condensemus, ut istis penè solis constare videatur oratio. Curandum etiam, ut exempla illa similium sint. Neque enim aut tyranni, bonorum regum; aut plebeji, Patrum moventur exemplis.*

Plenius hæc declarat Theo, de Thesi tractans. Nam primùm agit de locis specialibus: ut sunt honestum, sive laudabile & gloriosum, quod petitur è loco Dialectico proprii adjuncti: item utile, & jucundum, quorum utrumque partim ad adjuncta propria, partim ad effecta pertinet: ad hæc necessarium, quod utilis species est: nec non facile, quod ex circumstantiis adstruitur. Ibidem monet, ad locos istos etiam pertinere, *quod tale, ut tutos præstare possit, quodque in causa futurum fit, ut res meliores fiant; quod ejusmodi, ut, nisi fiat, pænitentia sit consecutura; neque facile, quod neglectum fuerit, compensari possit.* His ita expositis, de generalibus Dialecticorum locis ista subjungit: *A contrario autem sic: Nam si contrarium fieri non debet, hoc fieri debebit: &, contrarium si turpe, hoc honestum erit: &, si inutile illud, hoc utile: &, contrarium si injucundum, hoc jucundum. Ac eodem modo à simili quoque. Si enim appetendum est simile, utique & hoc. Itidem à minore, & à majore; & a parte, & à fine, cujus ratione aliquid ap-*

(a) Cap 2. §. 3.

petitur. Si enim finis expetendus est, etiam id, quo ad illum pervenitur, appeti debet. Post hæc ex iis, quæ res continet: ut, quod multa complectatur honesta, aut utilia, aut jucunda. Tum & ab antecedentibus negotium, & ab adjunctis, ac denique à consequentibus quoque, argumenta ducemus. Quid si quis jam majores fecerit progressus, is in singulis locis supradictis arcesset quoque testimonia virorum illustrium; uti poetarum, politicorum, philosophorum. Nec non & historiæ, si quæ congruunt, cum iis, quæ memorantur, referendæ erunt; haud sparsim tamen, nec temerè, sed ita ut amplificatione instituatur oratio; adductis exemplis; primum eorum, quæ singuli privatique egerint; deinde, quæ princeps, aut rex; postea, quæ civitas; postremo, quæ in totis regionibus, aut gentibus, extiterint. In quo & hoc cavebitur, ne oratio historiis, poematisve repleatur. Hæc de Thesi quidem dicuntur à Theone: sed par ratio est in hypothesi. Solum hoc hypothesis differt, quod argumentis Thesios universalibus aliquid superaddat ex accidentibus personæ; vel rei singularis, de qua consultatur, ut ita generalia ad individuum, ac certas loci & temporis circumstantias restringantur. Quamobrem & huic generi deliberativo non parum lucis accesserit ex iis, quæ in progymnasmatis de Thesi dicuntur: & vicissim ex iis, quæ nunc adduximus, illa de Thesi accipient lucem.

§. 17. *Quemadmodum autem in genere demonstrativo, præter laudationem absolutam, altera etiam est, quæ comparata vocatur: ita quoque in genere hoc deliberativo interdum quæritur absolutè, ecquid honestum sit, aut turpe? utile, an inutile? interdum comparatè, utrum utilius, honestiusque sit? At quomodo unum altero utilius, vel honestius esse, probetur, constat ex iis, quæ in Topicis de Comparatione docentur.*

Ubi Aristoteles (a) monet, id quod diuturnius ac stabilius est, item quod sapientioribus probatur, aut quod

(a) *Lib. 1. Top. cap. 1. & seq.*

quod melioribus artibus paratur, aut quod per ſe & ſimpliciter bonum eſt, aut quod melioribus & honoratioribus ineſt, aut quod majoris boni cauſa eſt, & ſimilia omnia, præferri illis, quæ non ſunt hujuſmodi.

§. 18. *Imò interdum fit, ne ex una parte conſilii honeſtas, ex altera pugnet utilitas.*

Ut ſi deliberaret Scipio, num in Italia permanere, an in Africam cum exercitu tranſmittere velit? Nam utile videbatur, ſi claſſem in Africam tranſveheret: ſed turpe eſſe dicebatur, declinare Hannibalis præſentiam, atque vaſtandam ei Italiam relinquere.

§. 19. *In ejus generis quæſtione, ſi, quod utile eſt, ſuademus, præcipuè laborabimus, ut hoc probemus; deinde oſtendendum, etiam honeſtum, vel ſaltem non inhoneſtum, eſſe. Sin pro honeſto pugnemus, hoc priùs, quantum poſſumus, aſſeremus: ac deinde etiam, utile id eſſe, vel ſaltem non inutile, demonſtrabimus.*

Monet idem quoque Emporius præceptis de ſpecie deliberativa.

§. 20. *Quod ſi negotium nobis ſit cum iis, qui honeſtate parum moveantur, imò nefandum aliquid in animo habeant, ac tale hoc eſſe ipſi ſciant: magna omninò prudentia opus eſt; ut, apud quos dicimus, ſeriò non ſui cura tangi arbitrentur. Sanè convitiis nihil proficiemus, neque enim conſilia illorum moramur, à quibus nos credimus contemni.*

Atque hæc ſufficiant de genere deliberativo. Cui ſubjiciuntur quoque, oratio petitoria, conſolatoria, ac quædam aliæ. Sed quomodo hæ debeant tractari, libro proximo commodius oſtendemus.

CAP. VI.

DE GENERE JURIDICIALI
Ac universè de ſtatibus.

§. I.

GENERIS δικανικȢ, *ſive juridicialis, loci variant pro ſtatuum varietate.*

§. 2 Status, qui Græcè ςάσις, *eſt quæſtio ex prima cauſarum confliƈtione proveniens.*

§. 3. Habet autem locum in omnibus cauſarum generibus: ſed hic de eo in primis traƈtabimus, quatenus pertinet ad genus juridiciale.

§. 4. Naſcitur verò ex accuſatoris intentione, quæ Græcis προβολὴ *vocatur, & defenſoris depulſione, quæ iiſdem eſt* ἀντιπροβολή. *Cæteræ quæſtiones dicuntur incidentes: inter quas primum ſibi locum vindicat* τὸ κρινόμενον, *ſive judicatio.*

§. 5. Reſultat κρινόμενον *ex* αἰτίῳ *ſive ratione defenſoris, &* συνεχόντι *: ſive continente, hoc eſt, accuſatoris firmamento.*

Exemplo hæc illuſtrabo. Clodianorum intentio eſt, Clodium occidit Milo. Milonis depulſio eſt, Occidi, ſed jure occidi. Status eſt, Jurene, an injuria, Clodium occiderit Milo. Ratio Milonis eſt, Inſidiatorem jure licet interficere. Continens, ſive firmamentum Clodianorum eſt, Clodius non ſtruxit inſidias, nec fas eſt occidere civem indemnatum. Judicatio eſt, An Clodius inſidias ſtruxerit Miloni? &, An quapiam de cauſa interimi poſſit civis indemnatus?

Quod ſi hinc ſyllogiſmum exſtruamus, cognoſcemus, ſtatum incidere in concluſionem; judicationem, in aſſumptionem.

E. G. Inſidiator jure interficitur.
Clodius fuit inſidiator.
Ergo jure interfeƈtus eſt.

Status eſt, an Clodius jure ſit interfeƈtus, quod con-

conclusione colligitur. Judicatio, an fuerit insidiator, quod in assumptione ponitur. Nec id tantùm in Juridiciali, sed in aliis etiam causarum generibus locum habet. Ut in Deliberativo. Magno & necessario bello præfici debet optimus Imperator: Bellum Mithridaticum est magnum & necessarium, & Pompejus est optimus Imperator. Ergo Pompejus est præficiendus bello Mithridatico.

Estque hic primarius syllogismus orationis pro lege Manilia. Ac status in ea est, an Pompejus sit præficiendus bello Mithridatico? Judicatio, an Mithridaticum bellum sit grave adeò? item, an Pompejus sit Imperator optimus?

Itidem fit in genere Demonstrativo, cujus species est gratiarum actio. Ut oratione pro Marcello: Ea est Cæsaris maxima laus, quæ etiam superat gloriam armis partam. At hæc laus, quam consequutus est ignoscendo M. Marcello, superat gloriam armis partam. Ergo hæc est maxima è Cæsaris laudibus. Ubi itidem conclusio statum indicat, assumptio judicationem.

§. 6. *Status est quadruplex; Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, & Quantitatis.*

Ex quibus malè vulgo prætereunt statum Quantitatis.

§. 7. *Status conjecturalis est, quo quæritur, ecquid fiat, factum sit, aut futurum.*

Nec enim semper quæri, ecquid factum sit, sed etiam an fiat vel futurum sit, ostendit oratio Hannibalis apud Livium lib. XXXVI. ubi quæstio est apud regem Antiochum, an Romani è Græcia trajecturi sint in Asiam. Id omninò fore contendit Hannibal adversus eos, qui vel errore, vel assentatione, securitatem faciebant Antiocho.

§. 8. *Finitivus est, quo de nomine rei conquiritur.*

§. 9. *Qualitatis status est, quo quæritur, quale sit factum.*

§. 10. *Quantitatis status dicitur, quod de magnitudine rei disceptatio est.*

Ita conjectura est, an Cato, cùm de conjuratis disceptaretur, omnium se opposuerit sententiis. Finitivus est, sitne ea constantia dicenda, an pertinacia. Qualitatis, num laudabile id fuerit factum, an non. Quantitatis, an singularem eo laudem mereatur.

§. 11. Est autem unius orationis interdum simplex, interdùm multiplex status.

§. 12. Simplex, ut si haud aliud quæræatur, quàm jurene, an injuria, Clodium occiderit Milo?

§. 13. Multiplex verò, vel est ejusdem generis, vel diversorum.

§. 14. Ejusdem, ut cùm quæritur, an Verres pecuniam acceperit à Leonida, ab Apollonio, & è Mamertinis. Est quippe hic triplex conjecturalis.

§. 15. At diversorum generum est, cùm quis fatetur, se interemisse hominem; at non spoliasse pecunia. Prior enim est status Qualitatis, posterior Conjecturalis.

Nam priori quæstio est, an, qui fatetur se interemisse, jure interemerit. Posteriori, an spoliaverit alterum?

§. 16. Cæterum, quot modis variat status, totidem & judicatio distribuitur. At utriusque eadem est tractandi ratio.

Itaque deinceps, idque non sine veterum exemplo, laxius status voce utentes sub ea etiam judicationem comprehendemus, atque adeò quamvis quæstionem incidentem. Par enim omnium ratio est, ut diximus.

C A P. VII.

DE STATU CONJECTURALI.

§. 1.

STATUS conjecturalis *ita dicitur, quia conjectandum est judici, numquid factum sit. Idem alio nomine* inficialis *vocatur, quia reus hic sola se inficiatione tuetur.*

Unde

Unde liquet, ratione judicis, *conjecturalem*, ratione rei, *inficialem* nuncupari.

§. 2. *Statu hic vel ἁπλῶς quærit de facto*, *ut*, an (a) Cælius pararit Clodiæ venenum? *vel cum modo*; *ut*, *ecquid eo animo factum sit? quale fuerit*, cur quis fleverit arcem contemplatus?

Habet etiam distinctio hæc locum, quatenus status iste deliberativo generi inservit. Ut quando, quid facto opus sit, constitui debet pro animo hostium: qui cujusmodi sit, conjectura est indagandum. Ita vel citra modum quæri potest an *princeps quispiam*, *qui hostili in nos animo est*, *exercitum conscribat?* vel cum modo, hoc pacto, *utrum id faciat*, *ut bellum inferat nobis?*

§. 3. *Est item status hic vel simplex*, *vel comparatus*. *Simplex est*, an Roscius occiderit patrem? *item*, an Milo insidias struxerit Clodio? *Comparatio autem fit hoc pacto:* Rosciusne patrem occiderit, au qui accusant? Clodiusne Miloni insidias struxerit, an Milo Clodio? *Tractandi ratio utrobique eadem est.*

§. 4. *Esse verò aliquid factum*, *trifariam probatur*. *Primum quia quis voluit*, & *potuit*.

Conjungit utrumque poeta; ut ostendat, Helenam à Theseo violatam fuisse. (a)

A juvene, & *cupido*, *credatur reddita virgo?*

§. 5. *Voluntas probatur partim à caussis antecedentibus factum*; *partim à signis voluntatis*.

§. 6. *Caussæ antecedentes sunt*, *vel impulsivæ*, *vel ratiocinativæ*.

§. 7. *Impulsio affectiones comprehendit*: *quæ caussæ efficientis locum obtinent*: *ut sunt ira*, *odium*, *amor*, *inimiticia*, *invidia*, &c

Ita verisimile est, nos iis malè velle, qui aut majoribus, aut nobis, aut amicis malè fecerunt.

§. 8. *Ratiocinatio petitur è caussis finalibus*: *ut à spe commodorum*.

Incommodare enim illis homines solent, quos ubi damno

(a) *Apud Cic. pro Cæl.*
(b) *Ovid. ep. Oenones ad Paridem.*

damno affecerint, honore vel opibus augentur, aut voluptates suas facilius possunt explere. Uti & quando, damnum aliis dando, gratificantur, sive amicis, sive iis, quibus sunt admirationi, sive amoribus ac deliciis suis, sive dominis, sive illis in quorum sunt potestate.

§. 9. *Tractatur locus hic ab utili octo istis modis, quos assignavimus in genere deliberativo.*

Nam quibus argumentis in suadendo ostendimus, utile aliquid esse: iisdem in accusando monstramus, utilitatem redundasse ad reum, ac propterea illud, cujus arguitur, facere voluisse.

§. 10. *Huc etiam pertinet, quando majus est emolumentum, quàm damnum.*

Nam facilè peccant, quibus injuria lucro est, at pœna ignominiæ duntaxat.

§. 11. *Item cùm quis opinatur, nihil se damni amplius facere posse.*

Ut qui bona nulla habent, quæ amittant; aut qui existimationis suæ jacturam jamdiu fecerunt.

§. 12. *Sed imprimis magnum præbet voluntatis argumentum impunitatis spes. Nam injuriam facere solent, qui fore sperant, ut facinus lateat; vel, ut latere non possit, pœnas tamen credunt effugere posse: vel saltem efficere, ut pœnæ differantur in longum tempus: aut leviores irrogentur quàm lex imperat.*

Fore, ut facinus lateat, credunt illi, qui antehac flagitia sua occultarunt sæpius; quique à criminis suspicione videntur longiùs abesse, nec enim facilè creditur, ab inermi occisum armatum: vel à paupere, & deformi, commissum esse adulterium, præsertim cum divite, & formosa: vel prodere aliquem voluisse Rempublicam, in quam cùm sua, tum majorum, multa magnaquæ merita exstarent.

At vel nunquam, vel serò, vel non ita graviter, pœnas se subituros arbitrantur, quibus antehac deliquisse impune fuit, quique facundia pollent, aut qui judices habent sibi addictos, aut corrumpere eos possunt, aut amicos habent potentes.

Nec

Nec ex nobis tantum, aut nostris, impunitatis fiduciam concipimus: sed etiam ex conditione eorum quos læsimus. Ut si negotium sit cum iis quos multi oderunt, aut quibus invident multi; aut qui eodem injuriæ genere afficere alios solent; quales, etiam habiti indignè, dignam tamen retulisse mercedem existimantur. Item si amicitia iis juncti simus, quos læsimus: nam raro amici litem intendunt, eo quòd communium ferè amicorum interventu iræ ac jurgia sopiantur. Item quibus non expedit litem prosequi; ut sunt peregrini, & qui victum sua sibi parant industria; nam tales facilè transigunt, & pauxillo placantur: item quos ea pudet referre, qui injuriam acceperunt: nam quotusquisque eorum, qui vere possint, commemorare velit, stuprum esse illatum filiæ suæ, vel uxori? item si vulgo judicetur levis esse injuria, & quam ignoscere omnes soleant, nisi qui lites serere amant: item qui inertes sunt, ac desides, quia judicio eos experiri piget: quique sunt verecundi, quia tanti illis pecuniæ non sunt, ut propterea judicio contendant: vel qui ab aliis injuria sunt affecti, nec eos in jus vocarunt; similiter enim erga nos animatos fore speramus: vel qui infamia laborant; nam istis non creditur, item qui dicendo nihil valent, aut qui amicis destituuntur, & si, qui his similes sunt.

§. 13. *Cum verò diversi sint hominum mores, ut facilius fidem inveniamus, ob oculos poni debet qualitas personæ, sive ingenium hominis, cum ejus, qui injuriam fecit, tum qui illa est affectus.*

De isto judicamus ex *natione*, quia moribus aliis Græci sunt, quam barbari; Itali, quàm Germani. Deinde ex *genere*, quia liberi majorum similes esse solent. Tum etiam *sexu*, quia non eodem modo judicant fœminæ, ac mares. Item *educatione*, quæ plus etiam, quàm genus, potest. Præterea *habitu* corporis, quia in formosa facilius creditur adulterium, in robusto violentia. Insuper *vita anteacta*, ubi consideratur, num quis in idem antea delictum inciderit aut suspicionem ejus saltem. Nec non ex *ætate*, quia alia aliis annis con-

conveniunt. Item ex *amicis*, quibus quis utitur. Tum autem ex *vitæ genere*, cùm dispar ratio sit agricolæ, ac militis; mercatoris, ac philosophi. Denique ex *studio*, sive pecuniæ, si sit avarus; sive voluntatis, si sit luxuriosus; sive honoris, si sit ambitiosus.

§. 14. Præter causas voluntatis, etiam signa ejus considerantur: cujusmodi sunt dicta & facta alicujus.

Ut si quis minatus fuerit cædem.

§. 15. *Et hæc de loco voluntatis. Facultas autem probatur ex circumstantiis, tum personæ, tum rei. Ex personæ circumstantiis id trifariam fit: nempe pro triplicibus bonis, animi, corporis, & externis. Itaque hic considerantur vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes. At rei circumstantiæ sunt, locus & tempus, quæ occasionis nomine comprehendimus: item alia, quæ ad naturam rei pertinet.*

Exempli gratia: *Potuit hic alterum occidere, quia validior fuit, & armatus, & habuit locum opportunum, sylvam, & tempus idoneum, nocturnum.* Estque utile hic considerare, quos lædere sit in proclivi. Sanè magis sunt obnoxii injuriæ, qui longè absunt, eò quod tardè pœnas sumant: qui propè habitant, quia vicinitas loci facilitatem inferendæ injuriæ adfert: qui parùm sunt cauti, quia sua non custodiunt: qui amici sunt, quia sibi non cavent: quos nunquam antea violavimus, quia non metuunt sibi: quos crebrò violavimus, quia tales non ultrà se læsum iri putant: & alii similes istorum. Atque hæc de ratione prima, quæ voluntate, & facultate, tanquam partibus, constat.

§. 16. Altera conjecturam adstruendi ratio petitur à facti signis. Quæ triplicia sunt: alia antecedentia, alia concomitantia, alia consequentia.

Ita cædem alicujus minæ antecedunt, comitatur clamor, consequuntur fuga, pallor, aliaque. Sed signorum istorum haud par ratio est. Nam signum antecedens, (ut quod quis cædem sit comminatus) potiùs voluisse probat, quàm fecisse: unde & in voluntatis locis superiùs reponebamus. Ex iis autem, quæ facti sunt circumstantiæ, vel effecta, non solùm voluisse aliquem,

quem,

quem, ſed etiam feciſſe colligitur. Ut ſi dicatur quis, poſt horrendum in ædibus exauditum clamorem, ſtatim ſe proripuiſſe domo, ac pallentem & conſternatum deprehenſum eſſe in fuga.

§. 17. *Tertia aſſerendi ratio eſt per teſtes, rumores, tormenta, & ſimilia.*

De quibus in locis ἀτέχνοις dicemus.

§. 18. *In defenſione autem hæc omnia refelluntur. Quæ enim adducebantur ad monſtrandum, aliquemvoluiſſe: ea aut vera eſſe negabimus, aut contendemus, eſſe levia adeo, ut ex illis de re tanta non debeat judicari.*

§. 19. *Sed imprimis magnam habet vim* τὸ ἀπίθανον *ſive* incredibile: *ut cùm dicitur, fidei abſonum videri id voluiſſe aliquem loco temporeque alieno, qui id ſæpe potuerit occaſione multis partibus meliori.*

§. 20. *At facultatem defuiſſe oſtendimus; quia non illæ nobis ſuppetant vires, aut quia non fuerit locus opportunus, aut tempus idoneum. Quòd ſi facultatem fuiſſe negari non poſſit: inſiſtentus argumentis, quibus non voluiſſe comprobetur.*

§. 21. *Pleraque etiam ſigna, tam ab reo, quam actore adducta, non difficulter eluduntur. Ut, ſi pro reo adferatur, quod non extimuerit: dicet adverſarius, ſecum fuiſſe præmeditatum omnia, eoque locutum confidentius. Sin actor extimuiſſe dicat, atque id facinoris patrati argumentum eſſe volet: dicere poterit reus, non ſe peccati conſcientia, ſed periculi magnitudine, territum fuiſſe.*

Illuſtre conjecturalis ſtatus exemplum habemus in Miloniana. Nam etſi principalis ſtatus ſit, jurene Clodium occiderit Milo? tamen incidentem hunc, num Milo inſidias ſtruxerit Clodio? ita luculenter tractat, ut ſtatus is videri poſſit principalis.

Clodium verò Miloni fuiſſe inſidiatum, oſtendit Cicero variis argumeutis; ac primum iis, quæ à voluntate ducuntur. Inter iſta primum obtinent locum cauſæ ratiocinativæ. Has tractare incipit mox poſt narrationem. Ipſum audiamus Tullium: *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe*

Elo-

Clodium? Satis est quidem, in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem, in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, *in his personis valet, etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpè parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modò, ut prætor esset; non eo consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut his consulibus prætor esset, quibus, si non adjuvantibus, at conniventibus certe sperasset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec si cuperent, reprimere possent, cùm tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: &, si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam.*

Post ista excurrit orator, ut invidiam conflet adversario. Nam digressionem claudit illis verbis: *Non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni.*

Hinc explicat causam voluntatis impellentem: odium nempe, & vindictæ desiderium; quas causas à Milone in Clodium retorquet. *At*, inquit, *valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris sui. Quid si hæc, non dico majora, fuerunt in Clodio, quàm Milone; sed in illo maxima, nulla in hoc? Quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat, ut odisset primum defensorem salutis meæ: deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum: postremò etiam accusatorem suum, reus enim Milonis, lege Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, & in homine injusto, quam etiam justum?*

Tractat hinc tertium voluntatis locum, nempe qualitatem personæ, sive ingenium hominis, quod, quale fuerit, ostendit ex consuetudine, & vita ante acta, cujus scelera plurima enumerat. Incipit hic locus ab illis

illis verbis: *Reliquum est, ut jam illum natura ipsius, consuetudoque defendat: hunc autem hæc eadem coarguant; nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo*. Desinit autem illis verbis: *Quid simile Milonis? cujus vis omnis semper fuit, ne P. Clodius, cùm in judicium detrahi non posset, ut oppressam civitatem teneret.*

Sequitur continuò quartus voluntatis locus, τὸ ἀπίθανον sive *incredibile*. Nam ostendit, parum credibile esse, Milonem, tot neglectis occasionibus, quibus commodè adeò posset Clodium occidere, nunc id studuisse, iniquo loco, alieno tempore, in tanto capitis periculo; præsertim cùm amplissimum consulatus honorem peteret, & dies comitiorum subesset; quo quidem tempore (ut Tullii verba reservem) *omnia non modò, quæ reprehendi palàm, sed etiam, quæ obscurè cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam, perhorrescimus; ora omnia, atque oculos intuemur*. Eaque occasione digreditur in locum communem. *Nihil inquam*, inquit, *est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, sensusque civium: qui non modò improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in rectè factis sæpè fastidiunt*. Post pauca concludit hoc argumentum istis verbis: *Quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret?*

Istis subiungit quintum argumentum, impunitatis spem. *Quid*, inquit, *quod caput audaciæ est, judices? quis ignorat maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? In utro hæc igitur fuit? in Milone? qui etiam nunc reus est facti, aut præclari, aut certè necessarii: an in Clodio? qui ita judicia pœnamque contempserat, ut eum per nihil delectaret, quod aut per naruram fas esset, aut per leges liceret.*

Exinde tractat sextum argumentum: nempe signa voluntatis, ut sunt dicta factaque Clodii: *Sed quid*, inquit, *ego argumentor? quid plura disputo? te, Q. Petelli, appello, optimum & fortissimum civem: te, M. Cato, testor: quos mihi divina quædam sors dedit judi-*

judices Vos ea M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo. Post diem tertium gesta res est, quam dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos potestis dubitare, quid fecerit? Qui locus extenditur usque ad ista verba, *Quid si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in via?*

Hinc sequitur, quam Hermogenes vocat ἀπαίτησιν τῶν ἐλέγχων, id est, *probationum postulationem*. Ac priùs quidem orator inquirit adversus se: deinde refellit adversariorum testimonia usque ad illa verba: *Nunc persequar cætera*. Ubi objectioni occurrit, quòd Clodius non fuisset exiturus è villa, nisi nuntiatum ei fuisset de morte Cyri. Ait autem Cicero, illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiasse, non id nuntiasse, sed Milonem appropinquare. Quod deinceps pluribus adstruit. Ac verisimilem quoque defensionem adjungit, quod, etiamsi illud de nunciata Cyri morte verum esset; non tamen ea hora profecturus fuerit è villa, nisi de insidiis cogitasset. Incipit hæc pars inde: *Age, si ita factum, quæ causa, cur Romam properaret? cur in noctem se conjiceret?* Tandem hoc caput de voluntate sic concludit per ἀνακεφαλαίωσιν, sive brevem eorum enumerationem, quæ dixerat. *Video, adhuc constare omnia, judices: Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere, illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse, odium illius in hunc acerbissimum; in illum hujus nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, hujus tantùm in repellenda: mortem ab illo denuntiatam palam Miloni, & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuisse: hujus iter necessarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ se tulisse, se illo die Roma exiturum; illum eo die dissimulasse rediturus: hunc nullius rei mutasse consilium; illum causam mutandi consilii finxisse huic, si insidiaretur, nocte prope urbem exspectandum; illi etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.*

Sequitur hinc alterumcaput, quod est de Facultate. Potuisse autem Clodium insidias struere Miloni, trifariam probat Cicero. Ac primùm à loco opportuno: *Videamus*

nunc,

nunc, inquit, *id quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò, judices, etiam dubitandum est? Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facilè mille hominum versabantur valentium, &c.*

Paulò post idem sic adstruit à comitibus, ac habitu utriusque: *Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis: tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, una sederet uxor, quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam? cum penula irretitus, à rheda impeditus, uxore pene constrictus esset.*

Idem sic ostendit à tempore; *videte nunc illum, primum egredientem è villa subitò. Cur vesperi? quid necesse est? qui convenit, præsertim id temporis? Divertit in villam Pompeji. Pompejum ut videret? Sciebat in Alsiensi esse. Villam ut perspiceret? millies in ea fuerat. Quid ergò erat moræ, & tergiversationis, dum hic eveniret, locum relinquere noluit.*

Continuò istis opponit Clodii habitum, ac comitatum, idque his verbis: *Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore; tum sine ea, nunquam non in rheda; tum in equo, comites Græculi, quocumque ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat, tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum casu pueros symphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges, ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum à viro lectum esse diceres.* Post quæ uni alterique respondet, quod contra hæc posse objici videbat.

CAP. VIII.

DE STATU FINITIVO.

§. 1.

STatu *finitivo*, ut ex iis liquet, quæ superius dicebamus, *quæritur, an omnes adſint conditiones, quæ requiruntur, ut nomen quodpiam rei aut facto tribuatur: an verò quippiam etiamnum deſit.*

Ita in oratione pro Cæcinna quæſtio eſt, *num dici poſſit, ei vim factam eſſe, qui tantùm armis fuerit perterritus, quo minùs fundum ingrederetur, an inſuper ad id requiratur, ut quis vi fuerit ejectus?* Similis fuerit ratio in cauſa M. Bruti, & C. Caſſii, qui Julium Cæſarem occiderunt. Quæritur enim, *an cum illi, qui populo præſunt, debeant patres eſſe patriæ, eò quiſquis principem ſuſtulerit, parricida debeat haberi? an præterea exigatur, ut princeps iſte ſubditorum ſtuduerit commodis? Sin, quo jure, qua injuria, omnia egerit; an non, qui interemerit hunc, veriùs fuerit tyrannicida?*

§, 2. *Status hic quinque potiſſimum capitibus tractatur. Primum eſt definitio actoris, & apposita ei definitio à reo,*

§. 3. *Alterum caput ſimiliter conſtat, tum collectione actoris, qui parem eſſe rationem contendit, ſive quid exprimatur, ſive intelligatur: tum ſolutione rei, qui multum ait referre, ecquid addatur necne.*

§. 4 *Tertium eſt ſententia legislatoris: quanquam hoc caput ſæpius non incidat. Sed ſi locum habeat, aliam actor, aliam reus, legis eſſe ſententiam dicet. Licebit verò ei, qui lege nititur, excurrere in laudem tum legis-*

gislatoris, tum legis; quorum utrumque qua ratione fiat, ex octavo, & ultimo progymnasmate constat. Sin lex sit nulla, videndum, an locum ejus supplere possit consuetudo.

§. 5. *Quartum caput est quantitatis, quia accusator exaggerat, quod est commissum: reus ostendit, quanti sit momenti illud, quod est ommissum.*

§. 6. *Quintum caput est comparatio, qua conferuntur, id quod factum, quodque infectum. Actor dicet, esse gravius, quod reus fecit, quam quod non fecit. Reus asseret, majoris fieri debere, quod facto deest, quam quod factum est.*

Ut si quæratur: ecquis vim commiserit? sicuti fit in oratione pro Sextio. Definitio actoris, quæ Græcis ὅρος dicitur, talis erit; *Convocare homines armatos, eosque in foro collocare contra tribunum plebis, omninò est vim facere.* At reus ex eo, quod deest, ostendet, *non esse crimen plenum*; nempe quia neminem læserit, Vocatur hoc ἀνθορισμός.

Sequitur hinc συλλογισμὸς, sive collectio. Et actor quidem dicet, etiamsi armati illi pulsarint neminem, terrorem tamen injecisse; nec multum inter ista distare. At reus contendet, multum referre, num quis læsus sit, an territus duntaxat.

Tertius locus est γνώμη νομοθέτε, sive sententia legislatoris. Fingamus, legem fuisse ejusmodi. *Qui militem armarit adversus Magistratum, is vim fecisse damnatus esto.* Eam legem recitari jubebit actor, singulasque ejus particulas excutiet. Etiam licebit, tum legem laudare, tum eum, qui tulit. At provocabit reus à verbis ad sententiam legis. Negabit enim, hanc fuisse mentem legislatoris, quasi vim fieri putarit, si quis militem cogat vel tuendi sui causa vel ut adversus seditiosum tribunum Remp. defendat ac propterea in talibus: quo fine quidque fiat, spectari oportere.

Quartus locus est ἡ πηλικότης, sive quantitas. Et actor quidem asseret, vehemens esse delictum, cogere militem adversus tribunum. At regeret alter, crimen esse

atrox, tribuno vitam eripere; quod nunquam in animo se habuisse dicet.

Quintus locus est τὸ πρός τι, sive comparatio. Dicet actor, gravius esse, armatos convocare adversus tribunum, quàm aliquem lædere; ut Cicero disserit pro Cæcina. Reus contrà pertendet, gravius multò esse, manus alicui adferre, quàm cogere armatos. Atque hi potissimi sunt loci status finitivi. Plura qui volet, Hermogenem adeat, in τέχνῃ δικαστικῇ, Sect. VI.

C A P. IX.

DE STATU QUALITATIS.

§. 1.

S*I in controversiam veniat, aut rei, aut facti qualitas, dicitur* status qualitatis.

Idem ob amplitudinem etiam vocatur *status generis*, aut *generalis*. Item *consecutio* nominatur, quia eo quæritur, quid consequatur rei cujusque vim ac naturam. Putà, utilisne sit, an inutilis; justa, an injusta?

§. 2. *Estque hic status duplex*, *Negotialis*, *ac Juridicialis*. Negotialis *est de re futura. Atque ad hunc deliberationes pertinent*, *Ut*, An utile sit, Athenienses opem ferre Olynthiis à Philippo obsessis? *Quomodo autem hic status tractetur*, *cognoscitur ex iis*, *quæ diximus de genere deliberativo*.

Ubi sex ejus locos enumeravimus. Duo autem sunt præcipui, quid fieri queat, & quidnam deceat. Aristoteles lib. VIII. Polit. Εἰσὶ δὲ δύο σκοποὶ τό τε δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον. *Duo autem nobis ob oculos ponemus*, *& quid fieri possit*, *& quid deceat*.

§. 3. *Sin de re præterita tractet*, *appellatur* Juridicialis, *Atque is vel ratione nititur*; *qui idcirco* rationalis *vocatur*: *vel à scripto vim capit*; *qui* legitimus *dicitur*, *quia lex inter scripta præcipuum obtinet locum*.

§. 4.

§. 4. *Rationalis est vel simplex, sive absolutus, vel assumptivus.*

§. 5. *Simplex aliquid sua vi, & natura, laudabile esse ait.*

§. 6. *Capita ejus sex statui solent; natura, lex, consuetudo, judicatum, æquitas, pactum.*

Ut si quis occiderit furem nocturnum, rectè se fecisse probabit.

A natura quæ docet vim vi repellere.

A lege, quæ est (a): SEI NOX (b) FURTUM FACTUM ESIT, SEI IM OCCISIT; JOURE CAISUS ESTO.

A consuetudine, quia ab omni seculorum memoria mos iste obtinuit.

A judicato, ut si dicamus, Titium & Mævium in simili causa fuisse absolutos.

Ab æquitate, quæ dictat, ut ne, si in vim, aut insidias inciderimus, ejus vitæ parcamus, cui sine periculo nostro parcere non possimus.

A pacto, si possit ostendi fecisse actorem contra datam fidem.

Ad hunc statum pertinet ea Milonianæ orationis particula, qua ostendit Tullius, rectè interfici insidiatorem; *Si*, inquit, *tempus est ullum, jure hominis necandi, quæ multa sunt: certè illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cùm vi vis illata defenditur.* Et mox: *Insidiatori verò, & latroni, quæ potest adferri injusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? quos habere certè non li-*

(a) *Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 4.*

(b) *Antique* nox *pro* nocte, esit *pro* erit, im *pro* eum, occisit, *pro* occiderit. *De diphthongis*, ei, ou, ai *antiquitus usurpatis pro* i, u *et* a, *res notior est, quam ut monere attineat.*

liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expedienda salutis, silent leges inter arma, nec se exspectari jubent, cùm ei, qui exspectare velit, antè injusta pæna luenda sit, quam justa repetenda.

§. 7. Status assumptivus, quia factum in se laudabile non est, extrinsecus assumit auxilia. Id, quod assumitur, colorem *Rhetores vocant, quia immutat facti rationem, ut purpura lanam.*

Ita, quòd occidere civem indemnatum in se turpe sit, Milo, extrinsecus colorem quærens, culpam facti in ipsum rejicit Clodium, quem insidias struxisse ait.

§. 8. Dividitur status assumptivus in comparationem, relationem, remotionem, & purgationem.

§. 9. Comparatio id, quod factum est, confert cum deteriori, quod alioqui faciendum fuisset.

Ut, lex Solonis erat (a), Ἐάν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔσω, *si quis non alat parentes, infamis esto*. Quispiam detrectat alere patrem: sed eo se excusat, quòd in summa inopia aut uxorem, aut parentem, deserere cogatur: satius autem videri, ut conservet uxoris vitam, quàm ut patris studeat saluti. Simile exemplum est, si Imperator, majestatis accusatus, quòd passus sit milites suos sub jugum mitti, respondeat, id magis expedivisse, quam ut omnes internecione delerentur.

§. 10. Hic verò de utroque dispiciendum: num necesse fuerit alterutrum facere; & an satius fuerit isthoc agere quod factum est.

§. 11. *Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.*

Ita

(a) *Diog. Laert, in Solone.*

Ita Orestes culpam interemptæ Clytemnestræ dimovebat ab se in matrem ipsam, quæ occiderat maritum suum Agamemnona. Par ratio erit, si accusetur Ulysses, quòd sceptro suo percusserit (a) Thersitem. Nam culpam in ipsum conjiciet Thersitem, qui tot convicia regi Agamemnoni ingesserat.

§. 12. *Actor hic dicet, illum, in quem culpa rejicitur, falso ejus criminis insimulari, ob quod dicitur malum perpessus. Nec tanti fuisse crimen istud, ut idcirco ita cum eo fuerit agendum. Ad hæc, non propterea fuisse peccandum, quia alter peccarat prior. Item, si alter deliquerat, debuisse eum in jus vocari. Etiam judices percontabitur, quid tandem futurum sit, si eandem viam insistant cæteri.*

§. 13. *Reus autem atrocitatem criminis, ob quod alterum mactavit infortunio, exaggerabit; rem, locum, tempus ob oculos ponet, ut videant judices, illum, qui malum accepit: dignum eo fuisse, neque potuisse rem in judicium vocari: vel inutile id fuisse.*

Exemplum, quod in relatione tractanda sequi possimus, nullum perfectius ac melius habemus oratione Ciceronis pro Milone; ubi culpa interfecti Clodii in ipsum Clodium refertur: quippe qui insidias struxerit vitæ Milonis, ut diximus.

§. 14. *Remotio est, cum culpam rejicimus in personam aliam, quàm quæ malum accepit: vel in rem quidem, sed sic, ut voluntas sive intentio facti concedatur.*

Prioris generis est: *Occidi, sed jussu Dictatoris.* Posterioris est: *Non posui statuam ex testamento, quia lege prohibebar.* Livius lib. XXX. *Conveniens oratio, non culpam purgantium, sed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæque ejus fautores.*

§. 15. *Hic actor, si in personam culpa transferatur, negabit, eam fuisse istius rei actorem: vel non fuissè illius auctoritatis, ut detrectare imperium minus liceret:*

(a) *Homerus Il. a.*

vel potuisse ei resisti: vel non tolli eo culpam, quòd ab alio inductus fecerit. Similiter, si in rem causa referatur, vel in totum, quod de ea dicitur, negandum: vel dicendum, id tanti non esse, ut propterea facinus ejusmodi committeretur.

§. 16. *Purgatio non factum defendit, quo differt à remotione in rem: sed voluntatem. Itaque habet excusationem aut necessitatis, aut fortunæ, aut imprudentiæ.*

Necessitatis, ut (a), *mater Hierosolymitana filium interemit, excusat se istoc, quòd rabie ac fame eò fuerit adacta.*

Fortunæ, ut, *exercitum perdidit, sed iniquitate fortunæ, non culpa propria.*

Imprudentiæ, ut, *sumpsi supplicium de homine libero, verum liberum esse non putavi.*

Exemplo in hoc statu esto oratio Ciceronis pro Ligario: ubi ostendit, Ligarium fortuna, imprudentia, necessitate, fuisse pertractum ad bellum.

§. 17. *Purgationi sæpè subiicitur Deprecatio; qui status quidem est, sed* ἄχρωμος (b). Ἄχρωμος *autem, quia non defendit factum: sed status tamen, quia rationes adducit, quibus veniam quis facti se impetraturum sperat.*

Ita extrema oratione pro Ligario ait Tullius: *Erravi; temere feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio; delicti veniam peto: ut ignoscas, oro: si nemo impetravit, arrogantes: si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti.* Ingenua etiam est illa confessio Leporii, ex monacho presbyteri, qui, cùm à Pelagiano errore ad Catholicam veritatem esset conversus, ad Gallicanos Episcopos scribens, hoc pacto est exorsus (c): *Quid in me primùm, o domini mei venerandi, & beatissimi sacerdotes, accusem, nescio; & quid in me primùm excusem, non invenio. Sic imperitia, & superbia, sic stulta simplicitas cum persuasione noxia, sic*

(a) *Josephus.* (b) *Coloris expers.* (c) *Citat Cassianus lib. 1. de Incarnatione Domini.*

sic fervor cum intemperantia, sic, ut veriùs dicam, cum sui diminutione debilis fides, simul in me omnia recepta viguerunt; ut tot, & tantis, simul sit, & obedisse confusio, & hæc eadem ab animo potuisse cedere, mihi stupenda gratulatio.

§. 18. *Estque deprecatio species status negotialis, quia quæstio est de re futura: puta, num ignosci expediat, nec ne. Quod autem in doctrina, de statu judiciali agi de eo solet, id inde est, quia purgationi plurimùm subjicitur ab Oratore.*

Exempli gratia, siquis liberum hominem verberat, priùs per imprudentiam factum dicet, quæ purgatio est: sed quia in imprudentia culpa inest, postea confugiet ad veniæ postulationem; quæ deprecatio est. Plura de deprecatione Lib. proximo dicemus.

C A P. X.

DE STATIBUS LEGALIBUS.

§. I.

STATUS *legalis Hermogeni quadruplex est*, περὶ ῥητοῦ & διανοίας, ἀντινομίας, συλλογισμοῦ, & ἀμφιβολίας: de scripto & sententia, contrariarum legum, ratiocinationis, & ex ambiguo.

§. 2. *Status de scripto & sententia, sive verbo & voluntate, tunc imprimis incidit, cùm litigantium pars una verbis legis, altera ejus nititur sententia. Quod de lege dixi, idem judicandum de testamento, aut pacto, & similibus.*

Ut, Lex est, *Peregrinus, qui mœnia adscenderit, capitis supplicio adficiatur.* Est qui in obsidione muros conscenderit, & hostem scalis ascendentem dejecerit. Τῷ ῥητῷ peregrinus accusatur, τῇ διανοίᾳ defenditur. Est & cùm utraque pars, quia certus casus satis expressus non est, de voluntate contendit. Ut Quidam, qui primus familiæ nobilitatem intulit, primogenito legavit annulum cum illustri gemma,

re-

regiæ erga se dignationis argumentum. Quinta inde soboles femina, regii muneris hæres, partu priori filiam, altero filium peperit. Pro puella adfertur nascendi privilegium; pro filio dignitas sexus. Etsi autem casus iste huc quoque possit referri; tamen magis proprius hujus loci est, cùm unus ad verba aperta; alter provocat ad mentem scriptoris; quem ad æquitatem respexisse est verisimile.

§. 3. *In hujusmodi causa pars una dicet, sequi nos oportere quod breviter adeò aperteque est perscriptum: aliud si scriptor voluisset, fuisse illud additurum; rationem etiam subjicit, cur haud aliud voluerit; exempla item similia adferet, & res judicatas: denique, quam periculosum sit à scripto recedere, ostendet.*

§. 4. *Pars verò altera scriptorem dicet tantum scripsisse, quantum opus erat: quod autem quilibet per se videbat, id scribendum non putasset; calumniatoris esse potius, literarum apicibus insistere, quam voluntati: contrariam sententiam, vel aliis ejusdem legis verbis, vel aliis legibus, referri: suam naturæ, & legibus, consentire: denique exempla adducet, ubi ex voluntate magis, quam verbis, controversiam judices deciderint.*

§. 5. *Status contrariarum legum vocatur, cùm vel duæ leges (par autem ratio testamentorum, pactorum, & similium) pugnant inter se, vel pugnare saltem videntur: vel unius legis duæ partes colliduntur, aut uno eodemque casu aliquo secum confligit.*

Duarum hoc legum exemplum esto. Lex una est *Tyrranicidæ statua ponatur in gymnasio*. Altera est. *Ne mulieri statua in gymnasio collocetur*. At fœmina est, quæ tyrannum sustulit.

Duarum unius legis partium exemplum sit, *Rapta raptoris mortem eligat, vel nuptias*. Est qui duas rapuit, quarum una mortem, altera nuptias eligit.

Eorundem Verborum in casu aliquo secum pugnantium exemplum fuerit istiusmodi *Vir fortis, quod volet poscito*. At sunt duo viri fortes, qui eandem postulent virginem.

§. 6.

§. 6. In hoc statu duæ si fuerint leges, conciliare eas oportet, vel id si fieri non possit, una rejici debet. Utram autem alteri cedere conveniat, variè comprobatur. Nam & leges humanæ cedere debent divinis: & veteres leges novis abrogantur (a) *vel saltem iis derogatur, aut subrogatur, aut obrogatur. Item major auctoritas est legis, quæ præcipit, quam quæ permittit: quia, quod præcipitur, necessarium est, quod permittitur, voluntarium. Item magis parendum legi, quæ particulatim prohibet, quàm quæ indefinitè jubet: quia ei, quod universè videtur mandari, derogatur speciali interdicto. Lex etiam, quæ Reip. bonum spectat, præfertur ei, quæ privatum bonum respicit. Interdum quoque consideramus, utrius legis auctor sit sapientior, vel simpliciter, vel in re aliqua.*

Ut si quæstio sit de hæreditate posthumi undecimo mense nati. Nam sapiens quidem Hippoctates definit decem menses utero. At non minùs sapiens legislator, hæreditatem etiam undecimi mensis posthumo decernit.

§. 7. Συλλογισμȣ, sive ratiocinationis status est, cum res, de qua non est propria lege cautum, colligitur ex re simili, de qua statutum est lege.

Ut, lex est, *Qui patrem pulsarit, plectatur*. At est, qui matrem pulsarit. Dices, nihil interesse. Item, lex est, *Tyrannicida præmio afficiatur*. Est qui in arcem ascenderit, ut tyrannum necaret. At tyrannum non reperit, sed filium ejus; quem & interemit; relicto in vulnere gladio. Adveniens tyrannus, ut filium vidit occisum, eodem se gladio interfecit. Is qui filium sustulerat, præmium petit, tanquam tyrannicida. Alter legi satisfecisse negat. Ejus qui filium peremerat, causam agit Lucianus: contrariam verò agit Erasmus, declamatione ea, qua Lucianeæ illi respondit: Sunt

---

(a) *Abrogantur leges, quæ totæ tolluntur; derogatur iis cùm pars tollitue; subrogatur, cùm pars additur; obrogatur, cum pars mutatur. Ulp. Tit. 1. Reg.*

Sunt qui *Statum paris* vocent, Jurisconsultis dicitur *inductio legis*.

§. 8. *Qui hoc statu utitur, dicet, lege contineri, quod pars est, vel etiam, quod minus necesse fuerat, lege caveri. Adversarius autem similia, aut paria esse negabit: ac causam adferet, cur dissimilis eorum ratio sit.*

Exemplo sint illæ Luciani & Erasmi declamationes, quas dixi. Quædam etiam referre huc possis ex oratione Ciceronis pro Cæcinna.

§. 9. *Status ex ambiguo est, cùm disceptatur, quo accentu vox legi debeat, aut quo verbum aliquod debeat referri, aut qua significatione sumatur.*

Ut, *Herus meus vasorum argenteorum pondo centum novercæ, quæ volet, dato.* Magnifica quæque & scite cælata, petit noverca: petit item filius. Ut ambiguitas tolleretur; addi oportuit, *volet ipse*, vel *ipsa*. Exemplum etiam gravius dabo. Jubet Apostolus Paulus velari mulieres. Quæritur, num mulierum vox pressè accipiatur, quomodo virginibus opponitur, an laxè, ut virgines comprehendat? qua de quæstione Tertullianum vide lib. de velandis virginibus.

§. 10. *In hujusmodi statu ostendit uterque sententiam, quam defendit, esse manifestam, aut saltem minime absurdam: ac, quod ipse dicit, æquum bonumque esse, & legi, consuetudini, rectæ rationi consentaneum. Adversarium autem ex capitibus contrariis refellet.*

§. 11. *His subiicit Hermogenes μετάληψιν, sive statum Translativum, qui non est de re, sed de actione, ut cum judicium vel à judice transfertur in judicem, vel ab accusatore in accusatorem, vel à loco in locum, vel à tempore in tempus, vel denique cum negatur, agendum hac lege, hac pœna, ob hoc crimen.*

Juris-consulti vocant *præscriptionem juris*, vel etiam *exclusionem actionis*. Est verò cum status iste fit principalis. Ut apud Ciceronem in Divinatione; ubi quæritur, num Cicero Verrem debeat accusare repetundarum, an Q. Cæcilius, Verris quæstor? Alterum etiam addam exemplum ex Libanio. Lex erat apud

La-

Lacedæmonios, ut pœna afficeretur, qui ante, annum trigesimum (a) orationem haberet. Accidit, ut Athenienses loca quædam à Lacedæmoniis libera reddi sibi postularent: Contradixit Archidamus, licèt minor XXX. annis, & bellum persuasit. Vicereque eo bello Lacedæmonii. Postea accusatus fuit Archidamus legis violatæ. Respondere potest, non se nunc vocandum in jus, ubi eventus bonitatem consilii comprobavit: sed tum id fieri oportuisse, cum ea de re disceptaretur.

Est item, cum status iste non est principalis, sed causa in alio præcipuè consistit. Ut pro Rabirio Posthumo: ubi prima orationis parte est translatio. Siquidem negat Tullius, Cn. Memmio, qui tum accusabat, competere actionem in equitem Romanum. At deinde ad statum transit conjecturalem, ac nihil pecuniæ ad Postumum rediisse contendit: inque eo præcipuè pedem figit.

CAP. XI.

DE STATU QUANTITATIS.

§. 1.

In statu quantitatis, quatenus ad genus juridiciale pertinet, cognoscendæ sunt majores & minores injuriæ.

§. 2. *Maior injuria dicitur sex modis.*

I. *Ratione animi maxime depravati; quomodo gravior injuria est, quæ fit ab causas leves.*

Ut, si quis viatorem spoliet ob unum nummum, Pertinet huc locus Ciceronis ad Att. *De Terentia (mitto cætera, quæ sunt innumerabilia) quid ad hoc addi potest? Scripseras, ut* HS. XII. *permutaret, tantùm esse reliquum de argento. Misit illa* CCIↃↃ. *mihi, & adscripsit, tantùm esse reliquum. Cùm hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis, quid in maxima re fecerit.*

II. *Ra-*

(a) *Plutarchus in Lycurgo.*

II. *Ratione noxæ, in qua majus minusve detrimentum.*

Quomodo major noxa est interficere, quàm eripere pecuniam.

Huc pertinet, quando non est æqualis pœna: ut in parricidio.

III. *Ratione patientis, cùm is judicium obtinere non potest: aut, qui passus est, propterea in se ipsum graviter animadvertit.*

Prioris exemplum est, si quis vulneretur à filio principis: posterioris autem exemplum præbet Lucretia, quæ à Sexto Tarquinio violata, sibi ipsi manus attulit.

IV. *Ratione agentis, si quis vel solus egit, vel primus vel cum paucis. vel sepè, vel causam dedit novæ legi, vel pœnæ novæ.*

V. *Ratione adiunctorum, ut si cui consultò illata injuria, si ab ingrato animo profecta, si plures injurias contineat, &c.*

VI. *Ratione violati juris: quomodo, si quis violaverit jus non scriptum, majorem hanc injuriam esse dicemus, quia indicium sit pejoris animi. Nam si melior est, qui servat jus non scriptum, quod adeò necessarium non est: pejor videtur, qui violat At si quis violarit jus scriptum, hanc majorem esse injuriam docebimus, quia qui transilire non dubitat illa, quæ pænæ obnoxia sunt, multò magis id facturus sit in iis, quæ pænæ obnoxia non sunt. Atque hactenus de statu quantitatis.*

In omni verò status genere, præter classicos illos auctores, exempla suppeditabunt Quintilianus declamationibus CLXV. quæ ex CCCLXXXVII. supersunt: & Calpurnius in excerptis X. Rhetorum. De argumentis artificialibus satis dictum.

CAP-

CAP. XII.

DE ARGUMENTIS

INARTIFICIALIBUS.

§. 1.

ARGUMENTA *inartificialia sunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; sed tamen foris ad se delata, arte tractat.*

§. 2. *Hujusmodi, in genere Juridiciali sunt quinque.*

I. *Ex jure civili, ut* leges.

II. *Ex aliquorum auctoritate, ut* testimonia.

III. *Ex aliquorum conventionibus, ut* pacta.

IV. *Ex tormentis ut* quæstiones.

V. *Ex contestatione divina, ut* jusjurandum.

DE LEGIBUS.

§. 3. *Aut lex scripta facto adversa est, aut consentit cum eo. Si facto adversetur, reprehendenda est: vel quod æquo aut bono repugnet, vel quòd alteri legi contraria, vel quod ambigua, vel quod consuetudo sit in contrarium.*

Ad primum istorum refer quoque, si lex aliqua non componatur ad regulam legis divinæ. Nam ut Hipponensis ille Antistes, B. Augustinus, dicebat: *Omnium legum est inanis censura, nisi divinæ legis imaginem gerat.* Ad ultimum pertinet, quòd consuetudo transeat in legem:

Ἔθος γὰρ ἐγχρονίζον εἰς νόμον τελεῖ.

Nam mos vetustus obtinet legis locum:

ut carmine de vita sua ait Nazianzenus.

§. 4. *Sin lex conveniat cum facto, asseremus, judicum esse, sententiam ferre secundum leges: alioqui eos perjurio se obstringere; frustra illas latas esse, si non ser-*

serventur: nec debere quemquam sapientiam sibi majorem vindicare, quam insit legibus.

Sanè, ut scitè ait Varro Manio, *Lex neque innocenti propter simultatem obstrigillat; neque nocenti propter amicitiam ignoscit.*

De Testibus.

§. 5. *Testimoniorum duo sunt genera, unum divinum, ut oracula, alterum humanum, quod tum antiquos, tum novos testes comprehendit.*

§. 6. *Antiqui testes sunt historici, aliique, qui ante nostra tempora fuere, sive ipsi scriptis aliqua consignarint; sive eorum dicta factave ab aliis celebrentur.*

Copiam veterum testimoniorum suppeditabit multijuga lectio. Quia verò hanc à pueritia frustra exspectes; defectum istum utcunque supplebunt sylvæ sententiarum atque exemplorum, industria quorundam in juventutis gratiam congestæ. Imo plurimi etiam, quos jam ætas firmasse debet, ex istis sapiunt solis: & hi quia tot veteres laudent scriptores, magni librorum helluones esse videntur; sed imperitis. Nam fieri aliter vix potest, quin illi, qui non ipsos adeunt fontes, multa peccent: præsertim cum isti sententiarum consarcinatores non rarò ipsi inscitia, ac judicii defectu, fallant, fallanturque. Imò etiam, cum hoc non est, tamen haud difficile est discernere collectionem puerilem, & orationem viri prudentis. Nempe uti haud ubicumque est telum Achillis, ibi est manus Achillis: ita haud ubicunque veterum frequentantur testimonia, ea rectè idcircò tractantur. Modus autem rectè tractandi testimonia, præcipuè est iste, ut ne vel nimis ea condensemus, vel adferamus vulgaria; ac quibus vis aut pondus inest nullum.

§. 7. *Novi testes sunt, qui in judicium vocantur, ut veritatem testentur.*

§. 8. *Hujusmodi testium novorum, alii sunt participes periculi, alii expertes. Item alii de nostra, alii de*

de adversarii persona. Ad hæc alii in caussa, ut de facto: alii extra causam, ut quæ de vita, & moribus dicuntur.

§. 9. Distinguendum quoque inter testes amicos, inimicos, neutros: item probos, improbos, medios.

§. 10. Si quis non habeat testes, contendet, argumentis potiùs, quàm testibus agendum esse, quia argumenta pretio corrumpi non possunt, testes possunt.

§. 11. Sin habeat testes, dicet, argumenta non subiici pœnæ, uti testes, quodque testibus opus non esset, si argumenta sufficerent.

§. 12. Ad testimonia pertinet quoque rumor, sive fama: quæ si pro nobis sit, dicemus, temere nasci non solere; nec causam fuisse, cur fingeretur id; &, ut cæteri rumores sæpè falsi sint, hunc non esse.

Pro fama est locus iste Hesiodi in Ἔργ. β. φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ λαοὶ φημίζουσι. *Non prorsus perit fama, si quàm multæ gentes dispergunt.*

§. 13. Sin rumor nobis adversetur, exemplis conprobabimus, quam multa ab hominibus inimicis, atque improbis, falsò spargi soleant. Etiam, quia rumor sæpè est inconstans, hominibus ferè pro affectu erga quempiam judicantibus, rumorem ideò rumori opponemus.

Ad falsum rumorem pertinet illud Tullii in Miloniana: *Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeji; sed dicam, ut sentio: nimis multa audire coguntur ii, quibus tota commissa est Resp.*

De Pactis.

§. 14. Si pacta pro nobis faciant, referemus, ea privatæ legis vim habere; pacta legibus corroborari; quod pleraque eorum, quæ inter homines aguntur, pactis constant; eoque hæc qui auferat, evertere hominum commercia, ac societatem.

§. 15. Sin pacta obsint causæ, dicendum, si legibus fraude conditis non pareatur, multo minùs pactis fraude factis obtemperandum esse. Præterea, cum judices sint justitiæ antistites, eos non tam quid factum, quàm quid justum sit, spectare oportere: justum esse immutabile, pacta sæpè vi, aut metu, extorqueri.

§. 16. Insuper considerandum, an pacta repugnent aliis pactis, seu ea antecesserint, seu consecuta sint.

§. 17. Videndum quoque, an aliquà ex parte ejusmodi pacta judicibus adversentur.

De Tormentis.

§. 18. Si tormenta pro nobis faciant, dicemus, quæ dicunt homines torti, ea veritatem ipsam dicere.

§. 19. Sin adversentur, contendemus, in tormentis nihil esse certi: quia nonnulli tormenta tolerant, ne vera fateantur: alii, cùm tormenta perpeti non possunt, facilè mentiuntur, ut citiùs cruciatu liberentur.

Exemplum habemus in Miloniana: *Quibusnam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio, &c.* Et mox: *Age verò, quæ erat, aut qualis quæstio? Heus ubi Ruscio? ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit: certa crux. Nulla fecit: sperata libertas. Quid hac quæstione certius? Subitò arrepti in*

quæ

quæstionem, tamen separantur à cæteris, & quæ ibidem sequuntur.

De Jurejurando.

§. 20. Jurisjurandi ratio est quadripartita. Aut enim quis offert jusjurandum, aut non offert, accipit, aut non accipit.

§. 21. Qui offert, statuet, pium esse, Deo rem committere: nec opus esse adversario, ut alios judices quærat, cum ipsi judicium offeratur.

§. 22. Qui judicium offerre non vult, facere id se referet, quia improbi facilè pejerant cupiditate vincendi; eoque se malle judicum periculum subire, cùm bis credat, adversario non item.

§. 23. Qui acipit juramentum, ajat, se non adversario, sed sibi ipsi habere fidem.

§. 24. Qui non accipit, dicat, se pro pecunia jurare nolle, &, si improbus esset, facile juraturum.

§. 25. Præterea is, qui juramento stare nolit, vel accusatur, vel defenditur.

§. 26. Si accusatur, contendemus, eum omnia jura subvertere, ipsosque judices idcircò observare leges, quia jurati judicent.

§. 27. Sin defendatur, dicendum, non eo perjurum esse, quia non sua sponte, sed metu coactus & fraude circumventus, jurarit: perjurum enim mente concipi, non ore.

§. 28. Dicere quoque liceat, satius esse, quod male juraris, non servare, quam & jurando, & juratis stando peccare.

Nam, ut Esychius scribit in Levit. cap. XIX. *Jusjurandum in injusto est, non solùm quod prævaricatur, sed etiam, quod injustè custoditur. Quale illud fuit; quod Herodes filiæ Herodiadis jurans, Joan-*

nis Baptistæ caput abscidit. Oportebat enim hoc eum jusjurandum non præbere, postquam tamen juravit, non custodire; quia talia sacramenta, nec initium sumere DEUS vult, sed nec sumentia ad finem pervenire. Atque hæc de argumentis inartificialibus.

Finis Libri Primi.

GE-

GERARDI JOANNIS VOSSII

PARTITIONUM ORATORIARUM

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

HACTENUS actum est de probationibus, sive argumentis demonstrativis, quæ Græci λόγυς vocant, ut diximus. Verùm homines non ratione solum, sed etiam affectu, imò magna pars hoc penè solo ducuntur. Quapropter accedemus nunc ad πάθη sive affectus.

Neque est, quòd objiciat aliquis, Physici & Ethici esse de his tractare. Nam Physicus considerat πάθη, quatenus sunt affectiones animalis, ac naturales eorum causas exponit Ethicus de iis tractat, quatenus sunt honestatis & virtutis capaces: ac, mediocritas ut in iis servetur, docet. Rhetor autem agit de his, quatenus conducunt ad persuadendum: atque, ut tum moveantur, tum sedentur, explicat.

Præcipue verò in eo consistit eloquentiæ regnum, quod doctrina hac vim animis adferat. Qua virtute si careat orator, siccus ac jejunus, sine succo ac sanguine erit. Neque hoc artificium natura sua noxium esse propterea putemus, quod (ut apud Sallustium Cæsar ait) *omnes homines, qui de rebus magnis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet*. Nam de affectibus intelligi Cæsar debet, quatenus rationis judicium pervertunt, usumque ejus im-

E 3 pe-

pediunt. Atqui Deus animis nostris insevit adfectus, ut stimuli sint ad actiones honestas, quod fit, cùm rationi sunt consentanei. Quare, utut apud viros sapientes, & cordatos, haud opus sit eos ciere, eoque apud Areopagitas lege (*a*) cautum fuerit, ut dicerent ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν (*b*); tamen apud rudem populum, qui rationum pondus parùm perpendit, omninò movere animos opus est, quo ad honestas actiones meliùs perducatur. Imò quia & eorum, qui supra vulgus sapiunt, multi bonum, quod approbant, non amplectuntur, exemplo Medeæ apud Ovidium (*c*) quæ ait:

—— Video meliora, proboque,
Deteriora sequor: ——

omninò apud tales quoque conducibile est, ut eorum animis faces & stimulos subdamus, quo non solùm assentiant, sed etiam, id quod bonum censent agant. Quod rectè fieri, etiam Isaiæ, Pauli & aliorum cœlestium vatum exemplo docetur, qui non contenti docere, affectus quoque cient; atque idem à gravissimis, & sanctissimis quibusque Ecclesiæ doctoribus, seculis omnibus fuit observatum.

Affectus est appetitus sensitivi immutatio ab objectæ rei bonæ vel malæ specie proveniens; sive, ut ab Aristotele (*d*) definitur:

§. 1. Affectus est, per quem homo immutatus non eodem modo de iisdem rebus judicat, sic ut sequatur voluptas, aut dolor.

Ita, qui amat, pro delicto aliquid non habet, aut pro exiguo; contra, qui odit, pro magno. Item, qui concupiscit, id quod jucundum est, bonum etiam

(a) *Quintilianus pluribus in locis. Lucianus in Anacharside. Apulejus Met. 10. Pollux lib. 8. cap. 10. Themist. orat. 16.*

(b) *Absque proœmio & affectibus.*

(c) *Lib. 7. Metam.*

(d) *Lib. 1. Rhetor. cap. 1.*

iam esse censeat; at, qui affectu hoc caret, non item,

Affectus, ex Stoicorum sententia, sunt quatuor: ratione boni præsentis, lætitia; ratione boni futuri, spes; ratione mali præsentis, dolor; ratione mali futuri, metus. Quos Maro expressit in sexto, cùm ait:

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Eosdem Boethius his versiculis est complexus (a):

Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemque fugato,
Nec dolor adsit.
Nubila mens est,
Vinctaque frenis,
Hæc ubi regnant.

Peripatetici verò, uti in eo à Stoicis dissentiunt, quòd affectus non extirpandos, sed ratione moderandos censent; ita & multò plures statuunt affectus: sed qui fortasse ad quatuor istos non incommodè reducantur. Nos præcipuos solùm, & quorum potissimum Oratori usus est, hoc loco, Aristotelis exemplo, exponemus.

§. 2. *Affectum alii magis locum habent in genere Deliberativo, alii in Demonstrativo, alii in Juridiciali.*

§. 3. *Deliberativi magis proprii sunt, metus, fiducia, pudor, & impudentia.*

CAP. II.

DE METU.

§. 1.

M*Etus est animi egritudo ex imaginatione futuri mali, quod nobis, aut nostrorum cuipiam, interi-*

E 4 tum

(a) *Lib. 1. metr. 7.*

tum aut dolorem adferat, præsertim si imminere nobis videatur.

Sive, metus est animi motus ex apprehensione mali magni ac imminentis. Ita Cicero in Orat. pro lege Manil. metum commovet, cùm alibi, tùm in principio narrationis, quando ait: *Bellum grave & periculosum vestris vectigalibus atque sociis à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane, &c.* Grave & periculosum pertinent ad magnitudinem. At imminere, ex eo cognoscitur, quia dicitur, jam bellum inferri.

§. 2. *Ex allata hac definitione cognoscimus, duas esse periculorum conditiones, quæ metum adferant. Una est, ut sint* φθαρτικὰ *&* λυπηρὰ, *hoc est, interitum, aut dolorem adferant.*

Quomodo metuimus, ne nos invadat hostis, aut ne in morbum incidamus gravem, aut ne subeamus infamiam, aut ne liberos, vel opes amittamus. At injustitia, stultitia, similiaque, quamquam maxima sunt, tamen ferè non metuuntur: quia non adferunt interitum, vel dolorem magnum.

§. 3. *Altera conditio est, ut malum immineat.*]

Nam non solent homines metuere mortem, quia longè eam abesse arbitrantur. At timent illam tempore pestilentiæ, aut gravis morbi, vel etiam in tempestate, udi metus est naufragii.

Præsentemque (a) *viris intentant omnia mortem.*

§. 4. *Unde consequitur, ut metum incutiat orator, duo requiri. Prius est, ut malum objiciat auditori, ejusque magnitudinem exponat. Deinde, ut hoc imminere ostendat.*

§. 5. *Porrò non uno modo magnitudo mali declaratur. quod ob diversam fit hominum naturam. Unde scito opus, quo quisque ingenio sit: Sanè avarus pecuniæ: ambitiosus honoris, amator deliciarum suarum jacturam præcipuè reformidat: eoque ea potissimùm in parte pungendus, qua sensus mollior, & vis acrior.*

Atque

(a) 1. *Æneid.*

Atque hìc magnitudo mali consideratur ratione personæ: ubi spectatur, quo hic, quo alius magis moveatur. Nec enim pariter sunt omnes animati. At ratione rei duo attendimus: utrum malum sit commune, an proprium; utrum simplex, an mala multa involvens. Quæ duo proximis duobus canonibus paulò fusius deducimus. De priori prius.

§. 6. *Præterea cùm periculorum alia sint propria, alia communia: & priora magis adficere animos soleant: expedit, ut communia ad privata revocentur; quo conspiciatur, ut publica calamitas etiam privatam illam secum trahat.*

Privata enim magis tangunt, quàm publica: etsi vulgò malint videri, publico potiùs dolore moveri quàm suo. Sed plerique histrioniam agunt. Poli exemplo (a), qui Athenis acturus fabulam Euripidis; cum repræsentandus esset dolor Electræ, gestantis cineres Orestis, urna clam in scenam detulit ossa filii defuncti. Lugere visus est mala aliena, deflevit propria.

§. 7. *Multum etiam valet, si calamitatem imminentem non verbo uno tangamus, sed καθ' ὑποτύπωσιν ob oculos ponamus:*

Ita si deditionem suadere civibus velimus, orationis penicillo depingemus arces conflagrantes, cædes civium, lamenta matronarum, stuprationes virginum, malaque alia, quæ in urbibus captis contingere solent. In cujusmodi argumento à principe ad subditos, à mare ad fœminam, à matrona ad virginem itur, & inde ad alia.

§. 8. *Atque hæc magnitudinem mali indicant. Imminere verò tantum malum ostendemus, si doceamus, illos: quos metui volumus, tales esse, ut interitum adferre, vel damnum summum dare possint, &, cum possunt, velle, & cùm volunt, id promptissime agere: quales imprimis sunt, qui armatam habent potentiam, & injusti sunt, & contumeliosè secum actum esse arbitrantur.*

Tria

(a) *Agellius lib. 7. cap. 5.*

Tria hic considerantur; posse, velle, agere. Posse comprobatur ex viribus animi, corporis, fortunæ: Velle ostenditur ex affectibus, & utilitate. Quæ pleniùs intelliguntur in doctrina de statu conjecturali. In agendo maximè formidabilis est celeritas. Citò autem sequitur, qui natura acris est, ac vehemens, Præsertim, si gravior est injuria, quam fuerit perpessus.

§. 9. *Utile etiam ad incutiendum metum, ut maiorum, vel parium recenseamus exempla, qui malum iam sunt perpessi.*

Quomodo Demosthenes (a), ne Athenienses despicere velint Philippum, tanquam viribus multò inferiorem, refert, ut Methone, Apollonia, triginta duæ Thraciæ civitates, ab eo captæ sint, aliaque, quæ jam in vicinis populis patrasset.

§. 10. *Plurimum quoque prodigiis & ostentis moveri homines solent. Nec refert, utrum vere huiusmodi sint, an esse existimentur.*

Sanè, ut credulum vulgus mittam, Nicias ipse, Atheniensium dux, cùm circa Syracusas haberet exercitum XL. millium, & castra transferendo (uti plerique suadebant) servare militem posset: deliquio Lunæ territus, id facere non fuit ausus; ac propterea maxima affectus fuit clade, quæ Atheniensis imperii ruinam mox secum traxit.

C A P. II.

DE CONFIDENTIA.

§. I.

M*Etui opponitur CONFIDENTIA. Est ea spes, cum rerum salutarium imaginatione, quas homines brevi se consecuturos putant; aut horribilium, quas vel sublatas, vel remotas esse arbitrantur.*

Si-

(a) Philipp. 3.

Siquidem confirmatur animus, cùm vel mala longè absunt, vel spes salutis propè adest.

§. 2. *Huiusmodi spem variè excitamus. At primum quidem, si ostendemus, fieri aliquid posse, & in simili causa factum esse. Vel in hujusmodi, aut maiori etiam periculo nos antea fuisse; & tamen evasisse.*

Quomodo in tempestate Trojanis animum addit (a) Æneas.

§. 3. *Eadem ratio est, si docemus, pares, vel etiam inferiores, id periculum evitasse.*

Ut si dicas, non esse, quod Romani metuant Germanos, cùm devicerint Helvetios, à quibus sæpiùs victi fuere Germani. Ita Cæsar animum militibus addit in primo de bello Gallico. *Denique*, ait. *hos esse eosdem Germanos, quibuscum sæpenumero Helvetii congressi, non solùm suis sedibus, sed etiam in illorum finibus, plerumque superassent, qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint.*

§. 4. *Etiam fiduciam addit orator, si per singula discurrens ostendat, adesse subsidia, quæ requiruntur.*

Ut si quis ad dignitatem adspiret, referemus, quantus sit favor civium, ac eorum imprimis, qui plurimum possint, atque ut competitori hæc desint. Ita agi potuit, cùm Cicero, consulatum ambiens, competitorem haberet Hirtium.

Similiter, ut bene omnes de bello sperent, commemorabimus cum pecuniarum vim, militum robur, cæterumque belli apparatum; tum imprimis virtutem, & fortunam Imperatoris. Quod Tullius facit in Maniliana, ubi illud inter alia: *Cùm ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima authoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quin hoc tantum bonum, quod à Diis immortalibus oblatum est in Rempubl. conservandam, atque amplificandam, conferatis?*

Contra hostium vires minuemus. Qua in re Galgacus

(a) 1. Æn. v. 102.

cus præit apud Tacitum (a): *Ne*, inquit, *terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat: in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. Agnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quicquam ultrà formidinis, vacua castella, senum coloniæ, inter malè parentes, & injustæ imperantes, ægra municipia & discordantia, &c.*

§. 5. *Multum etiam fiduciæ addit persuasio de favore divino.*

Unde Xenophon de Cyro in παιδείᾳ ejus scribit, solere illum ante prælium animare milites suos præsentia numinis.

Fit verò istoc partim oraculis; ut apud Maronem in octavo:

Sed mea me virtus, & sancta oracula Divum,
Conjunxere tibi.

Partim aliis signis, uti voce populi, quæ DEI vox credi solet. Utroque argumento pugnat Tullius Philip. IV. *Jam enim non solùm homines, sed etiam Deos immortales, ad Remp. servandam arbitror consensisse. Sive enim prodigiis atque portentis Dii immortales nobis futura prædicunt. Ita sunt apertè denuntiata, ut illi pœna, & libertas nobis appropinquet: sive tantus consensus omnium, sine impulsu Deorum, esse non potuit, quid est, quod de cælestium voluntate dubitare possimus &c.*

Quàm latè autem se signa extendant, argumento est, quod, ut Sallustius in Jugurthina auctor est, cum Romani milites aquæ penuria laborarent ex eo, quod repentè maximus imber diffunderetur, DEO se curæ esse judicarunt.

Nihilominus cavendum, ne de favore divino quicquam apud viros graves, & cordatos, & signis istiusmodi statuamus, quæ risum his potius, quàm fiduciam pariant. Quale illud unius è Pompejanis fuit, qui bellum

(a) *in vita Agricolæ.*

lum adversus Cæsarem esse redintegrandum ajebat; optimeque esse sperandum, quia aquilæ septem in castris Pompeji essent repertæ. *Optimè*, inquiebat Tullius, *si nobis pugnandum esset cum graculis*.

C A P. IV.

DE PUDORE.

§. 1.

VERECUNDIA, *sive pudor, est animi perturbatio ex malis, sive præteritis, aut præsentibus, sive futuris, quæ existimationem offendere videntur*.

Vel brevius hoc pacto: Pudor est perturbatio animi ex apprehensione mali, quod lædat existimationem. Est enim pudor, quasi custos existimationis, eoque sedulò custodiendus, præsertim quando, ut apud Senecam (a) est, cùm periit, redire nescit.

§. 2. *Pudet præcipuè apud sextuplex hominum genus. Primùm eos, quos in pretio habemus: ut, qui nos admirantur, vel quos ipsi admiramur, vel quibus admirationi esse studemus, vel quibuscum de honore contendimus, vel quorumcunque judicium non aspernamur: ut sunt senes, prudentes, eruditi, omnesque illi, quos putamus idoneos esse rerum nostrarum æstimatores*.

§. 3. *Deinde apud eos in quorum conspectu sumus*.

Nam, ut dici solet, pudor in oculis habitat. Eoque prudenter Cydias, cùm persuadere vellet Atheniensibus, ne Samiorum agros inter cives suos dividerent; quo facilius ingereret pudorem, jubebat eos negotium hoc ita animo concipere, quasi Græci universi, qui rem omnem paulò post audituri erant, starent nunc pro corona, & Athenienses turpe hoc decretum facientes coram spectarent.

§. 4. *Tertio apud illos pudet, qui eidem crimini non sunt obnoxi*.

Quip-

(a) *Agamemnon*.

Quippe tales factum nostrum improbare, verisimile est.

§. 5. *Quarto apud illos, qui severi sunt vitiorum censores.*

Qualis olim Cato, qui Censorii nomen reportavit.

§. 6. *Quinto apud eos, qui facile, quæ sciunt, divulgant. Ut sunt, quos injuria affecimus: item malefici: & qui in aliis taxandi operam ponunt, quales sunt irrisores aliorum, & scriptores veteris comædiæ, vel epigrammatum, vel satyrarum, aut mimorum.*

Unde Horatius in Satyris (a):

Omnes hi metuunt versus, odere Poetas.
Fœnum habet in cornu: longè fuge, dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et, quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet à furno redeuntes scire, lacuque
Et pueros, & anus.

§. 7. *Sextò apud illos pudet, qui nobiscum benignè semper egerunt.*

Unde Pamphilus apud Terent. (b)

Tum patris pudor, qui me tam leui passus est animo usque adhuc.
Quæ meo cunque animo libitum est facere. Eine ego ut adverser.

§. 8. *Septimò apud eorum, quos commemoravimus antea, servos, vel amicos.*

Quippe unde illi intelligere rem omnem possint. Et tales quidem sunt; apud quos pudet.

§. 9. *Pudorem verò incutimus per ea, quæ factu sunt turpia, vel facti talis signa.*

Quomodo timidi, ac ignavi animi nota esse censetur, vinci ab hostibus. Unde pudorem ciet Cicero pro lege Manilia: *Delenda est vobis hæc macula Mithridatico bello suscepta, quæ penitus jam insedit, atque inveteravit, in P. R. nomine.* Item: *Videte, ne ut illis pul-*

(a) *Sat.* 3. *lib.* 1.
(b) In *Andr. Act.* 1. *Scen.* 5.

pulcherimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, ac conservare non posse. Ejusdem rei signum est violentia, quam quis perpessus sit invitus: unde Maro in VI.

Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.
Vix adeò agnovit pavitantem, & dira TEGENTEM
Supplicia.

Multoque magis pudorem adferunt, quæ libidinosè ac turpiter patrantur: unde Maro in Eclogis:

Novimus & qui te, transversa tuentibus hirquis.

Pudori item est animus stolidus, & incautus: quo refer illud Terentianæ Thaidis (a):

Disputet sic verba data esse mihi.

Item inscitia. Sanè Themistocles (b), cùm lyram recusasset, habitus est indoctior. Atque ex his non difficilis est conjectio de similibus, quæ pudorem incutere valent; sive iis, qui turpe quid egerunt; sive horum majoribus, posteris, necessariis, aut propinquis; sive iis, qui ad facti auctores referuntur; ut sunt eorum præceptores, consiliarii.

§. 10. *INVERECUNDIA contra est, cùm non movemur malis, quæ existimationem lædere ignominiæque esse censentur. Hunc adfectum gignimus contemptu rerum, quæ turpes factu, vel turpis esse rei signa creduntur.*

Ita (a) Antipho Poeta, cùm ipse una cum sociis morti esset destinatus; sed hi, ne in calamitate ista conspicerentur, faciem nuberent: *Quid?* inquiebat, *veremini, ne quis horum cras videat vos?* Hactenus de affectibus generi deliberativo magis propriis.

CAP.

(a) *Eun. Act. 5. Scen. 1.*
(b) *Cic. lib. 1. Tuscul. quæst.*

CAP. VI.

DE LÆTITIA.

§. 1.

DEMONSTRATIVI *generis affectus est geminus, lætitia, & gratia.*

§. 2. *Lætitia est motus animi proveniens ex imaginatione boni præsentis.*

§. 3. *Hujus effectus est delectatio: hoc est, tranquillitas animi in bono præsenti suavissimè acquiescentis.*

Ita in oratione Maniliana oritur delectatio ex admiratione amplissimarum rerum, quas gessit Pompejus.

§. 4. *Paratur autem lætitia non* absolutè *tantum, considerando puta magnitudinem boni, quod res in se continet: sed etiam* comparatè, *nempe ostendendo, quanto hæc fortuna potior sit altera. Ut si referamus priorum temporum calamitates, aut pericula: ac deinde cum iis præsentis felicitatis bona conferamus.*

Fecit hoc Cicero post reditum ad Quirites: *Etsi*, inquit, *homini nihil magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ, sine ulla offensione, cursu: tamen, si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent, incredibili quadam, & penè divina, qua nunc vestro beneficio fruor, letitiæ voluptate carnissem.* Exinde numerat bona illa, quæ restitutus patriæ recepit; atque ait, se voluptatem eorum carendo magis, quàm fruendo intellexisse, juxta illud Plautinum (a):

Tum denique homines nostra intelligimus bona,
Cum, quæ in potestate habuimus, ea amisimus:

Miri-

(a) *Agamenon.*

Mirificè etiam exultat Cicero secunda in Catilinam invectiva, quam ab his verbis auspicatur: *tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit. Nulla jam pernicies à monstro illo, atque prodigio, mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur.*

§. 5. Neque non potest lætitiam parere oratio, quæ cogitationi objicit vernum solum, serta, flores, odoramenta, aurum, gemmas, vestes pictas, cantus symphoniacos & hujusmodi alia: quæ vernanti, &, si non gravi, at festiva dictione explicantur in natalitiis, epithalamiis, & pompæ ac ludorum tempore.

Exemplum habemus in panegyrico Eumenii (a), qui dictus est Constantio Cæsari. *De te*, inquit, *mihi, Cæsar invicte, hodiernæ gratulationis exordium, divinus ille vestræ majestatis ortus, ipso, quo illuxit, auspicio veris illustrior: cui dies serenus, atque, ut celebrantes sensimus, ultra rationem temporis, Sol æstivus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quàm cùm originem mundi nascentis animavit. Siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret: nunc ardentior, ne majestate vestra videretur obscurior. O felix beatumque ver, jam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantum favoniis & luce serena lætum, atque venerabile, quantum ortu Cæsarum maximorum! O tempus, quo meritò quòdam omnia nata esse credantur, cùm eodem nunc confirmata esse videantur!*

(a) *Quamquam aliqui esse Mamertini, vel alius putent, ac dictum Maximiano Imp.*

CAP. VI.

DE GRATIA.

§. 1.

GRATIA est, qua quis benefacit, non quia ipse beneficium aucupetur, sed duntaxat, ut ei commodet, cui beneficium præstat.

Uti Terentiana Thais, se facere ait:

Hanc Tibi do, neque repeto pro illa quicquam abs te pretii.

§. 2. In hac duo potissimùm spectamus: ut eam, si opus sit, amplificare; ut item extenuare, atque imminuere possimus.

§. 3. *Amplificatio fit trifariam. Primum à persona, cui quis gratificatur: ut si quis exul, & egentissimus. Deinde à re, qua gratificatur: ut si magna, vel peropportuna. Denique à persona, quæ gratificatur: ut si sola dederit, vel prima, aut præcipuè,*

A tribus istis Didonis beneficium commendant Trojani apud Maronem. 1. Æn.

O sola infandos Troiæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaum, terræque marisque,
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias.

Nam non ἁπλῶς dicitur Dido miserata Trojanos; sed dicitur SOLA miserata, idque OMNIUM EGENOS; neque leviter miserata, ut si viatico solùm juvisset; sed, quod verè maximum beneficium fuit, URBE, ac DOMO SOCIASSE.

§. 4. *Beneficiorum hæc exaggeratio eò prodest, ut excitemus desiderium illi gratiam referendi, qui præclarè, sive de nobis, aut nostris, sive de Rep. meritus est.*

Ita Cicero in Maniliana, ut gratiam conciliet Pompejo, maxima ejus in Remp. beneficia commemorat, eumque cum summis confert Imperatoribus, atque adeò iis præfert.

§. 5.

§. 5. Interdum etiam necesse est, beneficium aliquod imminuere, quod à jactabundis, & μικροψύχοις, nimis exaggeratur.

§. 6. Fiet hoc, si dicamus, aliquem, non tam nostri, quam sui causa, benefecisse.

Tale fuit beneficium Pompeii in revocando Cicerone ab exilio. Nam passus antea erat in exilium expelli, quo, revocando postea, sibi magis obstringeret. Hinc Cicero ait magis (a) restituendi, quam retinendi fuisse studiosum. Item, ut beneficium daret, priùs fecisse injuriam.

§. 7. Dicemus praeterea, non sua sponte benefecisse; sed casu, aut coactum: ut quod summorum virorum postulato ultra obsistere non auderet.

§. 8. Item, non tam beneficium dedisse, quam reddidisse.

§. 9. Vel etiam, non mereri aliquid nomen beneficii.

Uti quòd (b) Philippus Atheniensibus offerret Halonesum: quam ille quidem dare, sed Athenienses reddere eum, dicebant.

§. 10. Item, si beneficium negemus esse tantum, aut tale, quale exigebamus: aut non datum esse loco suo, & tempore.

Nam, ut proverbio dicitur, *Bis dat, qui citò dat.*

§. 11. Plurimum etiam de benefici affectu deterit si ostendamus, alias in re minori non subvenisse, vel etiam inimicos par, aut majus contulisse beneficium: vel quod dederit, vile & abjectum quid esse.

Ut si convivio quidem exceperit; sed vino inacescente, farina putrescente.

F 2 CAP.

(a) *Ad Attic. l. 8. Ep. 3.*
(b) *Demostenes, sive, ut Libanius maluit, Hegesippus orat., quae inscribitur de Haloneso.*

CAP. VII.

DE IRA.

§. 1.

AFFECTUS generis Juridicialis magis proprii sunt, tum ira, lenitas; amor, odium: tum quæ vel iram vel odium consequuntur; ut indignatio, & invidia: tum quæ sequuntur lenitatem & amorem; ut misericordia, & æmulatio,

§. 2. Ira est conjuncta cum dolore cupiditas vindictæ ejus, quam videamur nobis posse exequi, propterea quod quis aut nos aut nostrorum quempiam, immeritò parvi fecisse videatur.

§. 3. Sunt hujusce contemptus species tres, despectio; incommodatio, & contumelia.

§. 4. Despectio etiam est sine impedimento.

§. 5. Incommodatio est cum impedimento; & fit, non quidem, ut ipse quis utilitatis aliquid acquirat; sed ne alius, quod cupit, consequatur.

§. 6. Contumelia est, cum quis, voluptatis suæ gratia, alterum afficit dedecore.

Quo quis verò gloriæ est cupidior, (ut ferè fit, si quis vel dignitate, vel eruditione excellat) hoc ob contemptum sui vehementius solet irasci. Ita Hipponax (a), cum deformi & fœda esset facie, ac effigies ejus à pictoribus quibusdam publicè exposita esset ad deridendum: tantopere excanduit, ut virulentis versibus aliquos eorum ad suspendium adegerit. Memorabile etiam exemplum est Narsetis, ducis militari gloria florentissimi: qui cum post res fortiter gestas adversus Totilam, Gothorum regem, invidia quorundam à Justino Imperatore exueretur Italiæ præfectura; atque etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi fœmina, hujusmodi impeteretur,

(a) con-

(a) *Plinius l. 36. cap. 5.*

(a) convitio: *Narsetem ad gynæceum esse relegandum, ut cum puellis lanarum faceret pensa;* opprobrium istud adeò indignè tulit, ut dixerit, se telam orsurum, quam Imperator & conjux, dum viverent, retexere non possent: ac paulò post Longobardos in Italiam evocavit.

Nec pari artificio in commovenda ira semper est opus. Nam ut corpora humana, quibus temperies est mala, ex cœli constitutione insalubri facilè incidunt in morbum: ita, si animus jam ante fuerit exulceratus, ac sinistra suspicione de eo, quem accusatum venimus, laborarit; ad iram hunc inflammare difficile non erit. Sed ut tales solùm ira accendamus, minimè sufficit. Quare istoc potius artificium, quod universos spectat, deinceps aperiendum est nobis.

§. 7. *Omnis iræ excitandæ ratio in sex rebus præcipuè consistit.*

Nam narrandum est factum, & exaggerandum a personis, minoribus, effectis, signis: ac modus interim servandus, ne odio dicere quicquam videamur. Quæ strictim ita memoriæ causa dicta, clariori aliquanto luce nunc vestiemus.

§. 8. *Primum, quàm atrox atque indignum facinus commissum sit,* καθ' ὑποτύπωσιν *exponemus.*

Quid autem ὑποτύπωσις sit, dicetur lib. IV. Cap. XVI.

§. 9, *Hinc ejus, qui læsus est, innocentiam, virtutem, dignitatem, vel aliam conditionem referemus: & contrà commemorabimus vitia ejus, qui læsit, & conditionem illius contemptam, vel exosam atque invisam.*

Unde liquet, duas hic personas spectari; illius, cui facta est injuria, & ejus, à quo facta.

§. 10. *Postea, ut magnitudo injuriæ magis pateat, eam comparatione minorum exaggerabimus.*

(a) *Paulus Diaconus lib. 2. de gestis Longobard. cap. 5.*

§. 11. *Etiam ostendemus, quomodo injuriæ hujus malum, non tantum ad præsens, sed futurum quoque tempus se extendat.*

§. 12. *Utile insuper erit, ut si quæ injuriæ illatæ signa oculis objici possint, ea ad animos acriùs irritandos adhibeantur.*

Quomodo Antonius, Cæsaris vestem gladiis perforatam ostendens, iram populi adversus Cassium, & Brutum, & conjuratos, quàm maximè accendit.

§. 13. *Hac interea opus est cautione, ut si metus sit, ne, privato odio adducti, modum omnem in exagerando crimine excedere videamur, non tam anxiè laboremus de amplificanda injuria, quam contenti simus simplici oratione; sed tali, quę, signa atrocis injurię, tanquam argumentorum gravissimorum semina, passim interserat. Nam ita & rem dicemus, & credemur tamen veritati studere, non affectui indulgere.*

Exempla hujus movendi affectus suppeditabit Demosthenes in iis, quæ adversus Aristogitonem, Midiam & Æschinem scripsit: item Tullius in illis, quæ habet contra Clodium, Pisonem, Vatinium, & Antonium.

C A P. VIII.

DE LENITATE.

§. 1.

IRÆ *contraria est* LENITAS, *quæ est sedatio iræ.*

§. 2. *Non tamen omnes ejusmodi sunt, ut se patiantur deliniri: sed, ut tigres efferantur musica; ita aliqui delinifica oratione magis irritantur. Quare apud tales plus proficimus, si terrorem minis incutiamus.*

§. 3. *Ad deliniendam iram maximè adhibendi illi, qui minus habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare, nulla suspicio est. Ejus generis sunt pueri, & senes:*

nes: item fœminæ; præsertim si miti facundia, & præstanti forma commendentur.

Ita in sacra pagina legimus, Davidis (a) iram ab Abigail; iram Artaxerxis (b) ab Esthera, esse sopitam. Et Ioab, ut Absalonem reconciliaret patri, ad hoc usus est opera mulieris Thecuitidis. (c) Romana quoque historia (d) testatur, interventu Sabinarum. inter Romulum & Tatium, fœdus esse ictum. Item Volumnia & Veturia (e) Marcium Coriolanum patriæ funus spirantem, à noxio proposito dimovèrunt.

§. 4. *Multum etiam possunt hac in re sacrorum antistites.*

Quomodo Alexandrum Magnum delinivit (f) Jaddus, Pontifex Hierosolymitanus: Attilam item (g) Leo Romanus.

§. 5. *Postquam dispeximus de personis, quarum opera in ira lenienda usui esse potest: videndum de tempore maximè accommodo. Primus quidem iræ impetus est difficillimus.*

Quo qui veniam impetrare laborant, tantundem agere videntur, quam si conentur

Esuriente leoni ex ore exsculpere prædam,

ut est in Lucili versu. Tantum enim abest, ut supplicium effugere liceat, ut ferè nec supplicii modum tenere homines sciant. Idcircò Athenodorus, Plutarcho (*h*) teste monebat Cæsarem Augustum; ne quid iratus diceret, aut faceret nisi viginti quatuor literas secum prius percurrisset.

§. 6. *Minùs etiam periculosa est ira, si jam de altero supplicium sumptum sit.*

 Unde

(a) 1. *Reg. caq.* 25. (b) *Esth. cap.* 7.
(c) 2. *Sam.* 14. (d) *Livius, Dionysius, Plutarchus.*
(e) *Ibidem.* (f) *Josephus lib.* 1. *Antiquitatum Judaicarum cap.* 8.
(g) *Cassiodorus in Chronic. item Var. lib.* 1. *Ep.* 4. *Paulus Diac. in Miscell. lib.* 15.
(h) *In Apophthegmat.*

Unde Philocrates (a), proditionis accusatus, tum demùm, cùm populum vidisset supplicio quorumdam mitigatum, oratione se voluit purgare.

§. 7. *Nec parum refert, ut sciamus* molles (b) aditus, & commoda tempora fandi. *Eoque, fieri si possit, captanda est occasio, cùm lætitia nova jam fel atque amatorem omnem diluerit.*

Ut si hostem prælio, vel adversarium judicio vicerit: item si honore auctus sit, si ludis, vel conviviis vacet; aut aliter animum remittat.

§. 8. *Superest ostendamus, cujusmodi oratio iræ sedandæ conducat. Cùm ira oriatur ex opinione contemptus; non aliud melius ei leniendæ remedium est, quam si quid ostendamus, non esse factum animo malo, aut ex contemptu, sed vel ira vel casu excidisse: similiaque egisse aliquando erga suos, ubi despectus fuerat nullus.*

§. 9. *Præterea prodest, si dicamus, priora benefacta esse majora præsenti injuria.*

Nam, ut ait Terentius (c), *Multa ex quo fuerint commoda, eius incommoda æquum est ferre.*

§. 10. *Ingenuè autem testandum, dolere nobis ob delictum.*

Quomodo Demipho, ut fratrem purget, ad Nausistratam ait (d):

> *Verum quando jam accusando fieri infectum non potest,*
> *Ignosce: orat, confitetur, purgat: quid vis amplius?*

Etiam Pamphilo rogante Davum (e): *An non dixi hoc esse futurum?* respondet ille, *Dixti*: porrò subjiciente hic Pamphilo: *Quid meritus es?* ille sine circuitione ait, *Crucem*. Quæ ingenua confessio multum ad sedandam iram valebat. Nam generosa mens, quia

(a) *Aristot. lib. 2. Rhetor. Cap. 3.* (b) *4. Æneid.*
(c) *Hec. Act. 5. Scen.* (d) *Phor. Scen. ultim.*
(e) *Andr. Act. 3. Scen. 5.*

quia nihil præter gloriam æstimat, fere conquiescit, si is, qui offendit, supplex se emittat. Pulcrè Ovidius (a):

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:
Pugna suum finem, cùm jacet hostis, habet.

At viles animæ iram non deponunt, nisi par, vel majus dederint malum.

§. 11, *Postremò ostendendum, quantum fructus in posterum percipi ex eo possit, cui postulamus ignosci, Ut si dicamus, eum multa magnaque paratum esse facere in læsi spem gratiæ: nec ipsum modò, sed etiam amicos. Item addemus, quantum quis gloriæ sit relaturus ignoscendo inimico.*

Egregium deliniendæ iræ exemplum præbent tres legati Homerici (b) Phœnix, Ulysses, & Ajax: qui missi erant, ut Agamemnonem conciliarent Achilli. Vide etiam Volumniæ ad Coriolanum orationem apud Dionysium (c), Livium (d) & Plutarchum (e).

CAP IX.

DE AMORE.

PROXIMUM est, ut de amore agamus: qui duplex est; prior amicitiæ, quo afficimur erga amicos; alter concupiscentiæ, quo amamus pecuniam, vinum, & alia. Hic loci agitur de priori amore; unde ita definitur.

§. 1. *Amor est affectus, quo alicui optamus, quæ bona existimantur; eademque pro viribus efficere studemus: non nostri, sed ejus causa, quem diligimus.*

Ubi tres conditiones observare est. Prima est, ut ali-

(a) *L. 3. Trist. el. 5.* (b) *Lib. 1.*
(c) *Lib. 8. Antiq. Rom.*
(d) *Lib. 2.* (e) *In Coriolano*

alicui optemus bona vel vera, vel ſaltem, quæ bona eſſe arbitremur. Nec enim ſi quis, dum prodeſſe ſtudet, noceat, propterea inimicus eſt dicendus; quia actiones non æſtimamus ſecundum eventus, ſed ſecundum voluntatem.

Altera amoris conditio eſt, ut, quæ bona judicamus, ea non optemus tantùm, ſed etiam pro viribus procuremus.

Plautus Trinummo (a):

Nequam illud verbum eſt, Bene vult, niſi qui (b) *bene facit.*

Et vir antiquis comparandus, Julius Scaliger, lib. IV. Epidorpidon (c):

Tu ſi ex animo forte velis cui benefactum;
Addas operam. Sola cadaver eſt voluntas.

Tertia conditio eſt, ut ita animati ſimus, non propter utilitatem propriam, ſed illius cauſa, quem diligimus: Nam, ut ait Cicero primo de Natura deorum, *ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda: quem diligimus, non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum. Prata, & arva, & pecudum greges diliguntur iſto modo, quod fructus ex iis capiantur. Hominum caritas, & amicitia gratia eſt.*

Differt amor ab amicitia, quòd amor ſit, etſi quis non redamet; in amicitia verò ſit amor mutuus: unde Ariſtoteles rogatus (d), quid eſſet amicus, pulcrè reſpondit: *μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα.* (*e*)

Quo pacto conciliemus amorem, Tullii potiſſimum verbis oſtendam: At ille Lib. II. de Oratore.

§. 2. Sentimus amorem conciliari, ſi id velle videare, quòd ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere: ſi aut pro bonis viris, aut certè pro iis qui illis boni atque utiles ſint, laborare: namque hæc res amorem

(a) *Act. 2. Scen. 2.* (b) *Id eſt, aliqua re.*
(c) *Sub lemmate, FAC.*
(d) *Laertius in vita Ariſt.*
(e) *Anima una in duobus inhabitans corporibus.*

rem magis conciliat, illa virtutis defensio caritatem: plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficii commemoratio.

§. 3. Enitendum est, ut ostendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse, aut utilitatem: eumque, cui concilies hunc amorem, significes, nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omninò fecisse causa sua. Invidetur enim commodis hominum ipsorum; studiis autem eorum cæteris commodandi favetur.

§. 4. Videndumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligi volumus, eorum laudem, atque gloriam, cui maximè invideri solet, nimis efferre videamur.

Hactenus Tullius. Exempla autem conciliandi amoris suppeditabunt epistolæ commendatoriæ, de quibus inferius Cap. XXI.

C A P. X.

D E O D I O.

§. I.

A*Mori, & amicitiæ, opponuntur* ODIUM, & INIMICITIA.

§. 2. *Differunt odium, & ira: primò, quod ira illis rebus concitatur, quas unusquisque ad se & suos pertinere censet: odium verò etiam iis, quas ad se non judicat pertinere*: quomodo & eum odimus, qui nunquam nobis nocuit.

§. 3. *Præterea ira semper est adversus singularia*, ut Titium, aut Sermpronium. *odium autem etiam adversus genus*, ut contra furem, aut calumniatorem.

§. 4. *Ira insuper tempore sanabilis est; odium insanabile.*

§. 5. *Ira dolorem afferre cupit, qui sentiatur, odium calamitatem affere studet, licet non sentiatur.*

§. 16,

C A P. XI.

DE INDIGNATIONE.

§. 1.

INDIGNATIO *est dolor ob alterius secundam fortunam, quia sit indignus.*

Ut apud Maronem (a):

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? Item (b):
Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes?
Junguntur jam gryphes equis, ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

§. 2. *Excitatur indignatio, si vitæ prioris sordes, ac vilitas, cum præsentis temporis opibus, ac potentia, conferantur.*

Cicero in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere: licèt impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis, obtegatur.* Exinde referre incipit, ut homo vilis, & obscurus, paulatim ad honores accesserit. Tandem ille subjungit: *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigrarunt: & aliis jam se locis collocarunt.* Quasi nempe adeò sit impurus, ut strumæ ipsius aversentur hominem

Similiter Horatius indignationem concitat adversus Menam, Pompeji Magni libertum (c):

Lupis & agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede.

Licet

(a) *Ecl.* 2. (b) *Ecl.* 8. (c) *Lib. Epod. Od.* 4.

Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
At Appiam mannis terit.

Etiam elegans indignationis exemplum apud Martialem (a) habes in sutorem, qui maximas opes erat consecutus. Epigramma claudit in hunc modum:

At me literulas stulti docuere parentes:
Quid cum Grammaticis, Rhetoribusque mihi?
Frange leves calamos, & scinde Thalia libellos,
Si dare sutori calceus ista potest.

CAP. XII.

DE INVIDIA.

§. 1.

INVIDIA est animi dolor eos alterius bono, quod pari, vel simili, obtigit, non quod eo ipsi careamus, sed quod alius id habeat.

§: 2. *Hujus doctrinam Ciceronis* (b) *verbis complectar.* Haud sciam, *inquit*, an acerrimus longe sit omnium metus invidiæ: nec minus virium opus sit in ea comprimenda, quam in excitanda.

§. 3. (c) Invident autem homines maximè paribus aut inferioribus, cùm se relictos sentiunt; illos autem dolent evolasse. Sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eo magis, si intolerantius se jactant, &

(a) L. 9. epigr. 73. (b) L. 2. de Orat. q. 405.
(c) *Quibus invident homines.*

& æquabilitatem communis juris, præstantia dignitatis aut fortunæ, transeunt.

§. 4. (a) Quæ si inflammanda sunt, maxime dicendum est, non esse virtute parta; deinde etiam vitiis, atque peccatis. Tum si erunt honestiora, atque graviora; tamen non esse tanti ulla merita, quanta insolentia hominis, quantumque fastidium.

§. 5. (b) Ad sedandum autem; magno illa labore, magnis periculis esse parta: nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata, seseque, siquam gloriam peperisse videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere, atque deponere, omninoque perficiendum est (quoniam plerique sunt invidi, maximeque est hoc commune vitium, & pervagatum) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna, cùm laboribus & miseriis permissa esse videatur.

Hæc Tullius de invidia: quæ quia turpis est, ea ab hominnibus occultari solet nomine æmulationis; de qua inferius dicemus. Nunc de misericordia videamus.

CAP XIII.

DE MISERICORDIA.

§. 1.

MISERICORDIA est animi ægritudo ex damno vel malo, quod videtur ei dolorem, aut interitum allaturum, qui indignus est hac fortuna, quodque aliquis existimet, aut sibi, aut suorum cuipiam posse contingere, idque cum imminere videtur.

Definitio hæc quinque conditiones comprehendit.

Prima est, ut, sit ægritudo exorta ex eo quod malum sit, vel esse videatur. Nam etiam miserentur homines

(a) *Triplex ratio ciendi invidiam.*
(b) *Quadruplex ratio sedandæ invidiæ.*

mines eorum, qui verè felices sunt, sed ipsis miseri videntur. Ita Abderitæ miserti fuere Democriti sui, quem insanire credebant; sed Hippocrates, ea propter ab iis accersi, studiis illius perspectis, judicavit, & sapere eum, & felicem vitam degere.

Altera conditio est, ut malum hoc perdere hominem, vel gravem saltem molestiam adferre valeat. Hujusmodi sunt egestas, cruciatus, morbi, mentis alienatio, & similia, quibus vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis privamur. Levior autem dolor misericordiam nulli movet prudenti.

Tertia est conditio, ut qui malum patitur, videatur ea fortuna indignus. Ut si sit vir pius; unde ad ciendam misericordinm valet hoc Maronis (a)

—— *Nec te tua plurima, Panthu,*
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit,

Aut si vir fuerit fortis & egregie de patria meritus, Nam ut Cicero ait (b) *Quam nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum* (c), *posteaquam ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore cum laude moreretur.*

Quarta conditio est, ut quis existimet, se, vel suorum quempiam, mala ita pati posse. Uude idem Cicero (d: *Jam misericordia movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens alium, crebro ad se ipsum revertatur.*

Ultima conditio est, ut credatur, malum illud propè esse. Nam quæ multo post temporis intervallo eventura sunt, ea parum movent.

§. 2. *Quo verò malum misericordiam facilius cieat, exaggerare illud oratores solent ab adjunctis personæ, loci, temporis, finis, modi.*

§. 3.

(a) 2.*Æneid.* (b) *Ep. ad Luceium.*
(c) *Paulo tamen aliter hanc rem ex Trogo narrat Justinus lid* 6. (d) *Lib. 1. de Orat.*

§. 3. *Personæ, ut si nobilis, sago vel toga clarus: si innocens, candidus, affabilis.*

§. 4. *A loco, ut miseriæ adsint spectatores, quos minimè vellet.*

§. 5. *A tempore, ut si quis in flore juventutis de medio tollatur.*

§. 6. *A fine, ut si patiatur, quia bonam Ecclesiæ aut Reip. causam deserere noluerit.*

§. 7. *A modo, ut si in hominem dignitate pollentem statuatur supplicii genus, quo in viles solùm homines solent animadverti.*

§. 8. *Multum autem movet, si miseri coram adsint, & digna edant accommoda istis temporibus.*

Unde olim rei supplicabant veste obsoleta, barba capillisque promissis: imo parentes & cognatos adducebant sordidatos.

§. 9. *Valde etiam afficere solet comparatio inter fortunæ prioris felicitatem, & miseriam præsentem.*

Ut cùm Homerus de cadavere Hectoris ad currum alligato ab Achille ait (a):

—— Κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι

Κεῖτο, πάρος χαρίεν. *Totum verò caput in cineribus jacebat, olim gratiosum.* Cui geminum hoc Maronis:

—— *Quantum mutatus ab illo*
Hectore!

Ubertim autem hoc Comparationis loco misericordiam Cicero movet in peroratione orationis pro Muræna: *Modo maximo beneficio Populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum, consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus, vester est supplex, Judices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, ac vestras opes*

(a) Il. x. pagin. 402.

intuetur. Et post pauca: *Si (quod Jupiter omen avertat) hunc vestris sententiis afflixeritis quò se miser vertet ? domumne ? ut eam imaginem clarissimi viri, parentis sui, quam paucis antè diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videat ? an ad matrem, quæ misera modo consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & sollicita est, ne eundem paulò post spoliatum omni dignitate conspiciat ? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem nova pœna legis, & domo, parente, & omnium suorum consuetudine conspectuque privat ? Ibit igitur in exilium miser ? quò ? ad Orientisne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit ? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominiam reverti. An se in contrariam partem terrarum abdet, in Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat ? in ea porrò provincia, quo animo C. Murænam fratrem suum adspiciet ? qui hujus dolor ? qui illius mæror erit ? quæ utriusque lamentatio ? quanta perturbatio fortunæ, atque sermonis ? quò quibus in locis paucis antè diebus factum esse consulem Murænam nuntii literæque celebrassent, & unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipse, nuntius suæ calamitatis ?* Vide etiam epilogum orationum pro Quinctio, & L. Flacco.

CAP.

CAP. XIV.

DE ÆMULATIONE ET CONTEMPTU.

Item epilogus doctrinæ de affectibus.

§. 1.

Supersunt æmulatio, & contemptus. Est autem ÆMULATIO *perturbatio animi ob bona mentis honorata, quæ pares, aut similes assecuti videantur, non quòd ea aliis adsint, sed quia nos iis careamus.*

Itaque æmulatio bona, & honesta, contra quam invidia fit. Æmulatio enim hominem excitat, ut, ipse quoque bona consequatur. Invidia agit, ne alter potiatur bonis.

§. 2. *Æmulatio excitatur, quando paribus aut similibus bona adesse videmus, quibus jure debeatur honos;* ut sunt virtus, & eruditio: *vel saltem, per quæ benefici esse possumus;* uti magistratus, quem qui gerunt, de plurimis bene merendi habent facultatem, *vel denique bona illa, quibus propinqui, & familiares, frui nobiscum possunt;* ut sunt horti amœni, bibliotheca luculenta, & similia.

§. 3. *Æmulationi opponitur CONTEMPTUS quo alios despicimus, quia nihil laude & honore dignum habeant, eorumque dissimiles videantur, quorum nos æmuli sumus.*

Hinc Cicero lib. II. de Off. *Despiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. Non enim omnes eos contemnunt, de quibus malè existimant. Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam instructos, eos haud contemnunt quidem, sed de iis malè existimant, quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui nec sibi, nec alteri prosunt, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est.*

Ita eos quoquè contemnimus, qui opulenti quidem ſunt, ſed deſtituuntur veris bonis. Unde Diogenes (a) vel, ut alii volunt, Ariſtippus, cum in ſplendida domo convivio eſſet exceptus, in hominis fortunati faciem exſpuit atque adjecit, χείρονα τόπον μὴ εὑρηκέναι. (b)

HACTENUS de affectibus, in quibus illud universè eſt obſervandum, quod apud Ciceronem monet Antonius (c): *Primùm* inquit, *conſiderare ſoleo, poſtulet ne cauſa, ut animi hominum moveantur. Nam neque parvis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces; neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſſimus: ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi ut tragœdias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quæ non poſſunt commoveri.*

Præterea obſervandum, ut (quemadmodum Cicero ibidem ait) *omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipſo oratore impreſſi, atque inuſti eſſe videantur. Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur, cui tu velis, judex, ſi tu ipſe id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi te ipſum flagrantem odio antè viderit. Neque ad miſericordiam adducitur, niſi ei tu ſigna doloris tui verbis, ſententiis, voce, vultu, collachrimatione denique oſtenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ, niſi admoto igni, ignem concipere poſſit: ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendum vim oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſeris.* Pulchrè igitur Horatius in Arte.

Primum ipſi tibi, tum tua me infortunia tangent.

CAP.

(a) *Laertius in Diogenis vita.*
(b) *Locum deteriorem non inveniſſe*: puta quàm ejus facies eſſet.
(c) *Lib. 2. de Orat. p.* 404.

CAP XV.

DE MORIBUS.

§. 1.

TERTIA Inventionis pars considerat τὰ ἤθη, sive MORES: qui hic spectantur, non quatenus ex vita Oratoris noscuntur; sed quatenus ex oratione dicentis elucent: ita ut ἤθη hoc loco nihil aliud sint, quàm naturæ atque animi indicia sive notæ ratione expressæ ad significandum virtutes aut vitia, vel etiam affectus, quatenus illi ad virtutes aut vitia referuntur.

Aliud igitur ἤθη, sive *mores*, vel *sensus*, aliud πάθη sive perturbationes. Quæ & Plinius distinxit lib. 30. Cap. X. *Aristides Thebanus primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci ἤθη: item perturbationes.*

§. 2. *Quo morata sit oratio, ante omnia id agendum est oratori, ut in oratione ejus reluceant prudentia, probitas, benevolentia.*

§. 3. *Prudentia quidem, quia* (a) iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos arbitramur.

§. 4. *Probitas, quia*, quò (b) quis versutior & callidior est, hoc invisior & suspectior, detracta opinione probitatis.

§. 5. *Benevolentia, quia, ut prudens quis, & probus credatur; tamen si odisse nos, vel alteri parti melius velle existimetur, minimè nobis rectè velle consulere judicabitur. Contra, si ametur Orator, habet quasi helepolin quandam, qua, absque violentia, animos auditorum invadat.*

Ut si videamus, virum gravem nullum refugere periculum, quo consulat nobis: cujus rei illustre exem-

(a) *Cic. 2. de Orat.* (b) *Ibid.*

emplum præbet Cicero initio Invectivæ quartæ in Catilinam.

Tria autem hæç etiam Cicero amplexus videtur, cum lib. II. ad Att. (a) ait: *Nunc mihi & consiliis opus est tuis, & amore, & fide.* Nam consilium ad prudentiam refertur, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam

Quantoperè verò opus sit, ut aliquem benevolum nobis putemus, etiam Maro ostendit IV. Æneidos; ubi Junonem sic inducit loquentem:

Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactosque hymenæos
Exercemus? habes, quod tota mente petisti.
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione istac in specie vel honestius, vel utilius fuit? & tamen persuadere haud potuit Veneri. Neque obscura est ratio:

—— *Sensit enim, simulata mente locutum*:

nec credere potuit, Junonis animum tantoperè esse immutatum, ut nunc bene vellet Æneæ, cui semper fuisset infesta.

§. 6. Præterea, quò morata sit oratio, prudentis est oratoris, mutare τὸ ἠθικὸν pro natura gentis ejus, apud quam dicit.

Illustre ejus rei exemplum habemus in Alexandro Magno apud Curtium lib. 3. ubi varia oratione, ut cujusque gentis animis aptum erat, milites alloquitur. Paucis eandem rem complectitur Justinus lib. 11. *Alexander*, inquit, *circumvectus suos, singulas gentes diversa oratione alloquitur: Illyrios & Thracas opum ac divitiarum ostentatione; Græcos, veterum bellorum memoria, internecinique cum Persis odii, accendebat: Macedones autem*

(a) *Ep. 22. quæ incipit:* Quàm vellem.

tem nunc Europæ victæ admonet, nunc Asiæ expetitæ; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Ceterum & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore.

§. 7. *Adhæc prudentis est oratoris, videre, utrum dicat in* μοναρχίᾳ, *sive unius principatu, an* ἀριστοκρατίᾳ, *sive optimatium imperio, an* δημοκρατίᾳ, *sive populi potestate.*

§. 8. *In Monarchia Rex imperat. Ubi Orator spectat custodiam principis. Atque apud hunc verbis opus est byssinis, ut Parysatis illa ait apud Plutarchum* (a).

§. 9. *In aristocratia regit Senatus. At valent hic honesta, & legitima: omniaque metiri oportet disciplina legum, & divitiis civitatis.*

§. 10. *In democratia potestas est penes tribus: estque hic difficillimum dicere, quia ferè, ut Tacitus* (b) *ait,* privata est cuique stimulatio, & vile decus publicum. *Interim libertatis hic præcipuè ratio habetur.*

§. 11. *Nec satis est finem spectare Reip. sed, ut oratio nostra conveniat naturæ atque ingeniis auditorum, attendere opus est diversos eorum mores. Variant autem illi quatuor præcipuè modis.*

§. 12. *Primo ratione affectuum: quia aliud est* ἦθος *irati, aliud placidi; aliud item verecundi, aliud impudentis; atque ita in aliis.*

§. 13. *Deinde ratione habituum bonorum ac malorum: quomodo aliter affectus est justus, aliter injustus; item fortis aliter ac ignavus; & par ratio in cæteris virtutibus, ac vitiis.*

§. 14. *Adhæc ratione ætatis: quia aliis moribus est juvenis, aliis senex.*

§. 15. *Denique ratione fortunæ, quia alii sunt mores nobilis, quàm ignobilis; alii divitis, quàm pauperis; alii potentis, quàm impotentis; alii fortunati, quàm infelicis.*

§. 16. *De affectibus satis antea diximus. De virtutibus item, ac vitiis, actum in genere demonstrativo.*

(a) *In Apophthegm.* (b) *Lib. 2. Hist.*

Quare superest, ut hoc loco mores spectemus ratione ætatis ac fortunæ:

Ac ætatum quidem mores egregiè describunt Aristoteles in Rhetoricis, & Horatius in Arte. Item recentior ille quidem, sed par antiquis, Julius Cæsar Scaliger. Cujus verba apponam ex l. 3. Poetices cap. 15. De moribus adolescentum inquit.

§. 17. Fertur, atque etiam impellitur ætas prima, tum facilè, tum vehementer, ad ea quæ concupiscit. Concupiscit autem; & statim, & multa potita contemnit: ad alia animum appellit: præceps potiùs animus, quàm magna volvens. Iram, atque animum ipsum in fronte, atque ore gerunt. Antevertit impetus deliberationi, facta verbis, pœnitentia perfectioni. Honoris atque prælationis exactores importuni potiùs, quàm seduli vindicatores. Contemptus ultores: ipsi contemptores diversorum à suis studiorum. Laudatoribus suis favent: odere monitores. Potentiæ studiosi, opum negligentes. Spe enim alunt fiduciam sui. Liberalitatem exercent, ignari fortunæ deterioris. Omninò simplicitatem & à se profitentur, & ab aliis exigunt. Parùm suspicaces, creduli multum. Honesta utilibus anteponunt: nondum etiam acuit eos rerum experientia. Sibi ipsis lex sunt. Sodalitatum, atque societatum studiosi, sibi ita vivunt, ut credi velint aliis quoque vivere. Denique nihil mediocre. Alienarum miseriarum pii observatores, suarum securi, in jocos soluti, verecundiæ obnoxii in erroribus, elati in benefactis.

De ἀκμῇ, sive media ætate, scribit hoc modo:

§. 18. Omninò autem juvenis, natura inter adolescentiæ ac senectutis tempora, ut media est, ita & particeps tum vitiorum, tum virtutum, scilicet affectuum, atque propensionum.

De ætate senili idem Scaliger:

§. 19. Senilis ætas maxima ex parte moribus est contraria adolescentiæ. Ergo, quod diu vixerint, parum sperant, pauca moliuntur: præteritis gaudent, quæ sola probant præ iis, quæ præsentia sunt, quibus non acquiesc-

quiescunt. Novarum rerum obtrectatores semper habent quod objiciant. Solliciti officiorum exactores, ad rem attenti, lenti ac difficiles ad persuasiones; cauti, atque etiam suspiciosi. Multa enim indignè aut se, aut alios perpessos meminere. Ac quemadmodum adolescentes spe, ita senes memoria metiunrur omnia. Raro adfirmant ea, quorum non habent exemplum in memoria; rariùs dejiciuntur de sententia; rarissimè sibi alias anteferri patiuntur ætates. Meticulosi, pertinaci ulterioris vitæ exspectatione queruli. Odia hostiliter exercent, atque etiam convitia. Garruli tristes, importuni interpellatores, semper etiam quippiam imminentis mali minitantur. Quamobrem exercent frequentissimas comparationes. *Et hæc de ætate.*

§. 20. *Præterea variant mores ratione fortunæ.*

Juxta illud Euripidis in Hippolyto:

Πρὸς τὰς τύχας γὰρ τὰς φρένας κεκτήμεθα (a);

Et illud Terentii Hecyra (b):

Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.

§. 21. *Fortuna quatuor præcipuè modis spectatur: nempe quatenus nobiles, aut ignobiles; potentes, vel impotentes; divites, aut pauperes; fortunati, vel infelices.*

Quæ quatuor etiam Terentius hoc versu complexus est in Adelphis (c):

Potentes, divites, fortunati, nobiles.

§. 22. *Nobilitas est dignitas majorum. Sunt autem nobiles honoris maximè studiosi. Quisque enim bona, quæ possidet, studet augere.*

§. 23. *Nec solùm despicere eos solent, qui nullos consecuti sunt honores; sed etiam homines novos, quorum parentes nulla in dignitate fuerint.*

Ita Metellus contemnebat C. Marium, ac consulatum ei invidebat; unde de eo sic Sallustius (d): *Inerat*

(a) *Fortuna prout est, quilibet animum gerit.*
(b) *Act. 3. Scen. 3.*
(c) *Act. 3. Scen. 5.*
(d) *Belli Jugurth. cap. 64.*

erat comptemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.

§. 24. Imò etiam præ se aspernantur eos, qui nobili sunt domo nati, sed minus antiqua.

Nam nobilitatis vetustas generis splendorem ac gloriam auget; unde Horatius (a):

Mæcenas atavis edite regibus.

Item (b):

Æli vetusto nobilis ab Lamo.

§. 25. Differunt nobiles, & generosi, εὐγενεῖς, & γενναῖοι: quòd nobilitas sit in virtute generis ac majorum; generositas in eo, quòd à virtute majorum non deficiant. Unde liquet, nobiles quidem, at non item generosos esse, qui generi suo opprobrio magis sunt, quam ornamento.

Rectè Sophocles:

Ζῆν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι (c). Et Horatius (d):

Utcunque (e) defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

§. 26. DIVITES habent mores hujusmodi. Contumeliosi sunt, ac superbi. Nempe facilè sibi persuadent, præstare se cæteris, quia divitias possident, quibus venalia sunt omnia.

§. 27. Præterea sunt molles; adeò ut luxuria sæpe diffluant. Nec enim in vita illa delicata fieri aliter potest: præsertim cùm ament ostentare felicitatem suam.

§. 28. Adhæc jactabundi sunt, quia ob divitias omnibus se admirationi esse arbitrantur.

§. 29. Etiam imperio dignos se putant, quia habent illa, ob quæ multi honores publicos suspiciunt, atque etiam affectant.

§. 30. Ut paucis absolvam, fere ita divitiis suis excæcan-

(a) *Lib. 1. Od.*
(b) *Lib. 3. Od. 17.*
(c) *Est turpe, vivere turpiter natos bene.*
(d) *Lib. 4. Od. 4.*
(e) *Id est, ubicunque.*

cæcantur, ut similes sint insipientibus, qui bona habent, nec uti illis sciunt.

§. 31. Cumque ejusmodi ferè sint divitum mores: deteriores tamen sunt, qui nuper divitias demum sunt consecuti. Quales rationem iis utendi ignorant. Tales injuriam inferre gaudent, non tam malitia, quàm ob petulantiam; ut cùm cædunt homines liberos, vel ob intemperantiam, ut cùm stupris domos honestas dedecorant.

Hoc ἦθος tangit Cicero, cùm de T. Roscio ait (a): Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena. Et Maro, cujus illud de Numano (b):

Vociferans, tumidusque novo præcordia regno.

§. 32. POTENTES partim divitibus similes sunt, partim paulò meliores. Nam magis sunt honoris studiosi, magisque virili animo. Nam ea negotia adfectant, quæ solis administrare licet propter potentiam.

§. 33. Sunt etiam magis industrii, quia cogitare semper coguntur de iis, quæ ad opes & potentiam conservandam, vel etiam augendam, pertinent.

§. 34. Præterea, quia ob dignitatem, quam habent, in oculis omnium versantur: ita ut, quæ dicunt, vel faciunt, latere minimè possint: eo in incessu, vestitu, & vita omni, modestè se gerunt; quod multùm eorum gloriam auget.

§. 35. Quod si alios mactare injuria velint, id potiùs faciunt in rebus magnis, & quæ illorum potentiæ respondeant.

§. 36. Supersunt FORTUNATI. Quo nomine etiam censentur nobiles, divites, & magna in potestate constituti. Sed tamen latiùs ea vox patet: quia fortunati etiam dicimur, si valetudine utamur bona, si liberi nobis sint probi, & egregiis animi ac corporis dotibus ornati: itemque ab aliis bonis, quæ ad sectandam pertinent fortunam.

§. 37.

(a) Orat. pro Rosc. (b) Æneid. 9.

§. 37. *Quod ad eòrum mores attinet, ſolent tales quoque ſuperbi eſſe, atque inſolentes.*

Quippe, ut ait ille (a):

Luxuriant animi rebus plerumque ſecundis:
Nec facile eſt æqua commoda mente pati.

§. 38. *Sed uno tamen nomine commendabiles ſunt, quod Deum plerique omnes magis metuant, ac colant. Quod inde contingit, quia vident, benignitate Numinis bona iſta ſibi obtigiſſe.*

Exemplo eſt Cyrus apud Xenophontem, & Theſeus apud Euripidem in Supplicibus.

§. 39. *Ex contrariorum verò natura ſatis cognoſcitur, quibus moribus ſint, qui his opponuntur: ignobiles, dico, pauperes, abjecti, & infelices.*

Aliquid ejus attingit Menander his verſibus:

Πὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐςὶ πράγματα,
Καὶ πάντας αὐτοῦ καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει. (b)

Et Terentius in Adelphis (c), ubi ait:

Omnes, quibus res ſunt minùs ſecundæ, magis ſunt neſcio quomodo
Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi (d).

§. 40. *Atque hæc ſufficiat dixiſſe de Inventione generali & ſimplici, tum probationum, tum affectuum, tum morum, quorum quia non par ubique eſt momentum, ſed quædam interdum ſe offerunt, vel levia, vel à cauſa alienà, vel parùm utilia: magno ſemper in argumentis, quæ ex locis iſtis hauriuntur delectu opus eſt; quemadmodum ſuperiùs* (e) *etiam diximus.*

Hoc non attendunt, qui pati non poſſunt, ut pereat eorum quicquam quæ invenerunt: quaſi ſatis foret, ut magnam in molem excreſcat oratio. Atqui

quod

(a) *Ovid. 2. de arat.* (b) *Formidoloſus pauper eſt ad omnia. Et. eſſe cunctis ſe putat contemptui.*
(c) *Act. 4. Sc. 3.* (d) *Vel* calvier. -- *Faernum vide in notis ad eum locum.* (e) *Lib. 1. c. 2. §. 4.*

quod de magno poemate dicebat Callimachus, magnum librum magnum esse malum: id de orationibus talium jure possumus dicere. Merito etiam his occentare liceat illud Nazianzeni (a): Κέντει τὸν πῶλον περὶ νύσσαν (b).

Quare ita potius orationem instituit prudens orator, ut elogium illud mereatur, quo Cassium Severum prosequitur M. Seneca (b): *Timebamus, ne desineret.*

CAP. XVI.

DE INVENTIONIS PARTE SPECIALI

Universè, ac distinctè de orationibus panegyricis, & aliis, quæ iis sunt adfines.

§. 1.

ACCEDAMUS nunc ad alteram Inventionis partem, quæ magis specialis est, & minus simplex. Hæc docet, ut ea, quæ de probationibus, moribus, seorsum antea exposuimus, in materia particulari coeant, ac misceantur.

§. 2. Specialis ista materies, uti, ratione affectuum morumque, pertinet ad affectuum & morum locos; ita ratione probationum, vel generis est demonstrativi, vel deliberativi, vel juridicialis.

§. 3. *Orationes illæ, quæ demonstrativo generi subjiciuntur; videntur nobis non incommodè digeri posse in quatuor classes. Earum prima continebit panegyricas, & illas, quæ proximè ad has accedunt.*

§. 4. *PANEGYRICÆ propriè dicebantur, quæ haberentur, cum in certis celebritatibus unum in locum convenissent Græci universi.*

§. 5. Harum initium, quò splendidius esset, sumi solebat ab laude ejus Dei, qui ludo ac panegyri præesset. Ut

(a) *Orat.* 38. *quæ pagegyrica est in Christi natalem.*
(b) *Stimula equum ad metam.*
(c) *Præf. l.* 3. *controvers.*

Ut Olympii Jovis in ludis Olympicis; Apollinis in certamine Pythico.

§. 6. *Laus illa petebatur à genere, à muneris dignitate, ab inventis atque effectis.*

Item Jovem laudabant, quia Deorum hominumque rector esset; Apollinem, quia Musicen invenisset, & quòd idem esset ac Sol, cui, quicquid sunt, debeant mortales: Herculem item, quia esset Jovis filius, monstrorum domitor, & ita in aliis. Sed hæc, quia pervulgata sunt, parcè dicebantur: nisi forte, aliquid depromi simul posset de reconditæ eruditionis penu.

§. 7. *Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi fierent ludi.*

Quomodo laus ista institui debeat, dictum est lib. 1. cap. 4. §. 37.

§. 8. *Tertio loco agebant de certamine. Cujus ortus atque initium primo exponebatur. Atque hìc fabula, vel prisca aliqua narratio, adferri solet. Tum conferebatur hoc certamen cum aliis, vel loci ratione, vel temporis, vel utriusque.*

A loco quidem, ut si certamen esset Delphis; qui orbis credebatur umbilicus

A tempore verò hunc in modum: Si ver esset, dicebatur, id tempus esse maximè temperatum: si hiems, laudabatur inde, quòd tum magis vegeto simus corpore: si æstas, negabatur, tempus esse ullum magis idoneum, vel ad exercendum se, vel ad spectandum: si autumnus, commendabatur, quia fructibus abundet.

§. 9. *Sed imprimis inde certamen laudabatur, quia plura, aut majora, in eo spectarentur.*

Ut si & gymuicum, & musicum foret, laudabatur certaminis perfectio: quia gymnicum adauget vires, & musicum reficit & recreat animum. Sin gymnicum tantummodo esset, dicebatur, musico illo concentu animum masculum emolliri; eoque hoc omisso, illo esse reservatum, quod vires auget, & præparat ad bellum

§. 10 *Item tractabant de præmio certantium*

Quale

Quale erant lebetes, pelles, coronæ; ut ex Pindaro constat. Coronarum verò materies erat diversa. Ad quernæ laudem pertinebat, quòd quercus summo Jovi sit dicata, quodque ea olim locuta feratur, & antiquis etiam præbuerit cibum. Oleaginæ hæc laus, quòd olea sacra sit Palladi; quæ & ejus frondibus, Neptuno victo, sese coronavit: quòd item summa sit utilitas ejusce arboris inter mortales. Sin, ex qua decerpta erat corona, sterilis esset arbor; ut picea, quæ Cybelæ dicata; & cypressus, quæ Diti sacra: dici potuit, virtutem sibi sufficere eoque laudabili instituto præmium tale conferri, ubi non pretium rei attendatur, sed virtutis testimonium duntaxat.

§. 11. *Postremum obtinebat locum laus ejus qui certamini præesset, aut principis; item votum, atque exhortatio, ut bonis omnes avibus decedant, memores tam felicis diei; utque virtutem sibi eorum, qui certarant, imitandam proponat; vel, si quid offenderit, ignoscant; tantoque alacriùs ipsi ad virtutem insistant viam.*

Fusiùs paulò de his Dionysius Halic. in Arte. Adi & Menandrum lib. 1. cap. 14. item Cæsarem Scaligerum, qui in his, licet dissimulet, potissimum insistit vestigiis Dionysii. Vide eum l. 3. de re poet. c. 109.

§. 12. *Ac talis ut plurimùm methodus esse solebat orationum earum, quæ in panegyri recitarentur. Sed posterioribus temporibus non illę solum vocatę sunt panegyricæ, quę in solemnibus dicerentur ludis, sed etiam, quæ coram nobili aliquo consensu, qualis est senatus, in principis laudem haberetur: sive id fieret, ut ei agerentur gratiæ; sive ut publico aliquid nomine postularetur, sive alia de causa.*

Quare de tractatione illarum proximè dicemus.

§. 13. *Commodè in istis auspicamur à rei difficultate.*

Ut si dicas, quemadmodum nulli datum est, mensuram pelagi immensi intuitu oculorum complecti, similiter regias laudes à nemine oratione posse comprehendi.

§. 14. *Vel ordiemur à causa, quæ ad dicendum nos compulit.*

Ut, quod hominis sit improbi, tot beneficiis ornari à principe; nec gratum velle animum testari. Vel quod duæ sint res præcipuæ in hominum vita, religio in Deum, inque principem pietas.

§. 15. *Porro in λαλιᾷ, sive declamationis genere ad voluptatem comparato, etiam somnium comminisci, atque incipere, solent sophistæ.*

Ut si in somnis dicas adstitisse tibi Mercurium, & mandasse, ut laudares Imperatorem. Imitari possis in hujusmodi initio orationem Aristidis secundam, quæ est in Minervam: item quartam, quæ in Bacchum, & quintam, in Asclepiadas.

§. 16. *Hinc accedimus ad principis laudationem, à patria, genere, ortu, indole ac natura, educatione, studiis; rebus pace aut bello gestis, & virtutibus, quæ in iis eluxere: item fortunæ splendore, liberorum præstantia, civium benevolentia. Quæ illustriora fient, si instituatur comparatio cum aliis principum: non quidem ut hos vituperemus; quin potiùs eos admirationi nobis esse dicemus, sed verò ut liqueat, laudes eas inferiores non esse in principe nostro.*

Partem hanc non incuriosè tractat Menander l. 2. cap. 1. & 2. Atque exemplo esse possunt Plinius, & panegyristæ alii, tum Latini, tum Græci.

§. 17. *Post laudationem istam prædicabimus temporum nostrorum felicitatem: negabimus, esse quicquam, quod solicite adeò à numine oporteat postulare quàm incolumitatem principis: nec solùm pro eo rogabimus Deum, ut serus in cœlum veniat, & diu populo suo lætus intersit; sed etiam, ut imperium in liberos ac nepotes feliciter propaget. Aliter quoque desinere licebit: nempe si cives ad principis obsequium adhortemur, atque ad concordiam mutuam. Vel iis, quæ antea diximus, hæc adjungemus.*

§. 18. Huc *etiam orationem referre possumus, quum Urbs aliqua principem donaret corona. In ea Urbs munus suum cum modesta laudatione sui proponebat.*

Nempe in hunc similemve modum: *Venit ad te civitas nostra, earum, quæ imperio tuo subsunt, nulli*

vel

vel gloria, vel amplitudine, vel amœnitate secunda: venit autem, ut sacrum caput tuum hac corona condecoret.

§. 19. *Hinc principis laus sequebatur.*

Puta à genere, fortuna, quodque magno mortalium bono datus sit terris: à liberis, & felici eorum educatione, à rebus gestis, & aliis, quæ antea exposuimus.

§. 20. *Post ista dicebant, ut virtutibus tantis compulsa civitas, ac præterea beneficia sibi præstita grato æstimans animo, coronam amoris sui indicem ac testem offerat, sese totam ei dedat, ac vicissim ab eo exspectet omnia, quæ à bono principe proficisci possunt.*

Vide de hujusmodi oratione Menandrum lib. 2. c.10.

§. 21. ADFINE *etiam est illud orationis genus, quod haberi solet, ubi novus Urbis præfectus advenisset. Ejus pars prima testabatur lætitiam civium inde obortam, quòd sibi laudatus adeò obtigisset præfectus; sive quòd salvus in Urbem advenisset; sive quòd eum nunc conspiceret civitas, quem diu adeò summis exspectasset votis.*

§. 22. *Pars altera è priori præfecto occasionem arripit. Qui si inique se gessit, exponi solent mala, quæ Urbi dedit: atque adjungitur, nunc ea omnia discuti virtute novi præfecti, haud aliter ac sol exoriens tenebras noctis fugat. Sin bene se gesserit, dicendum, & bono nos præside nuper esse orbatos, & bonum, vel etiam meliorem, nunc consecutos: nec posse dignas principi gratias haberi, qui tanta Urbis nostræ tangatur cura, ut optimos semper præfectos mittat.*

§. 23 *Tertia pars continere solet luculentam præfecti laudationem.*

Uti à gente quod sit Atheniensis, aut Romanus: vel à genere, ut si ex Æacidis sit, aut Heraclidis: item à virtutibus, ut temperantia, fortitudine, prudentia.

§. 24. *Inde verò conjecturam faciemus de felicitate, quæ urbem manet.*

Negabimus, metum esse, ne nunc pauperes à facilè agentibus opprimantur: præfectum enim fore

Minoem aliquem, vel Æacum aut Rhadamanthum. Ac similiter in cæteris agemus virtutibus.

§. 25. *Postremo loco dicendum, ut pueri, senes, magistratus, cives, Præfecto obviam ierint, quo suum complecterentur servatorem. Urbis mœnia, & templa, si loqui possent, prædicatura esse felicitatem civium: solem ipsum præ lætitia nunc puriùs, & splendidius lucere. Addendum, ut Præfectus mox statuis sit condecorandus: poetas, oratores, historicos virtutem ejus celebraturos. Etiam gratiæ sunt agendæ* DEO *pro cura hujusmodi erga urbem, & vota facienda pro salute Præfecti.*

Hæc quoque potissimùm expressa sunt de fonte Menandri, quem vide.

CAP. XVII.

DE ORATIONE NUPTIALI
Item de epithalamiis.

§. 1.

ALTERA classis orationum, quæ ad genus demonstrativum referuntur, occasionem capit ex conjugio vel ortu, aut obitu hominis. Hujusmodi sunt oratio nuptialis, epithalamium, & natalitia, ac funebris oratio.

§. 2 *In NUPTIALI oratione primitus aliquid de Jove ac Junone, tanquam conjugii auctoribus, dici solet.*

Christianis Adami & Evæ historia impleverit eorum locum.

§. 3. *Deinde dicendum de natura ipsa, à qua in animalibus, imò & plantis, est, quòd simile producant.*]

§. 4. *Tertio loco comparatio instituenda est inter homines, cæterorumque animalium congressus.*

Nam horum vagi sunt concubitus; hominis verò certus, & legitimus: eoque, quasi ex lumine accepto lumine alio, conservatur generis ac familiarum immortalitas.

§. 5. *Quarto loco commemorantur commoda conjugii.*

Quæ

Quæ tria potissimùm sunt. Primum est bona existimatio. Nam qui uxorem ducunt, illegitima Venere abstinent, solaque uxore contenti vivunt. Hinc alterum emanat, quia liberos eorum patria habet tanquam obsides quosdam: unde & tales merito suis civibus sunt fideliores, cariores, magisque honorati. Tertium est, quia conjugium & multas humanæ vitæ miserias abstergit, & res lætas reddit lætiores.

Unà siquidem gaudent maritus, uxor, liberi, affines; ut ea sit velut lux quædam ex multiplici luce splendidius efflorescens. Quid enim tam commendat dies festos, quàm quod multi una letentur?

§. 6. *Quartum est, quòd conjugale illud contubernium occasio fuerit exstruendi ædes: ex ædibus autem coaluerint pagi: ex pagis constitutæ sint civitates. Item quod conjugia concilient affinitates externas: quæ res multum valet ad societatem servandam in genere humano. Item quod multi conjugio immortale nomen sint consecuti.*

Uti Menelaus, conjugio Helenæ; Peleus Thetidis: Admetus quoque matrimonio cum Alceſtide fatalem dicitur mortem effugisse.

§. 7. *Quintum locum obtinent vota, quibus sponso sponsæque fausta omnia comprecamur.*

§. 8. *Sexto loco* κατ' ὑποτύπωσιν *fingemus liberos coram parentibus lusitantes, balbutientes, cantillantes; & ætate crescendi jam majora majoraque meditantes.*

§. 9. *Denique figmentum hoc comparabimus cum pueritia sponsi.*

Nam magnam adferre omnibus voluptatem solet primæ illius ætatis recordatio. Atque istiusmodi hic similitudine uti licebit: Si cuique jucundum est suam intueri picturam; quanto magis delectabit, vivam spirantemque cernere imaginem sui?

§. 10. *Etiam exempla eorum poterimus adferre, qui parentibus suis decus immortale, vel etiam salutem attulere.*

Ita Anchises flammis Trojæ ereptus fuit opera Æneæ.

§. 11. *Post illa instituitur sponsi laudatio, & sponsæ:*

sæ: sed tum ea hic locum habet, si & ille, & illa, obscurioris sunt nominis. Sin clari fuerint, laus ista magis conveniet initiis.

§. 12. *Inter ea verò, quæ ad laudem pertinent, etiam est similitudo generis, patriæ, ætatis, facultatum.*

Notum illud Pittaci τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα (a).

§. 13. *Imò ex dissimilitudine quoque elicere erit laudis occasionem. Nam patriæ diversitas illustrius est divinæ providentiæ argumentum. Affinitas cum diverso genere pertinet ad generis incrementum. Si studia fuerint diversa, ut si alter sit è domo forti, alter è sapienti; hæc res dicetur efficere admirabilem concentum: & addemus quales futuros credibile sit, qui ex tali conjugio nascentur.*

Atque hanc quidem methodum ex fontibus hausi Dionysii Hlicarnass. Sed videndum, ne semper, quod dicitur, eadem oberremus chorda. Propterea alteram etiam rationem præscribam, quam à Menandro Rhetore accepi. Ita ad excogitandam aliam, atque aliam, expeditior erit junioribus via.

§. 14. *Alter modus tractandi orationem nuptialem est istiusmodi. Initio aliquid afferes de argumenti difficultate: quæ augetur, si sponso, & sponsæ, genus obtigerit illustre. Ad causam, cur ad dicendum accesseris.*

Ut quòd affinitate, vel amicitia, sponso, sponsæve, sis conjunctus: vel, quod hortati ad hoc officium illi sint, quibus nihil possis negare: vel, quòd in tanta celebritate absurdum sit, non testari gaudium suum: vel simili modo.

§. 15. *Etiam initiis convenit historia Vel fabula vetus de aliquo heroici temporis conjugio, & honore summo, quo illud Dii vel homines sunt prosecuti.*

Ut quòd, cum ὁ Διόνυσος, sive Liber pater Ariadnam duceret, Apollo aderat, lyramque percutiebat. Vel quòd, Peleo nuptias celebrante cum Thetide, item Cadmo cum Harmonia, Musæ ac Dii præsentes fue-

(a) *Tu tibi junge parem.*

fuerè, & alius lyram feriebat, alius tibiam inflabat; Mercurius autem hymnum canebat. Similiter quoque nunc alium choreas agere, alium ad tripudia excitare: nos verò orationem habere. Vel quòd, Megacle Agaristam ducente, convenerit flos Græciæ, & alius carmine, alius oratione, alius aliter nuptias decorarint.

§. 16. Pars altera continet nuptiarum laudationem.

Ut, quod statim post chaos digestum, Natura, sive Amor, nuptias induxerit: ac Jovi quoque conciliarit cum Junone conjugium: ac aliis item majorum gentium Diis nuptias persuaserit: imò & auctor fuerit semideis, ut nymphas sibi jungerent: Dionysium etiam inter mortales conjugium induxisse; atque eo beneficio meliùs esse meritum de genere humano, quàm Prometheum, cùm monstraret ignem surreptum. Nuptiis plenum esse mare, plenas terras: absque illis non philosophiam, non leges atque urbes, non humanum genus stare diu posse. In fluviis etiam connubia esse: quomodo Alpheus, Elidis amnis, occultis sub mari viis in sinum Arethusæ Siculi fontis, influit, eique permiscetur. Volatilia quoque huic legi subjici à Venere; item feras efferas, ut leones, ac pardales. Quin neque arbores ipsas conjugii esse expertes, ut diligentissimi naturæ (a) observarunt.

§. 17. Tertia pars sponsum, & sponsam extollit.

Ubi genus amborum conferemus, non ut alterius imminuamus, sed ut simili similem jungi constet. Etiam amborum virtutem comparabimus; ut si ille à Mercuriali, aut Martio studio; hæc à Palladis, aut gratiarum operibus, commendetur. A forma etiam laudabimus: ac illum rosæ; hanc malo pulcherrimo; illum olivæ, hanc palmæ similem esse, dicemus.

§. 18. Pars quarta laudat eos, qui ad nuptias

(a) *Plinius l. 13. cap. 5. & alibi.*

convenere: item thalamum, etiam domum; atque urbem, ubi nuptiæ fiunt; ac denique voto orationem claudit.

Dicemus autem, quàm multi, quàm præstantes hoc festum celebrent: quàm pulcrè thalamus picturis & floribus sit ornatus: videri hic quasi domicilium Veneris, atque Amorum & Gratiarum. Hymenæum etiam, qualis à veteribus describebatur, orationis penicillo depingere solent, atque eum lampada nuptialem gestare fingebant. Similiter alia nuptiarum numina commemorabant. Quæ inter ferè postrema erat Lucina. Hanc ajebant intra decem menses obstetricis functuram opera, & suscepturam pueros, qui parentes ore exprimant, & virtute iis futuri sint simillimi. Ea occasione commodè se ad preces convertebat sermo. Atque hæc de oratione nuptiali.

§. 19. *Huic generi vicinum est illud, quod EPITHALAMIUM dicitur: Estque oratio, quæ ad thalamum habetur.*

Differt à nuptiali, quòd perfectis nuptiis hymenæi loco recitetur. Ab hymenæo vero distinguitur, quòd hic ligata esset oratio; epithalamium prosa. Quamquam & Latini carmine epithalamium cecinere; ut Statius Papinius: sed aliter Græci solent.

§. 20. *In hoc inde initium fiebat, quod pro tibia, vel barbito, orationem habituri essent in honorem eorum, qui toro sociarentur.*

§. 21. *Hinc ea sequi solent, quæ de nuptiali diximus.*

Ut sunt conjugii necessitas, laus sponsi & sponsæ, quò & pertinent similitudo generis, ætatis & aliorum.

§. 22. *Postea cohortabimur ad mutuum amorem: atque addemus, quantum ea res gaudii allatura sit amicis, quantum doloris inimicis.*

Pulcherrimè hanc rem expressit Poeta, Odyss. ζ:
-- (a) Οὐ μὲν γὰρ τοῦγε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,

Ἢ ὅθ'

(a) *Non enim eo quidquam præstantius, aut melius, quam cum animis concordibus domum administrant Vir ac mulier. Multi dolores sunt malevolis. Gaudia autem benevolis.*

Ἤ ὅθ᾽ ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή· πόλλ᾽ ἄλγεα δυσμενέεσσι,
Χάρματα δ᾽ εὐμενέτῃσι

§. 25. *Orationem clausuri optabimus sponsis, ut dulciæ tori pignora citò conspiciant, diuque felicem degant vitam: imò & annis volventibus videant diem, quo & ipsi intersint liberorum suorum nuptiis, & nos fortasse illis hymenæum cantemus.*

Cum his, quæ de epithalamio diximus, conferre juvabit, quæ de eodem argumento scribit Scaliger lib. III. de re poet. cap. CI. Quamquam enim poetæ, & oratoris conceptus, non parùm differant, ut optimè monet Dionysius (a): tamen nec pauciora sunt, in quibus conveniant.

C A P. XVIII.

DE ORATIONE NATALITIA, AC FUNEBRI.

NUPTIARUM finis sunt liberi. Itaque post orationem nuptialem, & epithalamium, ordo requirit, ut de natalitia dicamus.

§. 1. *Natalitia est oratio, quæ habetur in alicujus natalem.*

Græcis λόγος γενεθλιακὸς vocatur.

§. 2. *Estque duplex. Nam vel fit, cùm quis prole recens auctus est; vel in eius natalem, qui ætate jam est provectior.*

§. 3. *In utroque genere primum dici solet de tempore nativitatis, ubi considerantur annus, mensis, dies, hora.*

Ut si quis natus esset Calendis, dicebatur, principium mensis vivendi principium dedisse, inque omnibus bonis principium esse optimum, imò esse dimi-

(a) *Præceptis de epithalam.*

dium totius, atque adeò plus toto. Si esset dies sextus, septimusve, affirmabant, dies istos sacros, eoque hujusmodi nativitatem significare communionem quandam cum Diis. Si dies esset nonus, quia is Soli sacer erat, colligebatur, aliquem Solis instar illustrem & beneficum fore. Si esset decimus quartus, ajebat, hunc esse Minervæ dicatum; & quia tunc plenilunium fit, augurabantur, nihil ei defore. Etiam spectabant anni horam: uti, an tempus esset hibernum, quod omnium fortissimum: an vernum, quod amœnissimum: an æstivum, quod fructibus commendatur: an autumnale, quod in regionibus calidis quiete est gratissimum. Similiter si Dionysia fuissent, aut Eleusinia, vel aliud festum, hæc res dicendi præbebat argumentum. Aliqua ex his quidem, quæ sic præcipiuntur à Græcis, ad gentilem pertinent religionem. Sed operosum nulli erit, eorum loco reponere non absimilia, Christianæ interim historiæ ac religioni convenientia.

§. 4. *Hinc videndum de loco, ubi spectatur natio, ac civitas.*

Natio quidem, ut, num quis Græcus sit, an barbarus? Italusne, an Pœnus? Atque hic minimè illud prætereundum, si ea gens vel sapientia, vel fortitudine, vel re alia celebretur. In urbe item considerandum, num ea metropolis sit, aut proximæ saltem dignitatis; item num ampla sit, & florens; num ingeniis fœcunda, & ecquid strenuè gesserit.

§. 5. *Post illa in pueri natali duo capita tractabimus, quæ in hoc argumento præcipua sunt. Prius est virtus parentum, & majorum. Alterum vero spes, quam de puero concipimus ex genere, facie, futuraque educatione. In adulto autem commemorantur omnia ista, à quibus persona potest laudari.*

Ut sunt virtutes, honores, aliaque, de quibus in genere demonstrativo satis diximus.

§. 6. *Postremo DEUM precabimur, ut puero annos multos largiatur; faciatque, ut suis, & patriæ, aliquando ornamento esse possit. Similiter in adultis optabimus,*

mus, ut sæpe hunc natalem celebrare contingat; utque lætior lætorque semper revertatur.

De Genethliaca quædam etiam Menander habet. Exemplo autem fuerit Genethliaca Aristidis in Apellam. Quod si in argumenti hujus tractatione admiscere aliqua visum est de sacratiis philologiæ, multùm ea parte juvabit Jul. Scaliger lib. 3. de re Poet. c. 102. Inter ea, quæ attingit, sunt honores, qui die natali Genio fiebant. Nam *pulte fritilla conficiebant sacra natalium*; ut est apud Plinium lib. XVIII cap. VIII. Lacte etiam Genio libabant, teste Probo in III. Georgic. Etiam —— *Piabant*

Floribus, & vino, Genium memorem brevis ævi;

ut ait Horatius lib. 2. epist. 1. At hostiis abstinebant Unde Varro apud Censorinum cap. 2. *Id moris instituti que majores nostri tenuerunt, ut, cum die natali munus annale Genio solverent, manum à cæde ac sanguine abstinerent, ne die, qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent.*

A natalitia accedamus nunc ad funebrem: quando ut illa fit homine nato, ita hæc denato.

§. 7. *ORATIO FUNEBRIS propriè dicitur, quæ in funere habetur. Sed latiùs ea vox extenditur, cùm etiam anniversariæ esse possint.*

Ut quas ad Mausoli sepulchrum quotannis recitari jussit Artemisia. Item quę Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent: qualis illa Periclis apud Thucydidem, item tres Aristidis.

§. 8. *Anniversariæ, atque omnes, quæ multo post obitum haberentur, vix aliud erant, quàm encomium.*

Ut illa Isocratis in Evagoræ laudem.

§. 9. *Hoc loco potissimum de ratione agemus, quæ dolorem habet recentem. Triplex in ea spectamus tempus: præsens, præteritum, futurum. Præsens quidem, ut si ordiamur à signis doloris præsentis.*

Velut, quòd convenerimus ad tristes exequias. Item si describas faciem defuncti miserabilem, genas pallentes, cincinnos jacentes, linguam contra-

ctam,

ctam, oculos contortos. Sed hæc vix aliis, quam matrum, vel amatorum planctibus videntur, convenire.

§. 10. *Hinc exponimus, qualis quantusque fuerit, quem amisimus: quæ ad præteritum tempus pertinent.*

Ut quàm facilis ac comis fuerit, quàm hilaris inter adolescentes, quàm gravis inter senes, & similia.

§. 11. *Ad futurum refertur, quod magnam sibi spem excitarat, qua nunc simus orbati.*

Ut, quæ beneficia in nos fuerit collaturus, si diutiùs fuisset superstes: quàm præclarè item meriturus de patria. Vide apud Cicer. lib. III. de Orat. perelegantem & brevem orationem in mortem Crassi, ubi hæc inter alia: *O fallacem hominum spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpe franguntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt.*

§. 12. *Est verò, cum magis præterito insistimus, quàm futuro: est item, cum contra fit. Prius locum habet, siquis gesserit honores publicos, & præclare meritus sit de multis. Posterius fit, si cujus messis adhuc in herba fuerit.*

§ 13. *Et istis quidem partibus constabit oratio, si visum erit paucis defungi. At si justam instituere orationem velimus, hanc potius insistemus viam: Auspicabimur à querimonia, vel exclamatione, aut interrogatione.*

Ut si dubitare nos fingamus, num silere velimus, an eloqui: illud enim dolorem jubere, hoc dictare officium.

§. 14. *Quod si maritus lugeat obitum uxoris, commodè ordietur à mutis animantibus; quæ & ipsa, conjuge amissa, dolorem suum testantur.*

Uti quod cygnus, compare erepta, alas ad zephyrum extendat, sortemque suam deploret: quòd hirundo querulo cantu tristitiam suam significet: quod bos, & equus, non sine dolore abstrahantur ab ea, quicum sueverint.

§. 15.

15. *Hinc sequitur laus defuncti. Quæ unde petatur, dictum est in genere demonstrativo.*

Vide & quæ de eo tradit Menander lib. 2. c. 9. quod de funebri oratione inscribitur.

§. 16. *Inprimis autem spectatur hic genus mortis: ut si quis occubuerit pro patria pugnans.*

Hoc mortis genus eleganter laudat Cicero Philip. XIV. *Maximè*, inquit, *proprium senatus sapientis est, grata eorum virtutem memoria prosequi, qui pro patria vitam profuderunt.* Et mox: *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria est potissimùm reddita. Vos verò patriæ natos judico, quorum etiam nomen à Marte (a) est: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est: in victoria, gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignorari solet.*

§. 17. *Post laudationem dicimus, quantum damnum morte alicujus fecerit Respublica, doloremque exinde excitamus.*

Sanè ex boni amissi prædicatione oritur desiderium ejus: eoque omnino post laudationem proximum est, ut jacturam, quam fecimus, demonstremus. Ex cognitione autem jacturæ provenit luctus; ut omnino hinc locus debeatur querimoniæ, & lamentis

§. 18. *Interdum tamen non seorsum instituitur laudatio, seorsum verò dolorem ciemus: sed singulis laudationis locis querimonia admiscetur.*

Nempe ut singulę encomii partes sint materies luctus.

§. 19. *Lamentationi sive luctui subjicitur consolatio. Vel, si lamentis non fuerit opus, ut si quis pro patria ceciderit, ea proxime laudationem sequetur.*

Observat hoc Cicero Philipp. XIII. ubi continuò post illa, quæ paulo ante citavimus, ita eos compellat, qui ceciderant bello ad Mutinam gesto: *Illi impii: quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent,* vos

(a) *Milites Martiæ legionis alloquitur.*

vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum istis sedem & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est: at memoria bene redditæ vitæ sempiterna: quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad summam laudem gloriamque contenderet? Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quòd vestra virtus nec oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum, insepulta esse poterit; cùm vobis immortale monumentum suis penè manibus senatus populusque Romanus exstruxerit. Et post pauca: *Sed quoniam, patres conscripti, gloriæ munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur; consolemur eorum proximos; ex quibus optima est hæc quidem consolatio parentibus, quòd tanta Reip. præsidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domestica exempla virtutis: conjugibus, quòd viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præstabit: fratribus, quòd in se, ut corporum, si virtutum similitudinem esse confident. Atque utinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris consultisque possemus; vel aliqua talis his adhiberi publicè posset oratio, qua deponerent mœrorem, atque luctum; gauderentque potius, cùm multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus quod est pulcherrimum, suis obtigisse, eosque nec inhumatos esse, nec desertos, (quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur) nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contectos publicis operibus atque muneribus, eaque exstructione, quæ sit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari & virtutem suorum & pietatem, & senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidisset.* Hactenus cœlesti illo ore M. Tullius. Et quanto tamen fortius solatium habent Christiani! qui sciunt, se non aliter, quàm moriendo, felicitatis æternæ fieri compotes. Sed discrimen hoc

fusiùs

fusiùs persequi, non hujus loci. Porrò etiam solatii genus est, si dicas, posse damnum defuncti resarciri morte successoris. Pluraque eodem pertinentia dicemus infrà; ubi spectabimus consolationem, non ut orationis funebris pars est, sed quatenus constituit orationem justam.

§. 20. *Imò est, ubi consolatio etiam fuerit importuna. Ut si longinquitas temporis dolorem jam omnem absterserit.*

Hoc in anniversaria ferè contingebat; ubi laudabantur sæpe, qui ante annos multos essent defuncti. Hic si quis solatio opus esse putet, is quoque Ilienses soletur, quòd olim fortissimum civem, Hectorem, amiserint. Sin tantum sex septemve menses sint, ex quo obiit aliquis, & is, ad quem dicimus, mortuo fuerit conjunctissimus, ut si filius sit, vel conjux, quia luctum in talibus durare verisimile est; etiam querimonia tunc, & consolatio habebit locum.

§. 21. *Consolationi subjicitur non raro adhortatio, quæ incitet præsentes, ut animo retinere perpetuo velint virtutem defuncti, eamque sibi ad imitandum proponant.*

Vide hoc in genere præter ea, quæ antea commemoravi, etiam Lysiæ orationem in laudem cæsorum eo bello, quo Athenienses opem tulere Corinthiis: item Menexenum Platoni; Demosthenis orat. in illorum laudem, qui prælio ad Chæroneam ceciderant, & Dionis Chrysostomi in Melancomam.

Atque hæc sufficiant de orationibus secundæ Classis.

CAP.

CAP. XIX.

DE GRATIARUM ACTIONE. Oratione Gratulatoria, & Lamentatoria.



§. 1.

Tertia orationum classis, quæ referuntur ad genus demonstrativum, occasionem sumit ex bono, quo quis auctus; vel malo quo sit adfectus. Hujusmodi sunt gratiarum actio, gratulatoria, & lamentatoria.

§. 2. GRATIARUM ACTIO *vel recta est; vel obliqua.*

§. 3. *Recta est, qua apertè, & sine circuitione aliqua, gratias agimus.*

§. 4. *Hujus partes sunt tres. Prima significamus lætitiam ex beneficio accepto obortam.*

§. 5. *Altera exaggeramus beneficium illud, ut magnitudinem ejus intelligere videamus. Est enim præcipua grati animi virtus, & scire quantum debeas, & debere libenter.*

Quo pacto autem beneficium amplificetur ostendimus superiùs, cum de gratiæ affectu ageremus.

§. 6. *Tertia pars animum gratum pollicetur. Quod bifariam fit. Nam vel dicimus, nos parem, aut etiam majorem gratiam, relaturos: vel, si id vires superet nostras, saltem animum spondemus gratum, ac memorem. Denique rogamus, ut, cùm nos ob virium tenuitatem id minimè possimus, ipse condignas gratias rependat.*

§. 7. *His interdum accedit commendatio nova, qua petimus, ut is, qui nos beneficio hoc affecit, porro etiam amore suo complecti velit. Item votum, quo pro salute illius Deum rogamus.*

Exemplo in hoc genere sunto duæ orationes Ciceronis: una post reditum ad Quirites; altera post reditum in Senatu. Priori tria præstat:

I. Ex-

I. Extollit beneficium populi Rom. quòd se restituissent; atque id confert beneficio parentum, nec non Deorum immortalium: item cum reditu P. Popilii, Q. Metelli, & Marii.

II. Amicorum predicat operam, qui in se revocando laborassent.

III. Pollicetur se beneficii hujus memoriam benevolentia colere velle sempiterna, omniaque sua compositurum ad Reip. utilitatem.

Posteriori hæc similiter facit.

I. Gratias agit pro beneficio, atque id vehementer effert.

II. Invehitur in eos, quorum invidia fuerat ejectus.

III. Amicorum beneficium prædicat.

IV. Studium suum erga Remp. promittit.

Exemplo itidem fuerit oratio Ciceronis, qua Cæsari gratias agit pro restituto Marcello. Illustris quoque est illa Æneæ ad Didonem (a):

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos reliquias Danaum, terræque marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido, nec quicquid ubique est
Gentis dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
DI tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitiæ est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos nomenque tuum, laudesque manebunt,
Quæ me cumque vocant terræ.

Hæc de gratiarum actione recta.

§. 8. *Oblique vero gratias agimus, cùm dicimus, non acturos nos gratias, & ea interim proferimus, quibus gratum abundè animum testemur.*

Ve

(a) 1. *Æneid.*

Velut si tantum esse beneficium profiteamur, ut satius videatur, illud tacitum animò æstimare, quàm proletario more gratia verbis agere. Vel si dicatur, arctum adeò necessitudinis vinculum esse, ut illo gratiarum augendarum more liceat supersedere.

§ 9. *GRATULATORIA oratione vel alteri gratulamur, vel nobis ipsis. Agemus propriè de priori, quia majoris est usus, & ex ea alterius tractandæ ratio satis cognoscitur.* Græcis εὐχαριστικὴ vocatur.

§. 10. *Partes gratulatoriæ sunt tres. Prima significamus, quantum ceperimus voluptatem ex prospero alterius successu. Nec nostrum tantùm, sed sæpe aliorum etiam gaudium testamur. Interdum & causam hanc adteximus, quod res amici esse nostras ducamus. Ac facilius id fidem invenit, si is sanguine, affinitate, vel aliter, nobis junctus sit.*

§. 11. *Parte altera, ut justam tantæ fuisse lætitie causam intelligatur, ostendimus magnitudinem boni, quo quis, auctus est. Ut quod non casu, non prensatione, aut largitione, honorem istum adeptus sit; sed virtute & meritis præclaris: quod honos sit tantus, ut eo nomen suum ab oblivione possit vindicare: quodque multis expetitus, obtigerit paucis.*

§. 12. *Tertia pars continet votum, ut DEUS hoc bonum esse perpetuum velit. Item ut honos iste sit ipsi, & Reip. in primis, salutaris. Quandoque etiam adhortatio talis habet locum, ut quis jam non cum aliis, sed secum certare velit, quo per honoris hunc gradum ad majores possit adscendere.*

Exemplo in hoc genere fuerint, cùm orationum aliæ multæ, tum Aristidis παλινῳδία, quæ est de Smyrna instaurata. Atque idem in προσφωνητικῷ Σμυρναϊκῷ, quæ oratio habita est coram Imp. Commodo Smyrnam ingresso recens instauratam, Item illa Themistii, qua Constantio Imperatori, quamquam absenti, gratulatus fuit ob res feliciter gestas. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Par ratio est epistolarum. Nam gratulatoriæ sunt Isocratis quinta, & septima; quarum illa Philippum regem

gem, hæc ad Timotheum. Apud Tullium quoque ingens talium copia eſt: imò ſuperſunt etiam aliorum quædam ad Tullium; uti illa Trebonii (a), qua Tullio de indole filii gratulatur,

§. 13. *Eſt & obliqua gratulandi ratio. Ut cùm dicimus, non tam amico gratulari nos velle, quod honore illo affectus ſit, quàm urbi, quòd ejuſmodi acceperit ſenatorem, vel conſulem.*

Nam ad Remp. quidem multum indè emolumenti acceſſurum; ad amicum verò non minus oneris, quàm honoris, juxta illud vetus (b):

Honos eſt onus, qui ſuſtinet Rempublicam.

Ad alterius generis gratulationem, qua nobis ipſis, patriæque in primis gratulamur, referendæ ſunt orationes, quæ die feſto habentur ob creatum novum regem, aut principem. Feſtum hoc ἀνακλητήρια dixere: ut liquet ex Polybii lib. XVII. & Legat. Eclog. LXXXVIII.

§. 14. *LAMENTATORIA minùs artis eget, cum dolor quemvis reddere ſoleat diſertum.*

§. 15. *Duabus autem partibus ſolet abſolvi. Primùm ſignificamus, in quod malum inciderimus, & magnitudinem ejus exaggeramus. Deinde, ſi malevoli eo nos mactarint infortunio, odium excitamus eorum, qui nos perdiderunt.*

§. 16. *Interdum etiam aliis injicitur metus, quaſi & ipſis poſſit contingere, quod nos paſſi ſumus.*

Vide in hoc genere Ariſtidis orationem Eleuſiniam, qua ob templum Cereris incenſum lamentatur. Item μονῳδίαν ἐπὶ Σμύρνῃ, qua nobilem adeò urbem terræ motu obrutam deflet. Item Syneſium in Cataſtaſi, ubi Pentapolitanam deſcribit calamitatem. Item Anonymi μονῳδίαν (c), qua deplorat Conſtantinum juniorem Conſtantini Magni filium, inſidiis fratris ſui Conſtantis interemptum.

(a) Lib. 15. Epiſtol. 16. (b) *Apud Varron. lib. 4. de L. L.* (c) *Græce Latinèque primus edidit eam Fridericus Morellus.*

CAP. XX.

DE ORATIONE QUA DISCEDENTES, Vel domum redeuntes utimur, vel alium discedentem prosequimur.

§. 1.

Quartę orationum classi occasionem prębet alicujus abitus, vel adventus. Hujusmodi sunt, λόγος ἀποβατήριος, ἐπιβατήριος, & προπεμπτικός.

§. 2. Ἀποβατήριος *dicitur, quo utimur discedentes è patria vel urbe alia, ubi diu, commodoque viximus.*

Aliàs συντακτικὸς vocatur: cujus nominis causam ignorare se fatetur Jul. Scal. l. 3. de re poet. cap. 115.

§. 3. *In hoc genere primùm testabimur dolorem nostrum; quòd ab urbe & amicis divellamur. Ac temperatiùs quidem id facimus, si discedamus studiorum causa, postea reversuri. Vel si patriæ causa legatio obeunda sit in terris longinquis. Sin solum vertere cogamur, tantoperè misericordiam ciebimus, ut videamur lapides ipsos posse commovere.*

§. 4. *Hinc laudabimus populi, unde abimus, fidem, clementiam, pietatem. Item urbis situm salubrem, atque amœnum. Quibus & sacra ejus festa addi solent.*

Ut, si ex Attica discedamus, hoc, vel simili modo, dicere jubet Menander: *Quis possit sine lachrymis relinquere Eleusinia sacra? quis Dionysia? quis Arcem Atheniensium pulcherrimam? aut tot viros sapientia & virtute præcellentes?* Ac pariter omnia accomodabimus, quæ in civitate possint allicere.

§. 5. *Præterea beneficiorum, quæ istic accepimus, semper nos memores fore dicemus.*

§. 6. *Denique, si nobis sit uxor, liberi, adfines, eos commendabimus, bene que iis ominabimur, & precabimur, à quibus discedimus.*

Exemplo in hoc genere est declamatio edita sub nomine

mine Ciceronis ad Quirites, priusquam iret in exilium.

§. 7. ἘΠΙΒΑΤΉΡΙΟΣ λόγος *habetur, cum quis, post diutinam peregrinationem, postliminio domum redit.*

§. 8. *In hujusmodi oratione primum lares patrios salutabant. Diisque gratias agebant, quòd salvos reduxissent.*

Uti Neptuno, & diis marinis, si mari redirent, vel, si terra, Mercurio Evodio, aut Hegemonio, & aliis.

§. 9. *Hinc exponebant, quantum absentes tenuisset desiderium Urbis. Eaque occasione accedebant ad laudationem ejus. Hæc petitur à conditore, fertilitate, salubritate, atque aliis, quæ superiori libro exposita sunt nobis.*

Istis, si voles, adde, quæ præclarè hac de re notavit Scaliger lib. III. de re poetica. Cap. CVII.

§. 10. *Denique bene Urbi precabantur, ac totos se ei devovebant.*

Non pauca, quæ ejusmodi oratione aptari possint, legas apud Ciceronem oratione ea, quam in Senatu habuit, cùm ab exilio rediret.

§. 11. ΛΌΓΟΣ ΠΡΟΠΕΜΤΙΚΟΣ *est, quo alios prosequimur, quando discedunt à nobis.*

§. 12. *In hoc incipere solent à querimonia, vel indignatione in fortunam, quod nihil tale promeritum divellat ab amico. Vel etiam increpabant amicum, quòd deserere eum sustineat, à quo non minus ametur: quàm Theseo Hercules, Euryalus Niso dilectus fuit. Ac acerbus ille casus eò exaggerandus est; quod armenta etiam & volucres graviter molesteque ferant, si à mutua consuetudine abstrahantur.*

§. 13. *Hinc in memoriam revocabimus palæstram & exercitia alia, quæ hactenus communia habuimus. Quæremus, an retinere eum non possint mysteria, Academia, insigne opus arcis, (a) & tot alia Urbis bona.*

I 2 §. 14.

(a) *Ita exempla Græcorum Rhetorum loquimur, quasi Athenis viveremus. Sed talia pro temporibus, ac locis, variare, apertius est, quàm ut monere sit opus.*

§. 14. Post hæc interrogabimus, ubi nunc illa sint promissa, quod alter alterum nunquam esset deserturus? Conferemus priorem felicitatem cum miseria præsenti. Antea nos amico fuisse munitos, tanquam forti aliquo præsidio; nunc eo haud aliter spoliari, quam si Ajaci in bello clypeus subduceretur. Quare nihil super esse aliud, quàm ut, Timonis alicujus instar, deserta post hæc loca incolamus. Nec enim ex re videri, ut nova cum quoquam amicitia ineatur, cum eadem & illam manere possit fortuna: nec semel navem frangenti iterum mare esse tentandum.

§. 15. Haud semper tamen gravis adèo querimonia, vel accusatio, locum habet. Non sanè si legatus cum imperio, vel exercitu, aliò mittatur. Ubi potius gratulandum illi. Laudabimus quoque eum à genere, virtute, fortuna. Neque ipsum duntaxat extollemus; sed etiam collegas, socios, comites, quorum honos dignitatem legati auget, atque illustrat.

§. 16. Neque in ejusmodi solùm argumento, sed in omni προπεμπτικῷ *laudatio discedentis adhibetur.*

§. 17. Hinc orandus is, ut absens etiam nostri memor semper esse velit.

§. 18. Multum autem ornatus accedet orationi, si locum, quo iter instituitur, celebres paucis; In primis verò si, per quas urbes eundum, per quæ loca navigandum, referas, & eorum simul præstantiam, atque amœnitatem, delibes.

§. 19. Atque ubi orationem hanc quasi ad portum deduxerimus, ad preces convertemur, optimaque ei omnia à Deo optabimus.

Horatius προπεμπτικὸν suum, quod Virgilio Athenas proficiscenti scripsit, ab ejusmodi voto orditur:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera
Ventorumque regat pater
Obstrictis aliis, præter Japyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

Po-

Poſtea autem deteſtatur Poeta eorum audaciam, qui primi ſe commiſerunt mari. Et hæc, ſimiliſve ratio, ut commoda eſt, ſi paucorum verſiculorum res ſit: ita, ut in juſtam orationem argumentum excreſcat, plus juvabunt ea, quæ ex Menandro ſumus mutuati. Vide & Cæſar. Scaligerum lib. II. de re poet. Cap. CIV.

CAP. XXI.

DE MONITIONE.
Et Commendatione.

§. 1.

EXCUSSIMUS arculas argumentorum, quæ inſerviunt quatuor claſſibus orationum ad demonſtrativum genus pertinentium. Nunc agamus de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum. Quas ipſas ſimiliter ad quatuor claſſes revocabimus. Prima eſt earum, ubi dominantur affectus iræ, odii, vel amoris. Hujuſmodi ſunt monitio, commendatio, concitatio, & conciliatio.

§. 2. MONITIO præcipuè artis eget, cùm vitia quidem caſtigare, at offenſam tamen effugere ſtudemus. Id vero hujuſmodi artificio conſequemur.

§. 3. Laudabimus primùm ejus, qui monendus eſt nobis, præclaras animi dotes: & ſignificabimus, quanti eum propterea æſtimemus, & diligamus.

§. 4. Hinc dicemus, ut nihil undique perfectum invenitur, ita laudes iſtas non leviter labe aliqua depreciari.

Ut quòd in ſuos ſit durior, vel quòd ſuorum avaritiam non compeſcat, vel quod novis amicis nimis fidat, quòd plus æquo ſit liberalis, vel alio quopiam. Nam innumera ſunt, quibus peccari ſolet.

§. 5. Quod ſi ne hæc quidem ratio ſatis tuta videbitur; poterimus dicere, aliorum id judicium eſſe, qui cætera eum magni faciant.

§. 6. Subjiciemus, in alio nos, ſive hoc noſtrum, ſive alienum judicium, planè diſſimulaturos fuiſſe: Sed minimè potuiſſe pati, ut quiſpiam tam laudatus, & quem tan-

tantopere amemus, in parte duntaxat laudibus ornetur.

§. 7. *Poterimus quoque aliud deliberare è loco communi de officio veri amici.*

Ut enim medicus ſanat corporis morbos: ita ſinceri eſt amici, corrigere animi vitia, non ſupparaſitando ea laudare. Vide Plutarchi librum de diſcernendo adulatore ab amico.

§. 8. *Etiam affirmabimus, ſperare nos, pari eum erga nos libertate uſurum, niſi minus fortaſſe ab eo amemur.*

§. 9. *Interim conjiciemus vitii culpam in ætatem, vel gentem, vel convictum hominum minus idoneorum. Eodem laboraſſe dicemus viros aliquot magni nominis: Sed parvo negotio correcturum. Nam ubi ſolum peccatur exceſſu virtutis, facilè aliquid poſſe ad mediocritatem revocari.*

§. 10. *Addemus argumenta ab honeſto, utili, glorioſo: quibus vitii odium, contrariæ virtutis amorem gignamus. Hortabimur, ut quàm maximè ſe excitet ad omnes præſtantis viri laudes implendas.*

Monitionis, ſed quæ principem virum deceat, inſigne apud Livium (a) exemplum præbet Scipionis oratio ad Maſaniſſam; cùm hic reginam Sophonisbam, Syphacis uxorem, Aſdrubalis Pœni filiam, eodem quo captam vidiſſet die, matrimonio ſibi junxiſſet. Quia brevis eſt, apponam. *Aliqua te exiſtimo, Maſaniſſa, intuentem in me bona, & principio in Hiſpaniam ad jungendam mecum amicitiam veniſſe, & poſtea in Africa te ipſum, ſpeſque omnes tuas in fidem meam commiſiſſe. Atqui nulla earum virtus eſt, propter quam appetendus tibi ſim, qua ego æque atque temperantia, & continentia, libidinum, gloriatus fuerim. Hanc ego te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes, Maſaniſſa, adjeciſſe velim. Nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculi, quantum ab circumfuſis undique voluptatibus. Qui eas ſua temperantia*

(a) *Lib.* 30.

tia frenavit, ac domuit, multò majus decus, majoremque victoriam, sibi peperit, quam nos, Syphace victo, habemus. Quæ, me absente, strenuè ac fortiter fecisti, libenter & commemoravi, & memini: cætera te ipsum reputare tecum, quàm, me dicente, erubescere malo. Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est: itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est, & regem, conjugemque ejus, etiamsi non civis Cartaginensis esset, etiamsi non patrem ejus imperatorem hostium videremus, Romam oporteret mitti: ac, senatus populique Romani de ea judicium, atque arbitrium esse, quæ regem nobis socium alienasse, atque in arma coegisse præcipitem, dicatur. Vince animum, cave deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpa, quàm causa culpæ est, corrumpas. Adi & epistolam secundam Isocratis ad Philippum regem, qua eum monet, ne porrò temere adeo in bello maximis se periculis exponat. Initium epistolæ est: Οἶδα (a) μὲν, ὅτι πάντες εἰώθασι πλείω χάριν ἔχειν τοῖς ἐπαινοῦσιν, ἢ τοῖς συμβουλεύουσι· ἄλλως τε κἂν μὴ κελευσθείς τις ἐπιχειρῇ τοῦτο ποιεῖν.

§. 11. *Sequitur COMMENDATIO. Cujus hæc potissimum capita sunt. Primum causas commendationis exponimus.*

Ut, quòd bene quis de nobis sit meritus, aut nostris: item, quod cum illo, vel parente ejus, aut majoribus, aut propinquis, vel sanguine, vel affinitate, vel amicitia, simus conjuncti: item quòd ejusdem simus patriæ; eorundem studiorum; & quæ similia sunt.

§. 12. *Subjicitur ejus, quem commendamus, laudatio à probitate, fide, humanitate, eruditione, genere, aliis. Sed modus tamen hic tenendus est, ut ne ex amore hoc judicium profectum videatur.*

(a) *Novi equidem, plus gratiæ haberi solere laudatoribus, quàm monitoribus, præsertim, si nullo jubente, monere sunt aggressi.*

§. 13. *Dicere autem possumus, scire nos Horatianum illud:* (a)

Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed integritatem, ac preclaras animi dotes, adeò nobis esse perspectas, ut nihil divini, vel humani, credi nobis posthac velimus, si ea parte fallamus.

§. 14. *Multùm etiam proderit, si, quem laudamus, dicatur honestè præclareque de eo, cui commendatur, & sentire, & loqui apud omnes solere.*

§. 15. *Addemus, si complecti hominem velit, & honori eam rem fore, & multum inde utilitatis percepturum: nec unum hominem, sed simul alios multos sibi posse devincire.*

§. 16. *Denique vehementer orabimus, atque obtestabimur. Vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, ne de humanitate videamus diffidere. Etiam nostro, & ejus nomine, quem commendamus, omne grati animi officium pollicebimur.*

Commendationis exempla longè plurima suppeditat Tullius in epistolis. Imò illæ libri decimi tertii prope omnes sunt συςατικαὶ (b), ut eas Græci appellant. Sed illustris in primis est sexta libri secundi, qua Curioni Milonem in petitione consulatus commendat. Nam vel sola prope universum hujus argumenti artificium comprehendit. Longiuscula est, & liber ille etiam pueritiæ manibus teritur, ut eam adscribere nihil sit opus. Adi etiam Isocratis epistolam quartam, qua Diodorum, ac filium ejus, regi Philippo de meliori commendat nota. Item B. Basilii epist. XI. qua Eusebio sodali Cyriacum presbyterum commendat: & Nazianzeni Ep. XLIV. ac XLV. quibus Nicobulum commendat Gregorio Præsidi, & Ecebolio.

§. 17. *Est & obliquæ commendationis genus quo simulamus, nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus.*

Ut

(a) *L. 1. Epist. ad Lollium.* (b) *Commendatitiæ.*

Ut si dicas, non quidem commendare te alteri Sextium velle; sed orare solùm, ut propius hominem nosse ne gravetur. Sperare enim futurum, ut, cum gratias agere soleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam sit consecutus Et hæc de commendatione.

CAP. XXII.

DE CONCITATIONE Et Conciliatione.

§. 1.

N*Unc videamus de concitandi & conciliandi artificio, Ac prius quidem illud, ut rarò laudem meretur, ita nec multum artis requirit: præsertim si negotium sit cum multitudine imperita. Nam quotusquisque non maximopere commovetur, si sibi, vel suis, atrocem fieri injuriam intelligat? Quare his sola suffecerint, quæ de iræ & odii affectibus supra diximus.*

Exemplum tantummodo adferam ex gravissimo scriptore, Tacito (a): *Erat*, inquit, *in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, &, quænam post Augustum militiæ conditio, ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, &, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare: postremo, promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus, interrogabat:* CUR PAUCIS *centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausurus exposcere remedia, nisi novum, & nutantem adhuc principem, precibus, vel armis, adirent: satis per tot annos ignaviæ peccatum, quòd tricena, & quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent.*

Et

(a) *L. 1. Annal.*

Et mox: *Enimverò gravem, infructuosam, denis in diem assibus, animam & corpus æstimari. Hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, & vacationem munerum redimi. At hercle verbera & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna &c.* Seditiosæ isti concioni faces subdidit oratio Vibuleni, quam paulo post refert. Hujusmodi autem virulentæ linguæ artificia, seu veneficia malis, nosse convenit, non ut utamur, sed ut meliùs ab iis caveamus nobis.

§. 2. *Concitationi opponitur CONCILIATIO. Quæ bifariam fit, nam vel nobis amorem alicujus conciliamus: vel in gratiam reducimus partes dissidentes.*

§. 3. *In priori duo hæc præstamus. Primùm exponimus, qua fiducia, & quibus de causis, alicujus benevolentiam, & favorem ambiamus. Ubi laus ejus, quem amicum volumus, habet locum. Spectandum autem, qua quisque re in primis velit æstimari. Humanitatis laus quasi communis omnium videtur. At aliæ magis sunt propriæ: Ut philosophus gaudet laudari ad ingenio perspicaci, & multarum disciplinarum cognitione; senator à prudentia singulari, & benevolentia erga cives; imperator à fortitudine, & rebus gestis. Ac juvenem quidem laudare licebit apertiùs; in sene id faciemus cautiùs. In utrisque adulationis suspicionem, quantum licet, amovebimus.*

§. 4. *Pars ultera ostendet, favore non esse nos indignos: amicitiam nostram nec inutilem fore, nec indecoram. Quare hic nosmetipsos laudabimus. Sed ea opus est prudentia, ut ne quis laudis suæ nimius videatur buccinator.*

Vide Epistolam Ciceronis ad Metellum Nepotem, quæ est quarta libri quinti, Item nonam ejusdem libri, quæ Vatinii est ad Ciceronem. At luculenter in primis hoc artificium aperit illa recentis, sed politissimi scriptoris, Angeli inquam Politiani, epistola ad Matthiam, Pannoniæ regem, quæ prima est libri noni.

§. 5. *Partes dissidentes conciliamus hoc pacto. Ostendimus, offensam omnem obliterari debere; partim quia uti-*

utilius tutiusque est: partim etiam quia honestius. Ex affectibus hic regnant spes & metus.

§. 6. Quemadmodum verò concitare homines facile est: ita difficile est eosdem conciliare. Sunt enim plerique omnes iræ atque offensæ nimis tenaces. Ac nusquam faciliùs opera luditur, quàm apud multitudinem concitatam. Ubi haud multum valet diserta oratio, nisi eam duplex muniat præsidium, benevolentia popularis, & dicentis majestas. Unde Maro, cùm seditionem populi descripsisset, ita (a) canit:

Tum pietate gravem, & meritis, si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant.

Sanè Jul. Cæsar (b) exercitum compescuit, *Quirites* appellando pro militibus: qua una voce ita eos circumegit, & flexit, ut se milites esse responderint, &, quamvis id recusantem, ultro in Africam sint secuti. Etiam ex Tacito (c) videre est, quàm paucis verbis seditionem à Percennio & Vibuleno motam, de qua antea diximus, compescuerit Clemens centurio. Verùm, ut præstantissimus historicus ait, bonis artibus gratus erat in vulgus. Adhæc seditionis culpa & ipse tenebatur: sed animum in melius mutarat.

§. 7. Porrò multum etiam refert, ut, ne quis efferatæ plebi statim se credat, utcumque & innocentiæ & auctoritatis præsidio tutus sibi videatur. Nam primus ille multitudinis impetus planè est belluinus, ut oratione regi non possit. At ubi is deferbuit, idoneum magis orandi tempus erit. Sed prius constare oportebit, quæ origo sit mali tanti. Nam qui ignorat, qua parte sit vulnus, quomodo ei faciet medicinam? Etiam temperamento istoc in oratione opus sit, ut priùs amicè deliniamus; hinc verbis castigemus severius. Atque interim modus ille

(a) 1. *Æn.* (b) *Svetonius in Cæsare cap. 70. & Tacitus lib. 5. Annal. in Germanici oratione. Item Dio hist. l. 42.* (c) *L. 1. Annal.*

ille in utroque hoc remedio tenendus, *quem res & tempus postulabunt*.

Non ignoravit hoc Cæsar Germanicus, qui ut obortam seditionem sopiret, *à veneratione Augusti orsus*, (quemadmodum Tacitus (a) narrat) *flexit ad victorias, triumphosque Tiberii; præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset? Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil usquam turbidum, aut discors*. Atque ab his sensim ad illa verba perductus est: *Ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quonam centuriones exegistis?* Quamquam parum quidem oratione flexit, sed, quod nec facundia viri, nec autoritas potuit, id, cùm ducis uxor, parvulum sinu filium gestans, & unà amicorum uxores, miserabili agmine ad Treviros fugerent; partim pudor & miseratio, partim invidia in Treviros, extorsit.

C A P. XXIII.

DE ADHORTATIONE & DEHORTATIONE.

§ 1.

ALTERA *classis orationum, quæ ad deliberativum genus referuntur, eo à cæteris distinguitur, quod hic præcipuè excitatur fiducia, aut metus. Ejusmodi sunt, adhortatio, & dehortatio*.

Græci orationes, vel epistolas adhortatorias vocant προτρεπτικὰς, νουθετικὰς, παραινετικάς.

§. 2. *Differt ADHORTATIO à suasione, quod hæc consilii sit; illa metus: hæc, ut in re incerta, docet, eoque plus habet argumentorum: illa inflammat, ac propterea plus habet coloris*.

Exhortatio, ut suasione latiùs accepta continetur, ita, si pressiùs vox sumatur, differt ab ea trifariam, objecto, fine, tractatione.

Obje-

(a) *L. 1. Annal.*

Objecto, quia suademus ignaris, quod facto opus est: hortamur gnaros, non quidem omnes, sed cessantes, aut etiam currentes.

Fine, quia suadens hoc agit, ut velis; adhortans, ut magis velis, facereque aliquid ausis.

Tractatione, quia suademus probationibus: exhortamur metum tollendo, ac fiduciam pariendo.

§. 3. *Ferè autem in oratione justa, suasio ad Confirmationem pertinet: exhortatio verò Conclusioni reservatur.*

Sanè qui adhortari velit, priusquam, quid fieri oporteat, constet, is tantundem agit, ac si ex viridibus & humidis lignis confestim se ignem facere posse speret. Primùm igitur animus argumentis est præparandus: ut quibus probetur rei utilitas, necessitas, facilitas. Postquam autem quid ex re sit, viderint auditores; faces stimulique animo subdentur, ne terreantur periculo, aut ignavia cessent.

§. 4. *Interdum tamen, quia, quid usus exigat, satis constat, princeps orationibus pars est exhortatio: argumenta verò suasoria tantummodo attinguntur.*

§. 5. *Ac unde quidem suasoria hæc petantur, satis constat ex iis, quæ in genere deliberativo diximus. Affectus autem, quos ciere oportet, hi potissimùm sunt.*

§. 6. *Primùm amor excitandus, tum rei, quam suademus, tum personæ, cujus studemus commodis. Etiam misericordiam erga eum commovebimus. Atque odium concitandum erga illum, qui hac parte adversatur.*

§. 7. *Hinc æmulationi erit locus. Eoque aliorum industriam ad imitandum proponemus.*

§. 8. *Postremo spes fit bonorum, ut quis ausit: & malorum incutitur metus, ne cesset.*

Exemplo esto oratio Scipionis apud Livium (a): qua milites Romanos adhortatur ad Carthaginem novam omnibus viribus oppugnandam.

§. 9. *Cæterum, est ubi parciùs hos moveamus affectus: est ubi majori fiat cura. Parciùs quidem apud viros in*

(a) *Lib.* 26.

in dignitate constitutos, quia hæc (a) *potentissimum est ad feriendos animos telum: item apud mentes sulphuratas, quales facile flammam concipiunt.*

Ut si Alexandri Magni similem accendere velis ad pugnam. Quippe Timotheus tibicen, cùm bellicum ageret, ita regem eum inflammabat, ut ad arma prosiliret; quemadmodum auctor est Dio Prusæus (b). Verum, inquit idem, non hoc tam numeris Timothei, quamvis præstantibus, tribuere convenit, quàm acri, & planè vivido Alexandri ingenio. Sanè frigidum aliquem Daretem nunquam commovisset: uti nec Sardanapalum, cui neque Apollo, aut Mercurius, ullis numeris animum istum inspirassent.

§. 10. *Quia autem rari omnino sunt, qui alieno se consilio, vel hortatu, credant indigere: eo in ipso orationis ingressu dicere expedit, nos ad verba facienda officii potius ratione esse inductos, quàm quod adhortatione ullà auditoribus sit opus: quippe qui, quid fieri oporteat, per se videant, & quod rectum sciunt, sponte agant.*

Hoc artificiosè facit Dio Chrysostomus orat. ad Trajanum. Item Cicero Philipp. IV. ubi ait: *Faciam igitur, ut Imperatores instructa acie solent; quamquam paratissimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur; sic ego vos ardentes, & erectos ad liberratem recuperandam adhortabor.*

§. 11. *Plurimùm etiam prodest, si initio virtutem ejus extollas quem hortari voles. Nam hoc pacto vehementiùs ille suscitabitur ad præstandum quod requires.*

Atque ea etiam parte præivit nobis idem Tullius Epistola ad Licinium Calvum nobilem oratorem: etsi isthoc summi viri consilium non satis assequeretur C. Trebonius, qui Ciceronem in eo extollendo modum excessisse arbitrabatur. Verùm respondet noster, lauda-

(a) *Tacit.* (b) *Orat. I. de regno ec similiter Scholiastes Hesiod:* Θεογονίας vers. 918. Φασὶ γὰρ, ὡς Ἀλέξανδρα Μακεδόνος ἐσθίοντος, κρέσας τὴν μουσικὴν Τιμόθεος ἐπλίζεσθαι τοῦτον ἀνέπεισεν.

datione ea voluisse suscitare atque acuere animum Calvi, cui ad perfectam eloquentiam non multa deessent. Sed ipsum potius oratorem nostrum audiamus, qui Trebonio, quem dixi, ita scribit lib. XV. Epist. ult. *Ingenium ejus melioribus extuli laudibus, quàm tu id verè potuisse fieri putas.* Et mox: *Multæ erant, & reconditæ literæ: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem, & in acuendo, plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere.* Adjungit continuò: *Habes de Calvo judicium & consilium meum: consilium, quod hortandi causa laudavi; judicium, quod de ingenio ejus valde existimavi bene.* Tantum de adhortatione.

§. 12. Huic DEHORTATIO opponitur: quæ tum contrariis rationibus utitur, ut dissuadeat: tum ardorem animi, quasi ingesta frigida, extinguit.

§. 13. In hac dicimus, rem esse malam, aut vilem, etiam quæ vires excedat; aut saltem laboriosam; aut cujus exitus sit incertus; &, ut succedat, parum tamen utilem fore.

§. 14. Ridemus; neque aliud, quàm fumum, esse, ostendimus montes illos aureos, quorum spes facta est. Exempla quoque allata dissimilia esse comprobatur.

§. 15. Culpamus animos auditorum nimis credulos, quos fucum sibi fieri non senserint. Adversariorum autem veteratorium ingenium perstringimus, quod dolis ac fraudibus alios circumvenerint.

§. 16. Denique periculorum summorum metu terrorem animis incutimus.

Egregium dehortationis exemplum habemus apud Titum Livium (a) in Oratione Calavii, civis Campani qua filium suum Perollam ab Hannibalis cæde dehortatur: *Per ego te*, inquit, *fili, quæcumque jura liberos jungunt parentibus, precor, quæsoque, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ sunt, intra quas jurantes per quicquid deorum est, dextræ dextræ jungentes, fidem obstrinximus, ut sacratis ... men-*

(a) *Lib.* 23.

mensis essemus; digressi à colloquio exemplo in eum armamur; surgis ab hospitali mensa, ad quem tertius Campanorum adhibitus ab Annibale es: eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Annibalem modò pater filio meo potui placare, filium Annibali non possum? Sed si nihil sancti, non fides, non religio, non pietas; audiantur infanda, si non perniciem nobiscum scelere afferunt. Unus aggressurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorum, servorumque? quid in unum intenti omnium oculi? quid dextræ? torpescentne in amentia illa? vultum ipsius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Romanus, tu sustinebis? &, si alia auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis, sustinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusque est. Deterreri hic sine te potiùs, quam illic vinci: valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt.

CAP. XXIV.

DE CONSOLATIONE.

§ 1.

PErvenimus ad tertiam classem, cujus orationes versantur circa dolorem alienum: ut sunt consolatoriæ.

§. 2. CONSOLATIO est oratio, qua animum mœrentis reddimus tranquillum.

§. 3. Dolor verò, qui abstergendus est, vel provenit ex bono jam amisso: vel ex amittendi metu.

§. 4. Consolatio, cui prioris generis dolorem lenire propositum est, diversimodè instituitur, pro diversa natura; vel mali, quod obtigit, vel personæ; sive ejus, quæ consolatur; sive illius, cui consolatione opus est.

§. 5. In re ipsa videndum, num malum leve sit, vel tale saltem, quod corrigi possit.

§. 6. Si leve sit, licebit jocos admiscere, dum is ferre eos possit, quem compellamus.

§. 7.

§. 7. Si corrigi possit, conjecturas adferemus, unde verisimile fiat, malum hoc non fore diuturnum.

§. 8. Consolator vel minor est, vel aequalis, vel major. Minori agendum circumspectiùs. Amorem suum inprimis testabitur: &, ne de suo sapere plùs altero velle videatur, ea, quae dictu opus, ex parente grandaevo, vel quopiam philosopho, vel alio summae prudentiae viro, se aliquando audiisse profitebitur. Aequalis pro communi se amicitiae jure facere docet. Major utriusque adeò liberiùs, adeò ut, si quis immoderatiùs dolorem ferat, etiam increpet graviter.

Scite hac de re Scaliger lib. III. de re poet. Cap. XXIII. *Consolator*, inquit, *aut est major, aut minor, aut aequalis. Magnitudinem intelligo aut imperio, aut dignitate, aut opibus, aut sapientia, aut aetate. Aliter enim consolabitur Nasonem Livia, aliter Liviam Naso. Hoc spectat ad imperium. Dignitas autem etiam sine imperio esse potest. Veluti si pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus, ut si è plebe quempiam clientem suum Crassus. Sapientia, quemadmodum Polybium, aut Matrem Seneca. De aetate non opus est exemplis. Major interponet autoritatem, etiam objurgabit. Sapiens apponet etiam disputationem. Sententiae huic crebriores. Minor ostendet affectum: sese id à sapientibus accepisse. Aequalis testabitur amicitiam: jus commune benevolentiae.*

§. 9. Is, qui consolandus est, vel videri vult fortior, quam ut egeat consolatione: vel animo est infirmiori, quam ut, recenti adeo dolore, solatium admitat.

§. 10. Prius si fuerit, dicemus, quamquam is casus est, qui alium quamvis de constantiae gradu dejicere posset, tamen ejus sapientiam, & eximiam fortitudinem, ita nobis esse perspectam, ut non dubitemus, quin in istis malis animo sit futurus planè infracto. Quippe qui salutaribus philosophiae praeceptis hoc jam diu fuerit consecutus, ut sciat, hanc communem esse mortalium legem, uti pati necesse sit multa adversa: & sapientis nihil esse praestare praeter culpam: neque laedi quemquam posse, nisi à se ipso. Denique magnitudini huic animi gratulabimur.

§. 21. Sin animus est infirmus, & dolor ita recens, ut respuere videatur medicinam; bipartita erit oratio. Priori parte animum dolentium in nos transferemus, ut nostro magis dolori obsequi, quam alienum mitigare velle videamur.

§. 12. Affirmabimus, nos parum esse idoneos, qui solemur alios, cùm tantopere animi discruciemur, ut consolatione ipsi egeamus.

§. 13. Atque, ut ex animo hoc dicere credamur, causas doloris nostri afferemus: nempe gravitatem mali, quo quis est affectus: & indignitatem perpetientis, ubi & laus ejus admiscetur.

§. 14. Addemus, non nos modo propterea dolere, sed omnes bonos.

Et talis erit prima pars: Qua consequimur hoc, ut facilius persuadeamus alteri, adversam fortunam magno fortique esse animo ferendam: quippe qui videat, multùm quidem affici nos casu tam tristi; veruntamen æquo eum animo tolerare. At illos, qui non commoventur malis nostris, etiam odimus: quo nihil ad persuadendum noxium est magis.

§. 15. Altera verò orationis parte adferemus ea, quæ idonea sunt dolori leniendo. Quale fuerit, si affirmes, malum grave quidem esse, sed quod patientia possit mitigari.

Secundum illud Venusini poetæ (a):

Durum, sed levius fit patientia
Quicquid corrigere est nefas.

§. 16. Imo nec grave adeò esse, quàm videtur. Nam non futurum hoc diuturnum. Vel bono alio posse resarciri. Vel graviora multò alios perpeti.

§. 17. Argumenta hic in primis sumemus ab honesto, utili, necessario, jucundo, possibili.

§. 18. Ab honesto, *quia hæc divina est voluntas, hoc ratio dictat, hoc virtutis exigit natura, ut animi dolorem rectè factorum conscientia mitigemus.*

§. 16. Ab utili, *quia virtus rebus adversis redditur illu-*

(a) *Libr. 1. Od. 24.*

illustrior clariorque, ac præterea iisdem erudimur, & prudentiores, ac meliores evadimus.

Jure sanè Alexander Magnus hoc unó nomine infelicior fuisse censetur, quod semper fuerit felix. Nec enim vina eum magis, quibus sè tantopere ingurgitabat, quàm dulcis inebriabat fortuua.

§. 20. A necessario, *quia, quæ effugere non licet, ea lugendo non corrigimus, sed exaspetamus.*

Eoque, ut ait Publius Mimus,

Feras, non culpes, quod vitari non potest.

§. 21. A jucundo, *quia utcunque nunc ingrata sors ista sit, tamen veniet tempus, quo voluptatem gignet præteritorum malorum memoria cum honesto nomine conjuncta.*

§. 22. A possibili; *quia nulla est calamitas tanta, quin patiendo vincatur.*

§. 23. *Ac postremò isti argumento multum roboris accesserit ab illustribus eorum exemplis, qui adversa constanter pertulere. Quæ si domestica fuerint, multa etiam amplius movebunt.*

§. 24. *Denique exemplis illis ad pristinam adhortabimur virtutem, atque animum fortem, ne frustra se maceret ac nominis sui honorem, si impatientiùs se gerat, offuscet, atque imminuat, suisque hostibus gaudium creet.*

Quid verò prohibet, quo minus & alteram methodum præscribamus?

§. 25. *Possumus autem hanc etiam viam inire. Primum quidem causas adferemus, quæ nos ad consolandi officium impulerint:*

Ut sunt cognatio, amicitia, misericordia, hortatus amicorum, & alia.

§. 26. *Deinde agemus de natura mali, quod fatebimur grave quidem esse, & tale, ut propterea ipsi etiam doleamus non mediocriter: sed negabimus, durum adeò judicandum, ut ejus molestia quisquam animum suum debilitari ac frangi patiatur.*

§. 27. *Post illa ex persona ejus, quæ malum patitur, quadrifariam argumentabimur. Primum monebimus, ut co-*

ut cogitet, hominem sese, eoque humanam conditionem ferre constanter oportere.

Ut, si cui immoderatè lugeatur mors mariti, vel uxoris, affirmabimus, hanc fuisse, esse, fore sortem omnium, ut seriùs, ociùs, vita hæc deseratur, nec causam fuisse, cur ille, illave eximeretur communi hominum legi, atque adeò omnium, quæ ortum habent; quando omnia, quæ ejusmodi sunt, occidunt, Pulchrè Statius Papinius (a):

—— Omnia functa,
Aut moritura vides, obeunt noctesque diesque,
Astraque, nec solidis prodest sua machina terris.
Nam populos, mortale genus plebisque caducæ
Quis fleat interitus? Hos bella, hos æquora poscunt.
His amor exitio, furor his, & sæva cupido.
Ut sileam morbos, hos ora rigentia brumæ,
Illos implacido lethalis Sirius igni,
Hos manet imbrifero pallens autumnus hiatu.
Quicquid habet ortus, finem timet: ibimus omnes,
Ibimus.

§. 28. Huic in viro succedet, quod non homo solùm sit, sed etiam mas: eoque non debeat esse animo molli & effeminato.

Cicero Ep. XI. lib. V. *Rogaremque, ut & hominem te, & virum esse meminisses: id est, communem incertumque casum, quem nec vitare quisquam nostrum, neque præstare ullo pacto potest, sapienter ferres.*

Sanè quid turpius, quam ut, viri qui esse volunt, animos gerant muliebres? Et tamen in luctu nihil pervulgatum magis. Quod cùm videret Lyciorum legislator; voluit, ut mares lugentes femineo uterentur habitu: quo significaret, luctum esse quid muliere magis dignum, quàm viro liberaliter instituto: tum etiam, ut schemate tali animus ad tranquillitatem citiùs reduceretur. Auctor Plutarchus Consolatione ad Apollonium.

§. 29.

(a) L. 1. Sylvar. in Epicedio Glauciæ.

§. 29. *Tertium esto, quod non vir modo sit, sed etiam habeatur & sit vir prudens. Qualis cogitare debet, quidquid extra se est, ex adventitio fulgere; ut liberos, honores, opes: imo vitam ipsam χρήσει (a) solùm nostram esse, κτήσει (b) verò naturæ, vel Dei potiùs.*

Quod eleganti hoc versu indicat Lucretius (c):

Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.

§. 30. *Quartum, nobis quidem Christi Sospitatoris cultoribus, illud est, quod non modo quis civili est prudentia instructus, sed Christiana etiam religione sit imbutus. Atqui ea Christiani conditione facti sunt, ut calamitatibus hujus seculi exerceantur, ne cum mundo pereant. (d) Delibari quoque hic poterit locus communis de providentia divina in malo.*

§. 31. *Quod si quis non Christianus tantummodo sit, sed etiam doctor Christianus; jam quintum inde petetur argumentum.*

Ut qui non homo duntaxat sit, sed etiam vir; nec vir modo, sed insuper prudentia commendabilis; nec talis modò, sed simul Christianus, atque adeò, quem Christianis aliis patientiæ & fortitudinis exempla præire oporteat; ne quod una manu exstruit, id altera destruat. Notum est illud Dionysii Catonis:

Turpe est doctori, cùm culpa redarguit ipsum.

Atque hæc dicta sint de consolatione primi generis: in qua præstare aliquid si voles, è recentioribus quidem juvabunt duo summi viri; Erasmus commentatione illa, quam inscripsit de epistolis conscribendis; ac Julius Scaliger lib III. de re poetica Cap. CXXIII è veteribus autem, cùm Rhetores, & hos inter Menander lib. II. Cap. VIII. tum oratores & philosophi, ut Tullius tot epistolis; ac præterea Servius Sulpitius epistola ad Ciceronem de morte Tulliæ; item Seneca ad Polybium, Marciam, Helviam; Plutarchus ad Apollonium, & uxorem; Aristides ad Etonei parentes, atque alii.

§. 32. *Alterum genus solatur mœrentes, eo quod jam malum sibi putent imminere.*

(a) *Usu.* (b) *Possessione.* (c) *L.* 3. (d) *I. Cor.* 11. 13.

Ut si quis apud tyrannum venerit in suspicionem conjurationis. Quomodo hujusmodi consolationem tractari conveniat, non melius possum dicere, quàm Julii Scaligeri verbis. Sic vero scribit summus vir:

§. 33. CONSOLATIO TALIS in duas partes erit dividenda. In prima pones spem, qua opinio deleri, vel ira placari possit. In secunda addes animos, eventum contemnes, carissima quæque ostendes esse vilissima: denique à philosophis, mundi vitæque contemptoribus, omnia mutuanda. Quæ si vulgata sint præcepta, sententiæ, proverbia, aliis omnino verbis, numeris, figuris exprimenda sunt. Nihil enim minùs movet, quam familiaria, nota, atque quotidiana. Sin à vulgi opinionibus usuque maxime abhorrent, ac propterea ægrè animum subire valent: tum verò non tam rationibus, atque argumentis, fides extorquenda, quàm exemplorum persuasione insinuanda. *De consolatione satis.*

CAP XXV.

DE PETITORIA.

§. 1.

IN quarto genere orationum dominatur gratiæ affectus, Uti sunt petitoriæ.

§. 2. *PETITIONE aliquid postulamus, vel pro nobis, vel pro alio: Posterior hæc* intercessio *vocatur.*

Utriusque artificium paucis complexus est Servius; ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat. *Rhetorum*, inquit, *est, in omni petitione hoc observare, ut possit præstari, quod petitur, id est, ut sit possibilitas: & sit res justa quæ petitur: ut habeat modum petitio: ut sequatur remuneratio. Et sciendum, secundum hunc ordinem omnes petitiones formare Virgilium. Ut in hoc loco* possibilitas *est*:

Æole-

Æole, namque tibi Divum pater, atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.

Justa petitio est:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque penates.

Omne enim, quod contra inimicos petimus, justum est. Modus est petitionis:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes,
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

Remuneratio.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ.
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeam,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo;
Omneis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulcra faciat te prole parentem.

Hactenus Maro, erviusque. Sed cùm non unum sit petitionum genus, distinctiùs videtur de utroque esse dicendum.

§. 3. *Petitio alia recta est, alia obliqua. In illa apertè aliquid petimus: in hac, insinuatione opus est.*

§. 4. *Aperta petitio locum habet in re plane honesta, & apud eum, qui benè nobis vult.*

§. 5. *In hoc primùm aliquid præmittitur ad amorem magis conciliandum nobis.*

§. 6. *Etiam, si opus fuerit, modum ostendimus, quo negotium confici possit.*

§. 7. *Denique remunerationem pollicemur.*

§. 8. *Obliqua verò petitione utimur, si vel parùm sit honestum, quod poscimus: vel is parum est amicus, quem poscimus.*

§. 9. *In hac primum exponimus quàm noxius sit egenti pudor; quantæque videatur esse audaciæ, postulare à quoquam rem tantam, de quo nunquam sis bene promeritus; vel cui saltem nihil præstiteris magnoperè gratia dignum.*

§. 10. *Addemus, nos nihilominus spem maximam concepisse, fore, ut repulsam non feramus. Et ne temerè videamur confidere, afferemus fiduciæ causas: ut quod aliis etiam benefecerit, quibus justius poterat ne-*

gare: item quod divina quædam sit bonitas viri, qua prodesse omnibus gaudeat.

§. 11. Quod si jam antè de nobis bene meritus fuerit, affirmabimus, cum multum ei simus devincti, tamen velle esse obstrictiores. Referemus etiam, ut eum parentis loco coluerimus semper, omnemque in eo collocemus fiduciam, neque cuiquam debere malimus, quàm illi.

§. 12. Sin ipsi aliquando præstiterimus beneficium, id solùm attingemus modestè, ne, quasi debitum, flagitare improbè videamur.

§. 13. Habet hic etiam locum laudatio parentum, & majorum utriusque: ac, si necessitudine inter se conjuncti fuerint, illud ipsum, ac mutua juvandæ augendæque dignitatis officia, commemorabimus. Indicabimus etiam, quàm pulchrum sit, ut hæredes opum paternarum, simul amicitiæ sint hæredes.

§. 14. Ostendemus præterea, petere nos rem honestam, piam, justam; illi facilem, quem rogamus; nobis verò perutilem, vel etiam necessariam. Atque hic misericordiam ab inopia, vel miseria nostra, ciebimus.

§. 15. Quod si quid incommodi videatur ad alterum posse redundare: vel hoc refellemus, vel extenuabimus. Dicemus commune nobis esse negotium cum iis, quos ille odit, aut timet.

§. 16. Etiam preces addemus, & obtestationes per res illas, per personas, quibus eum nihil habere carius constat.

§. 17. Denique promittemus animum gratum: & quamvis facultas referendi gratias vel nulla sit, vel exigua; tamen summam fore animi nostri propensionem, & prolixam semper voluntatem. Totos etiam nos fidei illius consecrabimus.

Petitionis exemplum est apud Isocratem epist. VIII. qua poscit à Mitylenæis, ut ab exilio revocent Agenorum, nepotum suorum magistrum. Victoriæ aram ut instauret Theodosius Imp. petit Symmachus relatione ea, quæ est lib. X. Epist. LIV. At non minori facundia dissuadet B. Ambrosius epistolis duabus ad eundem Symmachum scriptis. Multa etiam exempla suppedita-

bunt

bunt epistolæ Ciceronis. Eas inter, sideris instar, relucet elegans illa ad Lucceium (a), qua Tullius petit, ut quæ in consulatu suo gesserat, literis velit consignare.

Porrò ad petitoriam refer quoque orationem legati, qui missus est, ut auxilium advesus hostes, vel quid aliud exposcat. Item eam, qua rogatur princeps, ut in urbem nostram, sive ad solemne festum, sive alia de causa, venire dignetur. De priori agit Menander lib. II. Cap. XI. de posteriori tractat Cap. seq.

CAP. XXVI.

DE INVECTIVA
Et Objurgatione.

§. 1.

SUPERSUNT orationes, quæ generi subjiciuntur Juridiciali. Ut sunt invectiva, objurgatio, expostulatio, exprobratio, & deprecatio.

Quamquam invectiva videtur non rectè minùs posse referri ad genus demonstrativum: ut quæ contineat vituperationem personæ, aut vitii. Sed qui maluerunt de illa tractare hoc loco, eò attenderunt, quòd non tantùm assumatur in genere demonstrativo, sed etiam in tractandi modo imitetur forensem accusandi formam.

§. 2. In INVECTIVIS argumenta ad probandum suppeditant ea, quæ de vituperatione in juridiciali genere dicta sunt. Ordo non est hic unius modi. Nam interdum invehimur in vitam omnem à puero usque ad ætatem provectam: interdum certis vitiorum capitibus insistimus. Affectus autem quos movere in eo convenit, quem exagitamur, sunt duo in primis, pudor facti, & metus ignominiæ, aut pœnæ; apud alios autem concitantur ira, odium, invidia, affectus alii; de quibus in παθολογίᾳ egimus.

Exem-

(a) *Libr. 5. Ep. 12.*

Exemplo hìc esse possunt Demosthenes in Aristogitone, & quæ idem adversus Æschinem, vel hic adversus Demosthenem scripsit. Item Cicero in Catilinam, Vatinium, Pisonem, Antonium; item quæ illum in Sallustium dixisse, vel Sallustium in Ciceronem, vulgo est persuasum.

§. 3 *Nec in personam habetur tantum, sed etiam senatum, vel populum universum.*

Cujusmodi est oratio Pontii Herennii in Romanos, cùm dedidissent fœderis Caudini auctores, bellumque indixissent Samnitibus. Livium vide lib. XI.

§. 4. *Utrobique cavendum, ne frena laxemus maledicentiæ: idque eo magis, quia ne summi quidem viri sat in hac parte cavere sibi potuerint.*

Nunquam sanè homines magis esse diserti solent, quàm si alios exagitare liceat. Sed canina hæc plurimùm facundia est.

§. 5. *OBJURGATIO est reprehensio ob delictum, quæ emendationem alterius sibi proponat.*

Differt ab invectiva, quòd hæc ferè circa inimicos versetur, & id spectet, ut noceat; illa instituatur erga amicos, & hoc studeat, ut prosit. Adde, quòd objurgatio plurimùm est superioris; ut Imperatoris erga militem, patris adversus filium

§. 6. *In hac ante omnia dispicere oportet, quo ingenio is sit, qui cum nobis negotium est. Sunt enim non pauci adeò duræ cervicis, ut nihil proficias, nisi graviter intones, & minas etiam addas. Sunt alii ingenii adeò mitis, ut, hanc si viam inire velis, perdas eos potius, quam corrigas.*

§. 7. *De methodo ita statuimus. Primùm ob oculos delictum ponitur. Ubi videndum, ne graviori illud nomine vocemus, quàm convenit: præsertim apud eos, qui rerum momenta judicii trutina norunt ponderare. Sin crimen fuerit planè atrox, ferè satius est, ut scapham vocemus scapham, & ficum ficum.*

§. 8. *Hinc, quod peccatum est, exaggerabimus à circumstantiis personæ, loci, temporis, modi. Item ab aliorum comparatione.*

§. 9.

§. 9. *Et quidem apud homines duros, quos aliter flectere non possis, sequitur gravis expostulatio, atque etiam comminatio. Ac desinere expedit oratione concisa, ut maior injiciatur terror.*

Quomodo in tempestate homines magis fulmen extimescunt, quando, qua parte erupturum sit, non vident.

§. 10. *At eos, qui dociles sunt, non nimis exasperabimus; sed orationis acrimoniam paulo mellis temperanmus. Hoc fiet, si initio laudemus.*

Nam si meritam tribuerimus laudem, videbimur non odio, aut malevolentia reprehendere, sed amore. Vide, quæ de hortatoria diximus superius cap. 23. §. 11. Propterea utile interdum est, potissimum in epistolis, si initio quædam afferantur ex loco communi, de discrimine adulatoris, & veri amici.

§. 11. *Prodest quoque si affirmemus, nos necessitate adactos ad reprehendendum accessisse.*

Uti, de monitoria diximus cap. XXI. §. 6.

Vocant Græci προσποίησιν ἀνάγκης, *simulationem necessitatis.*

§. 12. *Valet etiam, si non tam ipsi vitium hoc in amico observasse videamus, quàm ab aliis in eo id requiri dicamus.*

Quemadmodum & in monitoria fit: ut retuli cap. XXI §. 5.

Nuncupant προσώπου ὑπαλλαγὴν *communicationem personæ.* Atque hæc duo in epistolis præcipuè habent locum.

§. 13. *Multum etiam refert, si, quos reprehendimus, sentiunt, nos dolere eorum vicem. Ut &, si postremo eos loco commoneamus virtutis pristinæ, &, quam de illis habeamus spem, proponamus. Quæ duo non epistolis modo ad amicos exaratis conveniunt; sed etiam orationibus, de rebus gravissimis ad senatum, populum, vel exercitum, institutis.*

Exemplo in hoc genere esto inter alias oratio Germanici (a) ad milites rebelles. Ubi de genere criminis sunt

(a) *Apud Tacitum L. 1. Annal.*

ſunt iſta. *Quod nomen huic cœtui dabo? militeſne appellem? quo filium imperatoris veſtri, vallo & armis circumſediſtis? An cives? quibus tam projecta ſenatus auctoritas? hoſtium quoque jus, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis &c.* A circumſtantiis mox exaggerat: *Primane & vigeſima legiones, illa ſignis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum ſocia, tot præmiis aucta, egregiam duci veſtro gratiam refertis?* Hinc comminatio ſequitur: *Hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram.* Poſt aliqua concluſurus, vide ut ad ſpem, atque amorem excitet: *Tua, dive Auguſte, cælo recepta mens, tua, pater Druſe, imago, tui memoria, iiſdem iſtis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, iraſque civiles in exitium hoſtibus vertant.*

§. 15. Sed ſi is fuerit, in quem vel jure, ac beneficio naturæ vel aliter, penè nihil non liceat nobis, jam laudis, vel diſſimulationis lenimento vix unquam erit opus.

Ut in oratione Veturiæ ad Coriolanum apud Livium (a): Sine, priuſquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem, an ad filium venerim; captiva, materne in caſtris tuis ſim? In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem viderem? potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? non tibi, quamvis infeſto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines, ira cecidit? non, cùm in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit. Intra illa mœnia domus, ac penates mei ſunt? mater, conjux, liberique? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur? niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem? Sed ego nihil jam pati nec tibi turpius, quàm mihi miſerius poſſum: nec, ut ſim miſerrima, diu futura ſum. De his videris, quos, ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſervitus manet.

CAP.

(a) *Libr. 1.*

C A P. XXVII.

DE EXPOSTULATIONE.
Exprobratione & Deprecatione.

§ 1.

EXPOSTULATIO *est querimonia de injuria accepta.*

§. 2. *Ea vel levior est, vel gravior. Levior, vel laude, vel joco, vel dissimulatione, temperanda est; nisi forte summæ auctoritatis apud alterum simus. Ac factum quidem improbabimus: excusabimus verò voluntatem, quantum licet. Dicemus, nos mirari, quod officium neglexerit: sed quidvis tamen malle suspicari, quam eo hoc factum esse, quia nostri, vel amicorum, vel Reip. amore minùs tangatur, quàm solet.*

§. 3. *In graviori expostulatione videndum, ne ob leves causas fiat: & ut gravis subsit causa, tamen ita est instituenda oratio, ut ne injuriam nimis videamur exaggerare; sed potiùs credamur multò plura tulisse, quæ silentio hactenus presserimus: nunc autem eo processisse malum, ut dissimulari ultrà non possit; præsertim cum majora etiam timeantur.*

Nihil sanè fidem magis adstruit querimoniæ nostræ, quàm si reluceat in ea animus patiens. Nam ita consequimur, ut videatur illam extorsisse necessitas. Itaque opera danda est, præsertim personæ gravi, ne quid abjectum ac muliebre habeat sermo. Attamen adflictis planè, atque oppressis, miserabili oratione uti licet apud superiores, & omnes, quorum in manu eorum sita est salus. Dispar vero ratio erit, si apud æquales dicamus; nec eum, de quo querimur, perditum ire velimus, sed ad mentem revocare saniorem. Eaque in re præit nobis Tullius ipse Philip. I. *Priusquam*, inquit, *de Rep. dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonii injuria, cui sum amicus: idque nonnullo ejus officio debere esse,*

se, præ me semper tuli. Quid tandem erat caussæ, cur in senatum hesterno die acerbè cogerer? solusne aberam? an non sæpe minùs frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam causam etiam Appium illum & cæcum, & senem, delatum esse, memoriæ proditum est. De supplicationibus referebatur: quo in genere senatores deesse non solent. Coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratia; quod idem fit, cum de triumpho refertur. Ita sine cura consules sunt, ut pene liberum sit senatori non adesse. Qui cum mihi mos notus esset, cumque de via languerem, & mihimet displicerem, nisi pro amicitia, qui hoc edice-ret. At ille, vobis audientibus, cum fabris se domum meam venturum esse dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valdè intemperanter. Cujus enim maleficii ista pœna est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publici operis disturbaturum publicè ex senatus sententia ædificatam domum? quis autem unquam tanto damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut mulctum? qui si scisset, quam sententiam dicturus essem, remisisset aliquid profecto de severitate cogendi.

§. 4. Sequitur EXPROBRATIO, *quæ eo differt ab expostulatione, quod illa etiam fiet adversùs amicos; exprobratio adversus inimicos; neque hos quosvis, sed ingratos.*

§. 5. Constat partibus duabus. Prior est beneficii nostri commemoratio, & exaggeratio. Quia vero parum liberale videtur beneficia sua objectare, eoque extollere multum: eo affirmabimus, id nos facere invitos, sed alienis compelli injuriis. Atque hic & conscientiam adversarii testari licebit.

§. 6. Altera pars est expositio, nec non amplificatio maleficii alieni.

§. 7. Quandoque & ab hypothesi ad thesin adscenditur, universeque aliquid dicitur de vitio criminis ingrati.

Exemplo sit epistola Ciceroni ad Antonium, quæ quinta est libri quinti. Item epistola Scholastici, seu rhetoris cujusdam, sub nomine Ciceronis ad Octa-vium.

vium. Ut & oratio Ariadnæ ad Theseum apud Catullum (a), cujus initium:

Siccine me patriis advectum perfide ab oris?

Et oratio Didonis ad Æneam (b), quæ incipit:

Nam fletu ingemuit nostro, &c.

Item apud Ovidium Ep. Medeæ ad Jasonem.

§. 8. *DEPRECATIO tractanda est in hunc modum. Primum opera danda est, ut tempore fiat opportuno. Item per eos, qui gratia & autoritate pollent: quippe quibus nihil facilè negetur. Vel per homines miseros, & luctu ac squalore confectos: quorum infelici conditioni ultra mali quicquam accidere velle, durum videatur.*

Vide, quæ de tempore commodo, & personis idoneis superiùs (c) diximus, cum de affectu Lenitatis ageremus.

§. 9. *Hinc demonstrabimus, crimen non esse malitia commissum. Ubi loci Purgationis adhibentur. Sed si color ejusmodi non habeat locum, satius est, ut ingenuè culpam fateamur, quam ut frivolis nos ratiunculis defendamus. Siquidem illud turpis causæ patrocinium offendere magis viros principes solet. Præterea, si crimen tantopere imminuamus, clementiæ suæ detrahi existimant, quasi leviculam tantummodo culpam condonent.*

§. 10. *Posthæc tractandus est locus communis de clementia: sed non evagandum nimis; eaque præcipuè afferri debent, quæ causæ magis propria sunt.*

§. 11. *Exinde adjungemus rationes à qualitate personæ, pro qua dicitur: ut quæ petuntur à nobilitate ejus, eruditione, anteactæ vitæ innocentia, meritis erga Remp. item ostendimus, ut, si ignoscatur, nihil quidem incommodi inde ad Remp. possit redundare, hominem verò ipsum magnopere utilem fore Reipub.*

§. 12. *Postremo adhibetur* ἀπορία (d) *querimonia, obsecratio: in quibus tamen omnibus* τὸ πρέπον (e) *est ser-*

(a) *Carmine de nuptiis Pelei & Thetidis*, (b) *L.* 4
(c) *Cap* 8. §. 3. & *quatuor seqq.*
(d) *Dubitatio de eo, quid miser sit acturus.*
(e) *Decorum.*

servandum: si gravis sit persona, nihil pro ea muliebriter ac demissè nimis est poscendum.

Exemplum deprecationis apud Ciceronem habemus in peroratione orationis pro Muræna: Fidem vestram, vel defensoris & amici officio adductus, oro, atque obsecro, judices, ut ne homines miseri, & cum corporis morbo, cum animi dolore confecti, L. Murænę recentem gratulationem nova lamentatione obruatis &c. Cæterùm vix in judicio deprecationi est locus; nisi cùm pro eo dicimus, cujus magna sunt merita. Ac tum in loco communi per amplificationem injicitur: ut ait scriptor ad Herennium lib. I. At apud parentem vel Imperatorem dispar est ratio; unde Cicero pro Ligario: *Causas, Cæsar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo. Ignoscite, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac. Ad parentem sic agi solet. Ac judices: Non fecit, non cogitavit: falsi testes, fictum crimen.* Atque hæc dicta sint de Inventionis doctrina, tum primaria, & magis simplici; tum altera ex priori orta: quibus duabus eam partibus absolvi, superius (a) dicebamus.

Finis Libri Secundi.

GE-

(a) L. 1. *Cap.* 2. §. 6.

GERARDI JOANNIS VOSSII

PARTITIONUM ORATORIARUM

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

DE DISPOSITIONE UNIVERSE.

§ 1.

ACcedamus nunc ad alteram Rhetorices *partem, quæ DISPOSITIO vocatur. Est ea partium orationis idonea ad persuadendum collocatio.*

Ex qua definitione patet, quantopere aberrent, qui Dispositionem hanc Logicæ esse partem contendunt, cum Logica Dispositio longe alia sit. Quippe si eo nomine intelligant γένεσιν Syllogismi: hæc solùm attendit ordinem terminorum in Syllogismo. Sin methodum sic appellant, ea considerat vel artium & disciplinarum constitutionem, vel tractationem quæstionum, sed nudam, citra exordium, aut epilogum; citra mores, & affectus; quæ ad persuadendum adhibentur. Ut etiam diximus lib. I. Cap. I.

§. 2. Partes orationis duæ sunt, simpliciter necessariæ; propositio & fides, seu probatio, quæ & contentio dicitur.

Quemadmodum enim in omni syllogismo conclusio est, quæ probetur, & argumentum, per quod probe-

tur; ita in omni quoque oratione est principalis quædam controversia, quam propositio assignat; & rationes sunt causam nostram probantes, adversarii refellentes; quæ in fide, seu contentione collocantur.

§. 3. Sunt præterea duæ partes necessariæ κατὰ τι, hoc est, propter hominum infirmitatem; qui, cum rationibus sæpè non moveantur, affectibus sunt trahendi. Eæ partes sunt exordium, & peroratio: illud ad conciliandum, hæc ad concitandum in primis adhibetur.

§. 4 Interdum quinta pars accedit, narratio, idque potissimum in genere Juridiciali. Quin etiam sex orationis partes statui possunt, quia fides seu contentio confirmationem & confutationem comprehendit.

CAP. II.

DE EXORDII DUPLICI OFFICIO,
Et utriusque locis generatim.

§. I.

EXORDII munus est duplex; indicat enim scopum orationis, & præparat auditorem ad reliquam dictionem.

Ac Cicero quidem priùs solet animos parare; & deinde exponere, qua de re sit dicturus. Sed veterum multi contrarium facere solent, ac quandoque etiam Cicero ipse.

§. 2. Bifariam verò à priori munere incipimus. Interdum quidem simpliciter exponimus, qua de re dicendum sit. Quamvis autem Aristoteles ejusmodi exordium minus probet, quia oratio sic quasi ἀκέφαλος (a) sit: constat tamèn, præstantes etiam oratores ita ordiri.

Ut Gorgiam Leontinum, qui de Eliensium laude dicturus, ita cœpit: Ἦλις, πόλις εὐδαίμων (b) Nec mul-

(a) *Trunco & capite carent.*
(b) *Elis, beata civitas.*

multùm abit illud Gregorii Nazianzeni in laudem Athanasii: Ἀθανάσιον ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσομαι (a).

§. 3. *Sed sæpius auspicamur à generali pronunciato ex intimis causæ visceribus ducto: cui tanquam fundamento mox superstruitur quæstio particularis:*

Ut si Elienses laudaturus inde ordiatur, quod utile sit præclaras urbes laudibus ornari: aut si Athanasium celebraturus, inde inchoet, quòd viros virtute præcellenti præditos oratione extolli oporteat, quò ita ad imitationem eorum alii incitentur. Similiter adversus adulterum, vel meretricem dicturus, incipere poterit à laude castitatis, aut vituperatione vagæ libidinis:

§. 4. *Porrò eum, qui vel solum hoc artificium satis attenderit, non facile deficiet commodè ordiendi ratio. Attamen ne eandem semper incudem tundamus, necesse est, etiam nosse alias vias, quæ similiter ad scopum orationis ducant. Hujusmodi est initium* ἐξ ὑπολήψεως, *sive ab opinione eorum, apud quos dicemus.*

Quomodo Demosthenes adversus Midiam orditur: (b) Τὴν μὲν ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες δικασταί, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὔθ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἀγνοεῖν οἴομαι. Item Cicero Invectiva IV. in Catilinam: *Video P. C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos. Video vos non solùm de vestro ac Reip. verùm etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos.*

§. 5. *Item initium* ἐκ περιουσίας, *sive ex abundanti: cùm, antequam dicamus, de quo agere propositum sit, præmittimus, nos eo contentos fore, etsi adferre possimus alia non leviora, imò etiam graviora.*

Ut si agendum esset adversus Phyam, mulierem tribus digitis minorem, quam quatuor cubitorum, cæteroquin formosam: quæ à Pisistrato exule, conscio Megacle, adornata habitu Minervæ, & Athenas cur-

(a) *Athanasium laudans, virtutem laudabo.*
(b) *Qua petulantia, Judices, & contumelia in omnes semper utatur Midias, neminem aut vestrum, aut aliorum civium, arbitror ignorare.*

ru invectiva, seseque Palladem simulans, dictitarat; tyrannum, quem ejecerant, reduci debere, atque ita rudi populo os subruerat; ut autor est Herodotus lib I. (a) in causa ist ıusmodi sic incipere aliquis potuisset (b): Audax mulier jure optimo horrendi possit sacrilegii accusari: quippe quæ Minervæ honores, quam Atheniensium civitas tantopere semper coluit, sibi impiè vindicarit. Verùm enim verò atrox hoc crimen Deorum volo relinquere vindictæ, qui soli pœnas meritis haud minores repetere ab ea possunt. At mihi satis in præsentia erit, si ea in medium adferam, quæ commisit contra populi majestatem.

Exemplum simile est: Quamquam non adulterii minùs, quam furti crimen possim intentare: non tamen tam durus ero accusator, quam vicinus impius fuisti. Item: Cum majora etiam in Socrate possint commendari, tamen nunc solam ejus patientiam laudabo. Sed frustrà hujusmodi exordium acquirit orator, utcunque arte valeat, nisi res ipsa suggesserit.

§. 6. *Etiam ab rei, de qua dicendum, amplificatione ordimur: Cujusmodi est ista:* Si unquam aliàs, nunc de maximo negotio dicendum nobis esse.

Ita Cicero incipit pro domo sua ad Pontifices: *Cum multa divinitùs, pontifices, à majoribus nostris inventa, atque instituta sint; tùm nihil præclariùs, quam quod eosdem & religionibus immortalium, & summæ reip. præesse voluerunt: ut amplissimi, & clarissimi cives Remp. bene gerendo, Religiones sapienter interpretando, Remp. conservarent. Quod si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi Rom. judicio ac potestate versata est: hæc profectò tanta est, ut omnis Reip. dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, foci, dii, penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa creditaque esse videantur. Vobis hodierno die constituendum est, utrum posthac amentes ac perditos magistratus, improborum ac sceleratorum civium præ-*

(a) *Uti & Athenæus libr.* 13.
(b) *Hermogenes de Inventione libr.* 2. *cap.* 3.

præsidio nudare, an etiam Deorum immortalium religione armare malitis. Simile exemplum sit: *Cùm multa in hujus laudem* (vel vituperationem) *dici possint, familiam tamen ducit illud, de quo nunc agere propositum est nobis.* Vocant aliqui exordium ἀπὸ διαιρέσεως. (a) Atque hæc de primo exordii officio, quo docilis redditur auditor.]

§. 7. Alterum exordii munus erit, ut auditoris animus, velut medicamentis quibusdam, ad benevolentiam, & attentionem, præparetur. Sed hujusmodi prolusio non semper est necessaria. Nam si auditor nos amet, ac suspiciat, neque animus ejus ulla suspicione sit præoccupatus; quid attinet benevolentiam aucupari? Si item libenter audimur, quid opus fuerit laborare, ut attentè audiamur? præsertim in orationis initio, ubi omnes auribus maximè arrectis esse solent. Quare prudentis est oratoris dispicere, quando res, & tempus, medicamenta ista requirant: ne, si, puerorum more, πάρεργα ejusmodi, ubi opus non est, consectemur, auditorem minùs etim benevolum, atque attentum, reddamus.

§. 8. Quibus argumentis benevolentia paretur, partim in Amoris loco ostendimus libro superiori (b) *: partim ex iis colligere erit, quæ de locis Exordii in genere judiciali inferius* (c) *dicemus.*

§. 9. *Paratur autem benevolentia vel apertè, vel occultè. Quando apertè hoc agimus,* Ἀρχὴ, *sive Principium, vocatur: atque ejusmodi exordium in genere honesto plurimùm adhibetur.*

Ut si contra parricidam dicatur.

§. 10. Sin idem occultè fiat, vocatur Insinuatio, Græce ἔφοδος.

Insinuatio quidem, quia quasi in sinum, hoc est, in pectus, atque animum, clàm irrepat: ἔφοδος autem à similitudine clandestini ingressus, quo urbes capi solent. Tale est initium orationis ejus, quam Cæsar apud Sallustium habet pro conjuratis.

§. 11. Habetque istiusmodi exordium præcipuè locum in

(a) *Divisione.* (b) *Cap. 9.*
(c) *Cap. seq. §. 12. & deinceps.*

in genere turpi, vel ancipiti vel παραδόξῳ, sive admirabili.

Turpi, ut si pro parricida orandum sit: *ancipiti*, quæ partim honesta, partim turpis, ut in causa Orestis, qui matrem interemit, sed ut patris mortem ulcisceretur: in *admirabili*, ut si quia laudet paupertatem, exilium, mortem, injustitiam, &c.

§. 12. *In honesta causa ferè utimur Principio.*

Uti Cicero facit pro lege Manilia: ubi cùm locum & tempus dicendi ex sententia sibi obtigisse dixisset, ista subjungit: *Atque illud in primis mihi lætandum jure esse video, quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompeji singulari, eximiaque virtute: hujus autem orationis difficilius est exitum, quàm principium invenire.*

§. 13. *At tum demum in hujusmodi causa Insinuatione est opus, si auditor vel defessus sit audiendo, vel persuasus ab iis, qui priores dixerunt.*

Nam quid refert, utrum causa nostra sit honesta, si audire nos gravetur judex vel non habeat causam pro honesta?

§. 14. *Atque horum alterum cùm fit, etiam attentionem parabimus. Idem facimus in genere turpi, & ancipiti, atque etiam humili. Nam quia hoc est de re vili & abjecta, eo facilè negligitur.*

§. 15. *Attentio paratur partim promissione, partim petitione. Promissione quidem, si polliceamur, nos dicturos de rebus novis, magnis, utilibus vel jucundis.*

Hoc, ut Servius & Victorinus observant, egregiè præstitit Maro, quando de apibus scripturus, ita cecinit:

> *Protinus* AERII *mellis* COELESTIA *dona*
> *Exequar.* ——

Et mox:

> ADMIRANDA *tibi levium spectacula rerum,*
> MAGNANIMOSQUE *duces, totiusque ex ordine gentis*
> *Mores & studia, & populos, & prælia dicam.*
> *In tenui labor: at tenuis non* GLORIA.

§. 16. *Quanquam profectò, si satis appareat, rem esse abjectam, plus efficiet orator verbo commodè & ἐνεργητικῶς prolato, quam si spondeat aureos montes*

Ut Cicero Philipp. VII. *parvis de rebus, sed fortasse necessariis, consulimur, P. C. de Appia via, & de moneta.* Item si acturus causam pauperis, idque in re pusilla, dicat, damnum exiguæ rei non minus grave esse pauperi, quàm diviti rei maximæ. Quo artificio apud Quintilianum (a) pauper utitur, divitem accusans, qui veneno per flores pauperis sparsos apes ejus interemerat. *Unum*, inquit, *oro, ne cui minor dignitate vestra videatur causa litis meæ. Ante omnia enim non debetis exspectare, ubi pauper magna perdiderim: sed quantulum sit, quod abstulerit mihi dives, minus est, quod reliquit.*

§. 17. *Petitione autem paratur attentio, cùm auditores, attendere ut velint, rogamus.*

Ut apud Cic. pro Sex. Rosc. *Quapropter vos oro atque obsecro, judices, ut attentè, bonaque cum venia, verba mea audiatis.*

§. 18. *Petitur id quidem in media quoque oratione, sed ferè in initio orationis sollicite magis fit.*

Quomodo id facit Tullius in Miloniana: *Quamobrem adeste animis, judices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de bene meritis civibus, potestas vobis judicandi fuit, si denique unquam, &c.*

§. 19. *Genus δυσπαρακολούθητον, sive obscurum, quale est, in quo difficulter causam percipit auditor, maximè docilitatem. Quare cum alibi ad docilitatem parandam sufficiat, generatim indicasse, qua de re acturus sis, quod primum esse exordii munus suprà diximus: hoc in genere etiam distributione opus est, sed quam brevitas commendet; ne, dum dociles facere vis auditores, eos magis confundas.*

Verùm de hoc accuratiùs infrà dicemus, in Propositionis doctrina.

(a) *Orat.* 13.

§. 20. *Si in Exordio accuratè causam constituerimus, ac diviserimus, propositione postea nihil erit opus.*

Nec obstat, quod superiùs ex Aristotele dicebamus, Propositionem esse necessariam orationis partem. Neque enim ita hoc accipi debet, quasi semper distinctum sit orationis membrum: sed quia necessarium est, ut quomodocunque proponatur, sive in Exordio fiat, sive in fine Narrationis, sive seorsum.

§. 21. *Quòd si in exordio sufficiat, simpliciter assignare scopum orationis; eoque istis benevolentiæ & attentionis parandæ medicamentis opus non sit: videndum tunc, an non ordiendi argumentum præbeat causa, vel occasio, quæ nos impulit ad dicendum.*

Hujusmodi exordio utitur Tullius in oratione pro C. Rabirio: *Etsi*, inquit, *non est meæ consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de causa quemque defendam; propterea quòd cum omnibus civibus, in eorum periculis, satis justam mihi causam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur esse officii mei; proterea quòd, quæ justissima mihi causa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri*, &c. Est quoque hujus generis exordium, quod sumitur à lege, vel consuetudine; ut in Rullum pro lege agraria: *Est hoc in more positum, Quirites, institutoque majorum, ut iis, qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii vestri cum suorum laude conjungant*, &c. Item sic Philippicam incipit à scriptura: *Si, ut ex literis, quæ recitatæ sunt, P. C. sceleratissimorum hostium exercitum cæsum fusumque cognovi*, &c.

§. 22. *Locus etiam sæpe initium dicendi suggeret:* Nam & vilitas ejus generosis animis dicendi aufert voluptatem, (unde Scopelianus (a) à Clazomeniis rogatus, ut dicere apud se vellet, respondit, lusciniam non canere in cavea) & contra, majestas ejus consternat

nat

(a) *Philostratus in vitiis Sophist.*

stat animum etiam non vulgaris oratoris: ut si dicendum fuisset Babylone in dicasterio regis, non sapphiro & auro tantum conspicuo, sed etiam cœli imaginem cum Diis referente: Prout Philostratus illud describit in Apollonii vita lib. 1. cap. 18.

CAP. III.

DE SPECIALIBUS Exordiorum Locis.

§. 1.

UTiliter verò observat Aristoteles, variare Exordiorum locos pro tribus causarum generibus.

§. 2. *In genere Demonstrativo sunt loci tres: Primus est à laude, vel vituperatione.*

A laude sic incipit Plinius divinum panegyricum: *Bene ac sapienter, patres conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initia à precationibus caperentur.* A viouperatione contrà panegyricum suum orditur Isocrates. Quippe reprehendit eos, qui celebritates publicas instituere, quòd virtutibus corporis præmia statuerint, illis animi non item. Similiter in funebri oratione, Dionis exemplo (a), incipere possumus à reprehensione consuetudinis ejus, qua dicere jubentur, quos flere magis conveniret; atque eloquentia ab iis exigitur, quibus recens dolor ingenium ac facundiam omnem eripit.

§. 3. *Alter locus est à suasione, vel dissuasione.*

Ut si is quem laudare voles, vir quidem fuerit egregius; sed cui in omni vita placuerit illud vetus: Λάθε βιώσας (b); dicere licebit, non eos solùm esse laudandos, quorum nota est virtus; sed etiam, quorum est ignota.

§. 4. *Tertius locus assumitur è genere Juridiciali: idque à persona auditoris. Ut si nobis agendum sit de re vel incredibili, vel ardua, vel pervulgata. Tunc enim petimus, ut ignoscere velint auditores, si quid protulerimus,*

(a) *Orat.* 30. (b) *Late in vita, seu latenter vive.*

rimus, quod vel parum delectet, vel incredibile videatur.

§. 5. *Atque eleganter in hoc genere ab historia, fabula, vel similitudine ordimur: dummodo ἀποδόσει sive redditioni, de qua mox dicam, commodè adaptemus.*

Ut si laudare Scipionem Africanum velis; sic licebit auspicari: *De Lucio Æmilio legimus* (a), *cùm Jovis Elæi imaginem conspexisset, attonitum aliquantisper hæsisse, exinde in hæc erupisse verba: Solus profectò Phidiæ Jupiter Homerici Jovis* (b) *majestatem expressit. Idem ego non verear affirmare de Scipione Africano, in quo uno divinarum virtutum illustris effigies effulget. Sed nullius tantum est flumen ingenii, quod oratione diserta virtutes eas condignè possit exponere.*

Neque hæc ordiendi ratio in personis duntaxat, sed etiam in rebus locum habet. Ita laudare volenti castitatem, in hanc sententiam procemium se obtulerit: *Fabulantur poetæ* (c), *Pygmalionem ex ebore virginem affabrè adeò fecisse, ut ipse operis sui conceperit amorem, atque adeò Deam rogarit, ut animam ei inspirare vellet, quò cum una hac vitam omnem dulciter transigere posset. Opto, ut similiter, dum orationis meæ penicillo formosissimam & castissimam depingo virginem, ipsam nempe castitatem, amor ejus in me tantus accendatur, ut præ una hac voluptates turpes contemnam: neque id sufficit mihi, ut medullitus inflammer ego; sed velim, ut idem contingat omnibus vobis.*

Item à personæ nostræ tenuitate ordiri possumus tali similitudine: *De Antiochenis narrat Lucianus* (d), *ut cum apud eos pusilli corporis histrio in scenam prodiisset, quò Hectorem salutaret: dicax ille populus exclamarit con-*

(a) *Apud Suidam voce* φειδίας. *Auctorem verò laudat Polibium: apud quem frustra hodie quæras.*

(b) *Phidias expressit Jovem* ..ι *secundum versus Homericos: ut est apud Strabonem lib.* 8.

(c) *Ovid.* 10. *Met. Fab.* 8.

(d) Περὶ ὀρχήσεως.

continuo, Astyanactem se videre, Hectorem autem requirere. Multum ipse etiam vereor, ne cùm dignitas argumenti hujus quasi Hectora aliquem, hoc est, magnum oratorem, exigat: magnopere miremini, quòd ego vix Astyanax aliquis, hoc est, tenuis ingenii homuncio, in conspectum vestrum prodire sim ausus.

Quod si insinuatione sit opus, ut si inveteratam sententiam eximere animo velimus, dicemus, *nihil esse difficilius, quàm evellere animis opinionem, quæ jam invaluerit. Nam uti illi, qui ab oculis laborant, ægrè lumen conspiciunt; in tenebris verò cum voluptate versantur: itaeos, qui errorem aliquem, quasi cum lacte, imbiberunt, difficulter perpeti, eum se dedoceri.* Affirmabimus, *simile quid etiam videri in illis qui alienos fœtus alunt pro suis. Nam si initio ea scissent, quæ postea cognoscunt; nunquam animum fuisse inducturos, ut pueros tollerent, sed post longi temporis educationem, invitos ea audire, quæ dicuntur; ac sibi etiam vim facere, ut ne credant.* Vide in hanc sententiam illustre exordium orationis ejus, qua Dion Chrysostomus (a) conatur probare, Illum à Græcis non fuisse eversum.

Et sanè in aliis etiam Dionis exordia valdè sunt ἀνθηρὰ (b) ac luculenta. Subinde tamen, & longiora sunt, & picta magis, quàm convenirent, quod Photius (c) etiam observat. Tale est argumentum orationis Olympicæ, sive de prima Dei cognitione; ubi ab exilio recens reversus, in Olympica panegyri ita se ab omnibus cingi ait, quomodo, ex vulgari Græcorum opinione, noctuam circumstant & admirantur aves reliquæ; etiam pavo, qui magis, quàm noctua, admirationem meretur. Atque hæc scitè quidem tractat: sed & prolixiùs, & floridiùs, quàm gravi adeò conveniat argumento. Quare cautè ea parte imitandus est juventuti. Et hæc de exordiis generis demonstrativi, de quibus etiam Menander scripsit: sed

(a) *Orat.* 11. (b) *Florida.* (c) *Cod.* 209.

ſed hodie nihil exſtat præterqnàmde proœmiis (a) hymnorum.

§ 6. Genus DELIBERATIVUM, in publica quidem cauſa exordium natura ſua olim requirebat. Nam ſciebat antea auditor, qua de re eſſet conſultandum. Incidebant tamen tum quoque tempora, cùm proœmio uti deberet orator: idque vel propter ſe, vel adverſarium, vel auditores, vel ob ornatum.

§. 7. At tunc quidem ob ornatum (ut de hoc primum loquar) exordio uti dicitur, cùm vix alio fine adhibetur, quàm ne oratio videatur abruptum quid, eoque rude & inconcinnum; quale quod eſt, minùs allicit ac demulcet auditorem.

Vide exordium orationis Manilianæ, quod præcipuè conformatum eſt ad ornatum, ac dignitatem.

§. 8. At propter ſe exordium adhibet orator, quando diſſolvendum eſt crimen: ut ſi oſtendat, non debere conſilium ſuum contemni; ſive ob ætatem juvenilem, quia necdum ſit judicio firmato; ſive ſenilem, quaſi jam deliret: ſive ſimilem ob cauſam, ut quòd prudentia, aut dignitate, longè minor ſit iis, apud quos dicendum eſt.

Licebit tum hoc, vel ſimili modo, exordiri. Quamquam non tantum mihi arrogem, ut exiſtimem, me cum quoquam veſtri prudentia poſſe conferri: tamen cùm gubernatores etiam à vectoribus quandoque moneantur utiliter; confido, quæ veſtra humanitas eſt, non gravate vos laturos, ſi de re neceſſaria nunc pauca verba fecero.

Vel hunc in modum: *Glaucum, ajunt (b), cùm admodum adoleſcens adjuvaret patrem in opere ruſtico, & vomer fortè excidiſſet aratro; malles loco ſola manu uſum eſſe, atque ita priſtino eum loco reddidiſſe. Hoc robore juvenis perſpecto, à patre perductum eſſe ad Olympiacum certamen: ubi dum fortis, ſed novitius pugil, ab adverſario premitur vehementiùs, acclamaſſe parentem, ut ictum inferret, qualem intuliſſet antea*

(a) *L. 2. cap. ult.* (b) *Suidas in* Γλαῦκος.

tea aratro (a). *Eaque voce, licet ab homine artis ignaro profecta, tantopere tamen accensum fuisse pugilem hunc, ut adversarium feriret fortiter, ac victoriam mox reportaret. Utinam & ipse, istius instar agricolæ, quandoquidem & olitores interdum opportunè aliqua loquuntur, incitare vos ad rem præstantissimam possem.*

§. 9. *Propter adversarium utimur exordio, cum reprehendi is debet, quia turpe aliquid, vel noxium suaserit.*

Eo pacto orditur Cicero Philipp. VIII. *Confusiùs hesterna die est acta res, C. Pansa, quam postulabat institutum consulatus tui, parùm mihi visus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. Nam cùm Senatus ea virtus fuisset, quæ solet; & cùm re viderent omnes, esse bellum; quidamque id verbum removendum arbitrarentur: tua voluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. Victor igitur est propter asperitatem, te auctore, nostra sententia.*

§. 10. *Quanquam non ab auditorum duntaxat reprehensione ordiri licet: sed aliorum etiam, qui aliquid non sunt assecuti, atque etiam alios in errorem induxerunt.*

Ita suasurus, ut scholæ eriganrur, vel instaurentur, hoc, vel simili modo, jncipere possis: *Memoriæ proditum est* (b) *cives Atticos olim quæsivisse ex Apolline, qua ratione consequi possent, ut virtute ac patriis legibus, urbs maxime floreret; oraculum autem consilii illud dedisse, ut, quod omnium pulcherrimum foret, liberorum auribus immitterent. Quo cognito, tradunt,*

cœ.

(a) *Græce sonat elegantius*, παῖε τὴν ἐπ' ἀρότρου ictum infer, qualem aratro. *Nam intelligitur* πληγὴν: *ut ostendunt quæ Suidas præmisit. Non desunt tamen, qui arbitrentur dixisse*, παῖε τὴν ἐπ' ἀρότρου: fili, illam ab aratro, *supple*, manum admove.

(b) *Div. Chrysostomus orat. 22. quæ est ad Alexandrinus-*

cœpisse cives, Asiaticorum more, pertundere aures puerorum, easque onerare inauribus aureis: eò quòd aurum cæteris præstare persuasum haberent. Ego verò, auditores, non illud, quod effeminare animos poterat, sed quiddam longè excellentius ab oraculo fuisse intellectum planè censeo. Nam quid præstabilius est salutaribus virtutis præceptis? aut quod dignius Deo consilium excogitare possimus, quam ut parentes liberorum auribus virtutem sollicitè instillarent, vel eos præficerent liberis, à quibus illam à pueris haurirent?

§. 11. *Propter auditores ordimur, quandò res ab iis major minorve habetur, quàm reverà est. Prius si sit, imminutione; sin posterius, amplificatione opus est. Huc pertinet, quando bonæ auditorum parti videtur supervacaneum, de aliquo dicere, quia res nota sit.*

Ut si de virtute sit orandum, cujus præstantiam nemo diffitetur. Ordiemur tum à reprehensione hominum curiosorum, qui subtiliter disputando, quam pie vivendo, ætatem transigere malunt. Unde & ea semper in ore habent, quæ etiam inter doctissimos sunt controversa, illa verò negligunt in vita, quæ apud omnes sunt in confesso. Atqui non sufficit, ea nosse, quæ recta sunt; quando & illi, qui ab oculis laborant, probè sciunt, manus iis admovendas non esse, & ægre tamen abstinent; multi etiam, quos minime fugit, quantum damnum det incontinentia, non propterea se à voluptatibus avelli patiuntur. Quare apud tales imitandi sunt medici, qui sæpe eadem inculcant: non quia isthæc ægroti ignorant, sed quia negligunt. Vide in hanc sententiam præclarum exordium Dionis Chrysostomi orat. XVII. Quod si salubre quidem consilium dare volumus, sed parum jucundum, affirmabimus, nos imitare velle medicos bonos. Item referemus, ut olim Ilienses nobili tragœdo poposcerint, sibi veterem urbis suæ fortunam repræsentari; ille autem vicissim eos rogarit, ut ne ea in re molesti sibi esse vellent: nam, inquiebat, quanto ego melius egero, tanto vobis infeliciores videbimini; ut qui sitis visuri, cujusmodi exeide-

cideritis fortuna. Dicemus, similiter metuere nos, ne, quantò in consulendo boni publici erimus amantiores, tantò eos offendamus.

Ab hoc non multùm recedit isthoc exordium, qualis fuerit locus apud homines segnes, & socordes. Sapiens ille è Phrygia (a) *refert, ut noctua, avis ingrati cantus, sed prudentis consilii, cæteris suaserit avibus, ne quercum crescere paterentur, unde viscus proveniret, quo caperentur; item, inquit, cùm linum sereretur, autor fuit, ut semen erutum sumerent: quippe è quo illud nasceretur, unde retia necterentur; adhæc, cùm quendam sagittis utentem conspexisset, ita locutam, ait: Iste homo vestris vos pennis antevertet, pedes ipse, alatas vobis sagittas immittens. Sed surdis cecinit; imò eam, tanquam male sanam, aspernabantur. Idem ego hodie metuo, ne mihi contingat apud plerosque vestri.*

Apud eos autem, qui animo sunt generoso, atque alacri, dicemus, *nos imitari velle bonos Imperatores: Nam ut illi paratissimos etiam milites ad pugnandum adhortantur: ita nos hortari illos velle eam ad rem, cujus amore maximè ardeant.* Vide, quæ adduximus lib. 2. cap. 23. §. 10.

Atque ista sufficiat nunc dixisse, de exordiis generis deliberativi: quæ non eo animo attulimus, quasi putemus, sufficere juventuti, ut hinc aliquod exordium oratiunculæ appingat; (sunt enim hæc jam à Dione, & aliis occupata, etiam indicata à Rhetorum uno aiteroque, ac pleraque jam pervulgata) sed ut ii, qui etiamnum apud Scholasticos exercentur, similia istis apud oratores, atque etiam sophistas, observent: imò & illis gemina excogitent ipsi: quod difficile non erit, nisi quis planè hospes fuerit in studiis humanitatis.

§. 12. In genere JURIDICIALI quinque sunt loci: à persona rei, vel nostra, vel auditoris, vel adversarii, vel à re ipsa.

§. 13.

(a) *Dionem vide in Olympica, sive de prima Dei cognitione.*

§. 13. *A rei persona benevolentia captatur, si ab anteacta vita, quantum principii ratio sinit, commendetur; iisque dicatur indignus, quæ perpetitur.*

Vide orationem Ciceronis pro Flacco; item pro Sylla.

§. 14. *A persona nostra idem fit; si ita sermonem instituamus, ut videamur viri boni. Ut si pateat, nos ex officio ad dicendum venisse; quia, cujus causam suscepimus, sanguine sit vel affinitate nobis conjunctus; vel quia bene de nobis aut Rep. meritus fuerit.*

Adi exordium orationis pro Rabirio; item illius ad Quirites post reditum.

§. 15. *Ac quia sæpiùs accidit, ut aliquid hic de nobis proferendum sit: sedulò curandum, ut servemus modestiam. Fiet hoc, si extenuemus virtutes, & eloquentiam nostram: ut si dicamus, plus voluisse nos, quàm præstitisse: item si honores, & commoda nostra, Deo immortali, tum & judicum ipsorum auxilio, ac gratiæ, tribuamus. Expedit quoque sic loqui, quasi promamus ea inviti, quæ ad laudem nostram pertinent. Prodest etiam orationem in adversarium convertere; hoc, similive modo:* Quæ nos DEI, bonorumque virorum auxiliis effecerimus, cum tuis facinoribus conferantur.

§. 16. *A judicum persona captatur benevolentia admiscendo eorum laudes, quod vel amici fuerint, vel inimici: affirmabimus, plus apud eos posse æquitatem, quàm odium, aut gratiam; eoque non esse metuendum, ne vel amicorum commodis studeat nimis; vel etiam obsint amicis, stulta quadam verecundia injustè agentes, ne injustè agere videantur*

A persona judicium incipit Tullius, pro domo sua ad pontifices.

§. 17. *A persona adversarii captatur eadem, trahendo illum in invidiam, odium, & contemptum. Invidiam gignunt opes, gratia, eloquentia: odium concitant libido, fastus, nequitia: in contemptum adducunt generis vilitas, vitæ sordes, inertia, stultitia, & similia,*

Consule Cicerouem initio orat. pro Quinctio: item in Vatinium.

§. 18.

§. 18. *Denique etiam benevolentia captatur à re ipsa; idque extollendo bonitatem causæ nostræ; & adversarii deprimendo.*

Vide Ciceronis orationem pro Cælio, Uti & illam quam habuit pro domo sua ad Pontif.

§. 19. *Cæterùm minimè existimandum, in una oratione solum ab uno istorum benevolentiam parari. Est enim cum ab omnibus, vel penè omnibus, id fiat.*

Exemplo esto exordium Milonianæ; uti & orationis pro Dejotaro. Utrumque planè est luculentum; imò ex iis vel solis hoc parandæ benevolentiæ artificium satis possit cognosci. Exscribere ea quid attinet, cùm & longiora sint, & in omnium manibus versentur?

§. 20. *Atque ita exordia variare solent pro tribus causarum generibus. Porrò interdum orator σχεδιάζει, seque simulat ex tempore & absque multa præmeditatione loqui. Ut si incipiat ab re aliqua, quam non videatur scire potuisse, cum pedem domo efferret. Cujusmodi est frequentia eorum, qui convenerunt & vultus alacritas in omnibus. Item si gaudium testemur, quia eos videamus judicaturos, quos maximè optabamus.*

Græci hujusmodi exordium vocant ἀπὸ καιροῦ (a), alii *ab affectione* appellant. Vale est pro Cn. Plancio: *Cùm propter egregiam, & singularem Cn. Plancii, judices, in mea salute custodienda fidem, tam multos, & bonos viros, ejus honori viderem esse fautores: capiebam animo non mediocrem voluptatem, quod ejus officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari videbam. Cum autem audirem, meos partim inimicos, partim invidos, huic accusationi esse futuros, eamdemque rem adversariam esse in judicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adjutrix: dolebam, judices, & acerbe ferebam, si hujus salus ob eam ipsam causam esset infestior, quòd is meam salutem, atque vitam, sua benevolentia, præsidio, custodiaque texisset. Nunc autem vester,*

(a) *Ab occasione.*

judices, conspectus, & consessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquemque vestrum. Video enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara non fuerit: cujus non exstet in me suum meritum: cui non sim obstrictus memoria beneficii sempiterna. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meę salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime salvum videre voluerunt. Hujus quoque generis exordium fuerit, si ante nos dixerit vir eloquens, quod non præscieramus fore: eaque occasione auspicemur similem nobis, ac habuit ille, eloquentiam optando. Sanè Polemo olim (a), cùm Scopeliano, viro disertissimo, in legatione successisset, dicere aggressus, Scopeliani sibi Suadam optavit, ac honoratum senem isto compellavit versu, quo apud Homerum (b) Patroclus affatur Achillem:

Δὸς δέ μοι ὤμοιιν τὰ σὰ τεύχεα θωρηχθῆναι (c).

In dialogis verò etiam initium capimus ex amici adventu, vel ex umbra arboris, ubi consideratur, aliisque id genus sexcentis. Ac ejusmodi esse Platonis exordia solent.

C A P IV.

DE EXORDII οἰκονομίᾳ, & VITIIS.

§ I.

PROXIMUM *est, ut exponamus quoque œconomiam sive structuram exordiorum: quæ istiusmodi esse solet. Primo loco ponenda est* πρότασις, *quæ viam munit sequentibus. Hinc ratio ejus, quæ* κατασκευὴ *vocatur. Tum* αὔξησις *sive* ἀπόδοσις, *quæ nova est propositio, rem in primis tangens. Hinc* βάσις ἀποδόσεως *causam adducit, remque omnem planiùs exponit.*

Exem-

(a) *Philostratus in Scopeliani vita.*
(b) *Iliad,* π. (c) *Da autem mihi hoc, ut humeros armis tuis armem.*

Exemplum illustre habemus in oratione pro lege Manilia; ubi πρότασις est ista: *Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus; hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes, ab ineunte ætate susceptæ, prohibuerunt,*

Sequitur κατασκευὴ, sive ratio: *Nam cum antea per ætatem nondum hujus autoritatem loci contingere auderem; statueremque nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, adferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Ita neque hic locus vacuus unquam ab iis, qui vestram causam defenderent: & meus labor in privatorum periculis castè integreque versatus, ex vestro judicio fructum est amplissimum consecutus. Nam cùm propter dilationem comitiorum ter prætor primus cunctis centuriis renunciatus sum, facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis præscriberetis.*

Hinc incipit ἀπόδοσις: Nunc cùm & autoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandatum esse voluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti, ex forensi usu, prope quotidiana dicendi exer-itatio potuit afferre: certè &, siquid etiam dicendo consequi possum, iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo judicio tribuendum esse censuerunt.

Βάσις verò istis continetur verbis: Atqui illud in primis mihi letandum jure esse video, quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompeii singulari eximiaque virtute: hujus autem orationis difficilius est exitum, quàm principium, invenire. Itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo, quærendus est.

Similis est ratio orationis Milonianæ: sed ne longior sim pauca solùm inde excerpam.

In ea πρότασις est, *Non possum timere, judices, visa hæc nova judicii forma.*

Κατασκευὴ est, *Nec enim ea corona consessus vester cinctus est, qua solebat.*

Ἀπόδειξις est, *Sed me recreat Pompeii consilium; cujus sapientiæ non fuerit, quem sententiis judicum tradidit, telis militum dedere.*

Βάσις est, *Quamobrem adeste animis, judices, & timorem, si quem habetis deponite.*

§. 2. Sunt interim exordia non pauca, in quibus omittatur pars aliqua: aut etiam alio partes istæ ordine collocentur: vel planè alia sit exordii facies. Quod quando fieri oporteat, non tam præceptis tradi potest, quàm prudentis est dispicere oratoris.

Itaque meritò eos ridet Fabius (a), qui velut legem omnibus dedere prooemiis, ut intra quatuor sensus terminentur.

§. 3. Extremo loco aliud addamus de vitiis exordiorum. Vitiosa autem sunt prooemia longa, *quia tollunt orationis* συμμετρίαν, *& cum præparare debeant ad dictionem reliquam, potius fatigant auditorem. Modus verò pro causa statui debet. Brevius exordium causæ simplices: longius requirunt perplexæ, suspectæ, & infames.*

§. 4. *Vitiosa etiam sunt exordia* vulgaria, *quæ pluribus accommodantur causis.*

Unde gladio comparantur Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem & sacras mactaret victimas, & supplicio afficeret nocentes.

§. 5. Item communia, *hoc est, quæ adversæ etiam parti convenirent.*

§. 6. Adhæc commutabilia, *quæ, paucis commutatis, ab adversario possunt usurpari.*

§. 7. Idem judicandum de exordiis separatis, *quæ nihil ad causam pertinent:*

Unde similiter se habent, ac

> *Humano (a) capiti cervicem pictor equinam*
> *Jungere si velit.*

§. 8.

(a) *Lib. 4. cap. 1. ubi de modo prooemii.*
(b) *Horat. in Arte.*

§. 8. *In genere tamen demonstrativo, atque in quæstionibus infinitis, quandoque iis uti licet.*

§. 9. *Etiam improbantur, quæ nimis sunt magnifica: uti & quæ tumida sunt, atque arrogantia.*

Prudenter hoc de vitii genere præcipit Horatius epistola ad Pisones:

Non sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus:

§. 10 *Denique videndum, ne sint contra fines exordiorum; ut si, ubi attentione opus, benevolentiam parent, aut contra; vel si nec benevolum, nec docilem nec attentum reddant auditorem.*

De Exordio satis.

CAP. V.

DE NARRATIONE.

§. 1.

NUnc *videamus de narratione, quæ rem gestam, ut gesta est, à principio ad finem usque exponit.* Græci διήγησιν *appellant.*

§. 2. *Hunc interdum antecedit narrationis quoddam præludium: cum nempe rei gestæ summam exponimus ante justam ac plenam narrationem.*

Grecis dicitur προέκθεσις, quasi dicas, præcedens expositio. Exemplum ejus habemus oratione pro Roscio Amerino: *Forsitan*, inquit, *quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales, viros, impediat, quò minus pro capite, & fortunis alterius, quemadmodum consueverunt, causam velint dicere, quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quòd consulto ab accusatoribus, ejus rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? Bona patris hujusce Sex. Roscii, quæ sunt sexagies;* &c. quæ sequuntur, usque ad illa verba. *Atque ut facilius*

lius intelligere possitis, ea, quæ facta sunt, indigniora esse, quam hæc, quæ diximus, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus.

§. 3. *Raro autem hac prævia narratione utendum, cùm sæpiùs iterata tædium soleant adferre. Nempe tum demum illi est locus, cùm metuimus, ne illico causam nostram damnet auditor: ac propterea narratiunculæ tali injicienda est qualiscunque suspicio æquitatis.*

§. 4. *De justa narratione quatuor hæc explicabimus: an ea semper requiratur, quæ ejus sint species, quæ partes, quæ virtutes.*

§. 5. *De primo ita statuendum, sæpe illam locum non habere. Nam quæ narratio sit, si quæratur,* num pubertas iudicetur annis potiùs, quàm habitu corporis? fraterne ex inteſtato ſit hæres, an pater? *Quorsum etiam adhibeatur illa, si eodem referremus modo, quo adversarius? aut si judicibus res sit notissima?*

§. 6. *Dividitur autem hunc in modum: Narratio omnis vel causa propria est, cujus modi est sedes argumentorum, & causæ seminarium: vel est arcessita, qualis servit quidem causæ, non tamen ex natura ejus resultat.*

Prioris generis eſt naratio orationis Milonianæ: poſterioris verò illa de raptu Proſerpinæ in Verrinis.

§. 7. *Narratio prior dividitur in continuam, & intercisam.*

Continuæ exemplum eſt apud Tullium in Ligariana *Quinctus Ligarius*, inquit, *cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum proconsule C. Considio profectus est, qua in legatione, & civibus, & sociis, ita se probavit, ut decedens Considius provincia satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium provinciæ præfecisset. Itaque Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, provinciam accipit invitus: cui sic profuit in pace, ut & civibus, & sociis, gratissima esset eius integritas, & fides. Bellum subitò exarsit: quod, qui erant in Africa ante audierunt geri, quam parari. Quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim cæco quodam timore, primò salutis causa, post etiam stu-*

dii

dii sui, quærebant aliquem ducem. Tum Ligarius, domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari nogotio passus est. Interim P. Actius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eum statim concursum est. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium: si illud imperium esse potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale consilium cuperet effugere, paulùm adventu Vari conquievit.

Ejusdem generis es narratio hæc in Maniliana: *Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur: Bellum grave, & periculosum vestris vectigalibus, atque sociis, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane, quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis, honestissimis viris, adferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ; qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reip. periculaque rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc nostra provincia est, vicos exustos esse complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus sociis, & civibus, ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc unum ab hostibus metui, præterea neminem.*

At narrationem intercidit Cicero oratione pro A. Cluentio. Ejus initium est: *A. Cluentius Avitus fuit pater hujusce, &c.* Cùm posteà longiusculam retulisset narrationem de Cluentii matre, ista interserit: *O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam, in omni vita inauditum! ò libidinem effrenatam, & indomitam! ò audaciam singularem! non timuisse, si minùs vim deorum, hominumque famam, at illam ipsam noctem, facesque illas unptiales? non limen cubiculi? non cubile*

filiæ? non parietes denique ipsos, superiores testes nuptiarum? perfregit ac prostravit omnia cupiditate, ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Hinc reliquam narrationem pertexit: *Tulit hoc commune dedecus jam familiæ, cognationis, nominis, graviter filius:* & quæ sequuntur.

§. 8. *Utimur narratione intercisa in genere demonstrativo: sed talis ad confirmationem pertinet: quia omnis ibi causa è rebus gestis stabilitur; ita ut confirmatio eo in genere vix aliud sit, quàm narratio quædam per amplificationes atque exaggerationes interrupta.*

§. 9. *Habet & locum in causa judiciali, idque cùm res gestæ nobis obsunt. Tunc enim satius est, rem per partes exponere, ut singulis quæ objici possunt, per partes quoque respondeatur.*

§. 10. *Item eam usurpamus, si res singulæ invidiam adferant adversario. Nam singulis tum partibus immorando consequimur, ut sæpius adversario irascatur judex.*

§. 11. *Quando nihil est horum, continua narratione uti expedit. Et hæc de narrationis speciebus.*

§. 12. *Habet verò narratio quoque partes suas. Nam qui simpliciter, Clodium Miloni insidias struxisse, & ab eo interemptum esse, ait; is quidem omnia dicit, sed nunciat potius, quam narrat. Vera autem proprieque dicta narratio refert rei gestæ principium, medium, finem: item quæ principium rei antecedunt, ut sunt causæ; quæque finem sunt consecuta, ut effectus.*

Illustre ejus rei exemplum habemus in Miloniana. Principium rei gestæ, & insidiarum, fuit in profectione Clodii. Medium erat occursus, & conflictus cum Milone. Finis, mors Clodii. Post finem quid secutum sit, non refert Tullius, sed tantummodo exponuntur ab eo quæ rem antecedunt; ut sunt causæ, dicta, facta. Causa est, quod Milo consulatum eo tempore petebat contra Clodium. Facta, ut servorum deductio ex Apennino in urbem. Dicta, ut quod Clodius retulerat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Item, non diu victurum Milonem. Atque

que hæc eadem narratione cernere est in illis, quæ rem gestam precedunt. Nam Principium est, quòd Clodius, relicta præturæ petitione sui anni, contulerit se ad annum proximum. Medium, quòd competitores Milonis juverit opera sua. Finis quod Milonem decreverit occidere. Secuta sunt hæc duo, ut servos adduceret ex Appennino, & diceret occidi posse Milonem: quemadmodum antè retulimus.

Hinc est, quòd Rhetores in narratione jubeant septem illa considerare, personam tum principalem, tum sociam, factum, causam, modum, locum, tempus; quæ vulgari hoc versiculo continentur?

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?

Porrò ad personam quoque pertinet ejus descriptio: item sub facto continetur non factum, & causa, cur quid non fecerit: item λογισμός. Et ista quidem sufficiat hoc loco dixisse de partibus narrationis. Pleniùs verò ea excutiuntur in Progymnasmatis. Superest videamus de virtutibus narrationis: de quibus postremo me loco dicturum receperam.

§. 13. *Prima narrationis virtus, ut sit perspicua. Id consequimur tum verbis usitatis, & fuga hyperbatorum: tum ordine distincteque narrando, omnibusque iis, quæ rem ob oculos ponunt, &* διατύπωσιν *gignunt.*

Quòd si res obscurior sit, inprimis fugienda erit obliquitas, potiusque per rectum progrediemur casum, & verba indicativi modi.

§. 14. *Altera est narrationis virtus, ut sit verisimilis. Talis erit, si omnia personis, locis, temporibus, causis consentiant.*

Ita verisimile est, à temerario patratam cædem: à libidinoso adulterium.

§. 15. *Quòd si quid minus videatur probabile, affirmabimus, ut minus verisimile videatur, veram tamen esse; & quanto magis causa ac modus facinoris lateant, tanto majus esse habendum scelus. Fulciri quoque potest relatione, ut quòd sic vulgò dicant.*

§. 16.

§. 16. *Tertia est virtus, ut sit suavis. Quod consequimur, si, quæ narramus, sint magna, nova, inexspectata. Suavitatem quoque gignunt mores, dolores, metus; modò sine dicentis perturbatione proferantur. Alioqui enim amplificatio fuerit potius, quàm narratio.*

Jucundæ narrationis exemplum præbet Heliodorus in Æthiophicis. Sed in tanta rerum varietate effugere non potuit, quin sæpe sit affectatus.

§. 17. *Addunt quidam quartam narrationis virtutem, ut sit brevis. Talis erit, in qua, cum nihil desit, nihil tamen possit adimi.*

Peccant ea in re, qui ab ovo Ledæo ordiuntur omnia; eaque etiam narrant, quæ ex sequentibus satis cognoscuntur. Nam quid opus dicere, *concepisse fœminam*, si dicas, *peperisse*?

§. 18. *Post narrationem sæpe, velut spiritu erumpente, digredimur. Non tamen digressio vel solam sequitur narrationem, vel semper: sed, si opportunè apteque fiat, plurimum illustrat orationem.*

Quomodo verò instituatur, in Schematologia dicturi sumus.

C A P. VI.

DE PROPOSITIONE.

§. 1.

POST digressionem, siqua sit; sin minus, post narrationem; aut, hoc quoque si absit, post exordium, sequitur propositio. Hac proponitur summa totius orationis.

Ac orationem habituro, primò illa animo debet obversari: quia prout ea erit, vel hæc, vel alia & argumenta, & ornamenta adhibentur. Hinc Isocrates epistola VI. quæ est ad Jasonis liberos: Εἴθισμαι λέγειν πρὸς τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας, ὅτι τοῦτο πρῶτον δεῖ σκέψασθαι, τί τῷ λόγῳ καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου διαπρακτίον ἐστίν. Ἐπειδὰν δὲ τοῦθ' εὕρωμεν, καὶ διακριβωσώμεθα, ζητητέον εἶναί φημι τὰς ἰδέας, δι' ὧν ταῦτα ἐξερ-

ἐξεργασθήσεται, & λήψεται τέλος, ὅπερ ὤμεθα... Consuevi disciplinæ nostræ sectatoribus dicere, ante omnia iis considerandum esse, quid oratione, & partibus efficiendum sit. Postquam verò id repererimus, & collegerimus accurate, quærendas esse ajo orationis ideas, sive argumenta, & ornamenta, quibus id, quod primarium est, conficimus, finemque adipiscimur, quem nobis proposuimus.

§. 2. Est autem propositio triplex, sejuncta, simplex, & digesta.

§. 3. Propositio sejuncta, sive per sejunctionem, vocatur, cum definitur, in quo conveniat cum adversario, & quid in controversia relinquatur.

Ut pro Milone: *Sin autem nemo vestrum ita sentit; illud in judicium venit, non, occisusne sit? quod fatemur: sed jurene an injuria? quod multis antea in causis quæsitum est.*

§. 4. Propositio simplex est, in qua unum aliquid proponitur.

Ut in eadem orat. *Nunc quid igitur aliud in judicium venit, nisi uter insidias fecerit?*

§. 5. Propositio digesta, sive per enumerationem fit, cum quot, & quibus de rebus, dicturi simus, ostendimus. Hæc Partitio appellatur.

Ut Philipp. VII. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria dum explico, peto à vobis, P.C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiatis.* Luculenta quoque est illa pro P. Quinctio: *Faciam, quod te sæpè animadverti facere, Hortensi: totam causæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id semper facis, quia semper potes: ego in hac faciam, propterea quòd in hac videor posse. Quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa dat, ut hodie possim. Certos mihi fines terminosque constituam, extra quos egredi non possim, si maxime velim: ut & mihi sit propositum, de quo dicam: & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat: & tu, C. Aquilli, jam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus, te bona P. Quinctii, Sexte Nævi, possedisse ex dicto prætoris. In ea*

spon-

sponsio facta est. Ostendam primum causam non fuisse cur à prætore postulares, ut bona P. Quinctii possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse. Quæso, C. Aquilli, vosque, qui estis in concilio, ut quid pollicitus sim diligenter memoriæ mandetis. Etenim rem facilius coram accipietis, si hæc memineritis: & me facilè vestra existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego, fuisse causam, cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse, hæc tria cum docuero, perorabo.

§. 6. Partitio vero institui ferè solet, ut Græci loquuntur, διστικῶς

Ut pro Manilia: Primum mihi VIDETUR de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo, esse dicendum. Item pro Roscio: Tres sunt res, de quibus me dicere ARBITROR oportere.

§. 7. *Sed hoc in primis locum habet, quando ipsi priores dicimus. Nam cum ad argumenta adversarii respondendum est, certa magis partitio probatur, quam incerta.*

Ut pro Muræna: Intelligo, judices, tres totius accusationis partes fuisse: & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus fuisse versatam. Similiter orat. pro Quinctio, cujus verba jam adduxi.

§. 8. Etsi autem interpretibus, artiumque professoribus, concessa est divisio in minutissimas partes: damnatur tamen in oratore, si, quæ natura singularia sint, secare velit.

Quippe ea res, ut subtilioribus ingeniis lucem, ita populo, & ineruditis; (quales maximam partem esse illi solent, apud quos dicendum) potius parit obscuritatem: contra quam partitio inventa est.

§. 9. *Quare in totum partitione abstinendum, nisi causa vel multiplex sit, vel obscura: & quando ea utendum est, perspicua, tum etiam brevis esset debet; hoc est, non major quam trium, vel summum quatuor partium.*

De propositione hactenus.

CAP.

CAP. VII.

DE CONFIRMATIONE.

§. 1.

DEVENTUM *hunc ad contentionem, quam Aristoteles* πίστιν (a) *appellat. Hæc quasi viscera vitamque orationis continet.*

§. 2. *Estque partim* κατασκευαστικὴ *cum sententiam nostram probamus argumentis: partim* ἐλεγκτικὴ, *cum adversarii opinionem argumentis convellimus: partim* ἀνασκευαστικὴ, *cum ad argumenta ejusdem respondemus. Prima pars propriè dicitur confirmatio; secunda, tertiaque refutationis nomine continentur.*

§. 3. *Ut plurimum autem, qui prior dicit, priùs & suam sententiam probat, & alienam impugnat: posterius respondet iis, quæ objici possunt. At qui posterius dicit, fere priùs solvit alterius partis argumenta: ac postea suam sententiam confirmat.*

§. 4. *In confirmatione duo spectantur, argumentum, & argumentatio, quæ differunt, ut pars, & totum. Nam argumentum sola ratio est: at argumentatio præter argumentum etiam conclusionem comprehendit.*

§. 5. *Quod ad ordinem argumentorum, firmiora partim in principio collocanda, quia tum maximè attendit auditor: partim in fine, quia, quæ postremo dicuntur, maximè inhærent. Imbecilliora vero collocanda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas. At si causa duobus tantum argumentis nitatur, quorum unum fortius, alterum infirmius sit: tum imbecillius quidem subjiciemus validiori, sed mox ad validius recurremus.*

§. 6. *Argumentationes præcipuæ, sunt Syllogismus, Enthymema, Inductio, & Exemplum.*

§. 7 *Syllogismus est oratio tribus constans pronuntiatis, quorum postremum è duobus prioribus consequitur. Primum*

(a) *Fidem.*

mum enuntiatum propositio major, *vel simpliciter* propositio, *aut* major *vocatur*. *Alterum dicitur* propositio minor, *vel simpliciter* minor, *aut* assumptio. *Tertium est* complexio *sive* conclusio. *Sed orator plurimum naturalem hunc partium ordinem immutat, ita ut interdum assumptio primum obtineat locum. Imo nonnunquam etiam contrario planè ordine à conclusione per assumptionem ad propositionem adscendit.*

§. 8. *Neque in ordine solum differunt sæpè syllogismus dialecticus, & oratorius: sed etiam numero pronunciatorum. Nam orator non raro opponit & majoris, & minoris probationem, ita ut fiat syllogismus quinque partibus: cujus prima pars sit propositio, altera propositionis ratio, tertia assumptio, quarta ejus probatio, postrema conclusio. Quòd si alterutra propositio fuerit perspicua, ratio ejus omittitur, ita ut syllogismus sit quadripartitus.*

Exemplis hæc planiora fient. A conclusione ad præmissas accedit Tullius pro Milone, cum ait: quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, CUI BONO FUERIT, in his personis valeat, etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo ut prætor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut his consulibus prætor esset, quibus, si non adjuvantibus, at conniventibus certe, sperasset se posse Remp. eludere in illis cogitatis furoribus, cujus illi conatus, ut ille rationabatur, nec, si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam. Incepit Tullius à complexione hac: Clodius insidias fecit Miloni. Huic subjecit propositionem: Is enim fecit cui profuit mors alterius. Quod Cassii dicto confirmat. De-

finit

finit vero in assumptione. Atqui Clodio proderat mors Milonis. Quod eo comprobat, quia mortuo Milone eos habiturus erat consules, quibus vel conniventibus, vel etiam juvantibus, turbare in prætura sua posset Remp.

Atque, ut hic finit in assumptione, & ejus probatione: ita pro Cælio definit in propositione, & ejus ratione. Nam justus ac naturalis syllogismi ordo hujusmodi foret: Non est verisimile, eum, qui studiis bonarum artium est addictus, vivere luxuriose. Atqui Cælius bonarum artium studiis est addictus: Sed Cicero prius ostendit, Cælium honestis artium studiis vacare: hic probat, in isto hominum genere non facile luxuriem inveniri. Audiamus ipsum Ciceronem: *At vero in Marco Cælio (dicam enim jam confidentius de studiis ejus honestos quoniam audeo quædam fretus vestra sapientia, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conviviorum, ac lustrorum libido, quod quidem vitium ventris, & gutturis, non modo non minuit ætas hominibus, sed etiam auget. Amores autem, & hæ dilicies quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutius molestæ non solent esse, (mature enim, & celeriter deflorescunt) numquam hunc occupatum, impeditumque tenuerunt.* Hæc sic paucis comprehendas: Cælius optimarum artium studiis vacat. Quod ita esse deinceps probat ab effectis: *Audistis eum pro se dicere: audistis antea, cum accusaret (defendendi hæc causa, non gloriandi loquor) genus orationis: facultatem, copiam sententiarum, atque verborum, quæ vestra prudentia est, perspexistis. Atque in eo non solum ingenium elucere ejus videbatis; quod sæpe, etiam si industria non alitur, valet tamen ipsum suis viribus: sed inerat, nisi me propter benevolentiam forte fallebat, oratio & bonis artibus instituta, & cura, & vigiliis elaborata.* Et talis est assumptionis probatio. Propositio autem hujusmodi est: Parum est verisimile eum luxuriosè vivere, qui bonarum se artium studiis adduxit. Quam deinceps subjicit Tullius: *Atqui scitote, Judices, eas cupiditates, quæ objiciunt Cælio, atque hæc studia*

de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Hanc propositionem confirmat argumento ex impossibili ducto: *Fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, sæpe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc quicquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando possit sustinere.* Quod ipsum deinde adstruit à raritate oratorum. *An*, inquit, *vos aliam causam esse ullam putatis, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gloria, tanto honore, tam sint pauci, semperque fuerint, qui in hoc labore versentur? Omittendæ sunt omnes voluptates: relinquenda studia delectationis: ludus, jocus, convivium, sermo etiam penè omnium familiarium deserendus.*

Atque hæc satis ostendunt, non tantum, uti oratores naturalem in syllogismo partium ordinem immutent, atque adeo plane invertant: sed etiam, ut syllogismus iis interdum sit quinquepartitus. Quamquam profecto accurate loquendo, nullus syllogismus plura habet pronuntiata, quam tria: sed si propositioni, & assumptioni probationes adduntur, fit syllogismus integer cum duobus enthymematis. Atque hæc de syllogismo.

§. 9. ENTHYMEMA *est mutilus syllogismus: hoc est in quo vel major, vel minor propositio, omittatur, tamquam manifesta: cujusmodi si ponat orator, videbitur diffidere prudentiæ auditorum.*

§. 10. *Optima autem sunt enthymemata ex contrariis; quæ idcirco sola à quibusdam enthymemata appellantur.*

Hujusmodi est apud Sallustium illud Micipsæ ad Jugurtam: *Quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris?*

§. 11. *Porro & hujusmodi, & in alio quovis enthymemate, sæpe præmittitur conclusio antecedenti. Imò qua ratione syllogismus statuitur quadripartitus, vel quinquepartitus: eadem & enthymema tripartitum esse potest: puta, quando antecedenti sua ratio adjicitur.*

Verum hoc quoque pinguiori dicitur Minerva: cum proprie, quod enthymema vocatur tripartitum, nihil aliud

aliud sit, quam geminum enthymema. Nempe idem pronunciatum est unius quidem enthymematis antecedens; alterius verò conclusio.

§. 12. INDUCTIO Rhetoribus nominatur, cum quid ex pluribus rebus propter similitudinem infertur.

Græcè ἐπαγωγὴ vocatur.

§. 13. Constat perfecta inductio partibus tribus. Prima est similium enumeratio.

Ut, Domus ea meliùs administratur, in qua sapiens est pater materque familias: exercitus meliùs regitur, cui sapiens præest imperator: navis ea tutiùs feliciùsque cursum conficit, quæ peritum habet gubernatorem.

§. 14. *Altera pars est conclusio.*

Ut, Quare stulti sunt, qui sapientes, ac diu in regenda Rep. versatos, ab ejus administratione repellunt.

§. 15. *Tertia est ἀξίωσις, quæ conclusionem ex similibus consequi probat comparatione majoris, minoris, æqualis, vel contrarii.*

Ut, Non enim periculosa minùs, minusve difficilis est Reip. administratio, quàm domus, belli, aut navigii.

§. 16. *EXEMPLUM est inductio imperfecta; cum nempe unum ex altero colligitur ob similitudinem, quæ in utroque reperitur.*

Ita Cicero probat, Clodium, hominem seditiosum, à Milone jure interfici potuisse, quià Scipio Nasica Tiberium Gracchum, itidem seditiosum, jure interemerit. Græcè παράδειγμα appellatur.

§. 17. Et hæc de argumentatione, quatenus ad probandum instituitur. At quà ea adhibetur ad ciendum affectum, aliquod nomen obtinet. Nam dicitur AMPLIFICATIO.

Nec tamen eo nomine intelligitur hoc locò quævis ratio augendæ orationis; sed ea tantummodo, quæ in rei exaggeratione consistit.

Quibus verò modis aliquid exaggeretur, dicemus in schematibus διανοίας.

C A P VIII.

DE CONFUTATIONE.

§ 1.

CONFUTATIO *diluit argumenta adversarii: idque bifariam. Interdum enim, si solvere non possumus, syllogismum syllogismo opponimus, quod* ἀντισυλλογισμὸς *vocatur, interdum ad argumentum ipsum respondemus, quod* ἔνστασιν *appellant.*

Hoc est, quod antea (a) diximus, confutationem esse vel ἐλεγκτικὴν, vel ἀνασκευαστικήν.

§. 2. Ἔνστασις *vel fit inficiando, quod ad probandum adfertur; vel negando consequi, quod ex eo colligit adversarius.*

§. 3. *Ad priorem* ἐνστάσεως *modum refer, cùm vel falsa sumuntur pro veris; vel dubia pro certis.*

Ut si qua veneficio dicatur filiam sustulisse, quòd amoribus suis obstaret; tueaturque se eo, quòd omnis mater diligat liberos, opponentur ei Medea, & aliæ.

§. 4. *Ad alterum* ἐνστάσεως *modum pertinet* βίαιον, *sive violatio, cùm argumentum retorquetur in adversarium.*

Ut, *Occidisti, quia adstitisti interfecto.* *Imo*, inquit alter, *quia adstiti interfecto, non occidi; nam id si esset, in fugam me conjecissem.*

§. 5. *Præter verò* ἀντισυλλογισμὸν *&* ἔνστασιν, *alii etiam sunt confutandi modi. Uti* ἐξουθενισμὸς, *sive contemptus.*

Quomodo Cicero videri vult, accusationem Cælii magis fuisse iras, & querimonias amantium, quàm vera crimina.

§. 6. *Item* ἀποπλάνησις, *sive deductio, quando judicem, sive auditorem, aliò abducimus, pollicentes, nos de*

(a) *Cap. 7. §. 1.*

de eo, quod objicitur, postea dicturos, ut ita, premente nos adversario, elabamur.

Qua arte sæpiùs utitur Cicero.

§. 7. Etiam confutamus interrogatione: quæ adjuvatur τῇ ὑποκρίσει sive actione & vocis sono.

Ut: *Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera Juncta fuit;*

Vide infrà lib. 4. cap. 21. §. 25.

§. 8. *Item increpatione, ubi crimen aliquod cum indignatione rejicitur.*

Pertinet huc execratio: ut, *Dii te perdant, fugitive, qui ista objicis.* Vide eodem cap. §. 33.

§ 9. *Plurimum autem refert, quam confutandi rationem potissimum ineamus. Nam multa sunt, quæ indignatione, vel interrogatione aculeata, aut joco urbano, meliùs eludantur, quam argumentis multis impugnentur. Aliquibus etiam refellendis si nimis insistas, altiùs suspicionem criminis animis judicum defiges.*

§. 10. *In confutandis adversarii argumentis non semper idem servatur ordo. Sed prudens orator non difficulter dispiciet, num in prima quasi acie, levioris armaturæ milites velit concidere, ut deinde vim omnem in fortius agmen convertat: an à fortioribus malis incipere, ut, iis expugnatis, quod reliquum est, vel spiritu liceat difflare. Quod si ab uno capite omnia dependeant, planè inde ordiendum; ut, eo sublato, simul omnis annulorum nexus dissolvatur.*

§. 11. *Sed cuncta hæc exilem adferunt fructum; nisi juventus sibi ob oculos ponat illustria quædam Confutationis exempla, quæ deinde imitetur.*

Hujusmodi est illa pro S. Roscio, pro Milone, pro Cælio, pro Plancio, item in Pisonem.

§. 12. *Inque iis spectare convenit, quomodo ad confutationem accedatur: qua ratione capita accusationis proponentur, ut ita gravibus argumentis insistatur, acriterque pondere argumentorum urgeatur adversarius: & contrà quasi transvolentur levia multa, ne, si diutius in iis mora ducatur, frigescat oratio: ut item sales interdum*

admisceantur, quo in hac palæstra etiam delectetur judex: denique ut per Interrogationem, Subjectionem, & similia schemata (de quibus in Elocutione dicemus) non modo ornatus multum, sed etiam γοργότητος, atque acrimoniæ, accedat orationi.

Tantum de Contentione.

CAP. IX.

DE EPILOGO.

§. 1.

SUPEREST *postrema pars, quæ Græcis* ἐπίλογος, *Latinis* Peroratio dicitur.

Ubi *Per* vim eam habet, quam in *Perfugere*, & similibus. Cicero IV. Acad. Quæst. *Et quoniam multa dixi, est mihi perorandum.* Pro Quinctio: *Mihi perdifficile est, contra tales oratores non modò tantam causam perorare, sed omnino verbum facere conari.* At in Græco ἐπίλογος, ἐπὶ idem valet, ac in ἐπίμετρον, ἐπίκυκλον: quomodo & Horatius cum quatuor odarum libros scripsisset, quem iis superaddit, Epodon appellavit. Quamquam aliter de hoc Grammatici antiqui (a), atque etiam Turnebus (b).

§. 2. *Est verò Epilogus orationis clausula.*

Nam post res singulas confirmatas epilogis quidem utimur; sed hìc sermo est nobis de epilogo universæ orationis, qui inter omnes regnum obtinet.

§. 3. *Interdum tamen epilogo opus non est: ut si vel brevicula sit oratio, vel causa admodum tenuis.*

Ubi luculentum vel Epilogum addere, tantundem fuerit, ac si casæ rusticæ studeamus apponere posticam aulæ convenientem. Quare hìc solùm opera dan-

(a) *Vetus Horatii interpres, Diomedes l. 3. c. de poematum generibus. Marius Victorinus l. 3. &c.*

(b) *L. 21. Advers. c. 6. & l. 28. c. 38.*

danda est, ut masculè & expeditè desinamus. Ita Lucianus encomium muscæ claudit his verbis; (a) Πολλὰ δ᾽ ἔτι ἔχων εἰπεῖν, καταπαύσω τὸν λόγον, μὴ καὶ δόξω, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖν. Itidem, qui volet laudare apes, scitè his verbis clauserit orationem: *Quid* (b) *non divinum habent, nisi quòd moriuntur.*

§. 4. *Epilogi munus est duplex. Prius est* ἀνακεφαλαίωσις, *sive enumeratio potissimorum argumentorum.*

Nempe, quæ sparsim tota diximus oratione, ea hic simul ob oculos ponimus, præstantis instar pictoris, qui ingentem historiam exigua proponit tabella. Exemplo esto epilogus iste in Maniliana; qui tamen partis est, non verò totius orationis: Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri; salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimotum civium cum Repub. defenduntur, Et alter in eadem multo post; Quare cùm & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit: ita magnum, ut accuratissimè administrandum; & cum ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum est, in Remp. conservandam, atque amplificandam conferatis? Enumerationis autem, quæ universæ sit orationis, luculentum habemus exemplum oratione pro Cluentio. Qua in oratione peroratio incipit ab istis verbis: *Quod hoc portentum, Dii immortales? quod tantum monstrum in ullis locis? quod tam infestum scelus, & immane, aut unde natum esse dicamus? Jam enim videtis profecto, judices, non sine necessariis me, ac maximis causis, principio orationis meæ de matre dixisse; nihil est enim mali, nihil sceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optaverit, cogitaverit, effecerit.* Hinc enumeratio sequitur: *Mitto illam primam libidinis injuriam:*

 mitto

(a) *Habeo multa præterea dicere, sed desinam, ne videar, quod in veteri verbo est, ex musca facere elephantum.*
(b) *Quintilianus declamat. 23.*

mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam ex matrimonio filiam, quæ nondum ad hujusce vitæ periculum, sed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptiis queror; quarum illa cùm obsides filios ab eo mortuos accepisset, tum denique in familiæ luctum, atque in privignorum funus nupsit: Prætereo, quòd Aurium Melinum, cujus illa quondam socrus, paulò antè uxor fuisset, cum Oppianici esse opera proscriptum, occisumque cognosceret, eam sibi domum, sedemque conjugii delegit, in qua quotidie superioris viri mortis indicia, & spolia fortunarum videret. Illud primùm queror, de illo scelere, quod nunc denique patefactum est, Fabriciani veneni: quod jam tum recens, suspiciosum cæteris, huic incredibile nunc verò apertum jam omnibus, ac manifestum videtur. Et quæ sequuntur.

§. 5. *In enumeratione duo observare oportet. Unum est, ut ea tantùm repetamus, in quibus causa potissimùm consistit, quæque propterea maximè velimus auditorum animis inhærere.*

Omnia enim si minutatim repetere velimus; aut subtiliter nimis dicere cogemur; aut non peroratio erit, sed nova consurget oratio.

§. 6. *Alterum est, ut eadem cum pondere aliquo dicantur, & aptis excitentur sententiis; figuris etiam varientur, ne videatur crambe repetita.*

Nam illa recta repetitione nihil est odiosius. Quippe quæ institui videatur, quasi diffidamus auditorum memoriæ.

§. 7. *Alterum epilogi munus est* παθοποιΐα, *sive commotio affectuum. Quos verò affectus ciere potissimùm oporteat, non est operosum videre ex natura causæ. Nam cum gratulatione, admiratione, æmulatione perorandum est, si laudemus; sin vituperemus, odium, invidia, contemptus, moveri debent.*

§. 8. *In consiliis spes excitanda, sive explendæ cupiditatis, sive ulciscendæ injuriæ. Interdum etiam timorem ex periculi metu injici expedit.*

§ 9. *In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium,*

invi.

invidia; inprimis autem indignatio, & misericordia; illam accusator, hanc reus aucupatur.

§. 10. *Hac in parte orator in primis aperire debet fontes eloquentiæ: sic ut non solùm incendere judicem, sed ardere ipse videatur. Atque ad hoc plurimum confert, ut ita complectatur animo imagines rerum absentium, quasi eos oculis coram cernere videatur. Nam quo quis meliùs eas conceperit, hoc potentior erit in affectibus commovendis.*

Indicant hoc perorationes Ciceronis. Ut pro Milone, ubi ait; *Sed finis sit, neque enim præ lachrymis jam loqui possunt. & hic se lachrymis defendi vetat.* Et pro Rabirio Posthumo: *Sed jam, quoniam, ut spero, fidem quam potui, tibi præstiti, Posthume, reddam etiam lachrymas, quas debeo.* Et pauló post: *Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolo debilitat, includitque vocem.*

Scitè verò dicebat magnus ille Galliarum Rex, itemque optimus ingeniorum censor, Henricus IV (a) non aliunde se melius præstantem dignoscere oratorem, quàm ex peroratione. Nam etiam, qui natura parum possunt, tamen artis beneficio sæpe ordiuntur eleganter; atque aliquandiu in orationis suæ cursu provehuntur feliciter; sed postquam deventum est ad epilogum, ubi maximè desideratur vis oratoris, ibi penitùs flaccescunt, & nihil laude dignum ampliùs possunt: quod inde ferè contingit, quia jam omnes artis λυκύθους (b) exhauserint: aut quia temporis angustia excludantur, quo minùs orationem pari arte, atque industria pertexant. Imò interdum etiam hic opera eorum claudicat, quibus & ingenium, & ars, & otium, abunde suppetit? nempe quia animus jam diutina cura lassatus, eo, quod superest, citò nimis studeat defungi. Ne quid hujusmodi usu veniat nobis, ita in tornando exordio, & proximis limandis, versabimur: ut subinde cogitemus, qua porta sit exeundum.

(a) *Nicol. Caussinus in sacra humanæque eloqu. paral.*
(b) *Arculas pigmentarias.*

Atque hæc dicta ſunto de Diſpoſitione, quatenus reſpondet inventioni, quam generalem, magiſque ſimplicem, vocabimus. Naturæ nunc ordo exigebat, ut deinceps tractaremus de diſpoſitione earum orationum, quarum argumenta excuſſimus in doctrina Inventionis ſpeciali, magiſque mixta: Ut ſunt conſolatoriæ, conciliatoriæ, gratulatoriæ, monitoriæ, nuptiales, funebres, natalitiæ, & ſimiles. Nam inventionis quidem eſt, earum argumenta quocunque ordine aſſignare: ſed argumenta illa digerere, hoc verò munus eſt diſpoſitionis proprium. Veruntamen in ſpeciali hujuſmodi materia aliud nobis ordo doctrinæ exigere viſus eſt. Nam cùm ſtatim poſſis argumenta eo commemorare ordine, quo plurimùm in oratione ſolent collocari: quid profectò attinebat, priùs illa rudi indigeſtaque, ſilva proponere; mox eadem repetere, licet ordine meliori? Quare cum earum οἰκονομία ſatis ex iis cognoſcatur, quæ in ſpeciali Inventionis doctrina diximus: non eſt profectò, quòd in iis nunc teramus tempus. Illud tamen conſilium non videtur poſſe improbari, ſi quia omnem iſtam de talibus orationibus doctrinam, quàm nos propoſuimus poſteriori parte libri ſecundi, hoc demum loco tradat: nempe tanquam ſuperioris doctrinæ de inventione, & diſpoſitione, appendicem juſtam, quæ in ſpecialibus quibuſdam materiis, tum argumenta propria, tum eorum ordinem, oſtendat. Non diſceptabo, uter ordo præſtet, quando res illa profectò tanti non eſt. Verùm de eo quiſque judicio ſuo fruatur, ut lubet.

Cæterum ex iis, quæ de orationibus iſtis expoſuimus, judicium etiam ferre poſſumus de ordine epiſtolari. Nam pleræque omnes epiſtolæ ad iſta genera revocantur. At ſi quæ eò referri non poſſe videantur, hæ ferè, quò ad ordinem, non egent artificii ullius, Quales ſunt illæ, quæ narrant: in quibus rei geſtæ ordinem ſervamus. Item quibus alteri reſpondemus, ubi illi plurimùm ordini inſiſtimus, quo alter epiſtolam pertexuit. Id ſe factum ait Tullius lib. 6. ad Att. ep. 1. *Accepi tuas litteras ad quintum milliare Laodiceæ, quas le-*

legi libentiſſimè, pleniſſimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. Iis igitur reſpondebo. Sic enim poſtulas, nec οἰκονομίαν *meam inſtituam: ſed ordinem conſervabo tuum*. Nec tamen id perpetuum eſt. Sanè lib. 1. ad Att. ep. 13. *Reſpondeo*, inquit, *tibi* ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς. Nemqe quia Homerus ſæpè media priùs narrat, quam initium rei. Alibi etiam ſe purgat de ordine turbatiori, ſcripſiſſe dicit *quicquid in buccam veniret*. Et ad Quinctum fratrem ait, *hallucinari interdum epiſtolas*. Quare non eſt, quod iſtis immoremur.

Finis Libri Tertii.

G E-

GERARDI JOANNIS VOSSII

PARTITIONUM ORATORIARUM

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

DE ELOCUTIONE UNIVERSE, Ac particulatim de priori Elegantiæ parte, quæ in Latinitate consistit.

§ 1.

Cum oratori videndum sit, & quid, & quo loco, & quomodo unumquodque dicat, duoque priora (quorum unum inventionis est, alterum Dispositionis) exposuerimus: proximum est, ut de tertio agamus; quod, quatenus in dictione quidem cernitur, Elocutionis; quà autem extra eam spectatur, Pronunciationis est, sive Actionis.

§. 2. *Elocutio alia philosophica est, alia oratoria, alia historica, alia poetica. Hoc loco proximè agemus de oratoria: de cæteris non nisi obiter quædam aspergemus.*

§. 3. *Etsi verò elocutio, Aristotele teste, à poetis profecta sit ad oratores: multum tamen horum illorumque elocutio distat.* (a) *Nam poetica longius abit à vulgari consuetudine loquendi: unde Cicero* (b) *poetas, ait, quasi alia* (c) *quadam lingua loqui.*

§. 4.

(a) L. 1. *Rhetor.* (b) L. 2. *de Orat.*
(c) *Ita cum Lambino legere malui quam cum vulgatis Codd.* aliena.

§. 4. *Elocutio oratoria est rerum inventarum, & dispositarum, per verba sententiasque expositio ad persuadendum idonea.*

Qua in definitione elocutio jure non tantùm verborum esse dicitur, verùm etiam rerum: Nec enim solùm orationem vestit flore verborum, sed & lumine sententiarum. Neque obstat, quod inventio sententias suppeditet. Nam nihil prohibet, quò minùs hæ ad utramque possint partem referri: ad inventionem quidem, quatenus probant; ad elocutionem autem, in quantum ornant.

§. 5. *Elocutionis præcepta, quà verba, quà rem spectes, partim sunt generalia, neque respiciunt certam materiam, aut characterem: partim sunt specialia, & ad hanc, illamve materiam, ac characterem, restricta, atque accommodata.*

§. 6. *Elocutio communis dividitur in Elegantiam, Dignitatem, & Compositionem.*

§. 7. *Elegantia efficit, ut unumquodque tum purè, tum apertè dicatur.*

§. 8. *Puritas Latinis dicitur Latinitas. Ea, ut placet Maximo Victorino* (a), *nihil est aliud quàm* observatio incorruptè loquendi secundùm Romanam linguam.

§. 9. *Quare oratio non Grammaticis duntaxat præceptionibus; sed etiam bonorum scriptorum consuetudini conformis esse debet.*

§. 10. *Nec tamen hæc pars tam oratorem constituit, quam urbis alumnum; eoque, qui commendat quemquam ob elegantiam, non tam eum laudat ut oratorem, quàm ut civem Romanum.*

§. 11. *Habet enim sermo urbanus nativum quid, quod peregrinis assequi difficile est; adeò quidem, ut Asinius Pollio in Livio etiam quandam agnoverit Patavinitatem* (b).

§. 12.

(a) *L. de re Grammatica.*

(b) *Fabius 5. Nempe ornatè quidem; sed interdum tamen non satis Latinè, huic Critico scripsisse videbatur.*

§. 12. *Atque eò magis nunc, desita Latinè loquendi consuetudine, opera nobis danda est, ut quàm minimùm absimus ab sermonis Romani elegantia.*

§. 13. *Sed fieri illud nequit, nisi constet priùs, in quibus consistat Latinitas, & quomodo comparetur.*

§. 14. *Consistit autem ea tum in verbis ipsis, tum in modo pronunciandi.*

§. 15. *In verbis delectu opus est, quem originem eloquentiæ esse, jure optimo dicebat Cæsar* (a).

§. 16. *Delectus is non ob elegantiam solùm adhibetur; sed etiam ob dignitatem, & compositionem.*

Ad dignitatem pertinet, quatenus vocabula sunt propria, vel modificata: hæc rur um vel molliter, vel durè translata. Ad compositionem verò refer, quatenus quædam præ aliis suavia sunt, aut sonora. Verùm de discrimine, ac judicio, ratione dignitatis aut compositionis, suis infrà locis dicetur.

§. 17. *Nunc agendum de eo, quatenus elegantiam gignit. In quo delectu distinguuntur vocabula ratione ortus, significationis, & usus.*

§. 18. *Ratione ortus, vel Latina sunt, vel peregrina. Peregrina vero, vel Græca sunt, vel aliarum gentium. Græcis abstinebit orator. Quod si quid Latinè dici non possit, idem pluribus exponet.*

Cicero lib. 3. de Fin. bon. & mal. *Equidem soleo etjam, quod uno Græci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere.* Vide etiam, quàm ejusce rei studiosus fuerit Tiberius, de quo ita Tranquillus: (b) *Sermone Græco, quamquam alioqui promptus & facilis, non tamen usquequaquè usus est, abstinuitque maxime in senatu: adeò quidem, ut,* MONOPOLIUM *nominaturus, prius veniam postularit, quòd sibi verbo peregrino utendum esset? atque etiam in quodam decreto patrum, cum* ἔμβλημα *recitaretur, commutandam censuit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam: aut, si non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum,* rem

(a) *Libr. 1. de Analogia, ut testatur Cicero in Bruto.*
(b) *In Tiberio cap. 71.*

rem enunciandam. Ac meminit ejusce rei etiam Dio in LVII. (a) Βυληθεὶς δὲ περὶ τύτυ τι δόγμα ποιῆσαι, ἐκώλυσεν αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τῦ ἐμβλήματος, ὡς καὶ Ἑλληνικὸν, ἐμβληθῆναι, καὶ τοί μὴ ἔχων, ὅπως ἐπιχωρίως αὐτὸ ονομάσῃ. Narrat idem aliquanto post, ut, cùm strénam à quibusdam oblatam non accepisset, eadem de re proposuerit edictum; in quo voce non Latina uteretur. Hoc cùm in mentem ei venisset noctu, ut erat elegantiæ in loquendo perquam diligens, vocasse ad se omnes, qui linguæ Latinæ proprietatem studiosè observarent. Ibi Attejum Capitonem dixisse, tametsi nemo ante eum isto vocabulo usus fuisset, hoc nihilominus in Tiberii gratiam inter antiqua esse referendum. At Marcellum quendam (b) subjecisse tum: *Hominibus, Cæsar, civitatem dare potes, verbis non potes*.

§. 19. *Si Græci scriptoris versus sit adducendus, satius fuerit eum Latinè transferre*.

Quod Cicero etiam observat in oratione pro Dejotaro, ubi sententiam Latinè exprimere, quàm Græcum referre versum maluit. Imò idem facit in iis, quæ de philosophia scripsit. Ut penè initio Tusculanarum quæstionum: ubi itidem Epicharmi versiculum istum convertere, quàm Græcè recitare, maluit:

Ἀποθανεῖν ὐ, ἢ τεθνᾶναι, ὔ μοι διαφέρει (c).

Ita enim apud eum Marcus, & alter colloquuntur.

M. Di-

(a) *Facturus de hac re decretum*, emblematum *vocabulum in eo poni, quia Græcum esset, prohibuit: quanquam Latinum, quod id interpretaretur, haberet nullum*.

(b) *Apud Dionem legitur*; Πόρκιλλόστις, pro Μαίρκελλόστις. *Est is M. Pomponius Marcellus: ut liquet ex Sueton. de claris Grammaticis, ubi rem eandem narrat*, (c) *Ita, ut alibi monuimus, apud Sextum Empiricum legendus is versus: de quo minimè audiendus doctissimus Simon Bosius animadversionibus in ep. 3. l. 1. ad Att.*

M. Dicam, si potero, Latinè. Scis enim, me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latinè. A. Et rectè quidem, sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia?

M. Emori nolo, sed me esse mortuum, nihil æstimo.

Atque hæc satis ostendunt, quantum recedant ab antiquis, qui, venti atque ostentationis causa, passim infarciunt Græca, atque ita, chimæræ instar, monstrosam reddunt orationem. Sanè tantum abest, ut probari hæc res possit in semidoctis, ut in Lucilio ipso (quem Græca Latinis miscuisse, reliquiæ ostendunt) reprenhenderit illud Horatius (a):

At magnum fecit, quòd verbis Græca Latinis
Miscuit. O seri studiorum, quine (b) *putetis*
Difficile, & mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit. An sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commista Falerni est?

§. 20. *Nec tamen hæc ita accipi debent, quasi in totum abstinendum sit Græcis. Nam iis uti licet, quæ usu jam sunt recepta.*

Cicero lib. III. de Fin. Bon. & Mal. *Quamquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa* philosophia, *ut* rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica, *quamquam Latinè eo dici poterant, tamen, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.* Imo Cicero orat. in Pisonem, non refugit Græcum verbum οἴχεται (c); sed cum Plauti (d) citaret versum illum, jam ore omnium pervulgatum:

Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται.

§ 21. *Imò in epistolis eorum etiam est usus, quæ in vulgus recepta non sunt, dummodo scribamus ad illum, qui Græcè sciat. Nam si nesciat Græcè, quid aliud, quam ignaviam ei exprobremus, atque inscitiam? In primis autem eis fuerit locus, occultare si quid velimus.*

Hujus

(a) L. 1. *ser. sat.* 10. (b) Οἶγε, qui utique. *Vide Priscianum lib.* 16. (c) *Abiit, sive evanuit.*
(d) *Trinum. Act. 2. sc. 4.*

Hujus quoque rei exempla passim habemus in epistolis ad Atticum: ubi eapse de causa multa dicit ἐν αἰνίγματι, & ἀλληγορίαις (a). Quod ipse agnoscit lib. 2. ep 19. *Posthæc*, inquit, *ad te, si aut per fidelem habebo cui dem, scribam omnia planè: aut si obscurè scribam, tu tamen intelliges, in his epistolis, me Lælium, te Furium faciam: cætera erunt ἐν αἰνίγματι* (b).

§. 22. *Præterea loca Græcè adducere expedit iis, qui commentarios, aut animadversiones scribunt in veteres scriptores.*

Nam collatio Græcorum Latinorumque multum ut voluptatis, ita etiam utilitatis adfert.

§. 23. *Item cum de veterum mente controversia est.*

Nam cùm multa adeò perperam vertantur, faciliùs inveniemus fidem, si ipsa scriptoris verba adducamus.

§. 24. *In primis verò iis apud peritos utemur, si destituamur Latinis: ut fit in multis nominibus partium humani corporis, animantium, plantarum, gemmarum, medicamentorum, instrumentorum: item vocibus, quas technici, aut philosophi cuderunt.*

Cicero lib. 3. de Fin. *Puto, concedi nobis oportere, ut Græco verbo utamur, si quando minùs occurret Latinum, ne hoc* ephippiis, & acrotophoris *potiùs, quam* proegmenis, & apoproegmenis, *concedatur, quamquam hæc quidem* proposita *rectè &* rejecta *dicere licebit.*

§. 25. *Adhæc non est, quod apud doctos refugiamus Græca, si Latinis fuerint significantiora, vel elegantiora.*

Ut si φιλαυτία malis dicere, quam *amor sui ipsius*. item ἀπειροκαλία, quàm *ignorantia decoris*, vel etiam *ineptia*. Nec enim hæc idem significant, etsi id magni viri putarint. Accedo potiùs Tullio, qui lib. 2. de Orator. de Inepti vocabulo agens. *Vim*, inquit, *hujus mali Græci non vident: ne nomen quidem ei vitio* im-

---

(a) *Ænigmaticè & allegoricè.*
(b) *Obscurè, & per Ænigmata.*

imposuerunt. Ut enim quæras omnia, quomodo Græce ineptum appellent, non reperies. Scio hac parte à Budæo (a) reprehendi Tullium, sed Ciceronis causam fortiter agit Cæsar Scaliger oratione de verbo *Inepti* ad Arnoldum Ferronum. Nec in singulis modò verbis, sed etiam conjunctis, id locum habet. Certè perierit venustas, si Latinè efferre velis illud Diogenis Cynici (b): Κρεῖττον εἰς κόρακας ἀπελθεῖν, ἢ εἰς κόλακας. (c) Vel illud Solonis, (d), aut, ut alii volunt, Xenophanis (e): Τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν δεῖ, ἢ ὡς ἥκιστα, ἢ ὡς ἥδιστα (f): Suntque ejusmodi innumera. Et hæc de Græcis.

§. 26. *Quemadmodum verò in Græcis fecimus, ita in aliarum etiam gentium vocabulis distinguere convenit inter illa, quæ civitate sunt donata, & ea, quæ peregrinitatem nondum exuere.*

Posterioris generis est MASTRUGA, (g) Sardum vocabulum. Scio uti Tullium (h); sed ita, ut Fabius (i) ait, *illudens Cicero ex industria dixit*. Tale quoque Prænestinum *conia* pro *ciconia*, cujus meminit Plautus Truculento (k). Sane & *Prænestinorum sermone utentem Vectium Lucilius insectatur*: ut ibidem ait Fabius. Tale quoque *Parlamentum* pro suprema curia in Galliis præcipuè Parisiensi. Item *guerra* pro bello, etsi ne in versu quidem id refugit Baptista Mantuanus.

At prioris generis est *camelus*, quod à Syris esse agnoscit Varro lib. IV. de LL. itidem *essedum*, quod è Gallis est, ut indicat Junius Philargyrius (l) suntque multa ejusmodi.

(a) *Apud Laertium.* (b) *Satius est in corvos incidere, quam in adulatores.* (c) *Plutarch.* (d) *Hesychius illustris* (e) *Cum tyrannis aut nihil sermonis habendum, aut suavissime.* (f) *Vel mastruca* (g) *Pro Scauro, apud Isidorum lib 19. cap. 32. Etiam orat. de provinciis consular. legas cummastrucatis latrunculis.* (h) *Lib. 1. c. 5.*
(i) *Act. 3. sc. 2.* (k) *In 3. Georg.*

§. 27. *A significatione dividuntur vocabula bifariam. Nam vel consideramus significationis aptitudinem, vel rei significatæ honestatem.*

§. 28. *E priori considerandi modo resultat vocabulorum distributio in magis & minus significantia: è quibus potiora ducuntur æquantia rem, de qua sermo est.*

§. 29. *E posteriori oritur altera divisio, in honesta, & inhonesta, cujusmodi sunt obscœna, & sordida.*

§. 30. *Obscœna sunt, quæ res Veneris nudis enunciant vocabulis.*

§. 31. *Verùm cum voces obscœnæ æquè Latinæ sint: imò scriptores Romani κατ' ἀντονομασίαν per* verba Latina *intelligant* (a) *obscœna, tanquam quibus Latina sive Romana insit simplicitas: profectò non tam, qui his utitur, contra Latinitatem, quàm bonos mores peccat: neque tam imperitiam detegit sermonis Romani, quàm animi impuritatem.*

§. 32. *Quare qui hostis naturæ non est, is aut in totum istis abstinebit, aut si qua est rei enunciandæ necessitas, eam potius verborum teget involucro, naturam hac in parte imitans, quæ partes obscœnas maximè ab oculis removit.*

§. 33. *Etiam abstinendum sordidis. Ejusmodi sunt, quæ notant res immundas.*

Qualia Stercutio relinquemus.

§. 34. *Denique ab usu distinguuntur vocabula, idque bifariam, Nam vel usus is spectatur in populo, vel in scriptoribus illis, quorum aliqua hodie habemus.*

§. 35. *Ratione popularis consuetudinis distribuuntur vocabula in vetera, & nova.*

§. 36. *Veterum alia in usu sunt, alia non sunt.*

§. 37. *Priora vel soli usurpantur vulgo, vel etiam doctis.*

§. 38. *Quibus solum vulgus utitur, ea etsi de rebus sordidis non sint, tamen pro sordidis habentur.*

Nempe sordes contrahunt, quæcunque usu hominum elegantium haud nitescunt. Unde Gellius (b)

(a) *Turnebum vide l.* 24. *Advers. c.* 5. (b) *L.* 16. *c.* 7.

ea vocat *maculantia ex sordidiore vulgi usu*. Hujusmodi quædam apud Laberium inveniri ait, ut *homo levenna* pro levi, *malas malaxare*, *gurdus*, *cocio*, *botulus* pro farcimine, & alia: quamvis de quibusdam rigide nimis exerceat censuram: ut cum ejusmodi facit *planum* pro sycophanta, quo tamen usum agnoscit Ciceronem in orat. pro Cluentio. Ac videtur non minùs falli de *obba*, quod nec Persius refugit. Interim rectè Gellius, cùm distinguit inter vulgi usum, & consuetudinem doctorum, de quo elegans etiam est Fabii locus lib. I. cap. IV. *Constituendum inprimis id ipsum, quid sit quod consuetudinem vocemus. Quæ si ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit præceptum, non orationis modo, sed, quod majus est, vitæ. Unde enim tantum boni, ut pluribus, quæ recta sunt, placeant? Igitur, ut velli, & coman in gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet hæc invaserint civitatem, non erit consuetudo, quia nihil horum caret reprehensione; at lavamus, & tondemus, & convivimus ex consuetudine: sic in loquendo, non siquid vitiosè multis insederit, pro regula sermonis accipiendum est. Nam, ut transeam, quemadmodum vulgò imperiti loquantur, tota sæpe theatra, & omnem circi turbam, exclamasse barbarè scimus. Ergo consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum; sicut vivendi, consensum bonorum*. Sosipater Charisius lib. I. ut fatuum & sordidum damnat quoque *secus* pro *secundum*, vel *juxta*. Sic tamen locuti etiam Sempronius Asellio lib. I. Histor. & Plin. lib. XXIV. cap. XV.

§. 39. *Eorum, quæ neque docti refugerunt, alia fuere his usitata, alia rara.*

Usitata, ut *urbs*, *murus*, *cælum*, &c. Rara, ut *oppidò* pro *valdè*; *actutum* pro *statim*, omniaque quæ antiqua sunt, nec tamen planè antiquata.

§. 40. *At quæ in usu desierunt*; obsoleta *dicuntur*. Ut sunt, *topper*, pro *citò*, *manus* pro *bonus*, *iduare* pro *dividere*, similiaque.

§. 41. *Quæ florente sermone Romano viris præstantibus*

in

in usu fuere, hæc nobis etiam constituere debent orationis corpus.

Neque enim in epistola solùm, sed in oratione etiam illud locum habet:

Munda, sed è medio, consuetaque verba juventus,
Scribite: sermonis publica verba, placent.

§. 42. *Obsoleta omninò vitanda.*

Quibus qui utuntur, perinde agunt, quasi cum Evandri matre loquantur: ut Phavorinus dicebat. (a) Cujus & illud est apud Gellium (b) Id, inquit, quod à Cajo Cæsare, excellentis ingenii ac prudentiæ viro, in primo de Analogia libro scriptum est, habe semper in memoria, atque in pectore, ut tanquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens verbum

§. 43. *Rara & ipsi raro usurpabimus. Nam insipientis est putare, passim hoc licere nobis, quod fortasse uno alteroque in loco sibi scriptor aliquis permiserit.*

Huiusce etiam rei nos Seneca admonet epist. CXIV. *Arruntius, vir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium:* Exercitum argento fecit, *id est, pecunia paravit. Hoc Arruntius amare cœpit: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco:* Fugam nostris fecere. *Alio loco:* Hiero Rex Syracusanorum bellum facit, *Et alio loco:* Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. *Gustum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene continua: nec sine causa. Ille enim in hac incidebat: ac hic illa quærebat. Vides autem, quid sequatur, ubi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius:* Aquis hyemantibus. *Arruntius in primo belli Punici ait:* Repente hyemavit tempestas. *Et alio loco cum dicere vellet, frigidum annum fuisse, ait:* Totus hyemavit annus. *Et alio loco:* Inde sexaginta onerarias leves preter militem, & necessarios nautarum, hyemante Aquilone, misit. *Non desinit omnibus locis hoc verbũ infarcire. Quodã loco Sallustius* di-

O 2

(a) *Apud Gellium lib.* 1. *cap.* 10. (b) *Ibid.*

dicit : Inter arma civilia æqui boni famas petit. *Arruntius non temperavit, quo minus primo statim libro poneret :* Ingentes esse famas de Regulo.

Hac in re peccari in primis solet à juventute. Nam in lectione auctorum plurimùm non tam attendit ad vultum ac lineamenta sermonis nativi, quam tantummodo exstantia quæque excerpit, ac recondito eorum usu famam postea eruditionis aucupatur. Hujuscemodi tamen modicè usurpata, neque affectata, dignitatem tribuunt orationi : quia non quilibet iis fuerat usurus. Et hæc de veteribus.

§. 44. *Novorum quædam ab aliis, conficta sunt, & vel à paucis, vel etiam à vulgo recepta, cujusmodi, generali vocabulo,* nova *appellantur : alia verò a dicente primùm finguntur, quæ, discriminis causa,* novata *nuncupamus*

§. 45. *Eorum, quæ presse* nova *vocantur, non una est ratio: quia, quæ aliquando fuere nova, postea facta sunt vetera : eoque videndum est, quando recipi quidque cœperit. Quæ Ciceronis, aut Maronis ævo irrepsere, ea, quin tuto usurpentur à nobis, nemo fere ambigit.* Istiusmodi est *novissimus* pro ultimo, *cervix*, pro cervicibus.

§. 46. *Major est dubitatio de iis, quæ proximo seculo, decrescente jam puritate, in usu esse cœperunt.*

Ut, *interim* pro *interdum*, *subinde* pro *identidem*. Nam priori seculo valuit *deinde*.

§. 47. *Hujuscemodi non esse vocabulis utendum, multorum opinio est. Et pueruli quidem ætati his rectè interdici, agnoscimus. In iis verò, quibus judicium firmavit ætas, feram potius, quàm vel laudem vel culpem.*

§. 48. *At illis, quæ collapso prope sermone Romano, ac decrepita quasi ætate, inventa sunt, qualia apud Symmachum & Sidonium sunt multa, in totum censeo abstinendum.*

§. 49. *Ac multò magis damnanda arbitror, quæ proximis sunt inventa seculis, aut nostro : præsertim si neque nitantur necessitate, neque facta sint* ἀναλόγως *sive*

con-

congruè: quorum si alterutrum absit, omninò, tanquam barbara, adverser.

Ita nulla necessitas fuit, cur dicerent *prædicatum* pro *attributo*, & *principaliter* pro *maximè*. At contra Græcæ compositionis leges peccat οὐτοπία (a) quod finxit Thomas Morus, alludens ad Homericum οὔτις (b).

§. 50. *Novatorum quatuor sunt genera: alia imitatione fiunt; alia derivatione, alia compositione, alia novæ significationis impositione.*

Imitatione, ut si à sono animalis verbum effingas ad instar veterum *balare*, *baubari*, & aliorum, quæ habes apud Philomelæ (c) scriptorem.

Derivatione, quomodo Gaza ab hirundine fingit *hirundinaria*, quæ Græcis χελιδόνιον (d). Item a corniculo *cornicularia*, ut iisdem est κερατῖτις (e). Simile fit, si à capitio, quod veteribus (f) feminarum mamillare erat, aliquam dicas *capitiatam*, quòd pectus capitio texerit.

Compositione, quomodo à *bombo* & *ardeo* conflarunt *bombardam*. Sic Gaza ad exemplum Græcorum ἐλίφλοιος (g), κυνόσβατον (h), τριόρχης (i) effinxit *falsicortex*, *canirubus*, *tritestiger*: suntque apud eum hujus generis longe plurima.

Denique *novæ significationis impositione*, ut qui *clepsydram* vocant, quòd verius est *clepsammium* seu *clepsam-*

(a) *Non locus, sive potius ne locus, aut terminatione etiam mutata nelocia. Ita ficto nomine regionem vocabat quæ foret nusquam. Unde, qui volet, æquè ridiculè nusquam jam appellet vel nusquamam cum Erasmo Epist. ad Morum.*

(b) *Nullus.* (c) *Inter Ovidio perperam tributa.*

(d) *Plantæ genus.* (e) *Item plantæ genus.*

(f) *Varro lib. 4. de LL. & de vita populi Rom. etsi aliter Nonius; sed non intellexit Varronem.*

(g) *Species est roboris*, (h) *Canina sentis.*

(i) *Accipitris genus.*

psammidium. Nec enim aqua nunc, ut olim; sed arenulis tempus metimur.

Ex his quatuor modis primus κατ' ὀνοματοποιίαν fit, ultimus κατὰ μεταφορὰν: de quarum utraque postea dicetur.

§. 51. Novata usurpare licet, cum deest verbum vetus, aut id, quod habemus, non satis idoneum est. At in primis locum habent in rebus amœnis jucundisque. Aliàs utendum iis verecundiùs.

Ita usurpat Tullius lib. de Senectute: Terra semen tepefactum complexu suo diffundit, & elicit HERBESCENTEM ex eo viriditatem; Et ibidem: NE SYLVESCAT sarmentis. Hactenus de usu verborum, quatenus in populo consistit,

§. 52. Præterea usus spectatur ratione scriptorum, unde vocabulorum alia poetica sunt, alia historica, alia oratoria, alia iis propria, qui artes aut scientias tractant.

§. 53. *Poetica dicuntur, non quibuscunque utuntur poetæ, sed quæ apud solos inveniuntur poetas, vel saltem poetis* (a) *sunt in usu, oratoribus non item.*

Ut, *olli* pro *illi*; *grates* pro *gratias*, *altum* pro *mari*, *pugnare alicui* pro *cum aliquo*. Nec quia alia poetarum, quàm oratorum, dictio est, eò poetarum lectione abstinere debet pedestris eloquentiæ candidatus. Nam, ut nihil dicam de liberali delectatione, quæ ex iis percipi potest, multum hoc studio ipsa alitur eloquentia. De delectatione quidem ita Tullius pro Archia: *Quæres à nobis, cur tantopere hoc nomine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convitio defessæ conquiescant*. Et mox: *Si ex his studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animadversionem humanissimam, ac liberalissimam, judicaretis*. Eadem Fabii mens lib. X. cap. I. *Præcipuè*, inquit, *velut attrita quotidiano actu forensi ingenia optimè rerum talium blanditia reparantur*. Quantopere verò nutriatur eloquentia Poeti-

(a) *Et si non solis, sed etiam historicis, de quorum dictione §. seq.*

Poeticæ studio, ostendunt hæc verba, quæ proxime ibidem antecedunt: Plurimùm dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poetarum, multique ejus judicium sequuntur, neque id immeritò. Namque ab his, & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur. Interdum autem & commodè orationi inseri poetarum versus, multis Ciceronis locis dilucet: ita lib. VII. epistolam quandam ad Trebatium, concludit hoc Terentii (a) senario,

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

§. 54. Nec poetica tantùm, sed historica etiam phrasis ab oratoria est diversa.

Quinctilianus (b) *Vitandum quoque, in quo magna pars errat, ne in oratione poetas nobis & historicos; in his operibus, oratores, aut declamatores mutandos putemus. Sua cuique proposita lex, suus decor est.*

Crebrum sane loquendi genus historicis est, lubrica viarum, occulta saltuum, prominentia montium, aliàque: quæ apud oratores haud temerè reperias.

§. 55. Nec artium vocabula, qualia multa habent Grammatici, Philosophi, Theologi, aliique rerum divinarum, aut humanarum doctores, ab oratore usurpari debent: quia oratio ejus debet esse popularis.

Non quidem, quasi penitùs pro tritis, & calcatis vocabulis uti oporteat: (nam in pedestri quoque oratione locum habet illud Venusini vatis (c):

Odi profanum vulgus, & arceo),

sed quia usurpare non debet, quæ à populo non intelligantur. Et hæc quidem dicta sunto de vocabulorum delectu.

§. 56. *Altera Latinitatis pars consistit in pronunciationis sono. Nam non ea tantùm usurpanda est dictio, quam nemo reprehendat: sed insuper moderanda est & lingua, & spiritus & vocis sonus.*

Frustra tamen sit, qui putet, se hac parte adspirare posse ad veterum gloriam. Nihil quippe vulgari est

(a) *Heaut. Act. 1 sc. 1.* (b) *Lib. 10. c. 1.* (c) *Lib. 3. Od. 1.*

pronunciatione corruptius: Ut cum C. ante vocales E. & I. aliter efferimus, quam ante A. O. V. aut consonantes L. & R. item cum diphthongos Æ & OE pronunciamus, tanquam nudas vocales. Et sunt alia id genus plura, de quibus agimus in primo & secundo de Arte Grammatica.

§. 57. Diximus, in quibus consistat Latinitas: videndum quomodo comparetur. Ac olim quidem acquiri poterat auditu solo, quia passim loquebantur Latinè: nunc non item.

Hoc minus: quia seu magnatum, parentumque culpa, seu perpetua sæculorum infelicitate, ferè ita usu venit, ut ii præficiantur primæ ætati, qui necdum ipsi è luto posuerunt pedes. Et sanè dubitandum non est, quin inde fit, quòd etiam cùm sedulo fuerimus in optimis scriptoribus volutati, sermo tamen fluat lutulentus.

—— *Adeo in teneris consuescere multum est* (a)

§. 58. *Supersunt igitur duo præcipuè modi, quibus Latinè discamus: diligentes bonorum scriptorum lectio, & eorundem imitatio.*

§. 59. *Præstantium Latinæ linguæ auctorum quamquam non ita magnus est numerus, non tamen à quovis quilibet sunt legendi, sed judicio hic opus, quia scriptorum alii aliis sunt meliores, & pro cujusque profectu, legendi sunt alii, atque alii.*

§. 60. *Scriptores quidem distinguimus pro ætate, qua quisque vixere. Quinque enim quasi ætates facimus sermonis Romani, puerilem, crescentem, adultam, decrescentem & decrepitam. Ad puerilem refero Saliares hymnos, ex quibus fragmenta quædam citantur à Grammaticis antiquis. Item leges XII Tabularum. Primus in adolescentia est Livius Andronicus: melior Cato, cujus de re Rustica libri ætatem tulerunt. Optimi autem Plautus, Terentiusque. In adulta sunt, ex oratoribus quidem,*

(a) *Virgil.* 2. *Georg.*

dem, & rhetoribus, Cicero, Cælius, Cornificius, Porcius Latro (a), *M. Seneca, &c. ex historicis, Sallustius, Julius Cæsar, A. Hirtius, scriptor belli Hispaniensis, Livius, Vellejus, &c. ex poetis, Lucretius, Catullus, P. Syrus Mimus, Maro, Horatius, Tibullus, Propertius, Gratius, Ovidius, &c. ex medicis, philosophis, reive rusticæ, aut architectonicæ scriptoribus, Varro, Vitruvius, Scribonius Largus, Cornelius Celsus, Pomponius Mela, Columella. &c. In decrescente verò ætate sunt oratores, & rhetores Rutilius Lupus, Quintilianus, Plinius junior, &c. historici, Curtius, Svetonius, Tacitus, Justinus, &c. poetæ, Lucanus, Persius, Silius Juvenalis, Valerius Flaccus, Statius Papinius, Martialis, &c. Philolophi, L. Seneca, Plinius Veronensis, &c. grammatici, Asconius, Agellius, &c. In decrepita ætate sunt, Symmachus, Capella, Sidonius, &c.*

§. 61. Pro legentium quoque profectu, non sine summorum virorum (b) *exemplo, triplicem quasi ætatem ponimus pueritiam, adolescentiam, & ἀκμὴν sive ætatem statam.*

§. 62. Pueritiæ solus legendus est Cicero, atque id, quousque ex eo didicerit formare orationis corpus.

Nam ut pictor primò hominem delineat; inde colores addit: ita nobis prima esse debet cura formandi corpus orationis, post demum de ornamentis laborabimus. Quod si statim, nunc hunc, nunc illum legamus scriptorem, oratio non erit æquabilis, & unius quasi

(a) *Modo illa in Catilinam declamatio sit Portii Latronis, ac non potius declamatoris antiqui: quod verius puto. Videtur enim oratio illa aliquantò inferior laudibus, quas Latroni tribuit M. Seneca. Imò quædam Latinitatis jam labantis in eo vestigia observo. Interim, ut dixi, antiquus est scriptor: ut audiendus non videatur Lud. Carrio, qui ineptissimum vocat sophistam. Aliqui eum censent Vibium Crispum: ut quoque legas apud Hadrianum Junium de Coma cap. 8.*

(b) *Eos inter Lipsii in epistolica institut.*

quasi fili; sed incomposita, & inconstans. Si quos tamen Ciceroni addere sit visum, illi haud alii sunto, quàm qui præiverint ipsi in hoc puerili imitationis genere: Longolius in primis, tum autem Bembus, Bunellus, & Manutius in epistolis illis, quas ante senium scripsit: nam cæteræ frigidam sapiunt ætatem.

§. 63. *Adolescentiæ utilis est in sermone familiari, ac epistolis quoque, Terentius, & mox Plautus: at in orationibus scribendis illì veterum conducent, qui à Tullii dictione proximè absunt.*

Nec movere debet, quòd multi in Cicerone uno consistendum putent. Placere sibi ajunt Plinianum illud (a) *Stultissimum, ad imitandum non optima quæque proponere.* Verùm ratio eos fugit, cum in solo Cicerone optima omnia esse arbitrantur. Nam non tantùm multa sunt non venustè minus ab aliis scriptoribus, quàm Cicerone, dicta; sed etiam plurima sunt, quæ Ciceronis verbis efferri non possint, sive in re rustica, in qua adeundi sunt Varro, & Columella, aliique ejusce rei scriptores; sive in architectonica, in qua consulendus Vitruvius; sive in re naturali, in qua accedendus Plinius, ut in aliis rebus alii. Quare Ciceroni alios addemus, postquam is docuerit formare periodos, numeros, ac totam seriem contextumque orationis. Sed neque tum ampliùs servandum erit puerile isthoc imitationis genus, quod inter alios secutus is, quem dixi, Longolius; ut qui etiam semiperiodos è Cicerone describat: sed potiùs Ciceronis, aut alius scriptoris sententiæ alio debebunt orationis vestitu ornari: Ciceronisque verba aliis accommodari sententiis, atque ita una velut cera plures effingi imagines.

Interim tunc quoque in scriptoribus delectu opus est. Nam sermonem quidem familiarem juvabunt maximè Plautus & Terentius, &, qui ad eorum proximè dictionem accessit, Agellius. Deque epistolis idem sentiendum. Unde Plinius (b) epistolas laudans, comparat

(a) *Lib. 2. epist. 5.* (b) *Lib. 1. epist. 16.*

parat ea Plauto, & Terentio, metro solutis. In orationibus autem & historiis magis ii proderunt, qui proximè accedunt ad Ciceronis stylum: ut sunt Cæsar, Livius, Vellejus, Curtius, Quinctilianus.

§. 64. *Tertia verò ætate, quia jam constantem duxerimus sermonis lineam, nihil periculi erit, ne, ornamentis aliunde arcessitis, aut obruatur sermo, aut dimoveatur de gradu. Quare huic ætati expatiari licebit per omne scriptorum genus.*

Imò tùm ne ex ipso quidem Apulejo, vel glossariis, dummodo judicium adsit, haurire aliqua gravabimur, quæ, suo usurpata loco, ornare valeant orationem.

§. 65. *In primis autem tum legendi breves illi scriptores, Sallustius, Tacitus, Seneca, & similes: quorum lectione futurum est, ut paulatim judicii falce resecetur luxuries dictionis.*

Hactenus de Latinitate.

C A P. II.

DE PERSPICUITATE.

§. 1.

D*ICAMUS nunc de perspicuitate, sive evidentia, quæ magis etiam in oratione necessaria est, quàm exquisita Latinitas.*

Hinc illud vetus, & pervulgatum:

Σαφέστερόν μοι, κ' ἀμαθέστερον φράσον (a).

Et profecto, ut optime inquit Augustinus (b): *Quæ prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis? cùm loquendi omnino nulla sit necessitas, si quod loquimur; non intelligunt, propter quos loquimur ut intelligant.* Quare non imitanda nobis dictio Tertulliani, præsertim scholastico scripto de Pallio. Idem de Persii dictione judicium esto. In primis verò perspicuita-

(a) *Indoctius proloquitur, atque clarius.*

(b) *Lib. 4. de doct. Christ. cap. 10.*

tate est opus, si res fuerint obscuræ, Ubi plane exigitur virtus ea, quæ ab Hermogene dicitur λόγος ἀληθινός; oratio nempe simplex, nudisque sententiis, sine ulla artis affectatione, saltem quæ conspicua sit. At in rebus apertis, dictione minus vulgari uti licet; juxta illud vet. Τὰ μὲν κοινὰ καινῶς, τὰ δὲ καινὰ κοινῶς (a).

§. 2. *Ad perspicuitatem recurritur, ut vocabula propria sint, & usitata.*

De propriis ita Aristoteles lib. III. Rhetor. c. III. (b) Τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σαφῆ (τὴν λέξιν) ποιεῖ τὰ κύρια. Et in Poetica cap. XXII Σαφεστάτη μὲν λέξις ἐστὶν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων (c) De usitatis sic idem scribit lib. VI. Topicorum cap. II. Πᾶν γὰρ ἀσαφές, τὸ μὴ εἰωθός (d) Propria autem cùm dico, non excludo modificata; sed requiro nativam significandi vim ex usu doctorum. Cùm item additur, usitata esse debere; arcentur obsoleta & nova: quo nomine etiam novata jam comprehendo. Sed & rara quæ sunt ad obsoletorum naturam propius accedunt: unde ipsa etiam obscuritatem adferre solent, saltem imperitis. Idemque de artium vocabulis judicandum.

§. 3. *Præterea necesse est, ut vocabula unum significent: cui rei repugnant ὁμωνυμία & ἀμφιβολία. Ὁμωνυμία est unius pluriumve vocabulorum ambiguitas extra constructionem. Nam si constructioni insit, ἀμφιβολία dicitur.*

Ita ὁμωνυμία est in voce *Germanus*, quo & in Germania natus, & frater germanus significatur. Hæc non vitium est, sed virtus quando ludere visum est ambiguitate dictionis: ut cùm de Cimbro fratricida (in quem epigramma quoque exstat Maronis) Cicero dixit, *Germanum occidit Cimber.*

Ἀμ-

(a) *Communia rariter rara communiter.* (b) *Ex nominibus & verbis perspicuam orationem efficiunt propria.* (c) *Maxime quidem perspicua est dictio quæ ex propriis nominibus constat.* (d) *Quicquid enim inusitatum est, id obscurum est.*

Ἀμφιβολία exemplum tale ponit Fabius (a) *Testamento quidam jussit poni statuam auream hastam tenentem.* Quæritur enim, num statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in statua alterius materiæ? Sic illo Ennii versu (b):

Ajo te, Æacida, Romanos vincere posse.

Item illo apud Fabium:

Chremetem audivi percussisse Demeam.

In cujusmodi exemplis nescitur, uter accusativus à fronte regatur, uter à tergo. Est tamen cùm ejusmodi structura nullam ambiguitatem parit. Ut si dicas. *Vidi struthiocamelum deglutientem ferrum.* Neque enim periculum est, ne quis struthiocamelum putet à ferro esse deglutitum.

§. 4. *Nec debet oratio nimis esse concisa, ut in* βραχυλογία, *quomodo vocatur nimia sermonis brevitas.*

Sanè scriptores, qui brevitatem sectantur, in obscuritatem facilè incidunt: quod de Plinio Veronensi ipsoque Sallustio ostendit Andr. Schottus Tullianarum Quæstionum lib. I. cap. XIX. Ejusdem Plinii est lib. VII. de Cicerone: *Omnium triumphorum lauream adepte majorem.* Quo de loco mirifica quidam somniant. Nam putant *omnium triumphorum* κατ' ἐναλλαγὴν poni pro *omni triumpho.* Atqui βραχυλογία est, pro *triumphorum laurea lauream adepta majorem.* Interim laudatur sæpe brevitas, sed pro re nata, non affectata. Βραχυλογία delectati Lacones.

§. 5. *Obscuritatem quoque parit sermo, si tam longus sit, ut dicentem prosequi non possit auditoris intentio.* Μακρολογία *appellatur. Hanc in primis in epistolis fugere oportet.*

Sane obscurius paulò illud Petri Bembi epistola, quam Leonis X. nomine scripsit ad Ludovicum, Galliæ Regem (c) Verùm cum optimam vivendi rationem, summamque probitatem, & eximiam mulieris temperantiam tam amplo in imperio positæ, cæte-

(a) *Lib. 7. c. 9.* (b) *Lib. 8. c. 2. item lib. 7. c. 9. Sed hic pro Chremetem habet Lachetem.* (c) *L. 7. epist. 1.*

cæterasque ejus præstantissimas virtutes animo repeteremus; & simul hujus vitæ miserias, atque horum temporum incommoda, perturbationesque respiceremus: in eam sententiam adducti sumus, ut bene cum iis actum esse statueremus, qui hoc tempore mortem cum vita commutavissent: Deumque Opt. Max. Annam Reginam ad sese, tanquam de terrarum æstu & fluctibus in portum, aut tanquam de flebili hospitio ad plenam hilaritatis paternam domum, cœlum ipsum beatorumque concilium vocavisse, magnopere existimaremus: ubi illa bene actæ vitæ præmia, & cum liberalitatis, atque beneficentiæ, quibus duabus virtutibus supra mulierum captum enituit; tum verò etiam temperantiæ patientiæque suæ speratos fructus, læta felicissimaque perciperet.

§. 6. Denique obscuritatem adfert verborum mixtura: qualis est in ἀναστροφῇ καὶ συγχύσει. Ἀναστροφὴ *trajicit verbum in eodem commate.*

Ut apud Cornelium Nepotem in Timothei vita: *Hunc adversus tamen Timotheus postea populi jussu bellum gessit.* Pro *adversus hunc.* Quamquam hoc quidem loco potiùs elegantiæ est. Afranius apud Nonium:

Ut scire possis, ad quo te expediat loqui.

Pro *Quo ad.*

§. 7. Σύγχυσις *trajici verbum ex uno commate in alterum.*

Ut apud Horatium (a):

Namque pila lippis inimicum & ludere crudis.

Nam *ludere* conjungi debet cum *pila*, quod in priori commate est. Et apud eundem (b):

—— Simius iste
Nil præter Calvum & doctus cantare Catullum.

Atque hæc præcipuè sunt, quibus obscura redditur oratio: *in quod malum etiam à quibusdam laboratur: neque id novum vitium est, cum jam apud T. Livium invenerit* Fabius (c), *fuisse præceptorem aliquem, qui disci-*

(a) *Libr.* 1. *Sat.* 5. (b) *Lib.* 1. *Sat.* 10.
(c) *Libr.* 8. *cap.* 2.

discipulos obscurare, quæ dicerent, juberet, Græco verbo utens, Σκότισον (a). Unde illa scilicet egregia laudatio, Tanto melior: ne ego quidem intellexi.

CAP. III.

DE DIGNITATE.
Ac Tropis generatim.

§ 1.

NEC *satis est, ut dictio sit pura, & perspicua, quod Elegantia præstat: sed duobus præterea opus est,* dignitate *quadam verborum & sententiarum, ac felici* compositione.

In domo magnifica non tantum ea sunt, quæ ad necessitatem pertinent, sed etiam, quæ ad ornatum. Itidem fit in sermone oratoris. Ubi necessitatis est elegantia, hoc est Latinitas, & perspicuitas, quæ præstat Grammaticus. Sed Rhetor superaddit his ornatum duplicem: unum ex verbis sententiisque; alterum ex venusto verborum situ ac collocatione. Sanè (ut eadem in Similitudine persistamus) in domo splendida non sufficit, ut res ipsæ sint ornatæ, velut picturæ: sed opus est etiam, ut tum ea, quæ ad necessitatem pertinent, tum quæ ad ornatum faciunt, suis singula collocentur locis. Quid enim inornatius, quàm si picturæ præstantes sint in coquina; vasa coquinaria in triclinio? Quare, ut undique ornata sit oratio, tum ea eligi debent, quæ picturarum instar per se habent ornatum; ut sunt verborum sententiarumque lumina, de quibus tractat Dignitas: tum etiam, quæ vel ad emendatum, ac perspicuum sermonem, vel ad isthæc verborum sententiarumque lumina pertinent, ea universa pro rei, de qua agitur, natura, suaviter aut asperè, & periodicè, numerosèque debent collocari; quod docet Compositio.

§. 2.

(a) *Obscurato.*

§. 2. *Usus utriusque partis multò maximus est. Nec enim tantum facit, ut ipsi scribamus orantè; sed etiam, ut summam capiamus voluptatem ex scriptis alienis.*

Nam quemadmodum, qui in domo magnifica cæcutientibus aut clausis oberrat oculis, quia non videt picturas præstantissimas, pavimentum tessellatum, lacunaria aurea, pulcherrimum cunctorum ordinem, nullam capit voluptatem: ita nec delectationem percipit ex scriptis ornatissimis, qui non videt illas orationis picturas, atque ut Lucillius ait:

Quàm lapide lexeis compostæ, ut tesserulæ omnes
Arte pavimenti, atque emblemate vermiculato.

§. 3. *Quia autem prior est cura rei inveniendæ, posterior collocandæ: prius dicemus de ea parte, quæ suppeditat res illas suapte natura ornatas, h. e. orationis picturas, sive illa verborum sententiarumque lumina, quæ Rhetores vocant* tropos; & schemata. *In his enim duobus consistit Dignitas.*

4. *TROPUS est vocis à propia significatione in alienam cum virtute immutatio.*

Quod & nomen indicat. Nam est τρόπος à τρέπω, id est, *verto*; ut ad verbum *inversionem* sonet. Intellige autem inversionem vocis tùm complexæ, tùm incomplexæ. Nam fit tropus tum in vocibus singulis; ut *mulus* pro stupido: tum in conjunctis, ut *laterem lavare*, pro, frustra laborem suscipere instar laterem lavantis.

§. 5. *Hujus immutationis causæ fuere duæ. Una est necessitas. Nam linguæ singulę proprio in multis vocabulo destituuntur, eoque alienum arcessendum fuit.*

Istiusmodi est *gemmare* in vitibus: vel cum segetes *sitire*, aut fructus *laborare* dicuntur: aut cum dicimus *hominem durum*, vel *asperum*.

§. 6. *Huc quoque pertinet, cùm translatum est significantius.*

Ut, *incensus ira: inflammatus cupiditate, lapsus errore.*

§. 7. *Altera causa ..ą ornatus.*

Ut, *flumen eloquentiæ, lumen orationis*. Item cùm Cicero Clodium ait esse *fontem gloriæ* Milonis, & alibi,

bi, *segetem materiamque gloriæ* ejus.

§. 8. *Huc refer quoque tum honestatem, cum dictu parùm honesta voce deflexa explicantur, (nam quod turpe est, id inornatum est) tum verborum copiam, quia illa quoque orationis varietas ornat, & delectat.*

§. 9. *Fit autem inversio significationis quadrifariam, ac pro eo quatuor etiam sunt tropi primarii, Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia,*

Nam vel res arcto adeò vinculo conjunguntur, ut unum sit de alterius essentia, velut totum & pars, quæ *Synecdoche* commutat: vel non quidem unum de alterius essentia est, sed tamen cum essentia conjungitur; sive quia alterum alterius causa est: sive quod unum alteri insit, aut adsit, alterumve præcedat, aut sequatur (a), quæ invertit *Metonymia*: vel ne quidem conjuncta sunt cum essentia. sed aut similia tantùm, cujusmodi commutat *Metaphora*: aut etiam opposita, quorum unum pro altero ponit *Ironia*. Ex his si splendorem, seu usum spectes, facile princeps est Metaphora: de qua idcirco, aliorum Rhetorum exemplo, primo loco dicturi sumus.

(a) *Duplicem hic viam insistere licet. Nam vel ad metonymiam solùm referemus, cum unum est alteri causa, aut subjectum: vel eodem pertinebit, cum unum se habet ut antecedens. Si prius placet, metalepsis, quæ commutat antecedens & consequens, species erit metonymiæ. Sin posterius arridet, præter tropos quatuor commemoratos, erit & quintus tropus primarius Metalepsis.*

CAP. XVI.

DE METAPHORA.

§. 1.

METAPHORA *sive translatio, est tropus, quo verbum à propria significatione in alienam transfertur ob similitudinem. Itaque tria spectantur in metaphora; significatio propria, aliena, & similitudo.*

E. G. Dixit cum Ennio Virgilius (a):

duo fulmina belli

Scipiadas. Propriè in tempestatibus est fulmen. Impropriè de homine dicitur in bello. Similitudo in eo consistit, quòd, ut fulmen est animantibus terribile, ac noxium, ita Scipio hostibus terrori esset maximo.

§. 2. *Metaphora alia petitur ab ἀναλογίᾳ, quae inter quatuor est: alia à similitudine, quae est inter duo.*

E. G. Ut se habet si caput ad hominem, ita princeps ad Remp. Est hic gemina similitudo. Nam similia sunt, cum caput, & princeps, tum corpus, & Resp. Itaque si principem voces caput Reipublicae, fuerit prioris generis metaphora. At inter hominem versutum, & vulpem, est simplex similitudo, eoque, cùm Christus Herodem, ob mores vulpinos, appellat vulpem, metaphora est posterioris.

§. 3. *Praeterea metaphora vel reciproca est, vel non reciproca.*

Reciproca est in vocibus *aurigae*, & *gubernatoris*. Nam & *auriga* pro gubernatore ponitur, & *gubernator* pro auriga. Item in vocabulis *alti* & *profundi*. Nam & mare *altum*, & coelum dicitur *profundum*.

Non reciproca est, *vertex* pro cacumine. Neque enim *cacumen* dicere vicissim liceat pro vertice.

§. 4. *Dicuntur metaphorae à divinis, coelestibus, elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestiis,*

(a) *Æneid.* 6.

stiis, hominibus, eorumque operibus: adeò ut tàm latè pateat metaphora, quàm similitudo, quæ se in res omnes extendit.

§. 5. *Maximè interim commendantur metaphoræ illæ, quæ rebus sensu carentibus actum quendam, & animum dant.*

Ut illa VIII. Æn. *Pontem indignatus Araxes*, & illa Ciceronis pro Ligario: *Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

§. 6. *Debent metaphoræ esse verecundæ, ut migrasse, non irruisse in alienum locum videantur.*

Cicero ad Tironem (a): *Sed heus tu, qui κανών (b) esse meorum scriptorum soles, unde illud tam ἄκυρον (c), valetudini fideliter inserviendo? Unde in istum locum, fideliter venit? cui verbo domicilium est proprium in officio. Migrationes in alienum multæ. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam fidelis dici potest: ut sit, quomodo Theophrasto placet, verecunda translatio.*

§. 7. *At vitiosæ sunt metaphoræ, in quibus est dissimilitudo.*

Itaque damnat Cicero (d) Ennianum illud, *Cœli ingentes fornices*. Nempe quia fornices nec magni sunt, nec totum complent circulum: fortasse & quia à rectis lateribus consurgere soleant.

§. 8. *Item, in quibus simile nimis longe ductum.*

Ut, *Syrtim patrimonii*, &, *Charyddim bonorum*. Pro illo, *scopulum*; pro hoc, *voraginem* rectiùs dixeris: quia sensus faciliùs feruntur ad ea, quæ visu, quàm quæ auditu perceperunt. Poetis tamen, quàm oratoribus, audacioribus hic esse licet.

§. 9. *Fugiendæ etiam, quæ sumuntur à re turpi, h. e. obscœna, aut sordida.*

Ut, *stercus curiæ Glaucia: Respublica castrata morte*

(a) *Epist. 7. lib. 16.* (b) *Regula ac censor.*
(c) *Improprium.*
(d)

te Camilli : & illud, quod ex veteri oratore adducit Fabius, *persecuisti Reipubl. vomicas*.

§. 10. *Item, qui nimis amplificant*.

Ut, si puer dicatur *ferreus in studiis*. Neque enim id ei convenit ætati: licet ætates provectum rectè dixeris χαλκέντερον (a), quod Didymi Grammatici olim cognomen fuit (b).

§. 11. *Nec minores debent esse re significata*.

Ut, *saxea verruca*.

§. 12. *Nec facilè recedendum à metaphora, à qua cœpit oratio. Vitiosè enim, si à fontibus cœperis, desinas in incendium*.

Interdum tamen id quoque elegantiæ est. Ut cum Claudianus de legione Fulminatrice ait (c),

—— *Nam flammeus imber in hostem*
Decidit ——

Ubi *imber* pro copiis: ut Virgilio (d) *nimbus peditum*, *Flammeus* autem, quia legio, ut dixi, *Fulminatrix* vocaretur. Et *flammeum* etiam *imbrem dici* posse, arguit historia Sodomæ & Gomorræ: de qua sic Tertullianus (e): *Impietas ignium meruit imbres*.

§. 13. *Etsi autem nullus est florentior tropus, quique plus luminis afferat orationi, quàm metaphora; non tamen frequentari nimis debet. Nam ut modicus delectat usus, ita immodicus tædio complet; & ut modicus illustrat, ita immodicus obscurat: ut qui exeat in allegoriam aut ænigma*.

§. 14. *Quibus verò locis magis, quibus minùs; metaphoris uti liceat; id hujus loci non est, sed pertinet ad doctrinam de charactere*.

De quo sequenti libro dicemus.

CAP.

(a) *Intestina habentem ærea*. (b) *Suidas*.
(c) *De sexto consulatu Honorii vers.* 342.
(d) *Æneid.* 7. *vers.* 793. (e) *Libr. de Pallio c.* 2.

CAP. V.

DE METONYMIA.

§. I.

METONYMIA, cùm sit à μετὰ (a) & ὄνομα (b), *ad verbum sonat* transnominatio, *vel potius* transnomen, *qua forma pro* ἀντωνυμία pronomen *dicimus*. *Alio nomine, Cicerone teste*. Ὑπαλλαγὴ *vocatur*.

§. 2. Est verò tropus, quo causa externa (c) *ponitur pro effectu, aut subjectum pro adjuncto, vel antecedens pro consequente, aut contrà*.

§. 3. Itaque sex in universum sunt ejus modi. Primus est causæ externæ pro effectu.

Ut, *Mars* pro bello, *Ceres* pro frugibus, *Cicero*, aut *Livius* pro scriptis. Sed dicimus: *Vario Marte pugnatum*. Virgil. (d) *Onerantque canistris*
Dona laboratæ Cereris.

Martial. (e).
Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea vix totum bibliotheca capit.

§. 4. Alter modus est, effecti pro causa.

Ut, *expalluit*, pro *extimuit*. Nam pallor est effectum timoris. Horatius (f):
Pindarici fontis qui non expalluit haustus.

Sic *pallida* mors, quia mortui pallent. Horat. (g)
Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turreis.

P 3 Vir-

(a) *Trans*. (b) *Nomen*. (c) *Plerique tantum μετωνυμίαν vocant, cum causa usurpatur pro effectu; vel subjectum pro adjuncto, aut contrà. Quod si placet, cum antecedens ponitur pro consequenti, erit tropus singularis, ut annotavimus ad oram c. 2. §. 9.* (d) *Æneid*. 1. (e) *Lib*. 14. *dist*. 109. (f) *Lib*. 3. *Epist*. 3. (g) *Lib*. 1. *Od*. 4.

te Camilli : & illud, quod ex veteri oratore adducit Fabius, *persecuisti Reipubl. vomicas*.

§. 10. *Item, qui nimis amplificant*.

Ut, si puer dicatur *ferreus in studiis*. Neque enim id ei convenit ætati: licet ætates provectum rectè dixeris χαλκέντερον (a), qnod Didymi Grammatici olim cognomen fuit (b).

§. 11. *Nec minores debent esse re significata*.

Ut, *saxea verruca*.

§. 12. *Nec facilè recedendum à metaphora, à qua cœpit oratio. Vitiosè enim, si à fontibus cœperis, desinas in incendium*.

Interdum tamen id quoque elegantiæ est. Ut cum Claudianus de legione Fulminatrice ait (c),

—— *Nam flammeus imber in hostem*
Decidit ——

Ubi *imber* pro copiis: ut Virgilio (d) *nimbus peditum*, *Flammeus* autem, quia legio, ut dixi, *Fulminatrix* vocaretur. Et *flammeum* etiam *imbrem dici* posse, arguit historia Sodomæ & Gomorræ: de qua sic Tertullianus (e): *Impietas ignium meruit imbres*.

§. 13. *Etsi autem nullus est florentior tropus, quique plus luminis afferat orationi, quàm metaphora; non tamen frequentari nimis debet. Nam ut modicus delectat usus, ita immodicus tædio complet; & ut modicus illustrat, ita immodicus obscurat: ut qui exeat in allegoriam aut ænigma*.

§. 14. *Quibus verò locis magis, quibus minùs; metaphoris uti liceat; id hujus loci non est, sed pertinet ad doctrinam de charactere*.

De quo sequenti libro dicemus.

CAP.

(a) *Intestina habentem ærea*. (b) *Suidas*.
(c) *De sexto consulatu Honorii vers. 342.*
(d) *Æneid. 7. vers. 793.* (e) *Libr. de Pallio c. 2.*

CAP. V.

DE METONYMIA.

§. 1.

METONYMIA, cùm sit à μετὰ (a) & ὄνομα (b), *ad verbum sonat* transnominatio, *vel potius* transnomen, *qua forma pro* ἀντωνυμία pronomen *dicimus*. *Alio nomine*, *Cicerone teste*. Ὑπαλλαγὴ *vocatur*.

§. 2. *Est verò tropus*, *quo causa externa* (c) *ponitur pro effectu*, *aut subjectum pro adjuncto*, *vel antecedens pro consequente*, *aut contrà*.

§. 3. *Itaque sex in universum sunt ejus modi*. *Primus est causæ externæ pro effectu*.

Ut, *Mars* pro bello, *Ceres* pro frugibus, *Cicero*, aut *Livius* pro scriptis. Sed dicimus: *Vario Marte pugnatum*. Virgil. (d) *Onerantque canistris*

Dona laboratæ Cereris.

Martial. (e).

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea vix totum bibliotheca capit.

§. 4. *Alter modus est*, *effecti pro causa*.

Ut, *expalluit*, pro *extimuit*. Nam pallor est effectum timoris. Horatius (f):

Pindarici fontis qui non expalluit haustus.

Sic *pallida* mors, quia mortui pallent. Horat. (g)

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turreis.

(a) *Trans*. (b) *Nomen*. (c) *Plerique tantum* μετωνυμίαν *vocant*, *cum causa usurpatur pro effectu*; *vel subjectum pro adjuncto*, *aut contrà*. *Quod si placet*, *cum antecedens ponitur pro consequenti*, *erit tropus singularis*, *ut annotavimus ad oram c.* 2. §. 9. (d) *Æneid*. 1. (e) *Lib*. 14. *dist*. 109. (f) *Lib*. 3. *Epist*. 3. (g) *Lib*. 1. *Od*. 4.

Virgil,

—— *Scipiadas cladem Libyæ.*

Hoc eſt, qui cladem Libyæ intulerunt. Sic *ſudor* pro labore apud Moſem (a), & Heſiodum (b).

§ 5. *Tertius modus eſt ſubjecti pro adjuncto. Subjecti autem nomen laxè hic uſurpatur pro eo, cui quid ineſt, vel adeſt, vel circa quod aliquid verſatur. Itaque huc etiam refer, cum continens ponitur pro contento* (c).

Cic. de orat. *Ut omittam illas omnium diſciplinarum inventrices Athenas*, pro Athenienſibus: Pro lege Manilia: *Teſtis eſt Italia* &c. pro *Italis*. Sic *rus* pro ruſticis. At aliter Catullo Voluſii annales dicuntur

Pleni ruris, & inficetiarum:

Hoc eſt, ruſticitatis. Quomodo & Græcos loqui, monet Heſychius, ἀγροῦ πλέως, ἀγροικίας πλήρης.

Item *menſæ ſecundæ* pro *bellariis*.

§. 6. *Item cum poſſeſſor ponitur pro re poſſeſſa.*

Ut cum Svetonius ait, *Claudium venalem pependiſſe*, hoc eſt, prædia ejus, pendente titulo ac libello proſcripta. Simileque eſt illud apud Terentium Eun. (d), *Comedendum aliquem propinare*, hoc eſt bona alicujus. Cic. de Senect. *Cujus ego villam contemplans: non enim longe abeſt à me*, id eſt, à villa mea.

§. 7. *Præterea cum nomen rei ſignatæ tribuitur ſigno.* Ut Ecl. III.

Orpheaque in medio ſtatuit, ſylvaſque ſequentes,

id eſt, cælatam Orphei & ſylvarum imaginem. Sic *Jupiter*, pro ſtatua Jovis. Ovid. Faſt. 1.

Jupiter anguſta vix totus ſtabat in æde,
Inque Jovis dextra fictile fulmen erat.

§. 8.

(a) *Gen. cap. 3. verſ. 19.* (b) Ἔργ. *verſ. 287.*

(c) *Niſi magis placet, hanc eſſe metonymiam adjuncti, uti in Inſtitutionum Oratoriarum opere eo probamus, quod locus locati, non locatum loci accidens ſit. Sunt enim locus, & tempus, circumſtantiæ rei: ut Philoſophi conſentiunt.*

(d) *Act. ult. Sc. ult.*

§. 8. *Adhæc cùm dux* (a) *ponitur pro exercitu*.

Ut cùm dicimus, ab Annibale apud Cannas cæsa esse sexaginta Romanorum millia. Cui simile, cum patronus, vel advocatus ponitur pro cliente. Cicero pro Cæcinna: *Restituisse te dixit. Nego me dicto prætoris restitutum esse*. Me, hoc est, clientem meum.

§. 9. *Item cum res, quæ in tempore fit, pro tempore usurpatur*.

Ut *messis* pro æstate, 1. Georg.

Ante focum si frigus erit, si messis in umbra. Sic.

Tertia messis erat.

§. 10. *Præterea cùm objectum sumitur pro eo, circa quod versatur objectum*.

Ut, Ecl. 1. *resonare Amarillida*: hoc est, carmen de Amaryllide. Et Ecl. VI.

Tum Phaethontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.

Circumdat & *erigit*, hoc est, esse circumdatas & erectas, carmine suo narrat.

§ 11. *Quartus metonymiæ modus est adjuncti pro subjecto*.

Virgil. Ecl. VIII.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.

Terni colores pro ternis liciis triplicis coloris.

Et 1. Æneid.

—— *Stratoque super discumbitur ostro*.

Hoc est, stragulis purpureo ostri colore tinctis.

§. 12. *Huc pertinet, cùm contentum usurpatur pro continente*.

Ut 1. Æn. *Vina coronant*, pro pateras.

§. 13. *Item cum ponitur tempus pro re, quæ in tempore est*.

Ut Philipp. IX. *Hujus seculi insolentia*: hoc est, hominum hujus seculi. Sic Virgil. 1. Æn.

Aspera cum positis mitescent secula bellis.

Idem 4. Æneid.

(a) *Nisi malis hic esse synecdochen partis. Vide c. seq. §. 7.*

—— *Oculisve, aut pectore noctem Accipit.*

Hoc est, somnum, qui noctu capitur.

§. 14. *Item cum sumitur aliquid pro objecto, circa quod versatur.*

Ut in illo B. Ignatii:

Ἔρως ἐμὸς ὁ σταυρωθεὶς, *Amor meus est crucifixus ille*,

Amor, pro eo qui amatur.

§. 15. *Item cum signum ponitur pro re signata.*

Ut, *toga* pro pace. *fasces* pro magistratu. Cicero (a):

Cedant arma togae, concedat laurea linguae (b).

Maro 2. Georg.

Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit,

Huc refer, cùm nomen ponitur pro re. Livius lib. 1. *Ad singula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit*. Et lib 2. *Longè is tum princeps Volsci nominis erat*. Et alibi apud eundem passim: ut de Marone, Horatio, Tibullo, & aliis dicam. Sic Ciceroni A vocatur *litera salutaris*, quia ea significatur Absolutio.

§. 16. *Item cum numerus ponitur pro numerato.*

Ut, *Abiit ad plures*, hoc est *mortuos*.

§. 17. *Vulgò etiam ad metonymiam adjuncti refertur: cum virtutes vitiaque ponuntur pro hominibus ipsis.*

Cic. Verr. 1. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in contumeliis efficere potuisset.* Luxuries pro luxurioso, crudelitas pto crudeli, avaritia pro avaro. Sic *scelus* pro scelesto, *ars* pro artifice. Sed quod ejusmodi referunt ad metonymiam adjuncti, id pinguiori ab iis fit Minerva. Nam si ad vivum resecemus, scelus vel est scelerati forma essentialis, vel effectus ejus. Si prius placet, erit ea sinecdoche partis essentialis: sin posterius, fuerit metonymia effecti.

§. 18. *Denique (ut superiùs dicebamus) ad metonymiam refertur, cum vel antecedens ponitur prò consequente:*

(a) *Orat. in Pison. & apud. Fabium.*
(b) *Al.* laudi.

te : vel consequens pro antecedente. Utrumque Μετάληψιν *vulgò appellant.*

Antecedenti pro consequente utimur, cùm *audire*, vel *auscultare*, accipitur pro *obtemperare*. Terent. Andr. (a) *Pamphilum ne adjutem an auscultem seni?* Quomodo etiam apud Græcos sumuntur ἀκροᾶσθαι, (b) & (c) ὑπακούειν. (d) Similis est tropus, cum *scribere* usurpatur pro *dare*, *rescribere* pro *reddere*, *transcribere* pro *tradere*, sive *jus suum in alium transferre*. Horat. (e).

Scribe decem à Nerio, non est satis, adde Cicutæ
Nodosi tabulas centum.

Terent. Phorm. (e).

Argumentum illud denuo rescribi jube.

Ubi Donatus: *Quoniam ad numerationem pecunia antecedit scriptum, rescribere dicebant pro remunerare. Et sic infert, Næ ego perscripsi porrò illis, quibus debui.* (f)

Simile est *subscribere* pro *assentiri*. Ovid. (g)

Neque precor magni subscribite Cæsaris iræ.

Est & hujus generis.

— Lupi (h) *Mærim videre priores.*

Hoc est, obmutuit, ut solent qui priores lupum viderunt. Item,

— Fuimus (i) *Troes, fuit Ilium, & ingens*
Gloria Dardanidum,

Id est, esse desiit.

Consequens contra pro antecedente ponitur in illo Ciceronis pro lege Manil.. *Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum legati populi Romani redempti sint?* Nam ex eo, quòd redempti sint, captos fuisse intelligitur. Idem sic, quod, ut Do-

(a) *Act.* 1. *Sc.* 3. (b) *Plutarch.* (c) *Matt.* 8. 27.
(d) *Sat.* 3. *libr.* 2. (e) *Action* 5. *Scen.* 8.
(f) *Plura Servius in* 7. *Æneid.* & *Budæus prior. Annot. in Pandect.* (g) 1. *Trist. Eleg.* 11.
(h) *Ecl.* 9. (i) *Æneid.* 2.

Donatus (a) ait, *dicere ponitur pro intelligere & scire*. Ut in illo: (b) *Fœneratum isthuc beneficium tibi pulcre deces*, & alibi apud eundem.

Possis & addere μετάληψιν concomitantis, sive connexi, Ut in Scripturis, (c) *Tegere pedes*, pro exonerare alvum.

CAP. VI.

DE SYNECDOCHE.

§. 1.

SYNECDOCHE *est*, *cum totum ponitur pro parte*, *aut pars pro toto*.

Atque inde & nomen. Nam συνεκδοχὴ ad verbum sonat comprehensionem. Totum autem comprehendit partes suas.

At Grammaticis συνεκδοχὴ vocatur, cum nomen, aut verbum universale restringitur ad parte vel aliquid saltem speciale, quod per accusativum effertur. Ut, *Os humerosque Deo similis*. *Rubet capillos*. *Induitur vestem*. Synecdochen autem appellant, quia particulare comprehenditur ab universali. Alii malunt vocare ἔλλειψιν præpositionis *secundùm*: ut apud Græcos intelligi solet κατὰ.

§. 2 *Fit synecdoche sex modis*: *Primus est*, *cùm genus*, *quod est totum universale*, *ponitur pro specie*.

Ut, *ales*, pro aquila. Virgil. in 12.

—— *Prædamque ex unguibus ales*
Projecit fluvio.

Et alibi *quadrupes* pro equo Marc. 16. 15. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*, id est, homini. Sic *mortales* pro hominibus apud Plautum, (d) & apud Sallustium sæpius. Par ratio in verbis: ut *facere* pro sacri-

(a) *In Adel. Act.* 5. *Scen.* 3. (b) *Phor. Act.* 3. *Sc.* 2.
(c) 1. *Regum*, *sive Samuelis cap.* 24. *vers.* 4.
(d) *Trinummo Action.* 2. *Scen.* 1.

crificare. Varro lib. 5. L. L. *Flamen Dialis agna Jovi facit.* Quomodo & Græci ἔρδειν καὶ ῥέζειν dicunt pro θύειν, Item *feminam cognoscere*, vel *ejus notitiam habere* (a), pro rem habere cum aliqua. Prout & Græci usurpant τὸ γινώσκειν: (b) Item *alloquium* pro consolatione: *alloqui* (c) pro consolari; ut Græcis παραμυθεῖσθαι καὶ παρηγορεῖν.

§. 3. Alter modus est, cum species contra usurpatur pro genere.

Ut, *Eurus* vel *Aquilo*, pro quovis vento. *Sabellicus sus*, pro quolibet; *Myrtoum*, vel *Carpathium mare*, pro quocunque. Maro (d):

—— Dentesque Sabellicus exacuit sus.

Propertius (e):

Non ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ.

Hoc pacto rarò loquuntur Oratores.

§. 4. Tertius modus est, cùm totum essentiale ponitur pro sola materia, solave forma.

Joh. 20. 13. *Sustulerunt dominum meum, nec scio, ubi posuerint eum*, hoc est, domini mei Jesu corpus.

§. 5. Quartus modus est, cum contra pars formalis, aut materialis ponitur pro toto essentiali.

Ut, anima pro homine. Cicero (f): *Vos meæ charissimæ animæ, sæpissime ad me scribite.* Sic corpus pro servo. Huc pertinet quoque *argentum* pro pecunia, vasisque argenteis; *ferrum* pro armis ferreis: quam quidam appellare malunt metonymiam materiæ. Cicer. Verr. 6. *Cum essent triclinia strata, argentumque expositum in ædibus.*

§. 6. *Quintus modus est, cum totum integrale usurpatur pro parte.*

Ut, Ecl. 1.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Sic, *orbis terrarum* pro imperio Romano. Cic. epist. lib. 4.

(a) *Cæsar. lib. 6.* (b) *Catul: ad Cornif. Horat. Ep. od 13.*
(c) *Seneca Troad. 3. 1.* (d) *Georg. lib. 3.*
(e) *Libr. 2. eleg. 5.* (f) *Libr. 14. Epist. 14.*

lib. 4. *Rem vides quomodo se habeat, orbem terrarum, distributis imperiis ardere bello.*

§. 7. *Sextus modus est, cum contra pars integralis ponitur pro toto.*

Ut, *caput* pro homine, *puppis* pro navi, *mucro* pro gladio, *tectum* pro domo. Livius lib. 21. *Placentini captivi ad duo millia liberorum capitum redditi colonis:* Et possis his accensere cùm Dux ponitur pro exercitu, quippe qui sit caput exercitus.

§. 8. *Ad duos postremos modos refer quoque, cum numerus singularis ponitur pro plurali, aut pluralis pro singulari, aut certus pro incerto, aut rotundus pro majori minorive.*

Singularis pro plurali, ut, apud Livium crebrò est. *Romanus prælio victor.* Ubi pars integralis usurpatur pro integro.

Pluralis pro singulari, ut illo Ciceronis ad Brutum (a), *Nos populo imposuimus, & oratores visi sumus.* Nam de se uno loquitur. Ut integro utatur pro parte. Sic lib. 2. de Off. *Maxime autem & gloria paratur & gratia defensionibus: eoque major si quando accidit, ut ei subveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgerique videatur: ut nos & sæpe aliàs, & adolescentes contra L. Syllæ dominantis opes pro S. Roscio Amerino fecimus.* Vides, ut de se solo dicat, *Nos adolescentes fecimus.*

Certus pro incerto: ut *trecenta*, vel *sexcenta*, pro plurimis.

Rotundus numerus pro majori sumitur in illo Livii lib. 45. *A Chalcide trajicit trium millium spatio distantem portum, inclytum statione quondam mille navium Agamemnoniæ classis.* Nam centum & octoginta sex naves fuere supra mille: si earum quidem, quæ apud Homerum (b) recensentur, numerum ineamus.

Sed ad synecdochen totius integrantis pertinet, si rotundus numerus ponatur pro minori.

Ut si dicas, reges imperasse Romæ annis ducentis

(a) *Apud Quintilianum libr. 8. cap. 6. quod est de Tropis* (b) *Iliad. β.*

tis quinquaginta. Sunt enim tantum CCXLIV. Ideo Florus in prologo cùm rotundo uti vellet, *prope* adjecit.

C A P. VII.

DE IRONIA.

§ I.

IRONIA *est tropus, quo intelligitur contrarium ejus quod dicitur*.

Nomen est ab εἴρω, quod est *dico*: unde εἴρων, *dissimulator*, quia aliter dicit, ac sentit; ex quo εἰρωνεία accipi solet pro dissimulatione, qua aliter sentimus, aliter loquimur. Hinc Rhetoribus εἰρωνία est, *quæ diversum ei, quod dicit, intellectum parit*: ut à Fabio (a) definitur. *Illusionem* aliquibus dici idem (b) auctor est. Ironia est in illo Terentii (c): *O salve, bone vir! curasti probe*. Et illo Cicer. Verr. VII. *O præclarum imperatorem!* Et pro Quinctio: *Tum ille vir optimus: vereor ne se derideri putet, quod iterum jam dico, Optimus*.

§. 2. *Intelligitur Ironia bifariam, vel personæ, reive, de qua agitur, natura, vel pronunciatione*.

Prioris generis est illud pro C. Rabirio: *Namque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemque delectant; I, lictor, colliga manus, quæ non modo hujus libertatis, mansuetudinisque non sunt; sed de Romuli quidem aut Numæ Pompilii: sed Tarquinii superbissimi, atque crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, quæ ut homo lenis, ac popularis, libentissime commemoras; Caput obnubito, arbore infelici suspendito*. Nam formulæ istæ crudelitatis indices, & quæ de Tarquinio Su-

(a) *Lib. 6. cap. 2.* (b) *Lib. 8. cap. 6.*
(c) *And. act. 5, sc. 6.*

Superbo dicit, satis ostendunt, qua mente T. Labienum clementem ac mansuetum appellet. Posterioris generis est illud Ciceronis in Clodium: *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta servavit.* Ubi, ut Fabius (a) ait, *cum risu quodam contraria iis dixit, quæ intelligi voluit.* Quanquam & ex persona reique natura, id facile cognoscitur, dummodo cogitemus, id, quod idem Fabius (b) monet, interesse, quid de quo dicatur. Nam inde patet, aut laudi simulatione detrahi, aut vituperation i laude aliquid concessum esse.

§. 3. *Ironiæ, ut in jocis & salibus, ita etiam, cum acrius mordere volumus, usus est maximus. Atque interdum in exordio etiam adhibetur, quod securitatem causæ ostendit.*

Ut, apud Tullium pro Ligario: *Novum crimen: Cæsar, &c.*

C A P. VIII.

DE METALEPSI, ANTONOMASIA
Et quæ ΛΙΤΟΤΗΣ vocatur.

§ 1.

V*IDIMUS hactenus de tropis primariis. Fabius, atque alii, plurimos adjiciunt alios: verum ii vel sunt troporum species, vel affectiones, vel planè ad tropos non pertinent.*

§. 2. *Primum inter species locum obtinet* μετάληψις, *quæ Latinè sonat* transumptio. *Atque ita vocatur, cum antecedens ponitur pro consequente, aut contra. Estque ea* Μετωνυμίας *species, de qua supra* (c) *dixímus.*

Alias μετάληψις quid sit, cap. prox. meliùs dicetur. Nempe quia ea notione non tam species tropi est, quàm affectio ejus.

§. 3.

(a) *Lib. 8. cap. 6.* (b) *C. 5. §. 13. unde exempla ejus petantur.* (c) *Cap. 5. §. 1.*

§. 3. *Proxima inter species est* Ἀντονομασία. *Latine ad verbum dicatur* pronominatio. *Estque synecdoches species.*

§. 4. *Fit autem bifariam. Prior modus est, cum proprium sumitur pro communi.*

Ut, *Sardanapalus* pro molli, *Venus* pro formosa, *Irus* pro *paupere*, *Crœsus* pro divite. Ovid. lib. III. Trist. eleg. VII.

Irus & est subitò, qui modò Crœsus erat.

Par ratio esse videtur, cum gentile usurpatur pro quovis, qui iisdem sit moribus. Ut *Cretensis* pro mendace, aut *Pœnus* pro perfido. Sed hic modus, ut hujus loci est, quatenus proprium angustius est eò, pro quo sumitur: ita ad metaphoram referri potest, qua spectamus similitudinem inter propriam, & id cui tribuitur.

§. 5. *Alter* ἀντονομασίας *modus est, cum commune sumitur pro proprio.*

Ut, *urbs* pro Roma. Sunt verò quinque in primis modi hujus generis.

I. Per *Patronymicum*: ut, *Saturnius* pro Jove, *Priamides* pro Hectore, *Atrides* pro Agamemnone, *Pelides* pro Achille, Horat. lib. I. Epist. II.

—— *Nestor componere lites*
Inter Peliden festinat, & inter Atriden.

Atque hic modus solis convenit poetis.

II. Nomine *gentili*: ut, *Cytherea* pro Venere, *Arpinas*, pro Cicerone; qui modus & Oratoribus est concessus.

III. Per *epitheton*, ut (a), *Thalamo quæ fixa reliquit Impius.*

Impius pro Ænea.

IV. Nomine *studii*. Ut, *Philosophus* pro Aristotele: *Orator* pro Demosthene, apud Græcos; pro Cicerone apud Romanos; ac *Poeta* itidem pro Homero, aut Marone: *Apostolus* pro Paulo.

V. *Periphrasi* reciproca. Ut (b) *Trojani belli scriptor*

(a) *Æn.* 4. (b) *Horat.*

ptor pro Homero. Nam, in quo falsi quidam, si ἀντιστρέφοντι (a) nullus fuerit tropus: ut, *ars bene loquendi* pro Grammatica.

§. 6. *Tertia species est λιτότης, cum minus dicitur & plus intelligitur: unde synecdoche subjici posse liquet.*

Ut (b) *Munera nec sperno*, pro lubens accipio. Item *non laudo* (c) hoc est, reprehendo. Vulgò *Liptotes* vocatur, sed corrupte cum hoc Grecum non sit. At à λιτός, id est, tenuis, fit λιτότης, quod κατάληξιν *extenuationem* sonat.

Sunt & aliæ troporum species, ut κοινότης, σύλληψις εὐφημισμός: sed harum pauci omnino Rhetorum meminere; eoque & nos hoc etiam loco eas præterimus, Interim vid. de iis, si voles, quæ diximus in Oratoriis Institut. lib. IV. cap. 10.

C A P. IX.

DE ALLEGORIA, CATACHRESI, Et Hyperbole.

§. 1.

AFFECTIONES troporum præcipuæ sunt Metalepsis, Allegoria, Catachresis, & Hyperbole.

§. 2. *Metalepsis hoc est tropus multiplex in voce una: sive, cum gradatim ex una significatione proceditur in alienam.*

Ut (d), *Speluncis addidit atris*. Per atras intellige obscuras, per obscuras profundas. Sic (e):

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.

Per aristas συνεκδοχικῶς intelligit segetes, sive messes; per has autem μετωνυμικῶς signat annos.

§. 3. *Est hujusmodi affectio poetis, quàm oratoribus, accommodatior.*

§. 4. Ἀλληγορίαν *ad verbum dixeris* diversiloquium. *Nam*

(a) *Convertuntur*. (b) *Æn.* 7.
(c) *And. Act.* 2. *sc.* 6. (d) *Æn.* 1. (e) *Ecl.* 1.

Nam conflatur ea vox ex ἄλλο (a) ἀγορεύειν (b) *Est verò allegoria tropus perpetuus, sive oratio è pluribus tropis contexta.*

Ita ut à tropis primariis non differat natura, sed magnitudine, quæ major est in allegoria.

§. 5. *Plurimum autem fit continuatione metaphoræ, adeò quidem, ut multi hoc solùm allegoriæ genus agnoverint.*

Cic. pro M. Cœlio: *Quoniam emersisse jam e vadis, & scopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur.* Item lib. 1. de Orat. *Nam qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videtur, in eo maximæ molestiarum & turbulentissimæ tempestates exstiterunt.* Sic apud Horatium odi XII. lib. II.

Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Hoc est: ne te rebus prosperis nimis efferas.

§. 6. *Interim ex aliis quoque tropis fit*

Ita metonymia continuatur in illo: (c) *Sine Cerere & Libero friget Venus.*

Synecdoches autem continuatio est in illo Agrariæ II. Cum haberet hæc Respublica Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solùm honoribus populi, rebusque gestis, verùm etiam patientia paupertatis ornatos: & tùm, cùm erant Catones, Philippi, Lælii, quorum sapientiam, &c Ubi nomina illa personarum per ἀντονομασίαν accipi liquet ex ipsa, quam Cicero subjicit, explicatione. Idem factum in istoc orat. pro S. Roscio Amerino. Non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos jam ætas à præliis avocabat: postremo Priamum ipsum, senem Antistium; quem non modo ætas, sed etiam leges, pugnare prohibebant.

§. 7. *In allegoriis observandum, ut ne temerè alia ex genere rerum, quam cœperimus, desinamus.*

(a) *Aliud.* (b) *Dicere.* (c) *Terent. Eunucho act. 4. sc. 5*

Secus si fiat, oritur plurimum fœdissima rerum inconsequentia: ut de metaphora diximus c. IV. §.12.

§. 8. *In iisdem vitandum, ne his immoderatè utamur, vel ne illis insit obscuritas, quæ ænigma efficit.*

§. 9. *Est enim ænigma, ambigua quædam allegoria ad occultandam rem notam, quam significat, excogitata. Vix autem locum habet in orationibus publicis, quia non oportet circumfigere auditoribus.*

Usus tamen eo videtur Cicero pro Roscio Amerino: Multos cæsos non ad Thrasimenum lacum, sed ad Servilium vidimus. Quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio? Verum Paulus Manutius ex veteri poeta sumptum putat.

§. 10 *Major longè est ænigmatum usus in epistolis, quia interdum in his necesse est, ut sententias verborum involucris involvamus, quo intelligamur ab iis solis, ad quos scribimus.*

Liquet id ex Ciceronis epistolis ad Att. in quibus ipse testatur (a), se quædam allegoriis obscurasse.

§. 11. *Non tamen omne ænigma est allegoricum, cum & propriis verbis constare possit.*

Patet id ex illo Maronis (b):

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas.

Nam, siquidem, quæ plurimorum sententia est, intelligamus puteum profundissimum, nulla hic erit troporum frequentatio, imò nec tropus. Quemadmodum neque si *Cœli* sit proprium ut accipiamus de sepulchro Cœlii Mantuani, qui omnibus consumptis, tantummodo spatium reservarat, quod sepulchro sufficeret.

§. 12. *Præterea in allegoria observandum oratori ut, si obscurior sit, proprium admisceat ad claritatem.*

Quomodo Cicero lib. 1 Top. inquit: *Sed quoniam avidum hominem ad has dicendi epulas recepi; sic accipiam, ut reliquiarum sit aliquid potius, quam te hinc patiar non satiatum discedere.* Atque ita & Plato dixerat

(a) *Lib. 3. ad Att. epist. 19.* (b) *Eccl. 2.*

rat VII. de Rep. ἑςιάτυς λόγων καλῶν, ϗ σκέψων (a): At pura fuerit allegoria, si omittatur in Cicerone verbum *dicendi*: Nempe hoc pacto, *ad has epulas recepi, &c.*

§. 13. *Sequitur* ΚΑΤΑΧΡΗΣΙΣ, *sive Abusio; quæ tropi est durities. Nam ita vocatur, quando vox aliqua licentiùs à propria significatione ad alienam deflectitur.*

Ita ut non deduci, sed irruere: non precariò, sed vi venire videatur. Vide sub cap. IX. §. 6.

§. 14. *Interdum verò abusio vocis ex origine ejus cognoscitur: interdum item ex rei natura.*

Ex origine vocis, ut in illo pro lege Manilia: *Posteaquam maximas ædificasset ornassetque classes*. Et apud Cæsarem lib. III. de bello Gall. *Naves interim longas ædificari in flumine Ligeri*. Simileque hoc Maronis II. Æn.

Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant.

Ex natura rei intelligitur κατάχρησις, cum splendor tribuitur voci. Ut apud Tullium de Senectute: *Omnino canorum illud in voce splendescit etiam, nescio quomodo, in senectute*. Item cum Maro (b) *stagnum* dixit de mari, quomodo & Græci (c) appellant λίμνην.

§. 15. *Fit* κατάχρησις, *vel necessitatis, vel delectationis causa. Posterius genus vix invenies alibi, quam apud poetas. Priùs etiam oratoribus est concessum:*

Prioris generis est, cùm dicimus pyxidem auream, vel argenteam; licet pyxis propriè sit è buxo, ut etymologia indicat.

Posterioris generis est illud Horatii lib. IV. od. IV.

—— *Vel Eurus*
Per Siculas equitavit undas.

Quæ, ut rectè Muretus (d) observat, audax planè translatio est; neque unquam id ausurus fuerat poeta

(a) *Victorium vide l. 2. var. Lect. cap. 14.*
(b) 1. *Æn.* 115. & 11. *Æn.* 381. (c) *Homer. ω Il.* *Oppian.* 2. Κυνηγ. 15. 2 (d) *Lib. 1. Var. c. 10.*

ſine veterum exemplo : ſed ſimiliter dixit Euripides Phœniſſis : Ζεφύρυ πνοαῖς ἱππεύσαντες ἐν οὐρανῷ. Quem & Oppianus poſtea imitatus tertio Ἁλιευτ.

§. 16. *Tertia affectio eſt* Ὑπερβολὴ, *quod ad verbum ſuperjectionem, hoc eſt, exceſſum, ſive eminentiam notat. Eſtque oratio augendo, vel minuendo, ſuperans fidem*

Augendo, ut quod Cicero, (a) & ex eo Fabius (b) refert de Memmio, homine prælongo, *caput eum ad fornicem Fabii offendiſſe*. Et apud Maronem (c):

Candidior cygnis, hedera formoſior alba.

Item, melle dulcior, plus millies audivi & ſimilia.

Minuenduo, ut cum ait Maro: (d) *Vix oſſibus hærent*

Item in illis, *Codro pauperior, teſtudine tardior* &c.

§. 17. *Facit* ὑπερβολὴ ἔμφασιν

Ut, cùm poeta (e) ait:

Nulla fides, pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur: ἐμφατικώτερον hoc, quam ſi dixiſſet, *Rara fides*. Item (f) *Nuſquam tuta fides*, efficacius, quam iſtud, *Rarò tuta fides*. Et illud Satyrici (g)

Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet:

majorem habet ἔμφασιν. quàm ſi pro *ſemper* dixiſſet *plurimum*.

§. 18. *Hæc cauſa eſt, cur in amplificando ea utamur, non quidem ut fallamus, ſed ut per planè incredibile intelligatur penè incredibile. Interim videndum, ne ea modum omnem excedat; qua in re peccant adulatores.*

CAP.

(a) *Lib. de Orat* (b) *Lib. 6. c. 3.* (c) *Ecl. 7.*
(d) *Ecl 3.* (e) *Lucanus L. 10.* (f) 4. *Æn.* 1.
(g) *Juvenal. ſat.6.*

CAP. X.

DE SARCASMO ALIISQUE IRRISIONIS Speciebus: item Onomatopoeia, Antiphrasi, & Hypallage.

§. 1.

ET *hæc de troporum tum speciebus, tum affectionibus. Subjiciemus deinceps quædam, quæ falsò inter tropos retulerunt. Ut sunt sex species irrisionis; Sarcasmus, Diasyrmus, Charientismus, Asteismus, Mycterismus. & Mimesis.*

§. 2. *Sarcasmus est hostilis irrisio super jam mortuo, aut certò morituro.*

Ut, *Ave Rex Judæorum* (a).

Item (b):

I nunc, & verbis virtutem illude superbis.

§. 3. *Diasyrmus est inimica irrisio, sed extra cædem*

Ut, *Asinus ad lyram: Interstrepit anser olores* (c).

Et illo, sanè luculento (d):

Larga quidem semper, Drauce, tibi copia fandi,
Tunc cùm bella manus poscunt, patribusque vocatis
Primus ades: sed non replenda est Curia verbis.

§. 14. *Charientismus à lepore ac gratia nomen accepit. Estque jocus cum amœnitate mordax. Vel, ut alii malunt, si cum dura & aspera dictu, gratiosis & mollibus verbis mitigantur, & molliuntur.*

Ut cùm Davus Pistrinum deprecans ait: (e) *Bona verba, quæso.* Simile huic (f) *Di meliora.*

§. 5. *Asteismus est jocus urbanus.*

Ut (g): *Qui Bavium non odit, amet tua carmina. Mævi,*
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

h. e. Qui Bavium, ineptum poetam, amare potest, idem

(a) *Matt.* 27. 29. (b) *Æn.* 9. (c) *Bul.* 9. (d) *Æn.* 11. (e) *And. Act.* 1. *sc.* 2. (f) *Georg.* 3. (g) *Ecl.* 3.

Idem exosculetur te, Mævi, poetam Bavio quoque deteriorem. Est & ejusce generis illud Neronis in servúm furacem: *Nihil esse ei clausum, neque signatum.*

§. 6. Μυκτηρισμὸς *fit, cum naso suspenso quempiam subsannamus.*

Quod & nomen indicat. Nam μυκτὴρ nasus. Cùm autem gestu magis, quàm verbis fiat; non est, quòd ejus quis exemplum à nobis exspectet.

§. 7. Μίμησις, *Latinè imitatio, aliena verba refert directa oratione, idque, ut volunt, deridendl causa.*

Terent. (a)

At ego nesciebam quorsum tu ires; Parvola
Hinc est abrepta, eduxit mater pro sua.
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.

§. 8. *Quemadmodum autem species hasce irrisioni (quas Ironiæ subjici putarunt) falsò inter tropos referunt, cum & propriis constent verbis: ita, hac ipsa de causa & alia multa troporum numero excludi debent, quæ vulgo inter tropos reponuntur. Eorum autem duo sunt genera.*

§. 9. *Quædam enim sunt schemata Rhetorica, ut* Periphrasis & Icon; *de quibus idcirco in* σχηματολογίᾳ *dicturi sumus: quædam nec tropi sunt, nec schemata, ut* Ἐπίθετον, *de quo in amplificandi, itemque characterum doctrina agemus: quædam denique ad Grammaticam potius pertinent; idque vel ad* ἐτυμολογίαν, *ut* Ὀνοματοποιΐα, & Ἀντίφρασις; *vel ad* σύνταξιν, *ut* Ὑπαλλαγή.

§. 10. *Si quidem* ὀνοματοποιΐα *nihil aliud est, quam nominis fictio à sono.*

Ut, *balare*, *grunnire*, &c. Quidam putant ita vocari, quandocunque rei novum induitur nomen: Sed hi non distinguunt ὀνοματοποιΐαν à novatis.

§. 11. Ἀντίφρασις *est vox à contrario dicta,*

Istiusmodi, ex Grammaticorum sententia, cum alia plurima sunt, tum *Parcæ*, & *lucus*. At *Parcæ* fortasse ita dictæ, quia parcant. Duæ enim parcunt, sola

(a) *Eun.*

la Atropos filum abscindit. (a) *Lucus* vel ita vocatus, quia lucet frequentibus sacrificiis, vel potiùs est à Græcis (b), quibus λόχος, *insidiæ*, unde λοχμὰς (c), *sylva*, quia insidiantibus fit apta.

§ 12. *Hypallage est schema Grammaticum, quo rerum structuræque ordo invertitur*

Ut apud Cicer. (d) *Gladium vagina vacuum in urbe non vidimus* pro *vaginam gladio vacuam*, Poetis est frequens. Ut apud Senecam Thyeste (e):

Brutium ponto feriente Corum.

Quod maluit cum posset:

Brutio pontum feriente Coro.

Et hæc de tropologia.

CAP. XI.

DE SCHEMATIBUS GENERATIM, DEQUE Iis speciatim, quæ defectu aut excessu figurant orationem.

§. 1.

ALTERA *Dignitatis pars in schematibus, sive figuris versatur. Est verò schema, forma orationis, qua hæc alio quopiam modo, quàm inversione significationis, à vulgari consuetudine immutatur in meliorem.*

Schematis, & Figuræ voces, cùm propriè dicantur de histrionum amictu ac gestibus, è theatris traductæ videntur in scholas Rhetorum. Nam, ut in illis histriones, sive actores scenici, pro personarum, quas sustinent, & affectuum, qui repræsentari debent, varietate, varios induebant habitus, variosque agebant gestus: ita & oratio, pro rerum, de quibus agitur. diversitate schematibus diversis, tanquam colorato ami-

Q 4 ctu,

(a) *Fusius de hoc agimus in Originum libris.*
(b) *Quamquam Syriacum esse malit Scoppas in conjectaneis lib. 2. c. 18.* (c) *Hesychius.*
(d) *Pro Marcello.* (e) *vers. 577.*

ctu, veſtitur, ac quaſi geſtibus diverſis animatur.

§. 2. *Schemata ſunt duplicia, verborum, & rerum,* Græcis, λέξεως καὶ διανοίας.

§. 3. *Inter ea hoc intereſt, quod ſchemata verborum tollantur, ſi aut verba mutentur, aut ordo eorum invertatur: at ſchemata rerum, quibuſcunqae utaris verbis, aut quocunque ea ordine ponantur, permaneant; quia non in verbis, ſed in rebus, quandam habent dignitatem, vimque ornandæ orationis.*

E. G. *Inceptio* (a) *eſt amentium, haud amantium* λέξεως σχῆμα eſt: quia perierit ſchema, ſi pro *amentium* ponas *ſtultorum*, aut ſimile. Sed ſchema διανοίας eſt, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utamur ſimilitudine: quia quæcunque hic verba uſurpes, aut quocunque ea ordine colloces, manebit ſchema.

§. 4. *Verborum ſchemata ſunt triplicia. Quædam conſiſtunt in ſubticentia, ſive defectu; quædam in exceſſu; quædam in reliquo corpore orationis.*

§. 5. *Subticentia figurantur Elipſis, & Aſyndeton; quorum definitiones è Grammaticis notæ eſſe debent.*

Nempe Aſyndeton copulæ eſt defectus; ellipſis verò alius partis, aut particulæ: quod & Græca ſcholia, quæ de ſchematibus extant, oſtendunt. In iis eſt: Ἀσύνδετον ἐστὶ φράσις, ἐν ᾗ παραλείπονται οἱ συνδέοντες σύνδεσμοι. Ἔλλειψις δέ ἐστι παράλειψις λέξεως νοουμένης ἐκ τῆς Ξυμφράξεως.

§. 6. *Rhetoris verò eſt inſuper docere, quando exornent orationem. Ac Ellipſis quidem convenit exprimendo affectui.*

Ita admirationem indicat hoc Virgilii (b)

Sed vos qui tandem? ubi omittitur, *eſtis.*

§. 7. *Aſyndeton autem valet ad celeritatem, atque animi impetum ſignificandum.*

Virgil. IV. Æn.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

§. 8. *Item, cum plura enumeranda ſunt, quorum ſingula per ſe gravia ſunt.*

Te-

(a) *Ter. And.* 1. 3. (b) 1. *Æn.*

Terent, Adelph. (a)

Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest:
Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia.

Item: (b)

Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia.
Humanum est.

Apud Plaut. Asin. (c) Philenium meretrix ait:

Mater, is *quæstu est mihi.*

Lingua poscit, corpus quærit, animus orat, res monet.

§. 9. *Excessu figurationem, Pleonasmus, & Polysyndeton: quorum ille Ellipsi, hoc Asyndeto opponitur.*

§. 10. *Pleonasmus valet ad Emphasin.*

Ut illud, (d) -- *Vocemque his auribus hausi;* quod rem certam indicat. Item, *Ubinam gentium est?* Et, *Accipe hoc parvum munusculum*: quorum illud magis exaggerat, hoc magis extenuat.

§. 11. *Polysyndeton facit, ut res ipsa, de qua agitur, videatur major.*

Cicer. (e) *Me præ cæteris & colit, & observat, & diligit.* Item (f) *Neque privati quicquam, neque publici, neque profani, neque sacri in Sicilia reliquisse.*

CAP. XII.

DE SCHEMATIBUS ΛΕΞΕΩΣ quibus eadem vox repetitur.

§. 1.

SCHEMATA, *quæ in reliquo fiunt corpore orationis, vel eandem ponunt vocem, vel similes.*

Eandem, ut *amans amantem*: similes: ut *amantes amentes*,

§. 2. *Vox eadem est, vel sola appellatione, vel sola significatione, vel appellatione & significatione simul.*

Ap-

(a) *Act.* 3. *sc.* (b) *Act.* 3. *sc.* 14. (c) *Act.* 3. *sc.* 1.
(d) 4. *Æn.* (e) *In epist.* (f) *In Verrem Act.* 6.

Appellatione sola; ut *veniam* nomen, & *veniam* verbum.

Significatione sola; ut *domus*, & *aedes*.

Appellatione, & significatione simul; ut, *homo homini deus*, & *homo homini lupus*.

§. 3. *Ἀντανάκλασις dicitur, cum usurpatur vox eadem appellatione, non significatione.*

Cicero epist. III. lib. VII. ad Att. *Causam solùm illa causa* (Caesaris) *non habet*. Epist. XIV. lib. XIV. ad eundem: *Quid ergo? ista culpa Brutorum? minimè illorum quidem: sed aliorum, brutorum, qui se cautos ac sapientes putant*. Sic in tribus istis apud Cornificium (a): *Cur eam rem tam studiosè curas, quae multas tibi dabit curas?* Item: *Amari jucundum est, si curetur, ne quid insit amari*. Item: *Veniam ad vos, si mihi Senatus det veniam*.

§. 4. *Magnam in oblectando vim habet: praesertim non captata, sed velut oblata.*

§. 5. *Huc pertinet Πλοκὴ, quando vox uno loco personam, aut rem; altero mores, aliamve qualitatem, significat.*

E. G. *Ad illum diem Memmius erat Memmius*, h. e. sui similis. *Simia est simia: etiamsi aurea gestet insignia*.

§. 6. *Schema hoc non venustatem tantùm, sed etiam acrimoniam addit orationi.*

§. 7. *Voces non appellatione, sed significatione easdem conjungunt. Συνωνυμία sive interpretatio, & ἐξεργασία sive Expolitio.*

§. 8. *Συνωνυμία est, cum verba idem significantia conjunguntur.*

Ut Cic. Catil. II *Abiit, excessit, evasit, erupit*. Initio Catil. III. *Bona, fortunas, conjuges, liberosque vestrum*. Nam *bona*, & *fortunae* idem sunt. Philipp. V. *Promitto, recipio, spondeoque*.

§. 9. *Utimur eo genere elocutionis, quoties uno verbo non satis videmur dignitatem aut magnitudinem rei demon-*

(a) *Lib. 4. ad Herennium.*

monstare: ideoque in ejusdem significatione plura conferuntur.

Verba sunt Aquilæ Romani.

§. 10. *Conciliat verò orationi tum gravitatem, tum acrimoniam.*

Gravitatem quidem adfert in illo Ciceronis pro Muræna; ubi octona, vel ampliùs, συνωνυμίας exempla habemus: *Quæ precatus sum à Diis immortalibus, judices, more institutoquè majorum, illo die quo auspicatò comitiis centuriatis L. Murænam consulem renunciavi, ut ea res mihi, magistratuique meo, populo plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret: eadem precor ab iisdem Diis immortalibus, ob eiusdem hominis consulatum unà cum salute obtinendum; & ut vestræ mentes, atque sententiæ, cum populi Romani voluntate suffragiisque consentiant, eaqur res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiam adferat.* At acrem reddit rationem in illo Catilin. 1 *Non feram, non patiar, non sinam.* Item in Pisonem: *Ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putem?* Est post multa: *O tenebræ, o lutum, o sordes.*

§. 11. *Estque magno in hoc schemate delectu verborum opus ne συνώνυμα orationem onerent veriùs, quàm ornent.*

§. 12. Ἐξεργασία *est congregatio sententiarum idem significantium.*

Ut Cic. pro Ligario: *Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Quo in exemplo etiam Synonymia concurrit.

§. 13. *Utendum est* Ἐξεργασία, *cum prodest in aliqa re commorari, & diutius detinere auditorem: ut cùm asseveramus, indignamur, dolemus, commiseramur, aut exprobramus aliquod, Lætitiæ quoque convenit. Sed cavendum, ne in re tenui varianda curiosam nimis, & superfluam operam ponamus; quod vitium* περιεργία *vocatur.*

§. 14. *Schemata, quæ usurpant vocem & appellatione*

tiuntur pro diverso vocis repetitæ situ, partim aliunde.

§. 15. *In iis, quæ situs ratione variant, repetitio fit: vel loco ejusdem generis; ut in* Ἀναφορᾷ, Ἐπιφορᾷ, Συμπλοκῇ, *& repetitione mediana: vel loco diversi generis; ut in Epanalepsi, Anadiplosi, repetitione principii, vel clausulæ in medio, & Epanodo.*

§. 16. Ἀναφορὰ *est repetitio ejusdem vocis in principio.*

§. 17. *Magnam orationi vim addit. Unde affectibus inservit: præcipuè, cum alterum insectamur, vel etiam laudamus.*

In insectando quidem, ut apud Tullium Catil. 1. *Nihil te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt*

Alterius autem generis est hoc Maronis 1. Æn.

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra, Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divum.

Et Juvenalis illud lib. 3. Sat. 2.

—— Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit,

§. 18. *Nec tantum unum vocabulum, sed plura etiam initio repetuntur.*

Nempe in superiori anaphoræ descriptione intelligendo vox non incomplexa solùm, sed etiam complexa. Ac similiter in sequentibus schematibus accipere oportet. Ovidius lib 2. de Ponto El. 2.

Grande voco meritum lacrimas, quibus ora rigabas,
Cum mea concreto sicca dolore forent.
Grande voco meritum mœstæ solatia mentis,
Cum pariter nobis illa, tibique dares.

Idem lib. IV. de Ponto El. 3. quatuor continua disticha, ac unum item pentametrum, incipit ab illis duobus verbis, *Ille ego.* Etiam Arnobius lib. 1. undecim periodos inchoat ab istis, *Unus fuit è nobis.*

§. 19. *Quod si res opponantur, eleganter duplicatur anaphora.*

Cicero in exordio orationis pro Rosc. Amer. Accusant

ſanti qui fortuna hujus invaſerunt: cauſam dicitis, cui, præter calamitatem nihil reliquerunt. Accuſant ii, quibus occidi patrem Sexti Roſcii bono fuit: cauſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verùm etiam egeſtatem. Accuſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſumme cupierunt, cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populus poſcit: cauſam dicit is, cui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat.

§. 20. Ἐπιφορὰ *ſive* ἐπιστροφὴ (a) *eſt repetitio ejuſdem vocis in clauſulis. Eandemque, quam,* ἀναφορὰ, *vim habet.*

Ut, Pœnos (b) populus Rom. juſtitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit, Item: Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus ampliſſimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia.

§. 21. *Quod ſi* ἀναφορὰ, *&* ἐπιφορὰ *concurrant.* Συμπλοκὴ (c) *vocatur. Hoc ſchema ferè* κατ' ἐρώτησιν *inſtituitur, eaque rès efficit, ut non venuſta ſolum, ſed etiam vehemens ſit oratio.*

Cic. pro Mil. *Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius.* Cornificius: *Quem Senatus damnavit, quem Pop. Rom. damnavit, quem omnium exiſtimatio damnavit, cum ſententiis veſtris abſolvetis?*

Neque id ſimplicibus tantum verbis fit, ſed etiam conjunctis. Uti ἐπιστροφῆς ratione fit in illo Arnobii lib. 1. *Quando eſt humanum genus diluviis interemptum? non ante nos? Quando mundus incenſus? non ante nos? Quando urbes ampliſſimæ marinis cooperta ſunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus geſta ſunt? non ante nos? Quando pernicies populis venenatis ab anguibus data eſt? non ante nos.*

§. 22. *Valet in exaggerandis virtutibus, ac vitiis. Eſtque ſchema planè venuſtum, ac quod ſtatim in ſenſus*

(a) *Cornificio eſt converſio.* (b) *Apud Cornificium,*
(c) *Cornificio eſt complexio.*

sus incurrat: ac propterea diutiùs continuari non debet; sed satius est, ut aliis schematibus varietur, ac temperetur.

§. 23. *Medianam repetitionem appello, cum media mediis respondent.*

Ut illo Milonianæ: *Quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe jactata sunt.* Sic Seneca Thyeste (a):

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

§. 24. Ἐπανάληψις *est repetitio ejusdem vocis in initio præcedentis, & fine sequentis sententiæ.*

Cicero epilogo orat. pro Milone: *Negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quæ fecit: timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat.* Idem in Verr. *Tenetur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur.* Et apud magistrum Herennianum: *Commotus non es, cum tibi pedes mater amplexaretur, non es commotus?* Ovid. Fest. lib. 6.

Qui bibit inde, furit, procul hinc discedite, queis est
Cura bonæ mentis, qui bibit inde, furit.

§. 25. Ἀναδίπλωσις *est repetitio in fine præcedentis, & initio sequentis sententiæ.*

Virgil. 10. Æneid.

—— *Sequitur pulcherrimum Astur,*
Astur equo fidens.

Polyptoto etiam permutatur, ut in illo pro Roscio: Injuriam novo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi, propter iniquitatem temporum, non audent.

§. 26. *Figura hæc non tantùm suavitatem, sed etiam* ἔμφασιν *habet. Quod si conjungatur epanorthosi, sive correctioni, habet quoque acrimoniam.*

Cicero Invect. 1. in Catil. *Hic tamen vivit. Vivit: imò in senatum venit.*

§. 27. *Est & figura* ἀνώνυμος, *cùm media aut principio, aut clausulæ respondent.*

Principio, ut illo Maronis 7. Æneid.

Te

(a) *Act.* 41. *v.* 611.

Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

Claufulæ, ut in Verrinis: Hæc navis onusta præda Siciliensi, cùm ipsa quoque esset ex præda.

§. 28. Ἐπάνοδος est, *cum, quæ priori erant posita loco, posteriori; quæ posteriori, priori loco repetimus.*

Cic. pro Plancio: Gratiam, qui refert, habet: & qui habet, eò, quòd habet, refert. Vellejus Paterculus de Quinctilio Varo: Pecuniæ quàm non contemtor, Syria, cui præfuerat, declaravit? quàm pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. Ubi & πολύπτωτον. Pertinet hæc figura etiam ad schemata διανοίας, vocaturque ἀντιμετάθεσις; ut inferius dicemus.

§. 29. *Vidimus ea repetitionis schemata, in quibus tantum locus spectatur: Sequuntur, in quibus non tam situs consideratur, quàm vel pronunciationis vehementia, ut in Epizeuxi; vel connexio cum superioribus, ut in Gradatione; vel casus variatio, ut in Polyptoto.*

§. 30. *Est enim* Ἐπίζευξις, *cum vox aliqua repetitur cum vehementia.*

Cicero: (a): *vos, vos inquam, ipsi, & senatus frequens restitit.* Idem (b): *non est, non est vobis; Quirites, cum eo hoste certamen, cum quo aliqua pacis possit esse conditio.* Seneca in Medea (c): *Da, da per auras curribus patris vehi.*

§. 31. *Interdum autem hæc vocabula aliqua, vel* παρεμβολῇ, *vel* παρενθέσει, *intersecantur.*

Vocula una est in illo Ciceronis: *Vidi enim; vidi, penitusque perspexi.* Et hoc Senecæ, initio Medeæ: *Parta, jam parta ultio est.* Et Act. IV. *Majus his, majus parat Medea monstrum.* At παρένθεσις interseritur (d) in illo Tullii pro domo sua: Sed excitatus ali-

(a) *Pro Post.* (b) *Philip.* 4. (c) *Sc.* 1.
(d) *In exemplis tamen, ubi repetitio post parenthesin ob solam fit sermonis perspicuitatem, Epizeuxis dici non meretur. Cujusmodi exempla ab allatis discernere difficile non erit.*

aliquando, (dicam, audiente ipso, quod sensi, & sentio) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeji nimium reconditus, & penitus abstrusus dolor. Sic Philipp. II. Hasta posita pro æde Jovis Statoris, bona, (miserum me: consumptis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam, Cn. Pompeji Magni, voci acerbissimæ subjecta præconis.

§. 32. *Utimur Epizeuxi, ut aliquid ἐμφατικῶς aut ϑετικῶς dicamus.*

§. 33. *Gradatio, sive* Κλίμαξ *est, cum ita ab uno ad aliud transimus, ut eodem verbo connectamus inferiora superioribus.*

Scipio Africanus apud Isidorum, (a) *Vi, atque ingratis* (b) *cum illo sponsionem feci, facta sponsione ad judicem adduxi, adductum primo cœtu damnavi, damnatum ex voluntate dimisi.* Ex eodem Africano idem adduxit: *Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas.* Ibidem ex Graccho citat: *Pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentia senectutis dedecoramentum, senectus Reip. flagitium.* Apud Cornificium istud habes: *Africano industria virtutem, virtus gloriam; gloria æmulos comparavit.* Item: *Nam quæ reliqua spes manet libertatis, si illis, & quod libet, licet; & quod licet, possunt, & quod possunt, audent; & quod audent, faciunt; & quod faciunt, vobis molestum est?*

§. 34. *Schema hoc multum habet venustatis: sed quod, ut Fabius ait, apertiorem artem continet rarius adhibendum: nec ferè, nisi res ipsæ habeant successionem, aut gradus: ut in genealogiis, imperiorum successionibus, ac similibus.*

§. 35. *Polyptoton est, cum idem verbum variato casu ponitur. Casus autem vocem accipio Logicorum more, ut*

(a) *Lib.* 2. *Originum c.* 21. (b) *in vulgatis, atque etiam Notis meis, invenio,* gratis coactus, *sed duplici errore: nam &* gratis *pro* ingratis, *corrupte, &* coactus, *est ex glossemate.*

ut comprehendat variationem omnem ratione generis, numeri, graduum, modorum, temporum, personarum.

§. 36. Schema hoc quandoque simplicem & inaffectatam quandam venustatem adfert.

Ut illo Ciceronis pro Roscio Amerino: Si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo: si verbum de Rep. fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est; multo plura dixisse, quàm dixisset, putaretur ego: etiamsi omnia, quæ dicenda sunt, libere dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. Nec inconcinni sunt versiculi isti viri eruditi, quibus idem nomen per casus omnes ordine suo variavit: quamquam schema hic non tam se obtulerit sponte, quàm studio sit quæsitum:

Cùm vanitas sit vanitatis filia,
Et vanitati vanitatem procreet,
O vanitas, quid vanitate vanius?

§. 37. *Sæpe etiam hoc schema vehementiam adfert.*

Cicero pro Archia: *Sed pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas.* Virgil. 4. Æneid.

Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecar, arma armis, pugnent ipsique nepotes.

CAP. XIII.

DE SCHEMATIBUS.
In verbis similis soni.

§ 1.

E*T hæc de repetitionis figuris. Sequuntur schemata, quæ respiciunt similitudinem. Similitudo verò ea vel inest à natura, sive ortu, vel ab accidente.*

§. 2. Naturalis est in Παρηγμένῳ (a) *Conjungit enim voces, quarum una ab altera, vel utraque ab*

(a) *Latinis dicitur Derivatio.*

eadem derivatur. Ac plurimum ad delectandum valet.

Cicero in Lælio: *Sed ut tum ad senem senex de senectute: sic in hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi.* Et eodem: *Etenim eo loco jocati sumus*, Plautus Persa: (a) *Qui hero suo servire vult bene servus servitutem.* Qui Atticismus est: ut illud ejusdem, *vomitum vomas*, (b) *somniavi somnium*, (c) & alia multa apud eundem.

§. 3. Accidentaria similitudo minimùm est quadruplex. Fit enim vel ab immutatione vocis in similem appellatione, non significatione, ut in Παρονομασίᾳ: *vel à positione diversarum vocum in eodem casu, ut in* Ὁμοιοπτώτῳ: *vel à sono eodem in clausulis, ut in* Ὁμοιοτελεύτῳ *vel à redditione unius pluriumve syllabarum in quacunque parte, ut in* Παρηχήσει. *Docent id singulorum schematum definitiones.*

§. 4. Est enim Παρονομασία, *sive Agnominatio, cum parva verbi immutatione in aliam planè sententiam deflectitur oratio.*

Terentius: (d) *Inceptio est amentium, haud amantium.* Cicero pro Cælio: *Civis bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum.* Cornelius Nepos in Cimone: *Non magis amore quam more ductus.* Sic in veteri dicto: (e) *Septem convivium, novem convicium.* Quamquam Varro, ut obiter id dicam, nec nonum improbarit convivam. Nam volebat convivas intra Gratiarum & Musarum numerum consistere: ut nec pauciores essent, quam tres; nec plures, quam novem. Elegans etiam παρονομασία est in isthoc, quod Apollodorus Atheniensis, pictor præclarus, operi suo adscripserat:

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται.

§. 5. Schema hoc non tantum delectat, sed vehementiùs etiam pungit.

Ci-

(a) *Act. 1. Sc. 1.* (b) *Rudente, Scen. Qui homo.*
(c) *Rud. Scen. quid isthuc.* (d) *And. Act. 1. Sc. 3.*
(e) *Culpabit aliquis hoc magis quam imitabitur.*

Cicero Philipp. 13. de Antonio: Cum in gremiis mimarum mentum & mentem deponeres.

Seneca Troad.

O tumide, rerum dum secundarum flatus
Extollit animos: timide, cum increpuit metus
Regum.

Tertullianus lib. de spectacolis cap. 25. Quid enim est de Ecclesia Dei in diaboli Ecclesiam tendere? de cœlo, quod ajunt, in cænum?

§. 6. Ὁμοιόπτωτον, *sive similiter cadens est, cum in eadem constructione duo, aut plura sunt verba, quæ iisdem casibus efferuntur. Casus autem voco non tantum nominum, pronominum, aut participiorum, sed etiam verborum.*

Cic. pro leg. Manil. *Ac primum quanta innocentia debent esse Imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta facilitate! quanto ingenio! quanta humanitate!* Idem pro Archia: *Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem?*

§. 7. Nec tantum in fine deprehenditur; sed etiam media primis, aut summa mediis accommodantur.

Cic. 2. Accus. in Verr. *Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum:* Ὁμοιόπτωτα sunt, *audendum, audiendum, paratus, projectus.*

§. 8. Ὁμοιοτέλευτον, *sive similiter desinens est, cum cola, aut commata, simili sono terminantur.*

Cic. pro Mil. *Non modò ad salutem ejus extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Idem in Maniliana: *Ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint; sed etiam venti tempestatesque obsecundarint.*

Habet quoque locum in partibus indeclinabilibus: ut (a) *Ejusdem non est, & facere fortiter; & vivere turpiter.*

Ut aliis verò orationis lenocinis, ita hoc etiam

R 2 im-

(a) *Quintilianus lib. 6. cap. 3.*

immodicè gaudet Apulejus: Ut lib. de Deo Socratis, ubi sic de genio scribit: Hic custos singularis præfectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, si rite ad extremum animadvertatur, sedulo cognoscatur, religiosè colatur in rebus incertis prospector, dubiis præmonitor, periculosis viator, egenis opitulator, qui tibi queat tum somniis, tum signis, tum etiam fortasse coram, cum usus postulat, mala avertere, bona properare, humilia sublimare, nutantia fulcire, obscura clarare, sidera adversa corrigere.

§. 9. Παρήχησις *est, cum una, pluresve syllabæ vocis antecedentis, in alia ejusdem membri repetuntur.*

Plautus Menæchmis (a). *Palla pallorem incutit*. Cicero in Milonian: *Vivictavis*. Ejusdem est versus iste:

O fortunatam natam me consule Romam!

§. 10. *Schemata hæc, quæ in similitudine consistunt, etsi alibi quoque locum habent, in primis tamen commendantur in sententiis; quia & suavius influunt in animum, & diutius hærent. Sed parcè iis utendum oratori, quia fastidium citò audienti adferunt, fidemque abrogant orationis*

C A P. XIV.

DE OCCUPATIONE, SUBJECTIONE, Communicatione, Confessione, & Concessione.

§. 1.

Schematum διανοίας *alia sunt ornamenta inventionis, alia dispositionis.*

§. 2. *Quæ inventionem ornant, vel magnis ad simplices conceptus pertinent, vel ad affectus.*

§. 3. *Priora vel ad explicationem, vel ad probationem, vel ad amplificationem referuntur.*

§. 4.

(a) *Act.* 4. *Sc.* 2.

§. 4. *Priùs sigillatim agemus de ornamentis probationis : deinde quia ut plurimum eadem sunt schemata, quibus nunc ad rem explicandam, nunc ad amplificandam utimur, conjunctim de utroque genere acturi sumus.*

§. 5. *Probationem ornant* Πρόληψις *sive Occupatio.* Ὑποβολὴ *sive Subjectio*, Ἀνακοίνωσις, *sive Communicatio*, Παρομολογία *sive Confessio* ; & Ἐπιτροπὴ *sive Concessio.*

§. 6. Πρόληψις, *sive Occupatio est, cum id quod ab adversario objicitur, aut objici posse putamus, anticipamus, atque diluimus.*

§. 7. *Partes ejus sunt duæ ;* ὑποφορὰ *quæ objectionem proponit ;* & ἀνθυποφορὰ, *quæ objectioni respondet.*

E. G. Objectio est in illo Didonis apud Maronem (a) :

Verum anceps pugnæ fuerat fortuna

At ἀνθυποφορὰ est, —— *Fuisset.*

Quem metui moritura? -- Idem apud Ciceronem orat. pro Cælio : ὑποφορὰν habes in his verbis : *Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes*, &c. At paulò post subdit ἀνθυποφορὰν : *Ego si quis, judices, robore animi*, &c.

§. 8. *Interdum verò* ὑποφορὰ *est concisa, interdum planè magnifica.*

Concisa est ista pro lege Manilia : *Requiretur fortasse tunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites ; non enim sine causa quæri videtur.* Item pro Postumo : *At habet & celat : sunt enim, qui ita loquuntur.*

At magnifica est 7. in Verrem : Quid agam, judices? quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen Imperatoris opponitur. Novi locum, video ubi se jactaturus sit Hortensius : belli pericula, tempora Reip. Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro suo jure contendet, ne patiamini talem Imperatorem populi Romani, Siculorum testimoniis eripi, neve obreri

(a) *Lib. 4. Æneid.*

laudem Imperatoriam criminibus avaritiæ velitis. Hujusmodi quoque est illa, à qua orationem pro Sexto Roscio Cicero orditur.

§. 9. Requirit hæc figura singularem prudentiam. Siquidem videndum est oratori, quæ tacita sint hominum judicia, quò propendeant animi, quid eos offendat, quid probent.

§. 10. Prolepsi vicina est Ὑποβολὴ *sive subjectio: qua multa, quæ pro adversario dici possunt, breviter & minutatim proponuntur, atque ad singula breviter item respondetur.*

§. 11. Subjectio alia perfecta est, alia imperfecta.

§. 12. Perfecta tribus partibus constat. Prima dicitur πρότασις, *sive propositio. Altera tum* ἀπαρίθμησιν *continet, sive remotionem. Tertia est* συμπέρασμα, *sive conclusio.*

Hisce partibus constat Subjectio illa apud Cic. orat. Pro Quinctio: Dubitatur utrum sit probabilius, Sex. Nævium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse: an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in provincia jus dicebatur, & Romæ judicia fiebant. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas: si negligentiam dicet, mirabimur: si bonitatem, ridebimus, neque præterea, quid possis dicere invenio. Satis est argumenti, nihil esse debitum Nævio, quòd tamdiu nihil petivit.

Partes etiam universas habes in subjectione isthac pro Rosc. Amer. Rursus igitur eodem revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est, nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearat, at is quidem fuit omnium constantissimus. Ergo illud jam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit: neque odii causam patri, neque sceleris filio fuisse. Egregium quoque exemplum est apud Demosthenem Philipp. 4. Est & hujus generis exemplum, quod primo loco apud Cornificium legitur.

§. 13.

§. 13. *Imperfecta subjectio vocatur, in qua vel propositio, vel conclusio, vel utraque abest.*

Cicero pro Plantio: *Malè judicavit populus: at judicavit: non debuit, at potuit; non fero: at multi clarissimi, & sapientissimi cives tulerunt.* Hujus etiam generis sunt secundum, tertiumque Subjectionis exemplum apud Cornificium.

§. 14. Multum (a) inest acrimoniæ & gravitatis in hac exornatione: *Inprimis, si instituatur per anaphoram, ὁμοιόπτωτα, & interrogationem:*

Cicero de Harusp. resp. Tu meam domum religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua invaseras; qua manu? qua disturbaras; qua voce? qua incendi jusseras; qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras; quo pulvinari? quod stupraras; quo simulacro? quod ereptum ex meretricis simulacro, in Imperatoris monumento collocaras.

§. 15. Ἀνακοίνωσις, *sive communicatio est, qua adversarium consulimus, aut cum judicibus, quid faciendum sit, quidve factum oportuerit, deliberamus.*

Cicero pro C. Rabirio, perduellionis reo: Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore; cùm ignaviæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret: improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret; consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent? quam tandem autoritatem, quam vocem, cujus sectam sequi, cujus imperio parere potissimum velles?

Pro Publio Quinctio: Quæro abs te C. Aquilli, L. Luculle. P. Quinctili. M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidem socius, & affinis meus, qui cum mihi necessitudo vetus, controversia de re pecuniaria recens intercedit, postulone à prætore, ut ejus bona mihi possidere liceat? an, cùm Romæ domus ejus, uxor, liberi sint, domum potius denunciem? Quid est, quòd hec tandem de re vobis possit videri?

Idem pro Cæcina: Quæro, si te hodie domum tuam

(a) *Cornificii verba sunt:*

redeuntem coacti homines, & armati, non modo limine, tectoq; ædium tuarum, sed primo aditu, vestibuloque probibuerint, quid acturus sis? Monet amicus meus, &c.

§. 16. *Aptum est hoc schema purgationi, multumque habet probabilitatis. In primis vero utile est confitenti, ac refellenti. Nam si cum adversario communicemus; valebit ad urgendam, atque extorquendam confessionem. Sin cum judicibus, prodest ad eorum animos movendos, dum vident nos in ipsorum æquitate fiduciam nostram collocare.*

§. 17. *παρομολογία, sive Confessio est, cum callidè omnia adversario permittimus.*

Cic. pro Ligar. Habes igitur, Tubero, (quod accusatori maximè optandum) confitentem reum: sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque priùs de vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis,

§. 18. *Utimur hoc schemate, cum confessio ipsi obest adversario.*

§. 19 *Ἐπιτροπὴ sive Concessio est, cum aliquid largimur adversario, ut reliquum feramus.*

§. 20. *Estque vel seria, vel εἰρωνική: Seria convenit confidenti. Nam utimur ea, cum, parte concessa, nihilominus nos superiores fore confidimus.*

Ut illa pro Quinctio: Non dubitavi, iuquis, cùm vadimonium desertum esset, bona proscribere. Improbè. Verùm quoniam tu id arrogas, & concedi postulas, concedamus.

Idem pro Rosc. Amer. Esto, causam proferre non potes: tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo jure decedam: & tibi, quod causa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia, non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro quomodo occiderit?

Idem pro Flacco: Tribuo Græcis litetas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam; denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit.

§. 21.

§. 21 *Ironica verò invidiam conflat adversario: præsertim quando congeriem habet variorum criminum, quæ concedi non possunt.*

Ut illa 4. Verrinæ: Verùm esto; eripe hæreditatem propinquis, prædare in bonis alienis nomine civitatis, everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum: num etiam patris Heraclium bonis exturbare oportuit?

Idem Verr. 5. Est tuum, est ingenii prudentiæque tuæ: do hoc tibi, & concedo: scio, te Romæ, cum prætor esses, edicto tuo possessione hæreditatum ad alienos, à primis hæredibus ad secundos, à legibus ad libidinem tuam transtulisse: scio te superiorum omnium correxisse, &c.

CAP. XV.

DE SENTENTIA, NOEMATE Et Distributione.

§. 1.

SCHEMATA, *quibus ad explicandum, aut exaggerandum utimur, duum sunt generum: nam alia æquè, alia magis, minusve dicunt, quàm in re est.*

§. 2. *Priora vel sumuntur ab iis, quæ essentialia sunt, sive de re; vel conjuncta, sive in re; vel disjuncta, sive extra rem.*

§. 3. *De rei essentia sunt, cùm alia, tum genus, species, & partes.*

§. 4. *E loco generis oriri videntur* Γνώμη, & Νόημα.

§. 5. Γνώμη *sive Sententia est generale pronunciatum earum rerum, quas in agendo sequimur, aut fugimus.*

Cicero primo de off. *Si ea, quæ acceperis utenda majore mensura, si modò possis, jubet reddere Hesiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multò plus afferunt, quam acceperunt?* Pro Milone: *Populi grati est, præmiis afficere bene meritos de Rep. cives: viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat.* Seneca

neca Rhetor proœmio lib. I. controverſ. *Minimè probabili more turpe eſt docere, quod honeſtum eſt dicere*. Seneca philoſoph. de vita beat. cap. XXX. *Sententiam ſemper unius ſequi, non vitæ eſt, ſed factionis*. Idem lib. III. de benef. cap. XVII. *Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel*. Id epiſt. I *Minus ex craſtino pendebis, ſi hodierno manum injeceris*. Epiſt. LXXXIII. *Otium ſine literis mors eſt, & vivi hominis ſepultura*.

§. 6. *Sententiis utitur orator ad gravitatem* (a) *Etiam hoc habent, quòd ſimul docent, & delectant. In primis verò conveniunt hortanti, monenti, conſolanti. Sed in oratione non debent frequentari, ne magis vivendi præceptores, quàm rei actores videamur*,

§. 7. *Νόημα, ſeu Cogitatum, eſt alluſio ad ſententiam, ſive ſententia perſonæ accommodata*.

E. G. Gnome eſt, *Nihil eſt tam populare, quàm bonitas*. Ac Νόημα eſt, cum Cic. Cæſari hoc accommodat orat. pro Lig. *Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut poſſis; nec natura tua melius, quàm ut ſervare velis quàm plurimos*. Item Gnome eſt: *Imbellium eſt verbis, non armis bellum gerere*. At Noema eſt in illo Livii lib. XXXI. *Athenienſes quidem literis verbiſque bellum adverſus Philippum gerebant*. Item ſententia eſt: *Satius ſit offendere veris, quam adulando placere*. At eſt Noema illud M. Senecæ lib. II. Contr. Maluerim veris offendere, quàm placere adulando. Hujuſmodi Noema eſt & hoc pro Archia: Themiſtoclem illum, ſummum Athenis virum, dixiſſe ajunt, cum ex eo quæreretur: Quod acroama, aut cujus vocem libentiſſimè audiret? ejus à quo ſua virtus optimè prædicaretur. Item de Senectute: Accipite, optimi adoleſcentes, veterem orationem Architæ Tarentini, magni in primis, & præclari viri: Nullam eſſe capitaliorem peſtem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temere & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc cum hoſtibus

(a) *Cic. lib. 3. de Orat.*

ſtibus clandeſtina colloquia naſci, dicebat, &c.

§. 8 A ſpeciebus, & partibus, petitur Μερισμὸς *ſive Diſtributio. Fit enim hæc, cum totum in ſpecies, aut partes, deducimus.*

Ut ſi juſtitiam, temperantiam, fortitudinem, cæteraſque virtutes, commemorare malis, quam generatim dicere, omnem virtutem: item ſi ſenatum, equites & plebem dicas, pro univerſo populo Romano: aut caput, pectus, ventrem, artus nomines, non contentus dicere, integrum hominis corpus. Sic in Piſon. Age, ſenatus odit te, quod eum tu jure facere concedis, afflictatorem, & proditorem, non modò dignitatis & autoritatis, ſed omnino ordinis ac nominis ſui. Videre te equites Rom. non poſſunt; quo ex ordine vir præſtantiſſimus Actius eſt, te Conſule, relegatus; Plebs Romana perditum cupit; ut cujus tu infamiam ea, quæ per latrones, & per ſervos, de me egeras, contuliſti. Italia cuncta execratur, cujus idem tu ſuperbiſſimè decreta & preces repudiaſti.

Lycurgus apud Rutilium Lupum: Cujus omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ, oculi ad petulantem laſciviam, manus ad rapinam, venter ad aviditatem, virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam; prorſus ut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.

Simile eſt hoc Julii Pollucis apud Philoſtratum(a) Proteus; Pharius miraculum Homericum eſt, multæ quidem ejus, diverſæque formæ: in aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in arborem. Nec abludit Licentii illud ad Auguſtinum:

Spumat aper, fluit unda, fremit leo, ſibilat anguis.

Breviter dicere potuerant, Proteum in omnis ſe generis formas convertere.

§. 9. Diſtributio, ut quandoque eſt neceſſitatis: ita ſæpè ornatus, & copiæ cauſa, inſtituitur.

Sed ſi neceſſariò fiat, potiùs ad inventionis argumenta, quàm elocutionis ſchemata, pertinebit.

CAP.

(a) *in vitis Sophiſtarum.*

CAP. XVI.

DE ÆTIOLOGIA, DIATIPOSI, Et Hypotyposi.

§. 1.

Vidimus schemata orta è locis rerum, quæ essentiam spectant.

§. 2. *Conjuncta, sive in re, sunt causa, effectus, & adjuncta.*

§. 3. *A causa petitur* Αἰτιολογία. *Fit ea, cum in narrando facti ratio adjicitur. Eleganter autem fit cum gradatione.*

Ut, in illo Ovidii:

Viderat hanc, visamque cupit, potiturque cupita.

§ 4. *Quod si causa sit magis speciosa, quam vera, Color dicitur.*

Ut aqud Cic. pro leg. Manil. ubi cum orator veram impeditæ victoriæ causam referre nollet, (erat ea seditio militum, Lucullum, ducem suum, deferentium) rei fœdæ hujusmodi addit colorem: *Noster exercitus, etsi orbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis erat usus secundis: tamen nimia longinquitate, & desiderio suorum commovebatur.*

§. 5. *Ab effectis, & adjunctis, sumuntur* διατύπωσις *&* Ὑποτύπωσις.

§. 6. Διατύπωσις *est, cum res ita clarè copioseque exponitur, ut coram spectari videatur.*

Cic. pro Rosc. Amer. Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda sit? nonne vobis hæc, quæ audistis, cernere oculis videmini, judices? non illum miserum ignarum casus sui, redeuntem à cœna videtis? non positas insidias, non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuncium:

non

non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Capitoni quàm primùm nunciet? Id in descriptione convivii luxuriosi: (a) Videbar videre alios intrantes; alios verò exeuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesterna potatione oscitantes. Versatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino; coronis languidulis, & spinis cooperta piscium. Sic totum quidem dixeris, si urbem captam dixeris: sed brevis hic nuncius minùs penetrat in affectus. At si aperias, quæ uno erant inclusa verbo, apparebunt, ut ait Fabius, & fusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus: aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, & malè usque in illum diem servati fato senes: tum profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque discursus, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi majus lucrum est, pugna inter victores.

§. 7. *Quod si simplicior dilucidiorque fuerit descrptio, Υποτύπωσις uocatur.*

Ut illa Maronis V. Æneid.

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.
Brachiaque ad superas interritus extulit auras.

Sed vulgò Διατύπωσις & ὑποτύπωσις pro eodem schemate habentur.

C A P. XVII.

DE ASSIMILATIONIS SPECIEBUS Et Dissimilitudine.

§. 1.

ET hæc de schematibus petitis ex eorum locis, quæ ita rei insunt, ut non sint de ejus essentia. Ter-

(a) *Apud Fabium lib. 8. cap. 3.*

Tertium genus ex locis oritur eorum, quæ sunt extra rem; sive disjuncta: ut sunt similia, comparata, opposita.

§. 2. Schemata, quæ ab similibus & comparatis petuntur, & continentur uno Assimilationis vocabulo.

§. 3. Est Assimilatio vel natura sua simplex, & vel natura partes habet, quas πρότασιν & ἀπόδοσιν h. e. propositionem, & redditionem, appellant.

§. 4. Simplex est Εἰκὼν *sive Imago; unde definitur, assimilatio protasi & apodosi carens, facta per particulam* similis, velut, tanquam, instar, *aut aliam hujus generis.*

Cicero in Paradox. Sed minutis interrogatiunculis, & quasi punctis, quod propofuit, efficit. Pro Dom. Et tu in hoc vulnere, tanquam unguis, exifteres. In Vatinium: Repente enim te, tanquam ferpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intulifti. Verr. III. Profectus eft, non ut legatus populi Romani, fed ut quædam calamitas pervadere videretur.

§. 5. Icon etsi ab oratoribus etiam usurpetur ad illustrandam orationem: tamen frequentari non debet. Præsertim quæ longior est. Nam magis poetis, quàm oratoribus, convenit.

Auctores Ariftoteles, & Fabius.

§. 6. Assimilatio, quæ plures natura sua partes habet, instituitur, vel, ut doceat, quid fieri debeat, vel ut, quæ rei insunt, cognoscantur.

§. 7. Prioris generis est Παράδειγμα, *sive Exemplum. Fit enim, cum factum, sive actus aliquis commemoratur, ut ostendatur eo, aliquem, vel simile facturum, vel facere debere.*

Aliquem fimile acturum, indicatur, cùm negatur permittendum, ut rex Perfarum in Ægyptum veniat, quia, cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupaffent, iidem cum exercitu trajecerunt in Græciam. Item fi periculum effe dicas, ne, quemadmodum Marii, & Syllæ diffidium, ita Pompeii, & Cæfaris, laceret Remp.

§. 8. Aliquid fieri debere, probatur quadrifariam; à per-

persona vera, à ficta, à muto animante, & à re sensus experte.

A persona vera, ut si exemplo Josephi commendes castitatem.

A persona e poetarum fabulis petita, ut si idem ostendas Hyppolyti exemplo.

A muto animante, ut: Delphini vagari minores incomitatos non sinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet?

A re sensus experte, ut: unaquæque arbor alit, quod genuit: & non alet mater suo lacte liberos?

§. 9. *Simpliciter aliquid inesse rei probant* Παραβολὴ *sive Comparatio, &* Συμβολὴ *sive Collatio.*

§. 10. Παραβολὴ *sive Comparatio est, cum ad illustrandum id, de quo sermo est, petitur similitudo ab iis, quæ fuere, fiunt, aut natura, casuve rebus insunt.*

E. G. *Quemadmodum lagena aquam, ita animus hominis ingrati beneficia facile admittit, sed reddit cum murmure, & querela.* Ovid. XV. Met.

—— Ut unda impellitur unda,
Urgeturque eadem veniens, urgetque priorem;
Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur.
Et nova sunt semper, nam quod fuit antè, relictum est.
Fitque quod haud fuerat, momentaque cuncta novantur.

Seneca epist. XL. Ut qui sese meminerunt inquilinos esse, & in conducto habitare, & modestiùs se gerunt, & minùs gravatim exeunt: ita qui intelligunt, domicilium corporis ad breve tempus à natura accommodatum esse, & vivunt temperantius, & libentius moriuntur.

§. 11. *Interdum ex fabulis quoque depromitur Comparatio.*

Cicero pro lege Manilia: Primùm ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in iis locis, quà se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa,

mœ-

mœrorque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentiùs, rex ipse è manibus effugit. Ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardavit.

§. 12. *Debet verò institui comparatio cum factis, aut rebus notis, & ejusmodi, quæ idonea sunt ad illustrandum, non item cum iis, quæ sunt obscura, aut etiam sordida, vel nimis vulgaria, aut etiam inepta.*

§. 13. Συμβολὴ *sive Collatio, est, quando substantiam cum substantia, aut accidens cum accidente conferimus, ut ex oppositione hac appareat, quantopere conveniant, aut differant.*

Ut si conferas Alexandrum, & Cæsarem; oleam, & vitem; ignaviam, & intemperantiam; &c. Cic. VI. in Verrem: *Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto: hujus libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* Etiam in orat. pro Rosc. Am. Illustre est exemplum collationis inter Roscium, qui causam diceret, & eos, qui accusarent. Id superius adduximus cap. XII. §. 19.

§. 14. *Ex quatuor hisce speciebus secunda, & quarta, Exemplum nempe, & Collatio, magis videntur ad argumentorum inventionem, quàm ad schemata pertinere.*

§. 15. *Neque similibus tantùm, sed etiam dissimilibus illustratur oratio. Vocatur hoc schema* Ἀνομοίωσις, *sive* Διαφορὰ, *hoc est dissimilitudo, vel differentia. Hæc ea, quæ similia videri poterant, propria nota distinguit.*

§. 16. *Estque alia perfecta, alia imperfecta. Perfecta rationem diversitatis adjungit.*

Ut illa apud Cornificium: *Non enim quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accepit; celerior est in*

cursu

cursu continuo, quàm ille qui tradit: ita melior imperator novus, qui accipit exercitum, quàm ille, qui decedit. Propterea quòd defatigatus cursor integro facem: hic peritus imperator imperito exercitum tradit. Cicero pro Plancio: *Dissimilis est pecuniæ debitio, & gratiæ, nam qui pecuniam dissolvit, statim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem, & qui refert habet, & qui habet, is eo ipso, quòd habet, refert.*

§. 17. *Imperfecta est, quæ rationem, cur dissimilia sint, non addit.*

Ut apud Cornificium: In amicitia gerenda, sicut in certamine currendi, non ita convenit exerceri, ut, quoad necesse sit, pervenire possit: sed ut productiùs studio & viribus ultrà procurras.

C A P. XVIII.

DE SCHEMATIBUS,
Quibus opposita junguntur.

§. 1.

AB oppositis petuntur, Παραδιαστολὴ, Ἀντίθετον, Ἀντιμεταβολὴ & Ὀξύμωρον.

§. 2. Παραδιαστολὴ *est, cùm eorum, quæ vulgo ob vicinitatem confundi solent, remoto uno, alterum ponitur.*

Ut, Non sapiens, sed astutus; non fortis, sed audax. At si sapienti insipiens, forti timidus opponatur, sequens schema erit.

§. 3. *Est hoc schema illustrius, cùm ratio additur.*

Ut apud Rutilium Lupum: Quapropter nolo te sæpius parcum appellare, cum sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo, quod satis est: tu contra propter avaritiam, quò plus habes, magis eges.

§. 4. *Convenit hæc figura refellenti, & reprehendenti.*

§. 5. Ἀντίθετον *est, cum ex planè contrariis constat oratio.*

Laxius verò hunc hoc utimur nomine, ut eam, quæ presse ἀντίθεσις dici solet, comprehendat.

§. 6. Estque vel simplex, vel conjunctum.

Simplex; ut apud Cic. pro lege Manil. *Hujus orationis difficilius est exitum quàm principium invenire.* Sic Maro VII. Æn.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Horat. sat. 1. lib. 1.

Parvula nam exemplo est magni formica laboris.

Ubi ἀντίθετον etiam statuit vetus interpres.

Conjunctum ἀντίθετον est in hoc apud Cornificium: *Habet assentatio jucunda principia: eadem exitus amarissimos affert.* Cic. pro Rosc. Amer. *Qui in sua re fuisset egentissimus, erit, ut fit, insolens in aliena.* Idem pro Quinctio: *Plus hujus inopia possit ad misericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem.* Passienus filius de Caligula apud Tacitum lib. IV. *Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.*

Elegantissima verò sunt ἀντίθετα, in quibus paria paribus, contraria contrariis sæpius respondent. Ut pro Posthumo: Egentes in locupletes, perditi in bonos, servi in dominos armabantur. Sic pro Milone, Est enim hæc non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus: item Catil. II. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpitudo, hinc continentia, illinc libido; denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremò copiæ, cum egestate; bona ratio, cum perdita; mens sana, cum amentia, bona denique spes, cum omnium desperatione. Justinus lib. XXII. de Agathocle. Syracusis suis obsessis, bellum nihilominus in Africam transferente: Mira prorsus audacia, ut,

tit, quibus in solo urbis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victorem insultaret.

§. 7. Ἀντιμεταβολή *sive Commutatio est, quando est contrarietas sensus cum verborum inversione:*

Ut apud Cornificium: *Esse oportet, ut vivas, non vivere, ut edas.* Petronius: *Mirari equidem tam discordem libidinem cœpi, atque inter monstra numerare, quod ancilla haberet matronæ superbiam, & matrona ancillæ humilitatem.* Plinius in Panegyrico: *Non ideo vicisse videris, ut triumphares; sed triumphare, quia vinceres.* Estque in his etiam epanodos, nempe quatenus est verborum inversio. Sed ratione contrarietatis, quæ primò non verbis inest, sed rebus, omnino pertinent ad schemata διανοίας non λέξεως.

§. 8. *Convenit laudanti, & reprehendenti.*

§. 9. Ὀξύμωρον *est, cum idem negatur de se ipso:*

Conflata vox est ex ὀξύς, *acutus*, & μωρός, *fatuus*. Nempe quia acutè dicitur, quod fatuè prolatum videtur. Ita ait Terentius Eun. *Tu pol, si sapis, quod scis, nescis.* Tull. in Catil. *Cum tacent, clamant.* Cui non absimile illud in Bruto, sive de claris Oratoribus: *Tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit.* Et inferiùs: *Eloquentia loqui dedidicit.*

Horatius lib. 1. od. XXXV.

Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro.

Martial. lib. VII. epigr. LXXII.

Quisquis ubique habitat, Maxime, nusquam habitat.

Et ep. LXXIV.

Vis dare, nec dare vis:

CAP. XIX.

DE DIGRESSIONE ET Epiphonemate.

§. 1.

Vidimus schemata petita ab iis, quæ vel de re sunt, vel in re, vel extra rem. Sunt verò & schemata, quæ ad diversa genera pertineant. Istiusmodi sunt Digressio, & Epiphonema.

§. 2. *Digressio est alicujus rei, quæ tamen ad causæ utilitatem pertineat, extra ordinem excurrens tractatio.*

Græci vocant παρέκβασιν, vel διέξοδον, vel etiam ὑκβολήν. Ut apud Thucididem lib. 1. ἐ τὴν ἐκβολὴν τȣ λόγȣ ἐποιησάμην (a)

§. 3. *Sumitur hæc è locis internis, cùm ab hypothesi ad thesin transimus.*

Ut cùm Cicero oratione pro Archia ab eruditione poetæ hujus digreditur ad locum communem de studiis doctrinæ.

§. 4. *Aliàs petitur ab iis, quæ non quidem de re, sed tamen in re sunt. Imò illis etiam, quæ sunt extra rem.*

Ut cùm occasione causæ finalis, circumstantiæ, vel rei similis, alio dilabimur. Huc refer digressionem illam de raptu Proserpinæ, quæ est Verrina VI.

§. 5. *Videndum autem, ne digressio longior sit. Ingenere tamen demonstrativo, & omnibus, quæ delectationis causa scribuntur, longior esse potest: Sed & hic, & alias, ante longiorem digressionem præmunire animos conducit.*

Ut II. in Verr. Atque adeò, antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de provinciæ dignitate, venustate, utilitate dicenda.

§. 6. *Sed nec digressio debet à proposito esse aliena.*

Qua-

(a) *Atque ab instituto sermone fueram digressus.*

Quare tum demum digressione utemur, si sponte se offerat. At non item debet oratio cuneari, si metus sit, ne aliò divertamus animos auditorum.

§. 7. Præterea nec duriùs ad propositum convenit redire.

Commodè sanè redimus, si, postquam adduxerimus exemplum, illud ad præsens negotium applicemus. Facit hoc Cicero pro Sex. Roscio: *Hominem*, inquit, *longe audacissimum nuper habuimus in civitate, C. Fimbriam, &c.* Postea præsenti ita accommodat instituto: *Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriæ non simillimum?*

§. 8. *Reditus ad propositum* Ἐπάνοδος vocatur.

Ut in exemplo jam allato. Item lib. II. de Orat. Sed ut eo revertar unde hæc declinavit oratio.

§. 9. *At in minori digressione Epanodo opus non est. Tamen aliquid dicitur, quo digressio ab aliis distinguatur.*

Ut pro Milone: An vero, Judices, vos soli ignoratis? & quæ sequuntur. Digressionem hanc claudit istis verbis: Quam rem etsi necessario fecisti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certè non debeo. Redit deinde ad institutum absque transitione ulla. Hæc de Digressione, & Epauodo.

§. 10. *Epiphonema est, cum rei narratæ, aut probatæ, velut coronis, adjicitur pronunciatum ex superioribus expressum.*

§. 11. Fit hoc vel admirationis causa.

Sic apud Maronem: (a) *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.* Item: (b) *Adeò à teneris adsuescere multum est.*

§. 12. *Vel fit, ut comprehendamus summam rei.*

Quomodo idem tempestatis descriptionem claudit his verbis: (c) *Ponto nox incubat atra:* & postquam ostenderat, animalia singula ex re quapiam capere delectationem, subjicit: (d) *Trahit sua quemque voluptas.*

S 3 §. 13.

(a) Æn (b) Georg 2. (c) 1. Æn. (d) 2. Ec.

§. 13. *Vel denique fit, ut sententia firmet obsignetque superiora.*

Ita Demosthenes, (a) postquam de Philippi egerat improbitate, subdit: *Res secundæ magnam vim habent ad occultanda & adumbranda istiusmodi probra.*

CAP. XX.

DE SCHEMATIBUS, Quibus res exaggeratur.

§. 1.

HACTENUS *de schematibus, quæ æquè dicunt, ac in re est: sequuntur schemata, quæ plus, aut minus dicunt. Ut sunt* Αὔξησις, *&* Ταπείνωσις.

§. 2. Αὔξησις *est, cum utimur verbo excedente rei magnitudinem.*

Ut si *scelus* dicas, pro *errato*; *crudelem*, pro *severo*; aut *vulnerasse*, qui *leviter perstrinxit*.

§. 3. *Convenit accusanti.*

§. 4. *Contra* Ταπείνωσις *sive* Μείωσις *est, cum verbo humiliore, quam pro re, utimur.*

Ut si *erratum* ponas, pro *scelere*; *severum*, pro *crudeli*; aut *perstrinxisse* dicas, qui *vulneravit*.

§. 5. *Convenit refellenti.*

§. 6. Ταπεινώσεως *genus est* Λιτότης, *quæ negatione contrarii plus significat, quam dicit.*

E. g. *Nam hoc jure meo, auditores, dico, me labore, & industria curasse semper sedulo, ne studium eloquentiæ in postremis tenerem.* Nam si quis hic diceret *ut studium eloquentiæ præ cæteris optimè tenerem*, vel, *ut alios eloquentia superarem*; tametsi verum diceret, tamen arrogans videretur.

Dixmus hoc de schemate quoque in Tropologia, *quatenus* Συνεκδοχῆς species est.

§. 7. *Huc etiam referri potest* Παράλειψις, *sive Præteri-*

(a) *Olyn.* 2.

teritio. Fit ea, cum præterire nos aliquid velle dicimus; atque interim in transcursu id dicimus.

Cic. pro Cluent. *Mittam illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam matrimonio filiam.* Simile est hoc Æn. X.

Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventosque furentes,
Æolia excitos, aut actam nubibus irim?

§. 8. *Convenit laudanti, ac reprehendenti: item confirmanti, ac refellenti.*

§. 9. *Etiam ad exaggerandum, vel imminuendum, valent incrementum; & Periphrasis. Sed ut sæpe est quod plus, aut minus dicant; ita interdum æque dicunt, ac in re est.*

Unde liquet, quatenus ad superiorem, quatenus item ad hunc schematum ordinem pertineant.

§. 10. *Incrementum est, cum velut gradibus quibusdam perveniatur ad summum.*

Cic. VII. in Verrem: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare.*

Miser homo est, qui ipse sibi, quod edit, quærit, & id ægre invenit:
Sed ille est miserior, qui & ægrè quærit, & nihil invenit.
Ille miserrimus, qui cùm esse cupit, quod edit, non habet.

§. 11. Περίφρασις *est, qua rem unam multis ambimus verbis. Hæc interdum adhibetur, ut rem magis conspicuam reddat, interdum, ut obumbret.*

Prioris generis est, cùm Homerus initio operis Ulyssem, Maro Æneam, circumloqui maluit, quàm nominare. Posterioris generis est, cum Cicero in Miloniana, quia gravius erat dicere, Clodium à Milonis servis occisum, maluit illud hoc pacto mollire: In quos incensos ira, vitamque domini desperantes, cum incidisset, hæsit in pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt. Item, ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim

C A P. XVI.

DE ÆTIOLOGIA, DIATIPOSI, Et Hypotyposi.

§. 1.

Vidimus schemata orta è locis rerum, quæ essentiam spectant.

§. 2. *Conjuncta, sive in re, sunt causa, effectus, & adjuncta.*

§. 3. *A causa petitur* Αἰτιολογία. *Fit ea, cum in narrando facti ratio adjicitur. Eleganter autem fit cum gradatione.*

Ut, in illo Ovidii:

Viderat hanc, visamque cupit, potiturque cupita.

§ 4. *Quod si causa sit magis speciosa, quam vera, Color dicitur.*

Ut aqud Cic. pro leg. Manil. ubi cum orator veram impeditæ victoriæ causam referre nollet, (erat ea seditio militum, Lucullum, ducem suum, deferentium) rei fœdæ hujusmodi addit colorem: *Noster exercitus, etsi orbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis erat usus secundis: tamen nimia longinquitate, & desiderio suorum commovebatur.*

§. 5. *Ab effectis, & adjunctis, sumuntur* διατύπωσις *&* Ὑποτύπωσις.

§. 6. Διατύπωσις *est, cum res ita claré copioseque exponitur, ut coram spectari videatur.*

Cic. pro Rosc. Amer. Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda sit? nonne vobis hæc, quæ audistis, cernere oculis videmini, judices? non illum miserum ignarum casus sui, redeuntem à cœna videtis? non positas insidias, non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuncium: non

non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Capitoni quàm primùm nunciet? Id in descriptione convivii luxuriosi: (a) Videbar videre alios intrantes; alios verò exeuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesterna potatione oscitantes. Versatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino; coronis languidulis, & spinis cooperta piscium. Sic totum quidem dixeris, si urbem captam dixeris: sed brevis hic nuncius minùs penetrat in affectus. At si aperias, quæ uno erant inclusa verbo, apparebunt, ut ait Fabius, & fusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus: aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, & malè usque in illum diem servati fato senes: tum profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque discursus, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi majus lucrum est, pugna inter victores.

§. 7. *Quod si simplicior dilucidiorque fuerit descrptio, Ὑποτύπωσις uocatur.*

Ut illa Maronis V. Æneid.

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.
Brachiaque ad superas interritus extulit auras.

Sed vulgò Διατύπωσις & ὑποτύπωσις pro eodem schemate habentur.

CAP. XVII.

DE ASSIMILATIONIS SPECIEBUS Et Dissimilitudine.

§. 1.

ET hæc de schematibus petitis ex eorum locis, quæ ita rei insunt, ut non sint de ejus essentia. Ter-

(a) *Apud Fabium lib. 8. cap. 3.*

Tertium genus ex locis oritur eorum, quæ sunt extra rem, sive disjuncta: ut sunt similia, comparata, opposita.

§. 2. Schemata, quæ ab similibus & comparatis petuntur, & continentur uno Assimilationis vocabulo.

§. 3. Est Assimilatio vel natura sua simplex, & vel natura partes habet, quas πρότασιν *&* ἀπόδοσιν *h. e. propositionem, & redditionem, appellant.*

§. 4. Simplex est Εἰκὼν *sive Imago; unde definitur, assimilatio protasi & apodosi carens, facta per particulam* similis, velut, tanquam, instar, *aut aliam bujus generis.*

Cicero in Paradox. Sed minutis interrogatiunculis, & quasi punctis, quod proposuit, efficit. Pro Dom. Et tu in hoc vulnere, tanquam unguis, existeres. In Vatinium: Repente enim te, tanquam serpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intulisti. Verr. III. Profectus est, non ut legatus populi Romani, sed ut quædam calamitas pervadere videretur.

§. 5. Icon etsi ab oratoribus etiam usurpetur ad illustrandam orationem: tamen frequentari non debet. Præsertim quæ longior est. Nam magis poetis, quàm oratoribus, convenit.

Auctores Aristoteles, & Fabius.

§. 6. Assimilatio, quæ plures natura sua partes habet, instituitur, vel, ut doceat, quid fieri debeat, vel ut, quæ rei insunt, cognoscantur.

§. 7. Prioris generis est Παράδειγμα, *sive Exemplum. Fit enim, cum factum, sive actus aliquis commemoratur, ut ostendatur eo, aliquem, vel simile facturum, vel facere debere.*

Aliquem simile acturum, indicatur, cùm negatur permittendum, ut rex Persarum in Ægyptum veniat, quia, cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupassent, iidem cum exercitu trajecerunt in Græciam. Item si periculum esse dicas, ne, quemadmodum Marii, & Syllæ dissidium, ita Pompeii, & Cæsaris, laceret Remp.

§. 8. Aliquid fieri debere, probatur quadrifariam; à per-

persona vera, à ficta, à muto animante, & à re sensus experte.

A persona vera, ut si exemplo Josephi commendes castitatem.

A persona e poetarum fabulis petita, ut si idem ostendas Hyppolyti exemplo.

A muto animante, ut: Delphini vagari minores incomitatos non sinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet?

A re sensus experte, ut: unaquæque arbor alit, quod genuit: & non alet mater suo lacte liberos?

§. 9. *Simpliciter aliquid inesse rei probant* Παραβολὴ *sive Comparatio, &* Συμβολὴ *sive Collatio.*

§. 10. Παραβολὴ *sive Comparatio est, cum ad illustrandum id, de quo sermo est, petitur similitudo ab iis, quæ fuere, fiunt, aut natura, casuve rebus insunt.*

E. G. *Quemadmodum lagena aquam, ita animus hominis ingrati beneficia facile admittit, sed reddit cum murmure, & querela.* Ovid. XV. Met.

——Ut unda impellitur unda,
Urgeturque eadem veniens, urgetque priorem;
Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur.
Et nova sunt semper, nam quod fuit antè, relictum est.
Fitque quod haud fuerat, momentaque cuncta novantur.

Seneca epist. XL. Ut qui sese meminerunt inquilinos esse, & in conducto habitare, & modestiùs se gerunt, & minùs gravatim exeunt: ita qui intelligunt, domicilium corporis ad breve tempus à natura accommodatum esse, & vivunt temperantius, & libentius moriuntur.

§. 11. *Interdum ex fabulis quoque depromitur Comparatio.*

Cicero pro lege Manilia: Primùm ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in iis locis, quà se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa,

mœ-

mœrorque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentiùs, rex ipse è manibus effugit. Ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardavit.

§. 12. *Debet verò institui comparatio cum factis, aut rebus notis, & ejusmodi, quæ idonea sunt ad illustrandum, non item cum iis, quæ sunt obscura, aut etiam sordida, vel nimis vulgaria, aut etiam inepta.*

§. 13. Συμβολὴ *sive Collatio, est, quando substantiam cum substantia, aut accidens cum accidente conferimus, ut ex oppositione hac appareat, quantopere conveniant, aut differant.*

Ut si conferas Alexandrum, & Cæsarem; oleam, & vitem; ignaviam, & intemperantiam; &c. Cic. VI. in Verrem: *Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto: hujus libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* Etiam in orat. pro Rosc. Am. Illustre est exemplum collationis inter Roscium, qui causam diceret, & eos, qui accusarent. Id superius adduximus cap. XII. §. 19.

§. 14. *Ex quatuor hisce speciebus secunda, & quarta, Exemplum nempe, & Collatio, magis videntur ad argumentorum inventionem, quàm ad schemata pertinere.*

§. 15. *Neque similibus tantùm, sed etiam dissimilibus illustratur oratio. Vocatur hoc schema* Ἀνομοίωσις, *sive* Διαφορὰ, *hoc est dissimilitudo, vel differentia. Hæc ea, quæ similia videri poterant, propria nota distinguit.*

§. 16. *Estque alia perfecta, alia imperfecta. Perfecta rationem diversitatis adjungit.*

Ut illa apud Cornificium: *Non enim quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accepit, celerior est in*

cursu continuo, quàm ille qui tradit: ita melior imperator novus, qui accipit exercitum, quàm ille, qui decedit. Propterea quòd defatigatus cursor integro facem: hic peritus imperator imperito exercitum tradit. Cicero pro Plancio: *Dissimilis est pecuniæ debitio, & gratiæ, nam qui pecuniam dissolvit, statim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem, & qui refert habet, & qui habet, is eo ipso, quòd habet, refert.*

§. 17. Imperfecta est, quæ rationem, cur dissimilia sint, non addit.

Ut apud Cornificium: In amicitia gerenda, sicut in certamine currendi, non ita convenit exerceri, ut, quoad necesse sit, pervenire possit: sed ut productiùs studio & viribus ultrà procurras.

CAP. XVIII.

DE SCHEMATIBUS, Quibus opposita junguntur.

§. 1.

AB oppositis petuntur, Παραδιαστολὴ, Ἀντίθετον, Ἀντιμεταβολὴ & Ὀξύμωρον.

§. 2. Παραδιαστολὴ *est, cùm eorum, quæ vulgo ob vicinitatem confundi solent, remoto uno, alterum ponitur.*

Ut, Non sapiens, sed astutus; non fortis, sed audax. At si sapienti insipiens, forti timidus opponatur, sequens schema erit.

§. 3. Est hoc schema illustrius, cùm ratio additur.

Ut apud Rutilium Lupum: Quapropter nolo te sæpius parcum appellare, cum sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo, quod satis est: tu contra propter avaritiam, quò plus habes, magis egés.

§. 4. Convenit hæc figura refellenti, & reprehendenti.

§. 5. Ἀντίθετον *est, cum ex planè contrariis constat oratio.*

Laxius verò hunc hoc utimur nomine, ut eam, quæ presse ἀντίθεσις dici solet, comprehendat.

§. 6. Estque vel simplex, vel conjunctum.

Simplex; ut apud Cic. pro lege Manil. *Hujus orationis difficilius est exitum quàm principium invenire.* Sic Maro VII. Æn.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Horat. sat. 1. lib. 1.

Parvula nam exemplo est magni formica laboris.

Ubi ἀντίθετον etiam statuit vetus interpres.

Conjunctum ἀντίθετον est in hoc apud Cornificium: *Habet assentatio jucunda principia: eadem exitus amarissimos adfert.* Cic. pro Rosc. Amer. *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.* Idem pro Quinctio: *Plus hujus inopia possit ad misericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem.* Passienus filius de Caligula apud Tacitum lib. IV. *Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.*

Elegantissima verò sunt ἀντίθετα, in quibus paria paribus, contraria contrariis sæpius respondent. Ut pro Posthumo: Egentes in locupletes, perditi in bonos, servi in dominos armabantur. Sic pro Milone, Est enim hæc non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus: item Catil. II. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpitudo, hinc continentia, illinc libido; denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremò copiæ, cum egestate; bona ratio, cum perdita; mens sana, cum amentia, bona denique spes, cum omnium desperatione. Justinus lib. XXII. de Agathocle. Syracusis suis obsessis, bellum nihilominus in Africam transferente: Mira prorsus audacia, ut,

ut, quibus in solo urbis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret, & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victorem insultaret.

§. 7. Ἀντιμεταβολὴ *sive Commutatio est, quando est contrarietas sensus cum verborum inversione:*

Ut apud Cornificium: *Esse oportet, ut vivas, non vivere, ut edas.* Petronius: *Mirari equidem tam discordem libidinem cœpi, atque inter monstra numerare, quod ancilla haberet matronæ superbiam, & matrona ancillæ humilitatem.* Plinius in Panegyrico: *Non ideo vicisse videris, ut triumphares; sed triumphare, quia vinceres.* Estque in his etiam epanodos, nempe quatenus est verborum inversio. Sed ratione contrarietatis, quæ primò non verbis inest, sed rebus, omnino pertinent ad schemata διανοίας non λέξεως.

§. 8. *Convenit laudanti, & reprehendenti.*

§. 9. Ὀξύμωρον *est, cum idem negatur de se ipso:*

Conflata vox est ex ὀξὺς, *acutus*, & μωρὸς, *fatuus.* Nempe quia acutè dicitur, quod fatuè prolatum videtur. Ita ait Terentius Eun. *Tu pol, si sapis, quod scis, nescis.* Tull. in Catil. *Cum tacent, clamant.* Cui non absimile illud in Bruto, sive de claris Oratoribus: *Tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit.* Et inferiùs: *Eloquentia loqui dedidicit.*

Horatius lib. 1. od. XXXV:

Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro.

Martial. lib. VII. epigr. LXXII.

Quisquis ubique habitat, Maxime, nusquam habitat.

Et ep. LXXIV.

Vis dare, nec dare vis:

CAP. XIX.

DE DIGRESSIONE ET Epiphonemate.

§. 1.

Vidimus schemata petita ab iis, quæ vel de re sunt, vel in re, vel extra rem. Sunt verò & schemata, quæ ad diversa genera pertineant. Istiusmodi sunt Digressio, & Epiphonema.

§. 2. *Digressio est alicujus rei, quæ tamen ad causæ utilitatem pertineat, extra ordinem excurrens tractatio.*

Græci vocant παρέκβασιν, vel διέξοδον, vel etiam ἐκβολήν. Ut apud Thucididem lib. 1. τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιησάμην.(a)

§. 3. *Sumitur hæc è locis internis, cùm ab hypothesi ad thesin transimus.*

Ut cùm Cicero oratione pro Archia ab eruditione poetæ hujus digreditur ad locum communem de studiis doctrinæ.

§. 4. *Aliàs petitur ab iis, quæ non quidem de re, sed tamen in re sunt. Imò illis etiam, quæ sunt extra rem.*

Ut cùm occasione causæ finalis, circumstantiæ, vel rei similis, alio dilabimur. Huc refer digressionem illam de raptu Proserpinæ, quæ est Verrina VI.

§. 5. *Videndum autem, ne digressio longior sit. In genere tamen demonstrativo, & omnibus, quæ delectationis causa scribuntur, longior esse potest: Sed & hic, & alias, ante longiorem digressionem præmunire animos conducit.*

Ut II. in Verr. Atque adeò, antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de provinciæ dignitate, venustate, utilitate dicenda.

§. 6. *Sed nec digressio debet à proposito esse aliena.* Qua-

(a) *Atque ab instituto sermone fueram digressus.*

Quare tum demum digressione utemur, si sponte se offerat. At non item debet oratio cuneari, si metus sit, ne aliò divertamus animos auditorum.

§. 7. Præterea nec duriùs ad propositum convenit redire.

Commodè sanè redimus, si, postquam adduxerimus exemplum, illud ad præsens negotium applicemus. Facit hoc Cicero pro Sex. Roscio. *Hominem*, inquit, *longe audacissimum nuper habuimus in civitate, C. Fimbriam, &c.* Postea præsenti ita accommodat instituto: *Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriæ non simillimum?*

§. 8. *Reditus ad propositum* Ἐπάνοδος vocatur.

Ut in exemplo jam allato. Item lib. II. de Orat. Sed ut eo revertar unde hæc declinavit oratio.

§. 9. *At in minori digressione Epanodo opus non est. Tamen aliquid dicitur, quo digressio ab aliis distinguatur.*

Ut pro Milone: An vero, Judices, vos soli ignoratis? & quæ sequuntur. Digressionem hanc claudit istis verbis: Quam rem etsi necessario fecisti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certè non debeo. Redit deinde ad institutum absque transitione ulla. Hæc de Digressione, & Epauodo.

§. 10. *Epiphonema est, cum rei narratæ, aut probatæ, velut coronis, adjicitur pronunciatum ex superioribus expressum.*

§. 11. *Fit hoc vel admirationis causa.*

Sic apud Maronem: (a) *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.* Item: (b) *Adeò à teneris adsuescere multum est.*

§. 12. *Vel fit, ut comprehendamus summam rei.*

Quomodo idem tempestatis descriptionem claudit his verbis: (c) *Ponto nox incubat atra:* & postquam ostenderat, animalia singula ex re quapiam capere delectationem, subjicit: (d) *Trahit sua quemque voluptas.*

S 3 §. 13.

(a) Æn (b) Georg. 2. (c) 1. Æn. (d) 2. Ec.

§. 13. *Vel denique fit, ut sententia firmet obsignetque superiora.*

Ita Demosthenes, (a) postquam de Philippi egerat improbitate, subdit: *Res secundæ magnam vim habent ad occultanda & adumbranda istiusmodi probra.*

CAP. XX.

DE SCHEMATIBUS, Quibus res exaggeratur.

§. 1.

HACTENUS de schematibus, quæ æquè dicunt, ac in re est: sequuntur schemata, quæ plus, aut minus dicunt. Ut sunt Αὔξησις, *&* Ταπείνωσις.

§. 2. Αὔξησις *est, cum utimur verbo excedente rei magnitudinem.*

Ut si *scelus* dicas, pro *errato*; *crudelem*, pro *severo*; aut *vulnerasse*, qui *leviter perstrinxit*.

§. 3. *Convenit accusanti.*

§. 4. *Contra* Ταπείνωσις *sive* Μείωσις *est, cum verbo humiliore, quam pro re, utimur.*

Ut si *erratum* ponas, pro *scelere*; *severum*, pro *crudeli*; aut *perstrinxisse* dicas, qui *vulneravit*.

§. 5. *Convenit refellenti.*

§. 6. Ταπεινώσεως *genus est* Λιτότης, *quæ negatione contrarii plus significat, quam dicit.*

E. g. *Nam hoc jure meo, auditores, dico, me labore, & industria curasse semper sedulo, ne studium eloquentiæ in postremis tenerem.* Nam si quis hic diceret *ut studium eloquentiæ præ cæteris optimè tenerem*, vel, *ut alios eloquentia superarem*; tametsi verum diceret, tamen arrogans videretur.

Diximus hoc de schemate quoque in Tropologia, *quatenus* Συνεκδοχῆς species est.

§. 7. *Huc etiam referri potest* Παράλειψις, *sive Præteri-*

(a) *Olyn.* 2.

teritio. Fit ea, cum præterire nos aliquid velle dicimus; atque interim in transcursu id dicimus.

Cic. pro Cluent. *Mittam illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam matrimonio filiam.* Simile est hoc Æn. X.

Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventosque furentes,
Æolia excitos, aut actam nubibus irim?

§. 8. *Convenit laudanti, ac reprehendenti: item confirmanti, ac refellenti.*

§. 9. *Etiam ad exaggerandum, vel imminuendum, valent incrementum, & Periphrasis. Sed ut sæpe est quod plus, aut minus dicant; ita interdum æque dicunt, ac in re est.*

Unde liquet, quatenus ad superiorem, quatenus item ad hunc schematum ordinem pertineant.

§. 10. *Incrementum est, cum velut gradibus quibusdam perveniatur ad summum.*

Cic. VII. in Verrem: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare.*

Miser homo est, qui ipse sibi, quod edit, quærit,
& id ægre invenit:
Sed ille est miserior, qui & ægrè quærit, & nihil invenit.
Ille miserrimus, qui cum esse cupit, quod edit, non habet.

§. 11. Περίφρασις *est, qua rem unam multis ambimus verbis. Hæc interdum adhibetur, ut rem magis conspicuam reddat, interdum, ut obumbret.*

Prioris generis est, cum Homerus initio operis Ulyssem, Maro Æneam, circumloqui maluit, quàm nominare. Posterioris generis est, cum Cicero in Miloniana, quia gravius erat dicere, Clodium à Milonis servis occisum, maluit illud hoc pacto mollire: In quos incensos ira, vitamque domini desperantes, cum incidisset, hæsit in pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt. Item, ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, par-

tim occisi sunt, partim cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent; fecerunt id servi Milonis (dicam enim, non derivandi criminis causa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente Domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

§. 12. Ad posterius hoc genus referendum, cum periphrasi cogimur uti honestatis causa.

Istiusmodi sunt isthæc. Plautus Curcul. (a) *Me dice ire, quò saturi solent.* Varro: (b) *Retrimenta cibi qua exirent, per posticum vallem feci.* Signat quæ Græcis περιττώματα appellantur. Similiter ea Ciceroni sunt *reliquiæ cibi.* Etiam urina Lucretio lib. IV. vocatur --- *saccatus corporis humor:* Senecæ (c) *humor obscenus.* & alibi: (d) *aqua immunda.* Imò olim etiam ominosum credebatur *lotium* nominare. Sanè Plinius (e) inter mortis præsagia reponit *præfandi humoris è corpore effluvium:* hoc est, lotii, quod honoris præfatione nominari debet.

CAP. XXI.

DE FIGURIS PERTINENTIBUS Ad argumenta Παθητικὰ.

§. 1.

VIDIMUS *de schematibus explicationis, probationis, & amplificationis. Nunc agamus de iis, quæ ad argumenta pertinent παθητικά*

§. 2. Sunt hæc duplicia: Alia generatim ad affectus pertinent; alia certam continent affectus speciem.

§. 3. Priora illa, vel absoluta sunt, vel relata. Absoluta

(a) *Act. 2. sc. 3.* (b) *Apud Nonium in Postica.*
(c) *Lib. 2. de Ira c. 3.* (d) *Lib. 2. de tranquill. c. 18.*
(e) *Lib. 7. cap. 15.*

soluta sunt; Ἐκφώνησις, sive exclamatio. ἀπορία, sive Dubitatio, Revocatio sui ipsius, & alieni sermonis commemoratio.

§. 4. Ἐκφώνησις *sive exclamatio fit, quando oratio interjectionem habens expressam, aut intellectam, animi affectum, ac rei magnitudinem significat, eaque voce intentiori pronunciatur.*

Ut orat. 1. in Catil. *O tempora! O mores!* Et ad Att. (a) *O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas duas! quibus Evangelia quæ reddam, nescio, deberi quidem plane fateor.*

Virgil. 2. Æneid.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt.
Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?

At intelligitur interjectio in illo ejusdem Ecl. 1.

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt.

§. 5. *Utendum Exclamatione, ubi res magnas persuaseris. Quare in epilogis maximè locum habet. At in minutis, aut controversis, velle ea uti, frigidum fit, ac puerile.*

§. 6. Ἀπορία *sive Dubitatio fit, cùm animus pendet, ac nescit, quid dicendum, agendumve sit. Unde & duplicem esse cognoscitur: unam verborum, alteram rerum.*

Verborum dubitatio est illa apud Cornificium: Tu istud ausus es dicere, homo omnium mortalium? quæro, quonam te digno moribus tuis appellem nomine.

Cicero pro Quinctio: quid si vadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiamsi desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum, improbissimus reperiebare, num malitiosum? negas, fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas, audacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria, & obsoleta sunt: res autem nova, & inaudita.

In

(a) *Lib. 2. Epist. 8.*

In Verr. 6. Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum & insaniam; ut Siculi, latrocinium; ego quo nomine appellem, nescio.

Rei verò dubitatio est in illo Cicer pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam, nescio. Negem fuisse illam infamiam judicii corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? jactatam in judiciis? commemoratam in senatu! Et quæ sequuntur. Item pro lege Manilia: Quo mihi etiam indignius videtur, obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, anne Pompejo? an utrique? id quod est verius: ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompejo expetenti, ac postulanti. Virgil. 3. Eneid. *Eloquar? an sileam?*

Et IV. Æneid.

En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex?
Quos ego jam toties sum dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrum
Jussa sequar?

§. 7. *Habet hoc schema magnam vim ad rem amplificandam, & attentum reddendum auditorem. Convenit laudanti, reprehendenti, dolenti, ac timenti quoque: idque in primis in exordiis, non orationum modò, sed etiam epistolarum.*

§. 8. *Revocatio sui ipsius est duplex*, Ἐπανόρθωσις, & Ἀποσιώπησις.

§. 9. Ἐπανόρθωσις *sive Correctio est, quæ tollit id, quod dictum est, & pro eo, quod magis idoneum videtur, reponit.* Cic. pro Mil. *Quas ille leges, si modò leges nominandæ sunt, ac non faces urbis, & pestes Reip.* Terent. Heautont. (a)

—— Filium unicum adolescentulum
Habeo, ah, quid dixi habere me? imò habui, Chreme;
Nunc habeam, nec ne, incertum est.

§. 10.

(a) *Act. 1. Sc. 1.*

§. 10. *Magna ejus vis est in seriis, & jocis, in augendo, & imminuendo. Neque satius fuisset primò rem propriè designare, quia futurum erat hoc pacto, ut minus haberetur ratio.*

Qua de re plenius Cornificius lib. 4.

§. 11. *Ἀποσιώπησις est, cum ita abrumpitur oratio, ut vix appareat, quid dicturus quis fuerit.*

Ut illud Ciceronis (a) in Miloniana, non quæ extat, sed quam habuit: *De nostrum enim omnium, Non audeo totum dicere.*

§. 12. *Convenit irato, & minanti.*

Terent. Andr. (b)

—— *Quem quidem ego si sensero.*

Sed quid opus est verbis?

Et Eun. (c)

—— *Ego te, furcifer,*

Si vivo. Sed istud, quicquid est, primùm expedi.

Cic. Epist. ultima lib. 9. ad Att. Sed erit immitissimus Servius, qui filium misit ad affligendum Cn. Pompejum, aut certè capiendum cum Pontio Titiniano, etsi hic quidem timoris causa, ille verò, sed stomachari desinamus.

§. 13. *Etiam in dolore locum habet.*

Cicero Epist. 22. lib. 7. ad Att. De Pompejo scio nihil, eumque nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! hujus autem nostri. Sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor, & crucior.

§. 14. *Item utimur ob pudorem.*

Ut in Ecl. *Novimus & qui te.*

§. 15. *Item propter δυσφημίαν.* (d)

Hac de causa Philippi verba à Demosthene Philipp. 1. intermitti monet Ulpianus. Cicer. ad Cassium. Brutus Mutinæ vix jam sustinebat: qui si conservatus, erit, vicimus: sin, (quod Dii omen avertant) omnes, omnium concursus est ad vos.

§. 16.

(a) *Apud Fabium.* (b) *Act. 1. Sc. 1.*
(c) *Act. 5. Sc. 5.* (d) *Malum omen.*

§. 16. *Item propter gravitatem. Nam quæ latent, putantur graviora.*

Juvenalis Sat. 8.

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

§. 17. *Etiam ad sollicitudinem ac religionem conferre Fabius* (a) *monet.*

Quod illustrat illo Cic. pro Milone: An hujus ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

§. 18. *Apud Comicos verò etiam* Ἀποσιώπησις *est, cum sermo interpellatione alterius abrumpitur.*

Ut apud Ter. And.

SIMO. *Jubeo Chremetem*. CHR. O! *te ipsum quærebam*. Idem Heaut.

SYRUS. *Ita res est hæc, nunc quasi cum*. CLITIPHO. *Quas, malum, ambages mihi*
Narrare occipit.

§. 19. *Figurata alieni sermonis commemoratio est duplex, Sermocinatio, & Prosopœja.*

§. 20. *Sermocinatio propriè est, cùm sermo affingitur personæ, quæ præsentis sit instituti.*

Cic. pro Quinctio: Quid ad hæc Nævius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: ista considerent, non quid habeam, sed quibus rebus invenerim, quærant.

Et eadem oratione; Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cùm potestas esset agendi quotidie: qui &c. is non hoc palam dicit? Mihi si quid deberetur, peterem, atque adeò jampridem abstulissem, &c.

Idem pro S. Roscio: Cùm hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego, quid acceperim, scio;

(a) *Lib. 9. cap. 1.*

ſcio; quid dicam neſcio: unum illud ſpectavi, &c.

§. 21. *Aliis Sermocinacio etiam vocatur, cum verum ſermonem recitat orator: neque id unius tantum, ſed etiam, qui inter ſe & alterum, vel qui inter alios duos fuit.*

Sui, & Roſcii ſermonem refert Cicero pro Quinctio: Diffidebam mehercule, C. Aquili, ſatis animo certo & confirmato me poſſe in hac cauſa conſiſtere: ſic cogitabam, cùm contra dicturus eſſet Hortenſius, & cùm eſſet attentè auditurus Philippus, fore uti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roſcio, cujus ſoror eſt cum P. Quinctio, cum à me peteret, & ſummè contenderet, ut propinquum ſuum defenderem: mihi perdificile eſſe, contra tales oratores non modo tantam cauſam perorare, ſed omnino verbum facere conari. Cùm cupidius inſtaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui præſente eo geſtum agere conaretur: qui verò cum ipſo contenderent, eos, etiam ſiquid antea recti aut venuſti habere viſi ſunt, id amittere: ne quid mihi ejuſmodi accideret, cùm contra talem artificem dicturus eſſem, me vereri. Tum mihi Roſcius, & alia multa confirmandi mei cauſa dixit; & me hercule, ſi nihil diceret, tacito ipſe officio, & ſtudio, quod adhibebat erga propinquum ſuum, quemvis commoveret. Etenim cum artifex eiuſmodi ſit, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur: tum vir ejuſmodi eſt, ut ſolus dignus videatur, qui eò non accedat. Verumtamen, quod ſi, inquit, habes ejuſmodi cauſam, ut hoc tibi planum ſit faciendum, neminem eſſe, qui poſſit biduo, aut ſummum triduo, ſeptingenta millia paſſuum ambulare? tamenne vereris, ut poſſis hæc contra Hortenſium contendere? minimè, inquam. Sed quid ad rem? Nimirum, inquit, in eo cauſa conſiſtit. Quomodo? Docet me ejuſmodi rem & factum ſimul Sex. Nævii, quod ſi ſolum proferretur, ſatis eſſe deberet. Mox ibidem ſe & Nævium, colloquentes inducit. Item ſe, & Aquillium, orat. pro Cæcina. Feſtiva etiam illa collocutio pro Plancio:

tio: *At ego, cum casu diebus iis, itineris faciendi causâ, decedens è provincia, Puteolos fortè venissem, cum plurimi, & lautissimi solent esse in iis locis, concidi penè, judices, cùm ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & nunquid in ea esset novi? Cui cùm respondissem, me è provincia decedere: etiam me hercules, inquit, ut opinor, ex Africa. Huic ego jam stomachans fastidiosè, imò ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid, tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorem fuisse? Quid multa? destiti stomachari, & me unum ex iis feci, qui ad aquas venissent.*

At alios duos colloquentes inducit verbis istis orat. pro Quinctio: Quinctius porro istum posse facere videbat, debere intelligebat; mentiri, quia causa cur mentiretur, non erat, non putabat, quasi domi nummos haberet; ita constituit Scapulis daturum. Nævium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixisset. Tum iste vir optimus (vereor ne se derideri putet, quod iterum jam, Optimus, dico) qui hunc in summas angustias adductum putaret, ut eum suis conditionibus in ipso articulo temporis adstringeret, assem sese negat daturum, nisi prius de rebus, rationibusque societatis omnibus decidisset, & scisset sibi cum Quinctio controversiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista videbimus: nunc hoc velim cures (si tibi videtur) quod dixisti. Negat se alia ratione facturum, quod promisisset, non plus referre, quam si, cum auctionem venderet, domini jussu, quicquam promisisset.

§. 22. Sermocinatio omnis hoc habet, quod si apte instituatur, fidem conciliat orationi. Nam alienum sensum, & quasi vocem auribus percipere videmur. Porrò illud genus, quo sermonem alicui affingimus, maxime figuratum est. Nam ea dixisse aliquem dicimus, quæ fortasse cogitavit, sed tamen palàm dicere ausus non esset. At genus istoc, quod dialogum continet, (quod cum priori genere, ubi dialogismus, non dialogus est, temere confundunt) variùs figuratum est, quia plurimùm simplex est rei gestæ narratio.

§. 23. Προσωποποιΐα *est, cum aut personam mortuam, tan-*

tanquam vivam præsentemque, loquentem inducimus; aut personam facimus è non persona, sive tribuendo ei sermonem, sive compellando eam, quasi intelligat.

Prioris generis, quo mortuum loqui fingimus, est hoc apud Ciceronem orat. pro M. Cælio; ubi Appius Cæcus, quasi ab inferis excitatus, inducitur Clodiam compellans: *Existat*, inquit, *ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimum cœcus ille. Minimum enim dolore capiet, qui istam non videbit, qui profectò si extiterit, sic aget, & sic loquetur: Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuisti, ut aurum commodares: aut tam inimica, ut venenum timeres? &c.*

Posterioris generis est, cum Catilinaria prima patriam inducit loquentem cum Catilina. *Quæ*, inquit, *tecum Catilina sic agit, & quodamodo tacita loquitur. Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioque sociorum impunita fuit, ac libera; tu non solum ad negligendas leges, & quæstiones verùm etiam ad evertendas perfringendasque valuisti, &c.* Huc quoque refer, cùm alloquimur res ratione destitutas, quasi intelligant. Ut in illo veteris poetæ apud Tullium: (a) *O domus antiqua, heu quàm dispari dominaris domino!* Ut vulgatam nunc lectionem ejus retineam loci, de quo tantopere disputant viri docti. Ejusdem est generis, cùm prophetæ in sacris literis compellant cœlum, maria, montes, similiaque.

§. 24. Conducit hoc schema tum ad fidem, tum ad motum. Ac in primis in nominatione, objurgatione, querimonia ac miseratione habet locum.

§. 25. Et hæc de schematibus διανοίας absolutis: sequuntur magis ad alium relata. Sunt hujusmodi, Interrogatio, & Apostrophe.

§. 26. Interrogatio figura est, quando, ubi recta ratione uti poteramus, sermonem inflectimus.

E. G.

(a) 1. *Offic.*

E. G. Dicere poterat Cicero: *Patent, Catilina, tua consilia; conjuratio ista omnium conscientia constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat.* Sed magis instat, urgetque cùm ait: *Patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientia teneri conjurationem tuam non vides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?* Similiter dicere poterat Maro: (a)

Ipse ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante lycisca.

Sed plus spiritus, nervorumque habet:

Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis?

§. 27. *Est hujus schematis usus multo maximus. Nam utimur eo ad magis asseverandum, aut urgendum; ad indignationem, admirationem, aliosve affectus exprimendos: idque in primis in rebus vel manifestis, vel jam demonstratis. Plurimum quoque valet ad probandum, quia verisimile non est, interrogaturum fuisse oratorem, nisi putasset, adversarium nihil habiturum, quod respondeat. Prodest etiam ad parandam attentionem, quia aculei instar languentem excitat auditorem: ac denique valet ad varietatem orationi afferendam, dum, quod antea recta dictum erat oratione, id postea profertur inflexa.*

§. 28. *Quod si interrogationi subjicitur responsio, Subjectio vocatur.*

De qua diximus cap. 14.

§. 29. *Apostrophe est cùm sermonem aliò avertimus, quàm instituta requirat oratio. Utimur ea ad urgendum adversarium.*

Ut illa Ciceronis tertia in Verrem. (b) Nemo jam, Dolabella, neque tui, neque tuorum liberorum, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, ut ejus libi-

(a) *Virgilius Ecl.* 1. (b) *Lib.* 1. *Act.* 2.

libidinem, hominum innocentium sanguine lui velles? iccircone exercitum, atque hostem relinquebas, ut tua vi, & crudelitate, istius hominis improbissimi pericula sublevares?

§. 30. *Usurpamus quoque ad invocandum.*

Idem Cic. prima in Catil. Tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus hæc Urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem Statorem hujus urbis, atque imperii verè nominamus; hunc, & hujus socios, à tuis aris, cæterisque templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à vita fortunisque omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ scelerûm fœdere inter se ac nefaria societate conjunctos, æternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.

§. 31. *Nec tantum ad personas fit, sed etiam res inanimas.*

Ut pro Milone: *Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque obtestor, vosque Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ, & æquales, &c.* Virgil. 3. Æneid.

—— Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames!

Et 2. Æneid.

O patria, o divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum!

§. 32. *Convenit hoc schema cùm reprehendenti ac refellenti: tum etiam dolenti; in primis, si ad personas absentes, aut res inanimas, convertatur oratio.*

§. 33. *Tantum de figuris generalibus affectuum: sunt verò, quæ & specialem ornent affectum: eumque vel gratum, vel ingratum, vel medium.*

§. 34. *Gratum ornat* Παιανισμός, *ac lætanti convenit.* *Ut, (a) Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.*

§. 35. *Ingratum ornant ea, quibus illusio, atque obtrectatio inest: ut* Σαρκασμός, Διασυρμός, Χαριεντισμός, *aliæque species irrisionis: de quibus dictum, cùm ea explicaremus, quæ falsò inter tropos retulerunt.*

(a) *Catul. Epigr.* 5

§. 36. Ac pertinent huc quoque Ἀρὰ, *sive execratio. Est ea hominis valdè irati.*

Ut, (a) *Di isti Segulio malè faciant.*

§. 37. Ad medium affectum pertinent Δέησις *sive obsecratio.*

Ut, (b) *Quod te per superos, &c.*

§. 38. Convenit dolenti, commendanti, hortanti, ac timenti etiam, quatenus opem implorat.

§. 39. Etiam admiratio.

Ut, (c) *O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis monumentisque decorandam!*

§. 40. Convenit laudanti, reprehendenti, irridenti.

§. 41. Item Εὐχὴ, *sive votum.*

Ut, (d) *O utinam tunc, cùm Lacedæmona classe petebat.*
Obrutus insanis esset adulter aquis.

§. 42. Convenit dolenti, timenti, speranti.

CAP. XXI.

DE TRANSITIONE, REJECTIONE, Et Digressione.

§. 1.

ENUMERAVIMUS *figuras potissimas ad ornandam inventionem pertinentes: supersunt ea, quæ dispositionem exornant. Hujusmodi sunt Transitio, Rejectio, & Revocatio.*

§. 2. Transitio est, cùm inseritur aliquid orationi, ut ab eo, quod diximus, commodè digrediamur ad id, quod superest.

§. 3. Est hæc vel perfecta, vel imperfecta.

§. 4. Perfecta dicit, quid de re actum sit, & quid sequatur. Imperfecta alterum tantùm facit.

Itaque perfecta est, cum Cic. Phipp. VII. ait: *Satis*

(a) *Cic. Epist. ad D. Brutum lib. 11.* (b) *Virgil. l. 2.*
(c) *Cicero pro Ligar.* (d) *Vid. Epist. 1.*

tis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui, de periculo &c. Item pro lege Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Virgil. 2. Georg.

Hactenus arvorum cultus, & sidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam.

Imperfecta est in illo Cic. pro Rosc. Amerino: *Age, nunc illa videamus, Judices, quæ consecuta sunt.* Et hoc Sallust. in Jugurth. *De Africa, & ejus incolis, ad necessitudinem rei, satis dictum.*

§. 5. Utimur Transitione, cum oratio, aut epistola, plura habet capita: nec tantum orationi perspicuitatem adfert, quod Hermogenes observat; sed etiam utilis est ad parandam attentionem.

§. 6. Ἀποδίωξις, (a) *sive Rejectio est, cum aliquid vel simpliciter ab oratione removetur: vel in alium locum ac tempus rejicitur.*

§. 7. Ac prius quidem genus convenit inprimis refellenti: maximeque locum habet, siquid videatur vel leve, ac nugatorium; vel per se planum, apertumque; vel odiosum quodque in suspicione relinqui, quam aperte dici, satius sit; vel denique alienum, ac minime pertinens ad præsens institutum. Alterum genus, quo quid in commodiorem locum reservatur, ad εὐταξίαν *pertinet, orationemque perspicuam facit. Utrumque autem genus præstat, ne quid utile, aut necessarium, omisisse videamus.*

Prioris generis est illud Tullii pro S. Roscio: *Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: nisi forte expectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de ejusdem rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus, ac nova objecit: quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant.* Et eadem orat. *Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi: quæ non modo iccirco præte-*

T 2 reo,

(a) *Male in vulgatis Julii Rufiniani codicibus vocatur Apodexis.*

reo, quòd te ipse non libenter accuso; verùm eo magis etiam, quòd si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua S. Roscius occisus est, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur. Idem pro Posthumo: *Quid ego Senatum defendam hoc loco, judices: omni equidem loco debeo, ita de me meritus est ille ordo! Sed id nec agitur hoc tempore: nec cum Posthumi causa res ista conjuncta est.*

Alterius generis est ἀπόδιωξις ista pro Plancio: *Quidem tu loco, Cassi, etiam purgasti inimicos meos, meæque vitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti: posuit hoc idem Laterensis. quamobrem de isto paullo post plura dicam de te tantum requiro. &c.* item pro lege Maniria: *Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ne neque vera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse videatur.*

§. 8. *Revocatio est, cum, quia longiores aliqua in re fuerimus, orationem ad principium revocamus.*

E. G. *Sed nimis hac de re multa: quare ingyrum contraham orationem.*

§. 9. *Digressio quoque, etsi ad amplificandum ferè adhibetur; tamen ratione situs, hoc est quatenus excurrit extra ordinem primariarum orationis partium, pertinet ad dispositionem.*

§. 10. *Et hæc de schematibus, cum λέξεως, tum διανοίας. quæ, ut maximum orationi ornamentum adferunt, si parcè, & prudenter adhibeantur: ita immodicè usurpata efficiunt, ut nimia illa lenocinia orationem magis meretrici similem reddant, quàm matronæ.*

Finis Libri Quarti.

GE-

GERARDI JOANNIS VOSSII

PARTITIONUM ORATORIARUM

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

DE PRIMA, ALTERAQUE Compositionis Parte, quae sunt Junctura, & Ordo.

§. 1.

NUNC de Compositione dicamus, quae ex idonea verborum sententiarumque structura ornatum adfert orationi.

Tres siquidem feceramus (a) Elocutionis partes, Elegantiam, Dignitatem & Compositionem: quarum prima facit, ut emendatè & dilucidè dicamus: altera, ut ornatis utamur verbis sententiisque: tertia, de qua deinceps agendum, ut ordine singula collocentur.

§. 2. Compositioni subjiciuntur quatuor, Junctura, Ordo, Periodus, & Numerus.

§. 3. Junctura praestat, ut oratio sit lenis, & mollis; aut sonora, ac grandis; aut, si rei, de qua agitur, natura ita ferat, contrario modo sit affecta.

§. 4. Mollia suavitatem pariunt; eoque locus is est in rebus laetis, & jucundis: sonora grandiaque gignunt amplitudinem, contrà quam faciunt exilia, quae iccirco in

(a) *Lib. 1. cap. 6. §. 6. & cap. 3. §. 1.*

re tenui locum habent. Dura asperaque conveniunt rebus duris, & asperis.

Sonantia in Pompejo Saturnino commendat Pilinius, (a) Ejusmodi est *majestas*. Exile est, *inimicitiæ*. Molle & lene, *lilium*. Durum atque asperum *Xerxes*.

§. 5. Omne hoc metimur auribus; quarum judicium superbissimum est. Duo verò sunt, circa quæ judicium hoc versatur; sonus literarum, & syllabarum multitudo.

§. 6. Literarum sonus duobus æstimatur, natura earum in se, & earundem concursu.

§. 7. De priori sic statuimus. E vocalibus maximè sonat A, proximè O, hinc E, postremum locum obtinet I.

§. 8. E consonis minus sonant mutæ: atque ex his ipsis minimè tenues, nisi accessione spiritus sive literæ H, tenuium exuerint naturam.

§. 9. E semivocalibus L. molle est, M. firmum, N. siccum, & tinniens, R. asperum, S. tumidum, X. stridulum, Z. suavius.

§. 10. In concursu literarum ista Fabius observat. Vitandus vocalium concursus, qui cùm accidit, hiat, & intersistit, & quasi laborat oratio. Pessimè autem juncturæ; quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt: Et inprimis earum, quæ patulo, aut cavo ore, efferuntur, ut A. & O. In epistolis tamen, ut in doctrina de charactere dicemus, locum habet vocalium concursus, quia in his negligentia est pro cultu: item in sublimi stylo, quia ea res facit ad granditatem orationis. Imò aliàs quoque angusti atque humilis animi est, nimis eum perhorrescere, cum indicet negligentiam hominis, de re potiùs quam verbis, laborantis.

§. 11. Adhæc nec conjungendæ sunt consonæ, quæ in commissura rixantur.

Argumento est; quod veteres, εὐφωνίας causa sæpe in

(a) *Lib. 1. Ep. 16.*

In compositione literas alias pro aliis substituerunt. Quia B, durè sonat ante F. itemque N, ante L, iccirco *aufero* dixere: pro *abfero*, & *colloco*, pro *conloco*; eadem in aliis ratio.

Nec difficile est causam reddere, cur alia aliis duriùs, molliùsve ad aures accidant. Nam necesse est, durum gigni sonum concurrentibus literis, quæ habitu oris contrario proferuntur. Atqui B. P. M & his similes, os claudunt: contrà N. & K. aperiunt. Hanc contrarietatem Græci Ἀντιτυπίαν appellant, quasi *renitentiam* dicas. Ut in *carpo*, ἐμκάρπτειν. Nec ἀντιτυπία ista tantum spectatur in diversi organi literis, ut si una palati, altera labialis sit; sed etiam si una lenius, quàm altera, spiritum pellat. Hujusmodi sunt B & P. item C. & G. item D & T. Unde iis concurrentibus, altera solet corrumpi, ne os molestè torqueatur: Estque hæc causa, cur non, ut *ab rege*, ita *ab Pamphilo* dicamus.

§. 12. *Præterea videndum, ne ultima syllaba præcedentis dictionis sit prima sequentis. Interdum tamen id elegantiæ est.*

Ut illa Maronis. *Fama malum*: Item apud Cicer. Phil. 1. *Quæ quæsita*. Item cum idem ait, *Res mihi invisæ visæ sunt, Brute*: & ille ejusdem, *O fortunatam natam me Consule Romam!* Quæ duo cum Fabius (a) Cicer. excidisse scribit, planè judicium ejus desidero.

§. 13. *Dispiciendum etiam, ne commissis inter se verbis duobus, ultima prioris, & prima posterioris syllaba, efficiant turpe aliquod nomen.*

Id in causa fuit, cur veteres (b) *nobiscum* potiùs dixerint, quam circa ἀντιστροφήν. Vocant Græci κακέμφατον. Quale Servius etiam esse putat in his Maronis *Dorica castra*: &, *cœca caligine*. Nam ex syllabis concurrentibus nascitur vox *caca*. Quod tamen non refugit, vel saltem nec effugit Livius lib. XXIV. quo loco agit de Cn. Scipionis femore tragula confixo: *Haud dubium fuit, quin nisi ea mora intervenisset, castra eo die Punica capi potuerint.*

(a) *Lib. 9. cap. de compositione.* (b) *Cic. in Orat.*

§. 14. *Atque hæc de literarum potestate, quatenus varium gignit sonum. Alterum erat syllabarum multitudo: de qua hoc solùm præcipi opus est, vocabula mediocria præferri monosyllabis, & longis. Nam monosyllaba, multaque brevia, si continues, compositio clausulis suis concisa subsultabit. Et contra longiorum continuatio adfert quandam dicendi tarditatem.*

Utile etiam monitum illud Dionysii Halicar. Δεῖ μιγνύειν βραχέσι μακρὰ, καὶ πολυσύλλαβα, καὶ πολυσυλλάβοις ὀλιγοσύλλαβα, τοῦτο γὰρ ἡδέως διατίθησι τὴν ἀκοήν. (a)

§. 15. ORDO *sequitur: de quo (ut Fabii vestigiis insistamus) illud primùm cavendum in amplificando, ne decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius.*

Ut, sacrilego fur, latroni petulans.

§. 16. *In extenuando verò contrarius ordo locum habet.*

§. 17. *Præcedere etiam debet, quod natura vel dignitate præstantius est.*

Eoque viros, ac fœminas; diem, ac noctem; ortum, & occasum; potiùs dicemus, quàm retrorsum. Cicero tamen non refugit: *noctes, diesque.*

§. 18. *Collocanda quoque ea priori loco, quæ ordine permutato sunt supervacua.*

Quod utilissimum præceptum parùm idoneo exemplo à Fabio illustratur. Nam *fratres gemini* dicere jubet, quia, ut inquit, si præcesserunt *gemini fratres* addere non est necesse. At gemini quoque esse possunt, qui fratres non sunt: eoque Cicero etiam, & Livius, aliter locuti.

§. 19. *Adhæc verbo sensum claudere, multo, si compositio sic patiatur, optimum est. In verbis enim sermonis vis inest. Sed id si asperum erit, cedat ratio numeris.*

Plurimos alii canones adjiciunt, non quidem aspernandos pueritiæ, at non magnæ tamen rei. E pauculis, quos adferam, cæterorum erit judicatio.

I. Ele-

(a) *Convenit brevibus miscere longa, & plurium syllabarum: illis vero multisyllabis ea, quæ paucas habent syllabas. Hoc quippe suaviter afficit auditum.*

I. Eleganter aliquid interjicitur inter substantivum, & adjectivum; ut longa illa ad Lentulum epistola: *Aut occultata nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam*.

II. Adjectivum elegantius tum substativo postponi solet, quando vel comparativus, aut superlativus est, vel pronomen; sub quo comprehendo distributiva, partitiva, & numeralia.

E. G. *Virtute maxima, amicus quilibet, annus sextus*.

III. *Si* eleganter secundo loco ponitur: ut, *Id si feceris*.

IV. *Quàm* venustiùs ponitur inter nomina imum locum obtinente Comparativo. E. G. *Boni, quàm docti, gratiores esse debent. Ejus nomen, quàm Solonis, illustrius*.

V. Negantia scitè ponuntur loco extremo. Ita Cicero Philipp. II. *Qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini*. Item Cæsar claudit *his* verbis librum secundum de bello Gallico: *Ob easque res, ex literis Cæsaris, dies XV. supplicatio decreta est, quod ante id tempus acciderat nulli*. Paulò antè dixerat idem: *Cum jam defenderet nemo*.

Quem hujusmodi præceptiunculæ delectant, haurire eas poterit è Jacobi Publicii institutionibus, & Francisci Sylvii progymnasmatis. Quædam etiam de iis melioris notæ rhetor, Nicolaus Caussinus, in suis eloquentiæ parallelis lib. VII. cap. XV. Nos ad graviora properamus. Ad Periodum dico, & Numerum: quorum doctrina mirificam orationi venustatem adfert, eoque in hoc purgatis planè auribus opus est.

CAP. II.

DE INCISIS, MEMBRIS, PERIODIS.

§. I.

ACCEDAMUS *nunc ad doctrinam de periodo. A cujus partibus ordiemur. Periodi aliæ partes* ma-

majores, quæ Græcè κῶλα, *Latinis* membra dicuntur; aliæ minores, quæ Græcis κόμματα, *Latinis vocantur* incisa.

§. 2. De Commatis, coli, & periodi definitione, non convenit Grammaticis, ac Rhetoribus: quia illi sensu orationis, hi magnitudine, aut numero ea metiuntur. Itaque Grammaticis periodus est oratio per se absolvens sententiã, colon est pars Periodi, quæ extra periodum sententiam absolvere possit; comma est pars periodi, quæ extra periodum sententiam absolvere non possit. At Rhetores sæpe vocant aliquid comma, aut colon, quod propriè non est pars periodi: ut cùm eum dicunt incisim aut membratim dicere, qui paucis verbis perficiat sententiam.

Rhetoribus enim comma est, *Ne quid nimis*. Colon est, *Etiam capillus unus habet umbram suam*. Grammaticis autem utrumque sit periodus, quia per se sententiam compleat, ac proinde post se exigat τελείαν στιγμήν.

§. 3. Differunt comma & colon numero, ut Fabius docet. Nam incisum vult esse sensum non expleto numero conclusum: membrum autem definit, sensum numeris conclusum, sed à corpore abruptum, & per se nihil efficientem.

Itaque perfectum comma est hoc pro Ligario: *Tulit arma contra te*. Ubi syllabæ septem. At minora commata sunt ista pro eodem: *Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Ubi comma duarum syllabarum est, manus: trium; *oculi*: quatuor; *quæ tua mens?* Item, *quid optabas?* quinque; *ardor animi*: nec non, *quid cupiebas?*

§. 4. Alii magnitudine potius distinguunt. Comma enim à duabus syllabis extendi ajunt usque ad septem: si ultrà progrediatur, dici colon.

§. 5. Est autem comma, vel extra periodum, quod perfectam sententiam absolvere potest; vel periodi pars, eoque nihil absoluti significans.

§. 6. Incisa extra periodum frequentamus in oratione concitata, ac vehementi, quæque interrogationibus, ac responsionibus constat. Incisim quoque efferri amant γνῶμαι *& apophthegmata.*

§. 7.

§. 7. *Ut autem comma, ita & colon, vel est pars periodi, vel non est. Extra periodum perficit sententiam re ipsa. In periodo non re ipsa, sed potestate, quia demum avulsum à periodo complet sententiam.*

E. G. *Cùm regium sit benefacere, & audire malè; miminimè sinistrum hoc judicium turbare quemquam nostrum debet*. Hæc periodus constat duobus colis. Utraque in periodo ponitur, suspendit animum. At potest tamen utraque complere sententiam. Nam perfecta sententia est: *Regium est benefacere, & audire malè*. Perfectus quoque sensus est: *Judicium hoc sinistrum quemquam nostri turbare non debet*.

§. 8. *Colon vel est simplex, quod non resolvitur in incisa; vel compositum, quod ex incisis componitur.*

Simplex est: *Cur clandestinis consiliis nos oppugnas?*
Compositum: *Obsequium amicos, veritas odium parit.*

§. 9. *Præterea cola sunt κομματικὰ, sive brevia, quæ intra septimam, ac duodecimam se continent syllabam: alia μέτρια, sive mediocria, quæ intra duodecimam, & decimam septimam, aut octavam: alia σχοινοτενῆ, sive oblongæ, quæ hunc numerum excedunt: qualia & viginti quatuor syllabarum, atque ampliùs esse possunt.*

§. 10. *Cola κομματικὰ locum habent in causis minoribus, & ubicunque acriter erit pugnaciterque dicendum. Item in narrationibus exceptis iis, quæ ornandi causa instituuntur. Hæc enim lenis, & fluens contextus decet.*

Talis est narratio in Verrinis de raptu Proserpinæ.

§. 11. *At cola mediocria, & oblonga, usurpanda in panegyricis, & causis gravibus, & in primis earum exordiis.*

Ut liquet ex Ciceronis Miloniana, & Isocratis Panathenaico.

§. 12. *De commate, & colo diximus, tum quà periodi partes, tum quà absolutè spectantur. Nunc videamus de periodo: quæ Latinis dicitur comprehensio, circumscriptio, continuatio, circuitus, verborum orbis, & ambitus.*

Græcum nomen est περὶ, (a) & ὁδὸς (b) ac vocatur

(a) *Circum.* (b) *Via.*

tur ita, quia quasi in orbe quodam inclusa procurrat oratio.

§. 13. *Ut verò intelligatur, quid orbem appellem; non ignorandum, duo esse orationis genera, unum naturale, alterum artificiosum.*

§. 14. *Naturale nunc incisim, nunc membratim, nunc utroque modo procurrit; nec orationi tribuit modum; sed eam ferri permittit, usque dum sola sensus necessitate terminetur. Idcirco Græcis* Εἰρομένη λέξις, *h. e. jugis ac pendens dictio vocatur.*

§. 15. *Artificiosum autem nec brevitate aures defraudat, nec longitudine satiat; sed modum adhibet, certisque terminis constringit orationem, ac grata quadam harmoniæ jucunditate complet.*

§. 16. *Hæc si intra quatuor cola se contineat, periodus vocatur: sin eam excedat, attamen in orbe conclusa procurrat, periodicum dicitur, quia periodo similis est.*

§. 17. *Periodus definitur ab Aristotele, dictio, quæ ex se habeat principium, & finem, & conspicuam magnitudinem.*

Quæ definitio duo exigit. Unum est, ut periodus principium & finem habeat, non aliunde, quemadmodum fit in εἰρομένῃ sive interminata oratione, sed ex sese. Altera conditio est, ut habeat magnitudinem εὐσύνοπτον, hoc est, ut facilè perlustrari ac percipi possit. Cujusmodi est structura verborum circumducta, & quasi in orbem conclusa.

Est itaque hæc Aristoteleæ definitionis sententia: Periodus est oratio circumducta, ex sese principium ac finem habens, ac orbis magnitudinem, quæ uno intuitu facile conspiciatur, perceptaque moveat, ac delectet.

Eadem mente à quibusdam ex secundo Ciceronis de Oratore definitur in hunc modum: Oratio in quodam quasi orbe inclusa procurrens quoad insistat in singulis absolutisque sententiis. Cui definitioni consentit illa Cornificii: Continuatio (ita periodum vocat) est densa & continens freqnentatio verborum cum abso-

olutione ſententiarum.

Etſi autem omnis verborum ſtructura circumacta, & in orbem comprehenſa, periodus vocatur, non ab Ariſtotele modò; ſed etiam Cicerone, Cornificio, Demetrio, Fabio; Hermogenes tamen eam demum perfectam periodum eſſe cenſet, quæ vel epicheirematica eſt, hoc eſt argumentum continens; vel enthymematica, hoc eſt, partibus contrariis conſtans. Verùm neutiquam in periodis neceſſarium eſt, ut argumentationem contineat; & ſi ea, quæ id faciat, cæteris præſtet; ut quæ non ſolùm pulchra ſit, ſed etiam lacertoſa. Et hæc de periodo in genere. Nunc de ejus diviſione agamus.

§. 18. *Periodus vel eſt ſimplex, vel duorum, vel trium, vel quatuor membrorum.*

Græcè Ἀφελής, Δίκωλος Τρίκωλος & Τετράκωλος.

§. 19. *Quod autem ſimplicem quandam eſſe periodum dico, id non ita intelligendum, quaſi periodus, aliqua eſſe poſſit, quæ non habeat duas iſtas partes, quas vulgò* πρότασιν *&* ἀπόδοσιν *vocant: verùm ſimplex dicitur, quia tantùm eſt unius coli, etſi hoc colon comprehendat duo commata, quorum prius* πρότασιν, *poſterius conſtituit* ἀπόδοσιν.

E. G. *Gratia tantum poſſumus, quantum vicli*. Hic & protaſis, & apodoſis, eſt comma, vel quaſi comma. (a) eriodus tamen eſt, non colon, quia eſt oratio circumducta, ac κυκλικὴν habet propter ἀπόδοσιν.

§. 20. *Summùm autem periodus eſt membrorum quatuor.*

Ut agnoſcunt Demetrius, & Hermogenes, ac Terentianus quoque Maurus indicat, cùm ſcribit:

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, ſive ambitus ille vocetur.

§. 21. *Interdum tamen agnoſcimus periodum conſtare* è quin-

(a) *Addo quaſi comma, propter eos, qui cenſent, comma ſummum eſſe ſeptem ſyllabarum. Nempe etiam octo ſyllabæ pro commate cenſentur, ſi commati jungantur.*

è quinqoe membris : verum id tum fit, cùm membra illa quinque brevia adeò ſunt, ut non excedant quantitatem quatuor majuſculorum membrorum.

Ita periodus hæc quinque conſtat colis : Videte igitur, quam iniqui accidat, quia res digna ſit, ideò turpem exiſtimationem ſequi; quia turpis exiſtimatio ſequitur, ideò rem indignam non judicari. Sanè & periodum plurium eſſe membrorum poſſe, quàm quatuor; indicat quoque, quòd Cicero, cùm hac de re tractat, ſemel iterumque eam FERE quatuor membrorum eſſe dicat. Quamquam & altera ratio eſt, cur ita Cicero loquatur. Nam] περίβολον quoque, quia periodicè contexitur, ſub periodo comprehendit. Apponam verba ejus in Oratore : Conſtat ille ambitus, & plena comprehenſio è quatuor ferè partibus, & membra dicimus, ut aures impleat, & ne brevior ſit, quam ſatis, ſit, neque longior: quamquam utrumque nonnunquam, vel potius ſæpe accidit, ut aut citius inſiſtendum ſit, aut longiùs procedendum, ne brevitas defraudaſſe aures videatur, neve longitudo obtudiſſe. Et mox : E quatuor igitur, quaſi hexametrorum inſtar verſuum quod ſit, conſtat ferè plena comprehenſio. Illuſtre autem periodi quadrimembris exemplum habemus initio orat. pro Cæcina : Si quantum in agro, locisque deſertis audacia poteſt, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret; non minùs in cauſa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii impudentiæ, quantum in vi facienda ceſſit audaciæ.

§. 22. Elegantiſſimæ ſunt periodi, in quibus membra ſunt æqualia, aut penè æqualia. Id cùm fit Ἰσόκωλον appellatur, ſive Compar.

Cic. in Manil. Extrema hyeme apparavit, ineunte verè ſuſcepit, media æſtate confecit. Idem pro Mil. Etenim hæc non ſcripta, ſed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus.

§. 23. Ut hujuſmodi ſit oratio, non enumeratione conſe-

qui-

quimur, quæ puerilis sit industria: sed usu & exercitatione, quæ faciunt; ut animi quodam sensu par membrum reddamus superiori.

§. 24. Ex iis verò periodis τρικώλοις, *aut* τετρακώλοις *quarum membra imparia sunt, orationem illæ faciunt acriorem, quæ sunt* βραχυκώλοι, *hoc est, in quibus postremum membrum cæteris brevius est.*

Ut in Miloniana: Postremò, nisi cum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effœninatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie Remp. nullam haberemus.

§. 25. At si ornatui studeamus, præferendæ erunt, quarum membrum postremum longius est prioribus. Græci μακροκώλους *appellant*

Ut pro Marcello: Tantus enim est splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur.

§. 26. Quod si qua sententia longior occurrat, quàm ut ambitu venusto concludi possit, eam in plures partes secare licebit, quò singulis in orbe conclusis, plures fiant periodi.

§. 27. Periodis, Fabio teste, utimur in prooemiis gravium causarum, in locis communibus, in amplificationibus, itemque in epilogis. His adde ex Cornificio, in sententia, in contrario, itemque in explicanda conclusione.

§. 28. Non tamen diu nimis utendum est periodis; sed interserenda his commata, & cola; quo varietate hac tollatur fastidium majorque oriatur delectatio.

De periodis hactenus.

§. 29. Quod si τετρακωλία *excedatur, ac nihilominus orbe quodam conclusa feratur oratio, dicetur* περιβολή, *vel* περιοδικόν.

Ut pro Archia: Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quam sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum: aut si hujus rei ratio aliqua, ab optimarum artium studiis & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum re-

rum

firum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.

§. 30. *Sin vero non artificio, sed dicentis viribus terminetur, πνεῦμα sive spiritus vocabitur. Est enim πνεῦμα compositio sententiam membris & incisis dimensam, pro oratoris spiritu, qui ejus voce perficitur, absolvens,*

Sive, est oratio commatis & colis, sine verborum ambitu sententiam protrahens, quousque patitur spiritus dicentis.

§. 31. *Utimur eo in primis, cum gravia eventa narrantur.* Egregium πνεύματος exemplum habemus in oratione Demosthenis pro Corona: & apud Ciceronem orat. pro Domo, cùm ait: *Si revertar*, &c. Et in ejusdem epilogo: *Quo circa te, Capitoline Jupiter, &c.*

§. 32. *Quod si oratio etiam longius protrahatur, quam naturalis orationis spiritus ferat, τάσις nominatur. Differunt enim πνεῦμα & τάσις, quod illud accommodetur spiritui oratoris; hoc vero eum excedat, ac sit πνεῦμα dilatatum.*

Hujusmodi τάσεως habes exemplum septima Verrina, cùm ait: *Nunc te Jupiter Opt. Max.* &c. usque ad, *Vos etiam atque etiam*, &c.

§. 33. *Est autem τάσις duplex: καταφορὰ sive impetus, & τάσις pressè sumpta. Differunt hæc tum celeritate & tarditate, tum personis: Nam καταφορὰ celeriter procurrit, & convenit accusatori; τάσις sedatior est, utiturque ea qui defendit.*

CAP. III.

DE NUMERO.

§ I.

DE *incisis, membris, & ambitu vidimus, superest ut de numero dicamus. Per numerum autem hoc loco non intelligimus multitudinem ex unitatibus collectam,*

ctam, quomodo in Arithmeticis accipitur; sed numerum harmonicum, h. e. concentum nascentem ex motibus, aut temporibus aptè dispositis.

Ita hac voce etiam usus Maro, cum ait: (a) *Numeros memini, si verba tenerem*. Item in isto, (b)

Tum verò in numerum Faunosque ferasque videres
Ludere.

§. 2. Non tamen hic de eo agimus numero, qui in solo consistit motu, aut sono rei inanimæ (qualis tripudiorum, instrumentorum musicorum, aut malleorum fabrilium) sed illo dumtaxat, qui in sermone humano deprehenditur, eoque definitur conveniens sententiæ sonus ex partium compositione nascens.

§. 3. *Estque hic vel poeticus, vel oratorius. De poetico non est huius loci disserere.*

§. 4. Oratorius à nonnullis definitur ex Aristotele, rhythmus quidam non exquisitus, neque canorus, qualis est in poematibus & canticis, sed ita dissimulatus & latens, ut tamen sentiatur, & orationem jucundo fine claudat. Vel è Cicerone hoc modo: Numerus est modus quidam orationis, qui è permistis & confusis pedibus, & temporum, quibus constat, apta ratione nascitur.

Exemplo definitionem hanc illustrabo. Venustus planè numerus est in isto: *Nulla est tanta copia, quæ non ferro, ac viribus, debilitari frangique possit*. At perierit venustas, si inverso ordine dicas; *quæ non ferro, ac viribus, possit debilitari frangique*. Quare liquet, è varia pedum collatione numerum nasci, qui suaviter afficiat aures magisque animos moveat auditorum. Ideo optime ait Quinctilianus: *Neque Demosthenes fulmina tantopere vibrasse dicetur, nisi numeris contorta fuissent*. Longè igitur falluntur, qui numeri suavitate putant sermonem enervari. Nam effœminatam quidem, & enervem orationem reddit affectata compositio; cui fateor longè præferri debere eam, quæ dura & aspera est: verùm numerus moderatus revera vim atque impetum

(a) *Ecl.* 4. (b) *Ecl.* 6.

addit orationi; ut qui & movendo delectet, & delectando moveat, quæ duo sunt munera oratoris.

Nec est, quòd dicat quisquam, olim quidem magnum fuisse numeri usum in foro; nunc verò non item, quia non agantur causæ continua oratione. Nam, ut de eo nihil dicam, quòd plurimum hæc doctrina confert ad intelligendum artificium in antiquorum orationibus, cæterisque scriptis; sanè hodieque ea doctrina utilis est ecclesiasticis, ac legatis, omnibusque qui in senatu, aut ad populum orationem habent. Deinde maximos quoque hæc res fructus adfert in exarandis epistolis, orationibus, historiis, & nullo non scribendi genere.

Quæ cum ita sint, operæ pretium fecerimus, si paucis aperiamus, qui in primis pedes numerosam efficiant orationem.

§. 5. *Ac pedum quidem nullus non in orationem venit: unde Fabius mirari se ait, quod Aristoteles, Theophrastus, Dionysius Halicarnasseus, aliique viri doctissimi pedum alios eligant, alios damnent. Verùm nec ἁπλῶς hi pedes cæteros improbant, sed alios aliis putant suaviores esse, aut magis sonoros; quod verissimum est. Nam tum pedum alii conveniunt principiis, alii mediis, alii clausulis, tum pedes ac numerus variant pro rei, de quà agitur, natura. De utroque deinceps agendum;*

§. 6. *Principia rectius à longa incipere, docet Aristoteles, & Quinctilianus; ideoque laudant pæona primum, qui primam stabilem tres breves habet:*

Ut, *Multa mihi necessaria.*

§. 7. *Molossus quoque principiis convenit.*

Ut, *Quæ res in civitate.*

§. 8. *Interdum quoque à brevibus incipit oratio.*

Ut ab Anapæsto, *Animadverti, judices*: aut bacchio, *Novum Crimen, C. Cæsar.*

§. 9. *Media, quia latent, minùs numerum requirunt. Sed tamen in iis quidam conatus; eoque, si fluere debet oratio, jambi aut trochæi in primis locum habent: si tarda esse debet, spondei.*

§. 10. *Sed in clausulis maxima opus est industria, quia*

quia in iis aures quiescunt. Optimè in hac, Cicerone teste, cadit ditrochæus.

Ut, *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.*

§. 11. *Sed quo præclarior hic numerus, eo magis ejus satietas vitanda est.*

§. 12 *Spondeo orationem crebrò claudit Demosthenes. Eum eleganter antecedit creticus.*

Ut, *De quo ego nihil dicam, nisi depellendi criminis causa.* Atque hinc liquet molossum quoque orationis clausulæ convenire, dum ex quocunque pede habeat ante se brevem.

§. 13. *At minus scite spondeum antecedit pyrrichius, pejus etiam pæon primus.*

Ut, *Brute dubitavi.*

§. 14. *At rectè spondeus præponitur jambo.*

Ut, *Iisdem in armis fui.*

§. 15. *Duo verò spondei non bene terminant, nisi constent tribus vocibus.*

Ut, *Cur de copiis nostris copias comparatis contra nos?*

§. 16. *Aristoteles commendat in fine pæona quartum, quia ob ultimam longam habet stabilem gradum. Sed dissentit ab eo Fabius, quia tres breves antecedant.*

§. 17. *Nec dactylum, & spondeum, Cicero aspernatur.*

Ut, *Ex illo fonte dolores.*

§. 18. *Sed Fabius male claudere ait, quia est finis hexametri.*

§. 19. *At tum in periodorum initiis, tum mediis, tum clausulis, ornat amphimacer.*

Qui usitatiùs creticus dicitur; ut *dignitas.*

§. 20. *Item dochimus, qui jambo constat & cretico.*

Ut, *Reipublicæ.* Hinc Rufinus:

Principium, finem, ac medium tibi dochimus ornat.

§. 21. *Plurimum autem, Fabii judicio, refert, num uno vocabulo, an pluribus, idem numerus contineatur. Nam illo robustior, hoc mollior fit oratio.*

Molliùs sanè sonat, *criminis causa*: validiùs com-

probaverunt; quod in fine durum fit. Quare ut, idem Fabius monet, hic quoque vitandum est, ne plurimum syllabarum verbis utamur in fine.

§. 22. *Præterea, pro rei natura, aliis atque aliis pedibus utimur. Ubi pondus exigitur, longæ usurpandæ sunt syllabæ, quia hæ graviorem reddunt orationem. Ubi velocitas requiritur, conveniunt breves, quæ eam celerem reddunt. At rebus asperis accommodatiores sunt jambi, non solùm, quia duabus constant syllabis, eoque crebriorem quasi pulsum habent, quæ res lenitati contraria est: sed etiam quod omnibus partibus insurgant, & à brevibus nitantur in longas. Ideo rebus lenibus meliores sunt trochæi, qui è longis in breves cadunt.*

§. 23. *Nec æque numero studemus in singulis causarum generibus: Genus demonstrativum, quia ei proposita est delectatio, fusiores liberioresque habet numeros: eoque Ciceroni placet omnia scribi Isocrateo & Theopompeo more.*

§. 24. *At parciùs numerum attendimus in deliberativo: idemque de juridiciali sentiendum, quia irasci aut dolere ob eum judex non potest, quem putat vacare orationis calamistris.*

§. 25. *Sunt & quædam compositionis vitia. Primum est, si poetica sit. Versum enim heroicum, aliumve è notioribus generibus in oratione fieri, fœdissimum est.*

§. 26. *Deforme quoque est, si pars ejus posterior in clausula deprehendatur, aut prior in ingressu. Tamen ne præstantissimi quidem scriptores vitium hoc semper effugere potuerunt.*

Ita Claudius Quadrigarius in XV. Annalium hunc habet phalæcium.

Grunnibat graviter pecu suillum.

Citat Diomedes in primo.

§. 27. *Alterum compositionis vitium est, si poetica quidem non sit, at uniusmodi tamen, ac continua. Nam in versificando quidem una lex datur, at in oratione similitudo tum satietatem, ac tædium parit, tum manifesta affectatione fidem perdit.*

§. 28. *Quare dissimulatio in primis curæ esse debet,*

ut

ut numeri sponte fluxisse, non necessitate coacti esse, videantur.

§. 29. *Ut autem lateat numerus, tum quæ maxime laborata sunt, solvi interdum debebunt, ne laborata videantur: tum etiam verborum sententiarumque pondere complenda erit oratio. Hoc enim pacto fiet, ut dum auditores sententias admirantur, de numero nihil cogitent; qui tamen si abesset, minùs sententiæ delectassent.*

§. 30. *Hæc omnia verò non eò à nobis dicta sunt, quo oratio* (a), *quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus consenescat; quod sane miseri sit. & in minimis occupati; verùm ut adsuescamus nos sedulo numerosæ orationi: qua exercitatione paulatim futurum est, ut ex tempore etiam similia scribamus.*

CAP. IV.

DE TRIPLICI CHARACTERE,
Speciatim de Magnifico, ac vitio ejus.

§. 1.

Tradidimus hactenus generalia Elocutionis precepta: Sequuntur specialia, quibus docetur, quomodo pro diversa materia, varioque animi motu, variet Elocutionis genus, sive dicendi Character.

Hanc de Charactere doctrinam, uti in illam de duabus ejus affectionibus, excerpemus in primis aureolo è libello Demetrii, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur: sed ordine meliori pleraque omnia digeremus.

§. 2. *Est Character triplex: magnificus, sive sublimis, humilis, sive tenuis, & æqualis, sive mediocris.*

§. 3. *Magnificentia consistit in sententiis, locutione, compositione.*

§. 4. *Ac SENTENTIÆ quidem magnificentiam ad-*

(a) *Fabius Libr. 9. cap. 4.*

adferunt, si explicetur magna, atque illustris aliqua sive terrestris, sive navalis pugna: item, si sermo sit de celo, terrave. Neque enim sufficit, ut res, de quibus sermo est, amplæ sint: sed etiam necesse est, ut gravia graviter dicantur.

§. 5. *Quæ* LOCUTIONEM *ornant, partim referuntur ad primam Elocutionis partem, quæ Elegantia vocatur; partim ad alteram, quæ Dignitas, sive figuratio dicitur.*

§. 6. *Ad primam pertinent quatuor verborum genera.*

§. 7. *Nam primo magnificentiam adferunt vocabula juncta; modò non sint composita more dithyrambico; sed similia ac duo hæc,* legislator & Respublica. *Sed neque frequentia nimis esse debent, quia oratio excederet formam pedestris sermonis.*

§. 8. *Præterea idem præstant soluta.*

Ut, *postea verò quam*, pro *posteaquam*; *maximo te opere*, pro *maximopere*. Nempe ubi vulgò in usu juncta, nos utemur solutis: at, si soluta magis consuetudo probet, nos juncta præponemus.

§. 9. *Tertium genus constituunt facta quæ Græci* ὀνοματοποιηθέντα *appellant. Nam sapiens quiddam videtur novi nominis fabricatio, quia qui novat, videtur similis primis linguæ autoribus. Debent autem, quæ finguntur, esse plana, similiaque iis, quæ sunt in usu. Alioqui non intelligemur, fietque oratio monstrosa.*

§. 10. *Quartum locum obtinent poetica, hoc est loci poetarum inserti orationi: verùm hoc ut laudabiliter fiat, non sufficit, ut poetæ verba trasponantur, sed ita imitandus poeta, ut aliud dicere videamur.*

§. 11. *Quatuor his verborum generibus addi possunt verba vetusta, quæ & ipsa, Fabio teste, majestatem orationi adferunt, modo neque crebra sint, neque affectata, neque ab ultimis & jam obliteratis petita temporibus.*

§. 12. *Quæ ad* DIGNITATEM *pertinent, partim tropi sunt, partim schemata.*

§. 13. *E tropis in primis magnitudinem adferunt translationes. Sed observandum in his, ne sint nimis cre-*

crebræ, aut longe ductæ; aliaque, de quibus in tropologia (a) diximus,

§. 14. *Idem quoque præstant Allegoriæ. Siquidem sunt terrori accommodatæ. Videndum interim, ne Allegoria obscuritate sua fiat ænigma.*

§. 15. *E schematibus magnificentiam gignentibus alia sunt* λέξεως, *alia* διανοίας.

§. 16. *Prioris generis est Antypallage, sive Antiptosis. Nam quicquid consuetudine fit, pusillum est, nec admirationem parit.*

§. 17. *Maximas quoque vires habent* Ἀναφορὰ, Ἐπιφορὰ, Ἀναδίπλωσις *aliaque schemata repetitionis. Ac illustris in primis est* Ἀναφορὰ *conjuncta cum* Διαλύσει *sive Dissolutione.*

Sanè & parvus erat Nireus, & res ejus parvæ minutæque; ut qui tres tantum naves, ac paucos duxerit homines. Sed utriusque hujus figuræ beneficio, & Nireum magnum, & res ejus multas fecit Homerus, cùm in hanc sententiam dicere maluit: Nireus è Symo tres naves duxit, Nireus Aglajæ filius: & Charopi regis, Nireus eorum, qui ad Ilium venerant, post Achillem pulcherrimus.

§. 18. *Interdum tamen & magnitudinem orationi affert Connexio, quæ Dissolutioni contraria est.*

Ut, *Militabant & Græci, & Cares, & Lycii, & Pamphylii, & Phryges.* Nam conjunctionis repetitio facit, ut infinita quædam videatur multitudo.

§. 19. *Pertinet huc quoque* Πλαγιασμὸς, *sive casus obliquatio:*

E. G. Non tam magnificum est, *Cæsar in Italiam advenit*, quàm, *Cæsarem in Italiam advenire nunciatur.*

§. 20. *E schematibus* Διανοίας *commendatur Aposiopesis. Nam quædam non dicta videntur majora. Item Epiphonemata. Quippe rem jam prolatam ornant, eoque divitias ostendunt orationis.*

§. 21. *Superest sublimis characteris* COMPOSITIO.

(a) *Lib. 4. cap. 4.*

Continet ea juncturam, ordinem, numerum & periodum.

§. 22. *Quod ad jucturam, ea partim vocales spectat, partim consonas.*

§. 23. *Concursus vocalium hoc in Charactere nec plane est consectandus, cum immodicus si sit, orationem dissolvat, ac divellat; nec usquequaque fugiendus, quia, id si fiat, oratio quasi muta erit, atque expers ejus suavitatis, quæ in iis oritur junctis.*

§. 24. *Quod ad consonarum concursus, conducunt verba aspera, similiaque rebus, de quibus agitur.*

Asperam autem, ut superiùs quoque monitum, sunt, *excors*, *parricida*, *Xerxes*, similiaque.

§. 25. *Ad ordinem in primis pertinent conjunctiones, quæ crebræ sunt in hoc stylo: sed non reddit eas exquisitè, nec expletivas temere infarcit.*

§. 26. Observandum quoque, *ut posteriori loco ponamus, quæ magis sunt illustria, ne à validiori decidisse videamur ad infirmius.*

§. 27. *Si numerum spectes, pæones, dactylos, ac similes pedes amat: contrà jambos, ac trochæos fugit.*

§. 28. Si *periodum consideres, membris constet longioribus, utiturque dicendi genere circumducto.*

§. 29. *Et hæc generatim de charactere magnifico: qui cum aliis, tum in primis orationi convenit panegyricæ.*

In ea, ut Dionysius Halicarnasseus tradit, quæ de regibus vel Diis dicuntur, cum venustate, sententiarum gravitate, & majestate verborum dici debent. Quæ verò ad collationes pertinent, inquirunt sermonem urbanum, ut idem monet.

§. 30. *Characteri huic opponitur FORMA* ψυχρὰ *sive FRIGIDA. Quæ & ipsa in tribus spectatur.*

§. 31. *Primo in sententiis, si nimis hyperbolica sint; aut si de parvis rebus loquamur, tanquam de maximis.*

§. 32. *Deinde in verbis: Quod fit vocibus peregrinis, ac epithetis intempestivis, ut cum Alcidamas dixit* humidum sudorem. *Item si juncta fuerint more di-*

thyramborum: ac denique metaphoris grandibus, quæque magis conveniant tragœdiis.

§. 33. *Denique nascitur frigus è compositione, idque bifariam. Nam vel ea plane est numeri expers, ut si constet syllabis longis, vel nimis numerosa, ut cùm nonnulli versus ponunt continuos aut manifestos.*

Hoc voluit Demetrius, cùm damnat μὴ κλεπτόμενα ὑπὸ τῆς συνεχείας hoc est versus non occultatos oratione soluta, cui includuntur, sed adeò apertos, ut neminem lateant. Cæterum de discrimine styli grandis, & tumidi, vide & Plinium lib. IX. Epistol. XXVI. ad Lupercum.

C A P. V.

DE CHARACTERE TENUI
Ac vitio ejus: Item charactere Mediocri, vitioque opposito.

§. 1.

Vidimus de stylo magnifico, sequitur tenuis. Hujus SENTENTIÆ *sunt exiles; ut de casa, agello, exiguo fluvio, aut oppidulo.*

§. 2. LOCUTIO *est pura, perspicua, probabilis, & evidens. Fugit verba duplicia, facta ambigua: item casuum obliquationem.*

§. 3. IN COMPOSITIONE *vitat syllabarum longarum concursum, & membrorum longitudinem.*

§. 4. *Habet hic stylus in primis in* EPISTOLIS *locum, interdum tamen hæ quoque assurgunt, ut cum ad Reges, aut civitates scribitur. Verum familiarium epistolarum dispar est ratio, quæ intra tenuem ferè characterem subsistunt. Quare non incommode hoc loco paucis agemus de epistolarum sententiis, verbis, ac compositione.*

§. 5. SENTENTIÆ, *ac universè materiæ ejus, sunt res familiares; aut publicæ: nec hæ ipsæ nimis prolixè tractandæ. Nam si aut de rebus philosophicis agamus, aut argumentum quidem sit epistolicum, sed*

ad

ad libri magnitudinem excreverit; epistolam nomen suum amittere, censet Demetrius.

§. 6. *Contexuntur epistolæ VERBIS quotidianis, vel potiùs paulò ornatius, quando epistola quodammodo dono mittitur amico.*

§. 7. *COMPOSITIO respuit numeros, ac verborum ambitum.*

§. 8. *Hæc de stylo epistolico. Porro, ex mente Halicarnassei, nec in nuptiali oratione ab humili elocutione est recedendum, sed insistendum vestigiis Xenophontis: in paucis vero ad gravitatem efferenda oratio, si alicubi sententiarum cogat magnitudo,*

§. 9. *Tenui characteri vitium est vicinum, FORMA ARIDA, quæ & ipsa spectatur in sententiis, verbis & compositione.*

Sententiis, ut cùm quidam ajebat, *Xerxes descendit cum suis*. Nam dicendum fuerat, *cum innumerabili exercitu, cum tota Asia.*

Verbis, ut si de parricida dicas, *Euge tibi homicida*. Nam & illud *euge* blandientis est, & *homicida*, pro *parricida*, satis grave non est.

Compositione denique, si crebra fuerint incisa, ut in Hippocratis aphorismo: *Vita brevis, ars longa, occasio præceps, experientia fallax, judicium difficile.* Item si, cùm de re majori dicamus, periodo utamur, postrema sui parte truncata: ut qui Aristidem cognomento Justum accusabat, quia non profectus esset ad pugnam Salaminiam: *Atqui Ceres sua sponte venit, & nobiscum pugnavit: Aristides autem non.* Tantum de nota tenui, atque arida.

§. 10. *Superest character æquabilis, sive MEDIOCRIS; qui mediam, inter tenuem & magnificum stylum: obtinet naturam.*

§. 11. *Itaque & sententiæ ejus aliquantum se demittunt, neque tamen ad imum genus descendunt.*

§. 12. *Idem esto judicium de verbis. Nam magis, quàm tenuis character, sectatur lepida jucundaque verborum ac sententiarum ornamenta: ut spernator vehementiores figuras, quæ sublimi generi tribuuntur; ut sunt grandes*

Me-

Metophoræ, Interrogationes crebræ, Apostrophæ, Prosopopœjæ, Exclamationes, & similes.

§. 13. *Plus, quam alia genera, numeris ac compositioni studet.*

§. 14. *Vicinum est huic generi vitium FORMA FLUCTUANS, quod, aridum fugiens characterem, nimis assurgit, aut, inflatum ac tumidum vitans, humi serpit.*

CAP. VI.

DE VENUSTATE.
Vitioque ei opposito.

§. 1.

HACTENUS *de triplici charactere, vitiisque his oppositis. Agendum nunc de characterum affectionibus: cujusmodi inter alias sunt* venustas & gravitas, *quas falsò, veros esse characteres, putavit Demetrius.*

§. 2. *Venustas est duplex, levior, & gravior.*

§. 3. *Leviores joci magis conveniunt Comœdiis, unde crebri sunt apud Aristophanem, & Plautum.*

Hujus quoque generis est scomma Lysiæ; (a) qui de vetula edentula dicebat, eam facilius numeraturam digitos, quàm dentes. Quod non apud Demetrium modò legas, sed etiam Athenæum. (b)

§. 4. *Gravior venustas est duplex. Prior est ad dignitatem, atque amplitudinem; cujusmodi apparet in poetis epicis.*

Ut cùm Homerus (c) Nausicaen, ejusque imitatione Maro (d) Didonem comparat Dianæ.

§. 5. *Posterior est ad exacerbandum. Itaque terribilis est,* ἐμφατική.

Ut

(a) *Oratione contra Æschiuem Socraticum, cujus titulus, De ære alieno, ut ait Laertius: vel, De calumnia, ut est apud Atheneum.*

(b) *Extremo libr.* (c) *Odyss.* 3. *vers.* 102.

(d) 4. *Æneid.*

Ut cùm apud Homerum (a) Cyclops ait, hoc hospitale munus habiturum Ulyssem, quòd post socios sit devorandus: quo lepore nihil crudelius.

§. 6. *Est & altera venustatis distributio. Nam alia per se inest rebus, alia est in tractatione, alia in utroque.*

§. 7. *Primi generis sunt nympharum horti, hymenei, amores, convivia, choreæ, totaque poesis Sapphus.*

§. 8. *Alterius generis est, cùm de rebus natura odiosis leporem elicimus.*

Ita Zenophon (b) invenit venustatem in homine invenusto, Aglaitida Persa, cùm ait, citiùs ex eo ignem, quàm risum elici posse.

§. 9. *Tertii generis, cùm tractatio res natura venustas venustiores facit.*

Sanè florum conjunctio res est jucunda, sed lepidior redditur à Marone (c) versibus:

—— Tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & summa papavera carpens,
Narcissum, & florem jungit bene olentis anethi.

§. 10. *Spectatur autem ornatus in tribus: sententiis, locutione, & compositione.*

§. 11. *Sententiarum loci sunt minimùm tres. Primus est proverbiorum, quorum etiam alia aliis superducuntur. Alter est fabularum, sive hæ veteres, seu novæ. Tertius locus est timoris immutatio.*

Ut si quis funem timuerit, quia serpentem esse putaret.

§. 12. *Differunt autem plurimum ridicula, & venusta. Primò enim discrepant* materia; *cum, quæ natura venusta sunt, non ridentur; quæque ridentur, habeant deformitatem sine decore, aut admiratione. Deinde* dictione; *quæ in venustis pulchra, in ridiculis vulgaris. Præterea* fine, *qui illic est delectatio & laus, hic risus. Ac denique* loco; *qui in venustis etiam*

(a) *Odyss. 10. vers. 309.* (b) *Lib. 2. de institut. Cyri.*
(c) *Ecl. 2.*

etiam tragœdia esse potest, in ridiculis non item. Et hæc de sententiis.

§. 13. *Verborum venustas vel respicit elegantiam, vel dignitatem, seu figurationem.*

§. 14. *Ad priorem modum refer juncta, ac dithyrambica.*

Ut in illo Pub. Syri Mimi:

Pietati cultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exul hyemis.

§. 15. *Item* ὀνοματοποιηθέντα, *sive novata.*

Cujusmodi est illud Augusti, (a) *vapidè se habere*, pro *male*; *betizare*, pro *languere.*

§. 16. *Item hausta à plebe, sed tempestivè usurpata.*

Quorum exempla suggeret Plautus, in primis in sermone servorum.

§. 17. *Ad dignitatem pertinent tropi, & schemata; tum* λέξεως, *tum* διανοίας.

§. 18. *Inter tropos commendantur Metaphora, Allegoriæ, ac Hyperbolæ quoque, sed Sapphicæ.*

Ut, *Auro magis aurea.* Nam comicæ magis sunt ridiculæ. quàm venustæ.

§. 19. *E schematibus* λέξεως *amat Anaphoram, & Anadiplosin.*

§. 20. *Laudatur quoque in ea concisio sive sermonis brevitas,*

Ut illo Terentii (b)

—— Simul alia circumspecto.
Sat in explorata sint. Video esse, pessulum ostio obdo.

Periisset venustas, dixisset: *Et tuta quidem esse omnia, animadvertebam.*

§. 21. *E schematibus* Διανοίας *amat* εἰκόνα *sive imaginem, ac* Παραβολὴν *quoque sive Collationem: sed ea modum excedere non debet. Nam hyperbolicæ magis conveniunt poetis, quam oratoribus.*

§. 22. *Præterea gaudet* Ἐπανορθώσει *sive Correctione.*

§. 23.

(a) *Apud Svetonium in August. cap. 91.*
(b) *Eunuch. Act. 3. Sc. 5.*

§. 13. In compositione denique, si oratio sit similis divulsæ, si membra non sint colligata, sed similia fractis; si periodi sint longæ, adeò, ut pene suffocent dicentem.

Hactenus de characteribus, eorumque affectionibus; quibus claudimus doctrinam Elocutionis.

CAP. VIII.

DE PRONUNCIATIONE, GENERATIM, Deque voce particulatim.

§. 1.

SUperest PRONUNCIATIO sive actio: postrema quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando consideres; sed tanti illa momenti, ut primas, secundas, tertias ei tribuerit Demosthenes.

§. 2. Est verò Pronunciatio vocis gestuumque pro rebus & verbis apta conformatio.

§. 3. Ejus quasi fundamentum est memoria, sive firma rerum verborumque comprehensio. Nam, nisi memoriter dicamus, multùm decedet de vi, & gratia pronunciationis: neque auditores tantopere mirabuntur oratorem.

Viris tamen principibus, item ægrotis, senibus, & qui se demum exercere incipiunt in arte oratoria, vitio verti nequit, si recitent è commentario.

§. 4. Memoriæ præcipuum lumen adfert ordo; eoque seu nostra, seu aliena ediscere volumus, ante omnia seriem orationis considerare oportet.

Nempe unum meliùs observamus, quàm multa. Quæ autem apte cohærent, quodammodo unum fiunt, quemadmodum ex pluribus annulis fit catena.

§. 5. Etiam memoria juvatur locorum imaginumque doctrina. Loci se habent instar chartæ; imagines, instar scripturæ.

Loco enim committitur imago, quæ nihil aliud est, quam simulacrum rei, de qua dicendum est. Loca ejusmodi sunt ostium, fenestra, caminus, lectica &c. vel hortus, fons, collis &c. Imago Cæsaris argu

gumento erit, de Cæsare dicendum esse: ut equus, vel navis de equestri certamine, vel naumachia agi debere. Sed & metaphorica admonent. Ut lupus, sus, asinus, significabunt primùm de alicujus rapacitate, inde de immunditie, ac denique de obtuso ingenio tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, repræsentabunt mite ingenium, castitatem, pietatem ergà parentes: atque ita in aliis.

§. 6. *Sed omnis ista doctrina, quam operosè multi persequuntur, à nobis hoc loco præteribitur, eò quod magna sui parte memoriam magis obruat, quàm juvet: & qua parte eam juvat, ad distinctam artem pertineat, quæ* Μνημονευτικὴ (a) *vocatur.*

§. 7. *Partes pronunciationis sunt duæ: una vocem format, altera corporis motum.*

Illa aures, hæc oculos afficit ac movet: ab illa pronunciationis, ab hac actionis nomen impositum est.

§. 8. *Præcepta harum partium vel generalia sunt, quæ utramque respiciunt: vel specialia, quæ earum alteram tantùm spectant.*

§. 9. *Prioris generis est præceptum istoc, ut ne studiosè consectemur actionis delicias.*

Alioqui verendum planè, ne idem nobis usu veniat, quod equis Sybaritarum. Nam, ut mollis erat populus iste, equos etiam suos saltare ad modulos docebat. Sed ea res pessimè cessit. Nam cùm Marte esset decertandum adversus Crotoniatas, equi lascivis motibus se atque universum exercitum (b) perdiderunt. Philisci (c) quoque exemplum ab hoc more nos revocare debet. Nam quia voce & gestu ὑπερϑηλυς (d) erat: ideo in tantum displicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, qua Rhetorum alii gauderent. Etiam ad ignominiam Sexti Titii pertinet, quod tam so-

(a) *Memorialis.* (b) *Aristoteles lib. de Rep. Sybaritarum, & ex eo Athenæus lib. 12. & Ælianus lib. 16. de Animal. cap. 23. Item Suidas.* (c) *Philostratus de vitis Sophist. lib. 2.* (d) *Effeminatus.*

probaverunt; quod in fine durum fit. Quare ut, idem Fabius monet, hic quoque vitandum est, ne plurimum syllabarum verbis utamur in fine.

§. 22. *Præterea, pro rei natura, aliis atque aliis pedibus utimur. Ubi pondus exigitur, longæ usurpandæ sunt syllabæ, quia hæ graviorem reddunt orationem. Ubi velocitas requiritur, conveniunt breves, quæ eam celerem reddunt. At rebus asperis accommodatiores sunt jambi, non solùm, quia duabus constant syllabis, eoque crebriorem quasi pulsum habent, quæ res lenitati contraria est: sed etiam quod omnibus partibus insurgant, & à brevibus nitantur in longas. Ideo rebus lenibus meliores sunt trochæi, qui è longis in breves cadunt.*

§. 23. *Nec æque numero studemus in singulis causarum generibus: Genus demonstrativum, quia ei proposita est delectatio, fusiores liberioresque habet numeros: eoque Ciceroni placet omnia scribi Isocrateo & Theopompeo more.*

§. 24. *At parciùs numerum attendimus in deliberativo: idemque de juridiciali sentiendum, quia irasci aut dolere ob eum judex non potest, quem putat vacare orationis calamistris.*

§. 25. *Sunt & quædam compositionis vitia. Primum est, si poetica sit. Versum enim heroicum, aliumve è notioribus generibus in oratione fieri, fœdissimum est.*

§. 26. *Deforme quoque est, si pars ejus posterior in clausula deprehendatur, aut prior in ingressu. Tamen ne præstantissimi quidem scriptores vitium hoc semper effugere potuerunt.*

Ita Claudius Quadrigarius in XV. Annalium hunc habet phalæcium.

Grunnibat graviter pecu suillum.

Citat Diomedes in primo.

§. 27. *Alterum compositionis vitium est, si poetica quidem non sit, at uniusmodi tamen, ac continua. Nam in versificando quidem una lex datur, at in oratione similitudo tum satietatem, ac tædium parit, tum manifesta affectatione fidem perdit.*

§. 28. *Quare dissimulatio in primis curæ esse debet,*

ut

ut numeri sponte fluxisse, non necessitate coacti esse, videantur.

§. 29. *Ut autem lateat numerus, tum quæ maxime laborata sunt, solvi interdum debebunt, ne laborata videantur: tum etiam verborum sententiarumque pondere complenda erit oratio. Hoc enim pacto fiet, ut dum auditores sententias admirantur, de numero nihil cogitent; qui tamen si abesset, minùs sententiæ delectassent.*

§. 30. *Hæc omnia verò non eò à nobis dicta sunt, quo oratio* (a), *quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus consenescat; quod sane miseri sit, & in minimis occupati; verùm ut adsuescamus nos sedulo numerosæ orationi: qua exercitatione paulatim futurum est, ut ex tempore etiam similia scribamus.*

C A P. IV.

DE TRIPLICI CHARACTERE, Speciatim de Magnifico, ac vitio ejus.

§. 1.

TRadidimus hactenus generalia Elocutionis præcepta: Sequuntur specialia, quibus docetur, quomodo pro diversa materia, varioque animi motu, variet Elocutionis genus, sive dicendi Character.

Hanc de Charactere doctrinam, uti in illam de duabus ejus affectionibus, excerpemus in primis aureolo è libello Demetrii, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur: sed ordine meliori pleraque omnia digeremus.

§. 2. *Est Character triplex: magnificus, sive sublimis, humilis, sive tenuis, & æqualis, sive mediocris.*

§. 3. *Magnificentia consistit in sententiis, locutione, compositione.*

§. 4. *Ac SENTENTIÆ quidem magnificentiam ad-*

(a) *Fabius Libr. 9. cap. 4.*

adferunt, si explicetur magna, atque illustris aliqua sive terrestris, sive navalis pugna: item, si sermo sit de celo, terrave. Neque enim sufficit, ut res, de quibus sermo est, amplæ sint: sed etiam necesse est, ut gravia graviter dicantur.

§. 5. Quæ LOCUTIONEM ornant, partim referuntur ad primam Elocutionis partem, quæ Elegantia vocatur; partim ad alteram, quæ Dignitas, sive figuratio dicitur.

§. 6. Ad primam pertinent quatuor verborum genera.

§. 7. Nam primo magnificentiam adferunt vocabula juncta; modò non sint composita more dithyrambico: sed similia ac duo hæc, legislator & Respublica. *Sed neque frequentia nimis esse debent, quia oratio excederet formam pedestris sermonis.*

§. 8. Præterea idem præstant soluta.

Ut, *postea verò quam*, pro *posteaquam*; *maximo te opere*, pro *maximopere*. Nempe ubi vulgò in usu juncta, nos utemur solutis: at, si soluta magis consuetudo probet, nos juncta præponemus.

§. 9. Tertium genus constituunt facta quæ Græci ὀνοματοποιηθέντα appellant. Nam sapiens quiddam videtur novi nominis fabricatio, quia qui novat, videtur similis primis linguæ autoribus. Debent autem, quæ finguntur, esse plana, similiaque iis, quæ sunt in usu. Alioqui non intelligemur, fietque oratio monstrosa.

§. 10. Quartum locum obtinent poetica, hoc est loci poetarum inserti orationi: verùm hoc ut laudabiliter fiat, non sufficit, ut poetæ verba trasponantur, sed ita imitandus poeta, ut aliud dicere videamur.

§. 11. Quatuor his verborum generibus addi possunt verba vetusta, quæ & ipsa, Fabio teste, majestatem orationi adferunt, modo neque crebra sint, neque affectata, neque ab ultimis & jam obliteratis petita temporibus.

§. 12. Quæ ad DIGNITATEM pertinent, partim tropi sunt, partim schemata.

§. 13. E tropis in primis magnitudinem adferunt translationes. Sed observandum in his, ne sint nimis cre-

crebræ, aut longe ductæ; aliaque, de quibus in tropologia (a) diximus,

§. 14. *Idem quoque præstant Allegoriæ. Siquidem sunt terrori accommodatæ. Videndum interim, ne Allegoria obscuritate sua fiat ænigma.*

§. 15. *E schematibus magnificentiam gignentibus alia sunt λέξεως, alia διανοίας.*

§. 16. *Prioris generis est Antypallage, sive Antiptosis. Nam quicquid consuetudine fit, pusillum est, nec admirationem parit.*

§. 17. *Maximas quoque vires habent* Ἀναφορὰ, Ἐπιφορὰ, Ἀναδίπλωσις *aliaque schemata repetitionis. Ac illustris in primis est* Ἀναφορὰ *conjuncta cum* Διαλύσει *sive Dissolutione.*

Sanè & parvus erat Nireus, & res ejus parvæ minutæque; ut qui tres tantum naves, ac paucos duxerit homines. Sed utriusque hujus figuræ beneficio, & Nireum magnum, & res ejus multas fecit Homerus, cùm in hanc sententiam dicere maluit: Nireus è Symo tres naves duxit, Nireus Aglajæ filius: & Charopi regis, Nireus eorum, qui ad Ilium venerant, post Achillem pulcherrimus.

§. 18. *Interdum tamen & magnitudinem orationi affert Connexio, quæ Dissolutioni contraria est.*

Ut, *Militabant & Græci, & Cares, & Lycii, & Pamphylii, & Phryges.* Nam conjunctionis repetitio facit, ut infinita quædam videatur multitudo.

§. 19. *Pertinet huc quoque* Πλαγιασμὸς, *sive casus obliquatio:*

E. G. Non tam magnificum est, *Cæsar in Italiam advenit*, quàm, *Cæsarem in Italiam advenire nunciatur.*

§. 20. *E schematibus* Διανοίας *commendatur Aposiopesis. Nam quædam non dicta videntur majora. Item Epiphonemata. Quippe rem jam prolatam ornant, eoque divitias ostendunt orationis.*

§. 21. *Superest sublimis characteris* COMPOSITIO.

(a) *Lib. 4. cap. 4.*

Continet ea juncturam, ordinem, numerum & periodum.

§. 22. Quod ad juncturam, ea partim vocales spectat, partim consonas.

§. 23. Concursus vocalium hoc in Charactere nec plane est consectandus, cum immodicus si sit, orationem dissolvat, ac divellat; nec usquequaque fugiendus, quia, id si fiat, oratio quasi muta erit, atque expers ejus suavitatis, quæ in iis oritur junctis.

§. 24. Quod ad consonarum concursus, conducunt verba aspera, similiaque rebus, de quibus agitur.

Asperam autem, ut superiùs quoque monitum, sunt, *excors*, *parricida*, *Xerxes*, similiaque.

§. 25. Ad ordinem in primis pertinent conjunctiones, quæ crebræ sunt in hoc stylo: sed non reddit eas exquisitè, nec expletivas temere infarcit.

§. 26. Observandum quoque, ut posteriori loco ponamus, quæ magis sunt illustria, ne à validiori decidisse videamur ad infirmius.

§. 27. Si numerum spectes, pæones, dactylos, ac similes pedes amat: contrà jambos, ac trochæos fugit.

§. 28. Si periodum consideres, membris constet longioribus, utiturque dicendi genere circumducto.

§. 29. Et hæc generatim de charactere magnifico: qui cum aliis, tum in primis orationi convenit panegyricæ.

In ea, ut Dionysius Halicarnasseus tradit, quæ de regibus vel Diis dicuntur, cum venustate, sententiarum gravitate, & majestate verborum dici debent. Quæ verò ad collationes pertinent, inquirunt sermonem urbanum, ut idem monet.

§. 30. Characteri huic opponitur FORMA ψυχρὰ sive FRIGIDA. Quæ & ipsa in tribus spectatur.

§. 31. Primo in sententiis, si nimis hyperbolica sint; aut si de parvis rebus loquamur, tanquam de maximis.

§. 32. Deinde in verbis: Quod fit vocibus peregrinis, ac epithetis intempestivis, ut cum Alcidamas dixit humidum sudorem. *Item si juncta fuerint more di-*

thy-

thyramborum: ac denique metaphoris grandibus, quæque magis conveniant tragœdiis.

§. 33. Denique nascitur frigus è compositione, idque bifariam. Nam vel ea plane est numeri expers, ut si constet syllabis longis, *vel nimis numerosa, ut cùm nonnulli versus ponunt continuos aut manifestos.*

Hoc voluit Demetrius, cùm damnat μὴ κλεπτόμενα ὑπὸ τῆς συνεχείας hoc est versus non occultatos oratione soluta, cui includuntur, sed adeò apertos, ut neminem lateant. Cæterum de discrimine sty*l*i grandis, & tumidi, vide & Plinium lib' IX. Epistol. XXVI. ad Lupercum.

C A P. V.

DE CHARACTERE TENUI
Ac vitio ejus: Item charactere Mediocri, vitioque opposito.

§. 1.

VIdimus de stylo magnifico, sequitur tenuis. Hujus SENTENTIÆ sunt exiles; ut de casa, agello, exiguo fluvio, aut oppidulo.

§i 2. LOCUTIO est pura, perspicua, probabilis, & evidens. Fugit verba duplicia, facta ambigua: item casuum obliquationem.

§. 3. IN COMPOSITIONE vitat syllabarum longarum concursum, & membrorum longitudinem.

§. 4. Habet hic stylus inprimis in EPISTOLIS locum, interdum tamen hæ quoque assurgunt, ut cum ad Reges, aut civitates scribitur. Verum familiarium epistolarum dispar est ratio, quæ intra tenuem ferè characterem subsistunt. Quare non incommode hoc loco paucis agemus de epistolarum sententiis, verbis, ac compositione.

§. 5. SENTENTIÆ, ac universè materiæ ejus, sunt res familiares; aut publicæ: nec hæ ipsæ nimis prolixè tractandæ. Nam si aut de rebus philosophicis agamus, aut argumentum quidem sit epistolicum, sed

ad

ad libri magnitudinem excreverit; epistolam nomen suum amittere, censet Demetrius.

§. 6. *Contexuntur epistolæ VERBIS quotidianis, vel potiùs paulò ornatius, quando epistola quodammodo dono mittitur amico.*

§. 7. *COMPOSITIO respuit numeros, ac verborum ambitum.*

§. 8. *Hæc de stylo epistolico. Porro, ex mente Halicarnassei, nec in nuptiali oratione ab humili elocutione est recedendum, sed insistendum vestigiis Xenophontis: in paucis vero ad gravitatem efferenda oratio, si alicubi sententiarum cogat magnitudo,*

§. 9. *Tenui characteri vitium est vicinum, FORMA ARIDA, quæ & ipsa spectatur in sententiis, verbis & compositione.*

Sententiis, ut cùm quidam ajebat, *Xerxes descendit cum suis*. Nam dicendum fuerat, *cum innumerabili exercitu, cum tota Asia.*

Verbis, ut si de parricida dicas, *Euge tibi homicida*. Nam & illud *euge* blandientis est, & *homicida*, pro *parricida*, satis grave non est.

Compositione denique, si crebra fuerint incisa, ut in Hippocratis aphorismo: *Vita brevis, ars longa, occasio præceps, experientia fallax, judicium difficile.* Item si, cùm de re majori dicamus, periodo utamur, postrema sui parte truncata: ut qui Aristidem cognomento Justum accusabat, quia non profectus esset ad pugnam Salaminiam: *Atqui Ceres sua sponte venit, & nobiscum pugnavit: Aristides autem non.* Tantum de nota tenui, atque arida.

§. 10. *Superest character æquabilis, sive MEDIOCRIS; qui mediam, inter tenuem & magnificum stylum: obtinet naturam.*

§. 11. *Itaque & sententiæ ejus aliquantum se demittunt, neque tamen ad imum genus descendunt.*

§. 12. *Idem esto judicium de verbis. Nam magis, quàm tenuis character, sectatur lepida jucundaque verborum ac sententiarum ornamenta: ut spernator vehementiores figuras, quæ sublimi generi tribuuntur; ut sunt grandes Me-*

Metophoræ, Interrogationes crebræ, Apostrophæ, Prosopopœjæ, Exclamationes, & similes.

§. 13. Plus, quam alia genera, numeris ac compositioni studet.

§. 14. Vicinum est huic generi vitium FORMA FLUCTUANS, *quod, aridum fugiens characterem, nimis assurgit, aut, inflatum ac tumidum vitans, humi serpit.*

CAP. VI.

DE VENUSTATE.
Vitioque ei opposito.

§. 1.

HACTENUS de triplici charactere, vitiisque his oppositis. Agendum nunc de characterum affectionibus: cujusmodi inter alias sunt venustas & gravitas, *quas falsò, veros esse characteres, putavit Demetrius.*

§. 2. Venustas est duplex, levior, & gravior.

§. 3. Leviores joci magis conveniunt Comœdiis, unde crebri sunt apud Aristophanem, & Plautum.

Hujus quoque generis est scomma Lysiæ; (a) qui de vetula edentula dicebat, eam facilius numeraturam digitos, quàm dentes. Quod non apud Demetrium modò legas, sed etiam Athenæum. (b)

§. 4. Gravior venustas est duplex. Prior est ad dignitatem, atque amplitudinem; cujusmodi apparet in poetis epicis.

Ut cùm Homerus (c) Nausicaen, ejusque imitatione Maro (d) Didonem comparat Dianæ.

§. 5. Posterior est ad exacerbandum. Itaque terribilis est, ἐμφατική.

Ut

(a) *Oratione contra Æschinem Socraticum, cujus titulus, De ære alieno, ut ait Laertius: vel, De calumnia, ut est apud Atheneum.*

(b) *Extremo libr.* (c) *Odyss. 3. vers. 102.*

(d) *4. Æneid.*

Ut cùm apud Homerum (a) Cyclops ait, hoc hospitale munus habiturum Ulyssem, quòd post socios sit devorandus: quo lepore nihil crudelius.

§. 6. *Est & altera venustatis distributio. Nam alia per se inest rebus, alia est in tractatione, alia in utroque.*

§. 7. *Primi generis sunt nympharum horti, hymenei, amores, convivia, choreæ, totaque poesis Sapphus.*

§. 8. *Alterius generis est, cùm de rebus natura odiosis leporem elicimus.*

Ita Zenophon (b) invenit venustatem in homine invenusto, Aglaitida Persa, cùm ait, citiùs ex eo ignem, quàm risum elici posse.

§. 9. *Tertii generis, cùm tractatio res natura venustas venustiores facit.*

Sanè florum conjunctio res est jucunda, sed lepidior redditur à Marone (c) versibus:

—— Tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & summa papavera carpens,
Narcissum, & florem jungit bene olentis anethi.

§. 10. *Spectatur autem ornatus in tribus: sententiis, locutione, & compositione.*

§. 11. *Sententiarum loci sunt minimùm tres. Primus est proverbiorum, quorum etiam alia aliis superducuntur. Alter est fabularum, sive hæ veteres, seu novæ. Tertius locus est timoris immutatio.*

Ut si quis funem timuerit, quia serpentem esse putaret.

§. 12. *Differunt autem plurimum ridicula, & venusta. Primò enim discrepant* materia; *cum, quæ natura venusta sunt, non ridentur; quæque ridentur, habeant deformitatem sine decore, aut admiratione. Deinde* dictione; *quæ in venustis pulchra, in ridiculis vulgaris. Præterea* fine, *qui illic est delectatio & laus, hic risus. Ac denique* loco; *qui in venustis etiam*

(a) *Odyss.* 10. *vers.* 309. (b) *Lib.* 2. *de institut. Cyri.*
(c) *Ecl.* 2.

etiam tragœdia esse potest, in ridiculis non item. Et hæc de sententiis.

§. 13. *Verborum venustas vel respicit elegantiam, vel dignitatem, seu figurationem.*

§. 14. *Ad priorem modum refer juncta, ac dithyrambica.*

Ut in illo Pub. Syri Mimi:

Pietati cultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exul hyemis.

§. 15. *Item ὀνοματοποιηθέντα, sive novata.*

Cujusmodi est illud Augusti, (a) *vapidè se habere*, pro *male*; *betizare*, pro *languere*.

§. 16. *Item hausta à plebe, sed tempestivè usurpata.*

Quorum exempla suggeret Plautus, in primis in sermone servorum.

§. 17. *Ad dignitatem pertinent tropi, & schemata; tum λέξεως, tum διανοίας.*

§. 18. *Inter tropos commendantur Metaphora, Allegoriæ, ac Hyperbolæ quoque, sed Sapphicæ.*

Ut, *Auro magis aurea.* Nam comicæ magis sunt ridiculæ. quàm venustæ.

§. 19. *E schematibus λέξεως amat Anaphoram, & Anadiplosin.*

§. 20. *Laudatur quoque in ea concisio sive sermonis brevitas,*

Ut illo Terentii (b)

—— Simul alia circumspecto.
Sat in explorata sint. Video esse, pessulum ostio obdo.

Periisset venustas, dixisset: *Et tuta quidem esse omnia, animadvertebam.*

§. 21. *E schematibus Διανοίας amat εἰκόνα sive imaginem, ac Παραβολὴν quoque sive Collationem: sed ea modum excedere non debet. Nam hyperbolicæ magis conveniunt poetis, quam oratoribus.*

§. 22. *Præterea gaudet Ἐπανορθώσει sive Correctione.*

§. 23.

(a) *Apud Svetonium in August. cap. 91.*
(b) *Eunuch. Act. 3. Sc. 5.*

§. 23. Item inopinato; quod Παρὰ προσδοκίαν *vocant.*

§. 24. Item tecta accusatione; quæ κατ᾽ ἐξοχὴν Σχῆμα, *sive Figura appellatur.*

§. 25. Superest compositio, quæ, quod ad juncturam, suavitatem sectatur: quod ad ordinem, in συναθροισμῷ, *sive congerie, vulgaria priori, nova atque inusitata posteriori collocat loco: quod ad periodum, ama* ἰσόκωλα *sive membra paria: quod ad numerum, ita versibus utitur vel integris, vel dimidiatis, ut à nemine deprehendatur.*

Ut initio orationis pro Archia poeta; *In qua me non inficior mediocriter esse versatum.* Ubi totus est hexameter. Oritur quoque suavitas, si oratio sit versui similis, in primis in clausulis: ut, *ad quos conscientiæ contagio pertinebat.*

§. 26. Interdum etiam poetæ alicujus versus, emblematis instar, inseritur orationi.

Ut à Cicerone in Pisoniana factum videmus. Sed in primis id facere gaudet in philosophicis: ut in Academicis Quæst. Tusculanis, aliisque.

§. 27. Opponitur Venustati Κακοζηλία: *quæ & ipsa partim in sententiis consistit, ut,* Centaurus se ipsum equitans: *partim in verbis, ut,* Risit rosa sua vicolor: *partim compositione, si ea vel anapæstica sit, vel similis versibus mollibus ac fractis, quales sunt, qui constant Jonicis à majore, ac Sotadei appellantur.*

Κακοζηλίας exemplum non unum in Arruntio observat Seneca Epist. CXIV.

CAP. VII.

DE GRAVITATE, ET VITIO, Quod ei opponitur.

§. 1.

DE Venustate, & Κακοζηλίᾳ, *diximus hactenus: superest Gravitas, quæ orationem molestam acerbamque facit.*

§. 2. Hujus sententiæ sunt per se acerbæ. Jocos quidem ad-

adhibet, sed quibus admixta sit acerbitas.

§. 3. Locutio spectatur partim in verbis singulis, quà ad primam pertinent Elocutionis partem; partim in tropis, & schematibus.

§. 4. Primigeneris sunt, cum σύνθετα *sive composita, tum quæcunque asperitatem habent.*

§. 5. E tropis inserviunt gravitati Metaphoræ rem amplificantes. Item Allegoriæ, Emphasis, Hyperbole, Εὐφημισμός.

§. 6. E schematibus λέξεως *pertinent huc,* Ἀσύνδετον, Ἀναφορὰ, Ἐπίζευξις, Κλίμαξ. *At fugit verba similia, aliaque scitamenta, quæ magis ludentis sunt, quàm lædentis.*

§. 7. E schematibus Διανοίας *commendantur maximè Præteritio, Aposiopesis, Prosopopæja, Icon, Interrogatio,* Ἀντίθετα, Ἐπανάστασις, *sive insultus orationis, ac denique* λόγος ἐσχηματισμένος, *sive oratio aliquem perstringens.*

§. 8. Fit ea multifariam. Nam interdum ambiguè loquimur, interdum mutamus personam, idque tum vituperando similem, tum laudando dissimilem.

§. 9. Interdum, quia de aliquo tutum dicere non est, universè diximus, quid fieri soleat, aut debeat; aut interrogando amicè ingenuam elicimus confessionem.

§. 10. Superest compositio. Ea, quod ad juncturam, est vocalibus hiulca, consonantibus aspera. Quod ad ordinem, in extrema periodi parte collocat, quod maximè asperum, indignumque est. Quod ad periodum, usurpat in primis κῶλα κομματικὰ, *& periodos in fine adstrictas contortasque.*

§. 11. Vitium gravitati oppositum dicitur ἄχαρις λόγος *sive INVENUSTUM, quod itidem consistit in rebus, verbis, compositione.*

§. 12. In rebus peccatur, si sint turpes, & obscœnæ In verbis, si rebus non respondeant.

Ut cum Clitarchus ait: *Depascit quidem loca montana, involat autem in cavas quercus.* De vespæ genere loquitur, tanquam de bove fero, aut apro Erymanthio.

§. 13.

§. 13. In compositione denique, si oratio sit similis divulsæ, si membra non sint colligata, sed similia fractis; si periodi sint longæ, adeò, ut pene suffocent dicentem.

Hactenus de characteribus, eorumque affectionibus; quibus claudimus doctrinam Elocutionis.

CAP. VIII.

DE PRONUNCIATIONE, GENERATIM, Deque voce particulatim.

§. 1.

Superest PRONUNCIATIO sive actio: postrema quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando consideres; sed tanti illa momenti, ut primas, secundas, tertias ei tribuerit Demosthenes.

§. 2. Est verò Pronunciatio vocis gestuumque pro rebus & verbis apta conformatio.

§. 3. Ejus quasi fundamentum est memoria, sive firma rerum verborumque comprehensio. Nam, nisi memoriter dicamus, multùm decedet de vi, & gratia pronunciationis: neque auditores tantopere mirabuntur oratorem.

Viris tamen principibus, item ægrotis, senibus, & qui se demum exercere incipiunt in arte oratoria, vitio verti nequit, si recitent è commentario.

§. 4. Memoriæ præcipuum lumen adfert ordo; eoque seu nostra, seu aliena ediscere volumus, ante omnia seriem orationis considerare oportet.

Nempe unum meliùs observamus, quàm multa. Quæ autem apte cohærent, quodammodo unum fiunt, quemadmodum ex pluribus annulis fit catena.

§. 5. Etiam memoria juvatur locorum imaginumque doctrina. Loci se habent instar chartæ; imagines, instar scripturæ.

Loco enim committitur imago, quæ nihil aliud est, quam simulacrum rei, de qua dicendum est. Loca ejusmodi sunt ostium, fenestra, caminus, lectica &c. vel hortus, fons, collis &c. Imago Cæsaris argu

gumento erit, de Cæsare dicendum esse: ut equus, vel navis de equestri certamine, vel naumachia, agi debere. Sed & metaphorica admonent. Ut lupus, sus, asinus, significabunt primùm de alicujus rapacitate, inde de immunditie, ac denique de obtuso ingenio tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, repræsentabunt mite ingenium, castitatem, pietatem ergà parentes: atque ita in aliis.

§. 6. *Sed omnis ista doctrina, quam operosè multi persequuntur, à nobis hoc loco præteribitur, eò quod magna sui parte memoriam magis obruat, quàm juvet: & qua parte eam juvat, ad distinctam artem pertineat, quæ* Μνημονευτικὴ (a) *vocatur.*

§. 7. *Partes pronunciationis sunt duæ: una vocem format, altera corporis motum.*

Illa aures, hæc oculos afficit ac movet: ab illa pronunciationis, ab hac actionis nomen impositum est.

§. 8. *Præcepta harum partium vel generalia sunt, quæ utramque respiciunt: vel specialia, quæ earum alteram tantùm spectant.*

§. 9. *Prioris generis est præceptum istoc, ut ne studiosè consectemur actionis delicias.*

Alioqui verendum planè, ne idem nobis usu veniat, quod equis Sybaritarum. Nam, ut mollis erat populus iste, equos etiam suos saltare ad modulos docebat. Sed ea res pessimè cessit. Nam cùm Marte esset decretandum adversus Crotoniatas, equi lascivis motibus se atque universum exercitum (b) perdiderunt. Philisci (c) quoque exemplum ab hoc more nos revocare debet. Nam quia voce & gestu μυξόθηλυς (d) erat: ideo in tantum displicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, qua Rhetorum alii gauderent. Etiam ad ignominiam Sexti Titii pertinet, quod tam so-

(a) Memorialis. (b) *Aristoteles lib. de Rep. Sybaritarum, & ex eo Athenæus lib. 12. & Ælianus lib. 16. de Animal. cap. 43. Item Suidas.* (c) *Philostratus de vitis Sophist. lib. 2.* (d) *Effeminatus.*

lutus ac mollis fuerit in agendo, ut saltationis genus ab eo Titii nomen (a) invenerit.

§. 10. *Nec propterea ars in totum negligi debet: sed modus solum requiritur. Nam ut affectatio artis adversatur gravitati: ita ejus neglectus austeram ac rusticam reddit actionem.*

§. 11. *Præcepta, quæ ad solam pertinent vocem, vel totam respiciunt orationem vel partem duntaxat.*

§. 12. *Priora sunt vel de qualitate, vel de quantitate vocis.*

§. 13. *Ratione qualitatis curandum, ut vox sit clara, itemque varia, cui repugnat μιξόθηχυς: item ne sit nimis præceps, sed cum mora proferatur.*

§. 14. *Ratione qualitatis videndum, ut vox intendatur ac remittatur pro multitudine auditorum. Sed tamen nec ascendat ad extremum, nec descendat. Nam vox ima si sit, vim non habet: & in acutissimo clamore, ne rumpatur, periculum est.*

Et quod majus inscitiæ fuerit argumentum, quàm clamore applausum quærere velle? Quales verius *clamatores* dixeris, quam *oratores*. Cicero (b) eos claudis esse similes dicebat. Nempè quia, ut hi, ob imbecillitatem suam, ad equum confugiunt, ita isti in voce Stentorea, tanquam in jumento, fiduciam omnem apud imperitos reponunt. Atqui, ut bene olim dictum fuit, cognoscitur orator οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης (c) Nec solum hac parte peccant artis ignari; sed, ut nihil est undique perfectum, est cùm etiam exorbitent viri præstantes. Talis erat Q. Haterius, quem sufflaminandum esse, scitè dicebat Augustus. (d) Idcirco parere solet liberto, qui vehementiùs currentem refrenaret.

§. 15. *Præcepta, quæ partem tantum orationis spectant, vel majorem ejus partem respiciunt; vel minorem.*

§. 16.

(a) *Cicero de claris Oratoribus.* (b) *Plutarchus in Cicerone, & ex eo Photius in Biblioth. cap. 245.*
(c) *Non ex voce, sed ex mente.* (d) *M. Seneca in epitome controv. præf. lib. 4.*

§. 16. *Quod ad partes majores, in exordiis utimur voce submissiori, postea magis insurgit vox: ac in narratione quidem est plana apertaque, in contentione acrior, in primis in argumentando; in epilogo excitata, quasi parta victoria.*

§. 17. *Quod ad partes minores, verba singula pronuncianda sunt articulatè, & ἐμφατικὰ quidem ἐμφατικῶς verba conjuncta, si numerus insit, cum quadam vocis modulatione sunt proferenda: res grandes dicendæ cum majestate quadam, atroces concitatè: suadebimus voce gravi, laudabimus magnifica: in ira utimur voce incitata crebroque interrupta, in miseratione verò flexibili ac tristi.*

CAP. IX.

DE CORPORIS MOTU.

§. 1.

HACTENUS *de voce, sequitur corporis motus: à quo duplicia sunt præcepta. Alia enim Ethica sunt, & ad civilitatem morum pertinent: alia Rhetorica, quæ non universam spectant vitam, sed orationem ad persuadendum idoneam.*

§. 2. *Priora petenda ex Ethicis. Posteriora partim respiciunt totum corpus, partim certam corporis partem.*

§. 3. *Ad totum corpus pertinent status, qui erectus & celsus esse debet, ita tamen: ut si in corona sit dicendum, adsit virilis in latera flexio.*

§. 4. *Vultus, ad quem & frontis oculorumque conformatio pertinet, debet pro rerum natura esse lætus, tristis, blandus, minax, erectus, demissus.* (a)

(a) *Quod interdum tristitia est: ut apud Cic. in Cl. & Cæs. 1. de bell. Gall. interdum verecundia: ut Æn. 1. Tum breviter Dido vultum demissa profatur.*

§. 5. Cervice utendum recta, non tamen rigida.

§. 6. Humeri non allevandi.

§. 7. Brachia non projicienda, nisi in vehementi affectu: quod si quid uberiùs ac speciosiùs tractemus, brachio dextro exspaciamur in latus dextrum: sinistro brachio rarius utimur, nec ferè nisi eatenus, ut quasi normalem angulum efficiamus.

§. 8. Manus optimè à sinistro incipit latere, ac dextro deponitur.

§. 9. Pectus ferire, aut femur, prope scenicum est.

§. 10. Idem judicandum de supplosione pedum, qua olim utebantur in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis.

Atque hæc de gestu corporis sufficiat monuisse, Reliqua, quæ ad actionem pertinent, exercitationi relinquemus: ut cui plus hoc agendi artificium debeat, quàm præceptis. Vel cui ista non sufficiunt, cætera petat ex Cornificii lib. III. ad Herennium, Fabio lib. XI. c. XIII. ubi copiosè de his agit: tum ex institutionibus nostris Oratoriis, quibus, ut alia multa, ita hanc etiam partem, plenius sumus persecuti.

FINIS.



I N-

INDEX.

Numerus, qui hoc (*) signum proximè sequitur, rei cujusque, tropi, aut schematis sedem propriam indicat.

A Bjecti 108
Absoluta deliberatio 36
laudatio 29. 36
Abusio 243
Accusatio tecta 317
Accusator 38
ἄχαρις λόγος 319
ἄχρομος status 56
Actio 195. * 201. 320
Actionis exclusio 61
Adhortatio 125. * 146
Admirabile genus 165
Admiratio 299. * 290
Adolescens 104
Æmulatio * 96. 141, 198
Ænigma 242. * 311
Æquabilis character 309. * 315
Æquitas 53
Æquum 24. * 31
Ætas 43. 103. & seq.
Ætates Romani sermonis 216
αἰτιολογία 268
αἴτιον 38
Affectus 69. * 100. 103
Affectuum commotio 198
Agnominatio 258
αι vide Æ.
Alieni sermonis commemoratio 280. * 284.
Allegoria 231. * 241
311. 317. 319.
Ambigua verba 313
Ambigui status 60
Ambitus verb. 299. 314
Amici 43
Amor * 89. 133. 140. 199
ἀμφιβολία 221
ἀμφιβολίας status 57
Amplificatio 186. * 194 295
303
Amplificationis loci 24
Anadiplosis 254. * 311 317
ἀνακεφαλαίωσις 48. * 197
ἀνακαίνωσις 261. * 263
Analogia 226
ἀναφορά * 252. 263. 311. 317.
319
ἀνασκευαστικὴ contentio 189.
194
ἀναστροφὴ 222
Anceps genus 166
ἀνομοίωσις 272
ἀντανάκλασις 250
ἀντιμεταβολὴ 273
ἀντιμετάθεσις 257
ἀντινομίας status 52
Antiphrasis * 246
ἀντιπροβολὴ 38
Antiptosis 311
Antiqua vocabula 210
ἀντισυλλογισμὸς 194
ἀντίθεσις 274
ἀντίθετον 273. 274. 319
ἀντιτυπία 295
Antonomasia 239
ἀπαίτησις τῶν ἐλέγχων 48
ἀπαρίθμησις 262
ἀφαίρεσις 260

ἀφελὴς περίοδος 301
ἀπίθανον. 44
ἀποβατήριος λόγος. 130
ἀποδεικτικὰ argumenta 14
ἀπόδιωξις 292
ἀπόδοσις 178. 179. 301
Apologus 8
Apophthegma 293
ἀποπλάνησις 194
ἀπορία 159. 381
ἀποσιώπησις 283. * ibid. 311. 319.
Apostrophe 288. 315
ἀρὰ 290
ἀρχὴ 165
Argumentatio 189
Argumentum * 9. 12. 189
Argumentorum enumeratio 197
Arida forma dicendi 314
Aristocratia 103
Artificiosa oratio 299
Artium vocabula 294. 296. 312. 319
Assimilatio 270
Assumpta argumenta 14
Assumptio 190
Assumptivus status 54
Asteismus 245. * 327
Asyndeton * 248. 249. 319.
ἄτεχνα argumenta 13
Attentio 156. * 166
Auditor triplex 15
Aures purgatæ 297
Aurium judicium 294
αὔξησις * 278
ἀξίωσις 178. * 193

B

BArbara vocab. 213
βάσις 178
Benevolentia 101. 164. * 165
βίαιον 194
βραχύκωλος periodus 303
βραχυλογία 221
Breves syllabæ 308
Brevia κῶλα 299
vocabula 296
Brevitas sermonis * 221. 304

C item κ' χ.

Κακέμφατον 296
κακοζηλία 300
καμπὴ 301
Casus 257
Casus obliquatio * 311. 315
Catachresis 240. * 243
καταφορὰ 304
κατασκευαστικὴ contentio 189
κατασκευὴ 179
Causa 4
Causarum genera 15
Character dicendi 309
χαριεντισμὸς 245 289
Circuitus 299
Circumscriptio ibi.
Circumducta oratio 302
Circumstantiæ 43. 185
κλίμαξ * 256. 319
κοινότης 340
Cogitatum 266
κῶλα 297
Collatio 271. * 272. 317
Collectio 50. 59
Color 54
Coloris expers status 57
κόμματα * 298. 301. in not.
κομματικὰ κῶλα 299. 319
Commendatio 136
Communicatio 260. * 263
Commutatio 275
Compar 303

Com-

Comparata 15
Comparata deliberatio 36
laudatio 29. 36
Comparatio 36. 51. 52. 54
97. * 271
Complexio 189. *253. in not.
Composita vocab. 310. 318
Compositum κῶλον 299
Compositio .203. 204. 223
* 293. 312. 313. 317. 319
Comprehensio 299
Concessio 260. * 264
Conciliatio 138
Concionatorium genus 30
Concisio 317
Concitatio 137
Conclusio 141. 266.
Confessio 260, * 264
Confidentia 74
Confirmatio 69. 162. 265. * 189
Confutatio 162. * 194
Congeries 315
Conjecturalis status * 40
Connexio 178
Consecutio 52
Consolatio 123. * 144
Consuetudo 51. 52. 631 209
Consultatio 4
Contemptus * 99. 195. 199
Contentio 162. 163. * 180. 323
Continens 38
Continua narratio 182
Continuatio 299. 301
Contrariarum legum status
57. 58.
Controversia 4
Conversio 108. in not.
Copia verborum 225
Corporis habitus 44
motus 421
Correctio 255. * 282. 318
κεχιασμένον 38

D

Decorum 23. 24
Deductio 195
Δέησις 290
Defensio 44
Defensor 38
Definitio 36. 51
Dehortatio 148
Delectatio 80
Deliberativum genus 324. *
39. 71, 171. 308
δημηγορικὸν genus 30
Democratia 103
Demonstrativum genus 15. *
39. 126. 184 276 308
Deprecatio 57. * 159.
Depulsio 38
Derivatio 258. in not.
Descriptio 84.
Despectio ibid.
Dialecticæ & Rhetoricæ discrimen 6
Dialogismus 286
Dialogus ibid
διάλυσις 311
διαφορά 27
Diasyrmus 245. * 246. 290
διατύπωσις 185. * 268
δικανικὸν genus 38
δίκωλος periodus 301
διήγησις 181
διέξοδος 185
Differentia 272
Difficile 24. 29. * 34
Digesta propositio 187
Dignitas 29. 203. 204. 223. 310
Digressio 20. 28. 46. * 276

Dispositio *161. 291
Dispositio Rhetorica & Dialectica differunt 7. 161
Dissimilitudo 272
Dissolutio 311
Dissuasio 170
Distributio 276
Dithyrambica vocabula 310. 313, 317
Diversiloquium 240
Divites 106
Dolor 105
Dubitatio 281
Duplicia verba 314
Dura vocabula 294
δυσπαρακολούθητον genus 167

E. it. ε. & αι.

EDucatio 43
ἐκβολὴ 276
ἐκκλησιαστικὸν genus 30
ἐκφώνησις 281
εἰκὼν 246 *370. 318
Elegantia *203. 294. 310
ἐλεγκτικὴ contentio 189 194
Ellipsis 248
Elocutio 202
ἔμφασις *244. 319
ἐγκώμιον 16
ἐγκωμιαστικὸν genus 16
ἔνδοξον 6
ἔνστασις 194
ἔντεχνα argumenta 13
Enthymema 109. * 192
Enthymematica periodus 301
Enumeratio 262
Enumeratio argumentorum 197
ἐπαγωγὴ 193
Epanalepsis 252. * 254
ἐπανάστασις 316
Epanodus 252. * 255. 277
Epanorthosis 255. 282 * ibid. 317.
ἔφοδος 155
ἐπιβατήριος λόγος 131
Epicherematica periodus 84
ἐπιδεικτικὸν genus 16
Epilogus * 196. 204. 303. 323
Epiphonema 276. 277. 312
ἐπιφορὰ 252. * 253. 311
Epistola 155. 200. 217.
in not. 294
ἐπιστροφὴ 254
ἐπιτακτικὸς λόγος 130
Epithalamium 118
Epitheton 239. 246. 313
ἐπιτροπὴ 261. * 264
Epizeuxis 255. 319
ἐρώτησις 253
ἦθη 13
Ethopœja 73
εὐχαριστικὴ oratio 128
εὐχὴ 289
Eventus 34
εὐγενὲς 106
Evidentia 219
εὐφημισμός 240. 319
εὐφωνία 295
Exaggeratio 193
Exclamatio * 281. 224.
Exclusio actionis 61
Execratio 195. * 290
Exempla 35. 147.
Exemplum 180. * 193. 370.
ἐξεργασία 250. * 251
Exhortatio 140
Exilia vocabula 294
Exordium 162. 163. 238
382. 299. 319.

Ex-

Expositio 250
Expostulatio *157. 158
Exprobratio 159
Extenuatio 296
ἐξουθενισμὸς 194

F

Fabula 8. 316
Facile 23. 29. *33
Facta 24
Facta vocabula *310. 314
Facti probatio 38
signa 44
Facultas ibid.
Fama 65
Fides 162. 163 *189
Fiducia 72. *75
Figura (κατ' ἐξοχὴν) 317
Figuratio 310. 316
Finitivus status 40 *50
Firmamentum accusatoris 38
Fluctuans forma dicendi 315
Fortuna 104 *106
Fortunati 108
Frigida forma dicendi 313
Funebris oratio 119

G

Γενεθλιακὸς λόγος 119
Genus 43
Genus turpe, anceps παράδοξον 165. humile 166. obscurum 167
Genera causarum 14
Generis seu generalis status 52
Generosi 106
Γενναῖοι ibid.
Gestus corporis 323
Gloriosum 24. 29. 31. *33
γνώμη 266. 208
γνώμη νομοθέτου 51
Gradatio 255. *90
Græca 204
Grandia vocabula 294
Grandis stylus 315
Gratia *82. 150
Gratiarum actio 126
Gratulatio 198
Gratulatoria Oratio 128
Gravitas 315. *358

H.

Habitus 101
Habitus corporis 43
Historica elocutio 202
phrasis 214
vocabula ibid.
ὁμοιόπτωτον 258. *263
ὁμοιοτέλευτον *259
ὁμωνυμία 221
Honesta vocabula 204. *225
Honestum *26. 29. 147
ὅρος 51
Humile genus 166
Humilis character 309
Hypallage 229. 245. *247
ὑπαλλαγὴ προσώπου 155
Hyperbaton 199
Hyperbole 240. 244. 313
227
ὑπερβολὴ 261. *262
ὑπόθεσις 195
ὑποφορὰ 415. 29. 36
ὑπόκρισις 73. 85. 115
ὑποτύπωσις 268. *269

I

ICon. vid. εἰκών
Ignobiles 107
Imago * 270. 318
Imitatio 5. * 247
Impetus 46
Impossibile 14
Impulsio 41
Impunitatis spes 42
Inartificiale argumentum 63
Incisa 297
Incredibile 45
Incrementum 279
Increpatio 188
Indignatio * 93. 194. 199
Inductio 189. * 193
Inductio legis 60
Infelices 108
Inficialis status 41
Inhonesta vocabula 209
Inimicitia 91
Injuria major, minor 61
Inopinatum 318
Insinuatio 105
Insita argumenta 14
Insultus orationis 319
Intentio 36
Intercessio 150
Intercisa narratio 182
Interminata oratio 300
Interpretatio 250
Interrogatio 195. 264 * 315 319
Invectiva 153. * 154
Inventio 5. * 7. 109. 260
Invenustum 320
Inverecundia 80
Invidia * 94. 153. 199
Joci * 316. 319
Ira * 83. 133
Ironia 225 * 237. 246
Ironica concessio 265
Irrisio * 290
ἰσόκωλον * 203. 218
Jucundum 29 * 33. 147
Judicatio 39. 40. 41
Judicatum 53
Jugis dictio 300
Juncta vocabula * 310. 317
Junctura * 293. 312. 319
Juridiciale genus 55. * 39 76. 170. 175. 306
Iuridicialis causa 184
status 53
Juris præscriptio 61
Jusjurandum 63 * 67
Justum 24
Juvenis 103

K. Vide C.

L

LÆtitia 80
Lamentatoria oratio 129
Latina vocab. 204. 209
Latinitas 203
Latinus sermo. vid. Romanus
Laus. Laudatio 15. * 16. * 109. 110. 111. 112. 113. 114 115. 117. 122. 132. 133. 136 137. 138. 146. 151. 156. 168
Lectio 216
Legalis status 57
Leges 62 * 63
Legis inductio 60
Legislatoris sententia 50 * 51
Legitimum 24 * 31
Lenitas 86

Lex 53
λέξις εἰρομένη 300
Liptotes 240
Litterarum concursus 292
sonus 294
λιτότης 238.* 240. 278
Loci 9
Loci Dialectici seu generales 35
Loci Rhetorici seu speciales 24
Locutio 30. 35. 310. 319
Logicæ cognitio ad Rhetoricam afferenda 10
λογισμός 185
λόγοι 13
λόγος ἐσχηματισμένος 319
Longa vocabula 296
Longæ syllabæ 307. 313

M

MAκροκωλία 221
μακρόκωλος periodus 303
Magnificus character 309
Magnum 14
Major 189
Mediocria κῶλα 299
vocabula 296
Mediocris character 309.* 315
Memoria 6.320
μερισμός 267
μετάληψις 60.* 240. in nor. 240.* 239.* 290
μεταφορά 214.* 316. 313.315 317. 319
Metonymia 225.* 229
μέτρια κῶλα 299
Metus * 72. 140. 141.144.145 199
Mimesis 245.* 244
Minor 189
μείωσις 277
Misericordia *95. 141. 199
Mollia vocabula 294
Monarchia 103
Monitio 133
Monosyllab. vocab. 295
μονοτονία 322
Mores 101
Mycterismus 246.* 246

N

NArratio 8. 162.* 181. 323
Natalitia Oratio 119
Natio 43
Natura 53
Naturalis oratio 301
Necessarium 29.* 32. 147
Necessitatis simulatio 155
Negotialis status 52.* 57
Nobilitas 105
νόημα 265
νομοθέτου γνώμη 51
Nova vocabula 209.* 217 220
Novata vocabula 212.* 213 220. 356
Numerus 294.* 304.312 313 351. 315
Nuptialis oratio * 114. 314
νουθετικὴ Epistola 140

O

OBjurgatio 154
Obliqua commendatio 177

177
gratiarum Actio 128
gratulatio 129
petitio 151
Obliquatio casus *311. 314
Obliquitas in narrando 185
Oblonga cola 299
Obscœna vocabula 209
Obscuritas sermonis 222
Obscurum genus 167
Obsecratio 290
Obsoleta vocab. 211. * 220
Occupatio 260
Odium *91.133.177.141.153
199
Officium oratorium 5
ὀνοματοποιία 214.245.246.310
316
Oratio, qua urbs principem donat corona 113. in adventu novi præfecti urbis ibid. in discessu aut reditu 130. legati auxilium exposcentis, 152. ad principem, ut ad nos venire dignetur. ibid. De cæteris, vide in suis literis, ut de Panegyrica in P. &c.
Orator 2
Oratoria elocutio * 20. 235
238
vocabula 213
Oratorius numerus 305
Orbis verborum 318
Ordo 293 * 295. 312. 320
Ornatus 317
Ὀξύμωρον 273. * 275

P. item Ψ

Pacta 63. * 66
Pactum 53
παιανισμός 289
Panegyrica oratio * 109. 111
299. 312
πανηγυρικὸν γένος 16
πανηγυρικὸς λόγος 16
παρὰ προσδοκίαν 318
παραβολὴ *271. 318
παραδιαστολὴ 273
παράδειγμα 193. * 270
παράδοξον genus 165
παραινετικὴ Epistola 140
παράλειψις 279
παρέκβασις 276
παρήχησις 289 * 291
παράγμενον 257
παρεμβολὴ 255
παρένθεσις ibid.
Partis status 66
παρομολογία 261. * 264
παρονομασία 253. * 258.
Partes orationis 162
Partitio 187
Parvum 14
πάθη 13. * 69. 101
παθοποιία 198
Pauperes 108. Pedes 306.
Pendens dictio 300
Peregrina vocab. * 205. 313.
περιβολὴ 301. 304
Pericula 72
Periodicum 300
Periodus 294. * 297. * 300
312. 318. 320
Periphrasis 246. 269
* 281

Peroratio 162. * 196
Persona 16
Personæ qualitas 43
Perspicuitas 219
Persuadibile 6
Perturbatio 101
Petitio * 150. 167
Philosophica elocutio 202
vocabula 251
πίστις 189
πιθανὸν 6
Pium 24. * 31
πλαγιασμὸς 311
Plebeja vocabula 318
Pleonasmus 249
πλοκὴ 250
πνεῦμα * 304
Poetica compositio 308
Poetica elocutio 21. 202. 234. 240. 244. 270. 318.
Poetica vocab. 214. 310
Poeticus numerus 305
Polyptoton 256. * ibid.
Polysyndeton 249.
Possibile 14. * 32. 146. 150
Postulatio probationum 48
Potentes 107
Præludium narrationis 181
Præscriptio juris 61
Præteritio * 279. 319
Principium 165
Probabile 5
Probatio 162
Probitas 101
προβολὴ 39
πρόεκθεσις 181
Progymnasmata 8
πρόληψις 264
Promissio 166
Pronominatio 239
Pronunciatio 202. 215. * 320
προπεμπτικὸς λόγος 131
Propositio 162. * 186. 262. 269
Propositio major, minor 189
Propositum 4
Propria vocab. * 220. 239
πρός τι 51
Prosopopœja 284. * 287. 315. 319
προσώπου ὑπαλλαγὴ 155
προσποίησις ἀνάγκης 155
πρότασις 178. 262. 270
προτρεπτικὴ Epistola 140
Proverbium 316
Prudentia 101
Ψυχρὰ forma dicendi 312
Pudor * 77. 136
Purgatio 56
Puritas 253

Q

Quæstio 4
Quæstiones 63
Qualitatis status 40. * 52
Quantitas 51. 52
Quantitatis status 40. * 61
Quotidiana verba 314

R

Rara vocabula 210. * 211. 220
Ratio defensoris 39
Ratiocinatio 41
Ratiocinationis status 37. * 59
Rationalis status 52

Re-

Recta gratiarum actio 126
 petitio 151
Rejectio 290. * 291
Relatio 54
Remotio * 55. 262
Renitentia 295
Repetitio mediana 252 * 254
Repetitio principii, vel clauſulæ in medio 252. 254.
Reprehenſio 21
Res * 27. * 310
Retorſio 194
Revocatio 292. * 287
Revocatio ſui ipſius 281 *282
Rhetor 2
Rhetorica 1. ſeq.
ῥητοῦ καὶ διανοίας ſtatus 57
Ridiculum 316
Romani ſermonis ætates 216
Rumor 65

S

SArcaſmus * 245. 289
Schema 224. * 247. 311
χῆμα (κατ' ἐξοχὴν) 317
χοινοτενῆ cola 299
cripti & ſententiæ ſtatus 57
criptores 216
ejuncta propoſitio 187
enex 104
ententia 203. * 265. 308. 309. 313. 314. 316. 318. 319
Sententia legiſlatoris 50.*51
Sermocinatio 284
Sexus 43
Signa facti 44.45
 voluntatis 43
Significantia vocabuli 209
Similiter cadens 259
 deſinens ibid.
Similitudo 226
Simplex colon 299
Simplex periodus 301
Simplex propoſitio 232
Simplex ſtatus 52
Soluta vocabula 310
Sonantia ſeu ſonora vocabula 293
Sordida vocabula 209
Spes * 75. 141. 199
Spes impunitatis 43
Spiritus 304
στάσις 39
Status 39
Studium 43
Suaſio 139. 170
Suaſorium genus 30
Suavitas 318
Subjectio 260. * 262
Sublimis ſtylus ſeu character 277. * 309
Superjectio 294
Syllabarum multitudo 294 295.
σύλληψις 240
συλλογισμός 51. * 189
συλλογισμοῦ ſtatus 57, * 59
συμβολή 271. * 272
συμπέρασμα 262
συμπλοκή 252. 253
σύγχυσις 318
Synecdoche 225. * 235
συνέχον 39
συνωνυμία 250
σύνθετα vocabula 319
συστατική Epiſtola 136

T.

T. it. Θ´.

Ταπείνωσις 278
τάσις 304
τηλικότης 52
Tenuis character 309.* 313
Teſtes, Teſtimonia 6.* 64
τετράκωλος periodus 301. 303
Θέσις 253. 36
Thetica laus 28
Timor 199. vide & Metus
Timoris immutatio 316
Tormenta 63. 66
Tranſitio 290
Translatio * 226. 310
Translativus ſtatus 60
Transſumptio 239
τρίκωλος periodus 301. 303
Tropus * 144. 310
Tumidus ſtylus 314
Turpe genus 160. 167

V

Venuſtas 315
Venuſtum 316
Verba * 204. * 310
314. 315. 316. 318. 319
Verbi & voluntatis ſtatus 57
Verecundia 77
Verſus 310. 319. 320
Vetera ſeu vetuſta vocabula 209. 310
Violatio 194
Vita anteacta 43
Vitæ genus 43
Vituperatio 16.*21. 168
Vocabula 204. Vide & Verba
Voluntas * 41. 48
Votum 290
Vox 321. 322
Utile 24. 329.* 1. 42. 147
Vulgaria vocabula 199

Y. vide H.

FINIS.

